

MAGYAR MÚZEUMOK

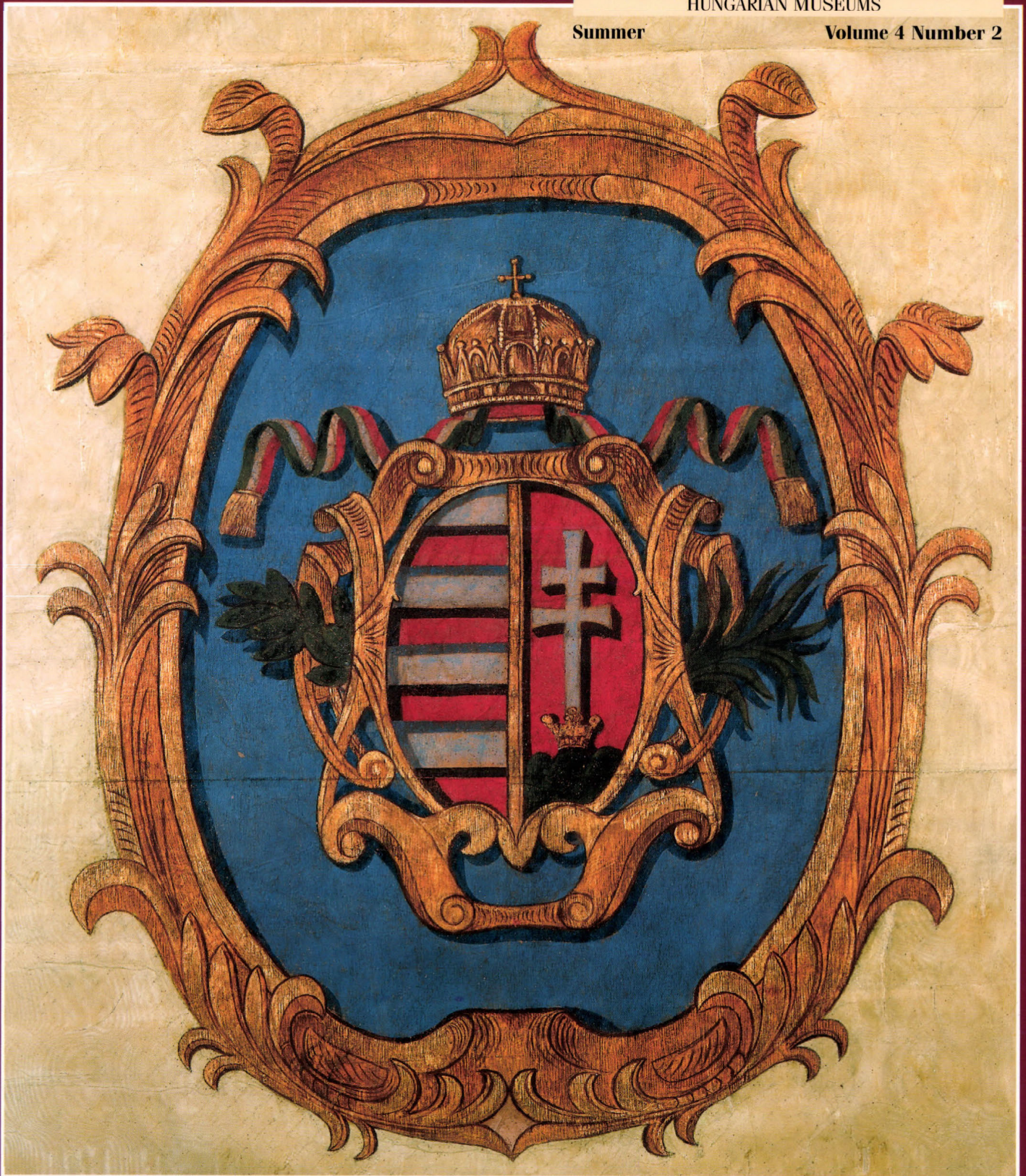
1998/2

NYÁR

HUNGARIAN MUSEUMS

Summer

Volume 4 Number 2

1848–49 emlékezete

Kiállítási körkép – 1848–49-es kiállítások Exhibition review – exhibitions on 1848–49

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
National Széchényi Library

Hadtörténelmi Múzeum, Budapest – Museum of War History

Közlekedési Múzeum, Budapest – Transport Museum

Néprajzi Múzeum, Budapest – Museum of Ethnography

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Hungarian National Museum

Bélyegmúzeum, Budapest
Museum of Stamps

Thúry György Múzeum, Nagykanizsa
Thúry György Museum

Az olvasó levele

Kiállítás rendezések az ötvenes években

Még a háború utáni években is – főleg vidéken – a múzeumi raktár egyben kiállítás volt. Az 1950-ben létrejött MMOK kezdte el a tematikus kiállítások rendezését. Mivel az ország minden múzeuma hozzá tartozott, a témák legjobb ismerőit, a szükséges preparátorokat és restaurátorokat rendelte ki egy-egy állandó kiállítás rendezésére.

Az első a keszthelyi kiállítás volt, ezt követte a vásárhelyi majd a székesfehérvári. Mindhárom tervezője Wagner Nándor szobrász, aki 1956-ban meg sem állt Svédorszáig, s azóta Tokióban is áll köztéri szobra. Keszthelyen a falakat embermagasságig lambéria borította, ezért a rosszmájú kollégák WC kiállításnak, a vásárhelyit presszónak, míg a fehérvárit – mert az ablakokat a szórt fény kedvéért lemeszelték – kuplerájkiállításnak nevezték el.

A székesfehérvári kiállítás rendezésében én is közreműködtem. 1950 tavaszán fejeztem be a Velenec-tó halászatának feldolgozását, ezért október végén kiküldtek Fehérvárra, hogy a korábban gyűjtött számszámokból rendezzem meg a halászati részt.

Wagner addigra háromszor átfestette a falakat, míg elérte a megálmodott szint, már csúszott három hónapot, s többszörösen túllépte a költségvetést.

Szállásunk a múzeumban volt, novemberben a fűtetlen teremben dolgoztunk. Wagner terve szerint a halakat egy alkohollal töltött akváriumban kellett volna bemutatni. Biztonság kedvéért az edényt előbb vízzel töltöttük fel. Kb. félig volt, mikor szétduzzant. A második, harmadik kísérlet egyre vastagabb üvegekkel hasonlóan végződött. Végül az üveg-hengerekben lévő halakat

állítottuk ki. A feleslegessé vált tiszta alkoholt vízzel hígítva iszogattuk, ha fázunk. Szilveszter napján azért megnyílt a kiállítás.

A következő év nyarán kezdtünk hozzá a bajai Dunai kiállításnak. Tervezője Bajcsa András volt. Kívánsága szerint dobtunk ki falakat, helyezettünk át ajtókat, festettünk, szögvasból falba erősített vitrineket készítettünk.

Nyár vége felé megjött a brigád. Kérték, hogy a múzeumban szállásoljam el őket, így a szállásköltség (meghatározott összeg számla nélkül elszámolható volt) megmaradt. Földre fektetett szalmazsákokon aludtak. Az első teremben egy nagy dioráma mutatta az ártér élővilágát. A hátteret Lehmayr „Atyó” a festő- és gitárművész festette, a feliratokat Dravetzky Stella antikva betűkkel, csodálatos precizitással a falra festette. A rajzokat Macskássy Gyula – az akkoriban híres reklámfilmes – öccse készítette.

A munka késő éjszakáig tartott, csodálatos hangulatban. Feleségem – pár hónapos házasság voltunk – hatalmas edényben főzte a gulyást, krumplipaprikást, stb. A céhzászlók restaurálását Ember Mária végezte a Nemzeti Múzeumból, segítette még Varjú Domokos, Bán István gobelinművész és Domanovszky György, aki a kismesterségeket írta a forgatókönyvbe.

A kiállítás 10 évig állt. Míg az első kiállításoknál a táj történetét, életét kívánták bemutatni, az 50-es évek közepétől „a világ teremtésétől a szocializmusig” mindent! Ez volt a központi kíváncsi. A második kiállításunknál a Tanácsköztársaság bemutatását követelték, hiába mondtuk, hogy Baja szerb megszállás alatt volt. Végül némi munkásmozgalmal megelégedtek.

Solymos Ede

ny. múzeumigazgató, Baja

A szerkesztő levele

Jóllehet megcélzott szerzőink kézen-közön már jödeje értesültek arról, hogy a MAGYAR MÚZEUMOK-nak szerkesztősége is van, ebből eddig az olvasók nem sokat vehettek észre. (Kivéve, ha áttanulmányozták a lap impresszumát.)

Éppen három esztendője indult meg a szerkesztés munkája, egyszemélyes feladatként. Igaz, hogy lassanként gyarapodott a segítőtársak száma, szerkesztőségi titkárunk lett, egy egész szerkesztőbizottság alakult, de igazából nem ez látszott megoldásnak. Feltétlenül szükségesnek tűnt egyrészt a szerkesztés elvi, másrészt gyakorlati feladatainak megosztása: a rovatok gondozása, a szerzők felkérése, a fotósok, fordítók instruálása, stb.

Elviekben is szükség volt annak tisztázására: kezdeti, illetve csakis a megszabott szerkesztési rend a mérvadó vagy változtathatunk-e rajta?

Amint e lapszám is tanúsíthatja, a szerkesztőség cselekedett: két új rovatot is indítottunk...

A MAGYAR MÚZEUMOK tanácsadó, véleményező testületként szükséges továbbra is a szerkesztőbizottság működtetése (a szerkesztőség tagjai jó részt soraikból verbuválódtak).

Emellett várnánk olvasói reflexiókat is: véleményük szerint az átalakulóban lévő múzeumügyről kaphat-e képet az, aki lapunkat forgatja? Mivel kellene, lehetne még foglalkoznunk? Vajon áttekinthető-e a jogi keretek változása, korszerűsödése révén (lásd az új múzeumi törvényt és a kapcsolódó rendeletezőt) a várható szervezeti módosulások következményei?

Magyarán: javulnak-e a közeljövőben magyar múzeumok kilátásai?

MAGYAR MÚZEUMOK

1998/2 NYÁR

Az olvasó levele 1
A szerkesztő levele 1

MŰHELY

- Cs. Kottra Györgyi: A Hadtörténeti Múzeum 1848/49-es kiállítása zászlóinak restaurálásáról 3
Selmeczi Kovács Attila: Gondolatok a Kossuth-címerről 6
Éri István–Wollák Katalin: Múzeumi tudományos műhelyek 9, 22
Dóka Klára: Kézművesipartörténeti kutatások 9
Németh Györgyi: Manufaktúratörténeti konferencia – Miskolc 11
Várkonyi Ágnes: A végvártörténeti műhely másfél évtizedéről 12
Feld István: A magyarországi várak történeti kutatásának szervezete: a Castrum Bene Egyesület 12
Solymosi László: A Dunántúl településtörténete 15
Zsidi Paula: Római koros régészeti öntevékeny szakmai szerveződése 17
Korkes Zsuzsa: Tudományos konferencia Pest megyében 19
Bali János: Fiatal néprajzkutatók konferenciasorozata 20
Hajdú Zsigmond–Nagy Emese Gyöngyvér: Gondolatok a Fiala Óskoros Kutatók I. Összejövetelével kapcsolatban 21

VISSZATEKINTÉS

- F. Petres Éva: Emlék és valóság.
Csontváry Koszta Tivadar gyűjteményes kiállítása Székesfehérvár: 1963 23
Pozsonyi József: Semsey Andor nevét vette fel a Balmazújvárosi Múzeum 26
S. Szabó Ferenc: Emlékezés Széchenyi Zsigmondra (1898–1967) 27
Lovag Zsuzsa: Emlék & Kiállítás 29
Szvetnik Joachim: A magyar koronázási jelvények azonosítása és vizsgálata restaurátor szemmel az Egyesült Államokban 31

SZÁMVETÉS

- Dobrik István: A Miskolci Galéria 33
N. Mészáros Júlia: A győri Városi Művészeti Múzeum 37
Selmeczi Kovács Attila: „Az év múzeuma 1997” pályázatról 40
Ivics Andrea: Múzeumok Majálisa '98 42

KIÁLLÍTÁSOK

- Csorba László: A Magyar Millennium Emlékbizottság Titkárságának szerepe az 1848/49 150. évfordulójával kapcsolatos megemlékezésekben 43
Hermann Róbert: 1848–1849-es kiállítások 44
Szabó Zoltán: „Éljen a hazai!” 1848–49 emlékezete a folklórban. A Néprajzi Múzeum emlékkiállítása 49
Kocsor János: „Rabok legyünk vagy szabadok?” Kiállítás Békéscsabán 1998 március 14 – május 31. 50
Dózsa Katalin: Az Egy nagyváros születése c. kiállítás koncepciója és létrejöttének története 51

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Mihály Mária: „Harc a kulturális javak illegális kereskedelme ellen“ Múzeumi Világnap, 1998. május 18. 55

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Gömör – Kishonti Téka (Bodnár Mónika) 56
 Szalon (Basics Beatrix) 56
 Museum International (Ivics Andrea) 57
 ICOM News 1998/2. (Ivics Andrea) 57
 Museum Aktuell, 1998/1–4. (Wellmann Nóra) 58
 Museums Journal 98. évfolyam, 1998 január, március (Ivics Andrea) 59
 Magyar múzeumi évkönyvek 1995–1997 (Jakab Mária) 60

INTERJÚ

Fejős Zoltánnal (Ránki Júlia) 62

E számunk szerzői 63

IN MEMORIAM

„Te már nem hiszed, hanem tudod, hogy feltámadunk“
 Németh Gábor 1956. X. 20. – 1998. III. 31.
 (Szakály Ferenc) 64

A címlapon: Címerkép az 1. (pesti) Honvédszászlóalj zászlójáról (1848 június 14-én szentelték fel, Batthyány Lajosné adományozta mint zászlóánya.) A Hadtörténeti Múzeum tulajdonában.

A hátalapon: Címerkép a 85. (háromszéki) Honvédszászlóalj zászlajáról (1849 június 1-én szentelték fel, Benkő Rafaelné készítette és adományozta mint zászlóánya.) A Hadtörténeti Múzeum tulajdona.

(Fotók–photos: Hapák József)

Köszönetet mondunk a Hadtörténeti Múzeumnak és személy szerint Cs. Kottra Györgyi muzeológusnak a felvételek közlésre való átengedéséért.

MAGYAR MÚZEUMOK**A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület folyóirata**

Megjelenik évente négyszer

IV. évfolyam 2. szám 1998 nyár

Főszerkesztő: Éri István

Szerkesztőség: Deme Péter, Korsós Zoltán, Kriston Vízi József,

Selmecezi Kovács Attila, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság tagjai: Balogh Balázs, Dercsényi Balázs,

Kaposvári Gyula, Kovács Péter, Kócziánné Szentpéteri Erzsébet,

Mihály Mária, Nagy Mihály, Timárné Balázsy Ágnes,

Szerkesztőségi titkár: Wellmann Nóra

Fordítások: Seleanu Magdaléna

Fényképek, reprodukciók: Ádám J., Antonovits D., Bakos Á.,

Burián Gy., Csanda J., Gelencsér E., Hapák J., Kolozs Á., Nagy E.,

Néninger G., Rosta J., Tihanyi B., Váradi Z., valamint múzeumi

archívumok

Szerkesztőség: 1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon/fax: 303–4069

E-mail: tknets@clender.hu

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: TKME Tipográfiai Stúdió

Műszaki szerkesztő: Török Balázs

Színes feldolgozás: BB Color Stúdió

Nyomdai munkálatok: VESZPRÉMI NYOMDA RT.

Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Előfizethető a kiadóhivatalban (levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 54.),

illetve postautalványon, csekkel vagy átutalással

MHB 10200823–22220165–72030000

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 250 Ft, közületeknek 500 Ft

HU ISSN 1219–4662

Megjelent a **Művelődési és Közoktatási Minisztérium,**

a **Nemzeti Kulturális Alap** támogatásával,

a **Hazai Tájékoztató Alapítvány** gondozásában

HUNGARIAN MUSEUMS 1998/2 SUMMER

Reader's letter 1

Editor's letter 1

WORKSHOP

Györgyi Cs. Kottra: On the Restoration of the Flags for the 1848/49 Exhibition in the Museum of War History 3

Attila Selmecezi Kovács: Thoughts about the Kossuth Coat-of-Arms 6

Klára Dóka: Arts and Crafts History Research 9

Györgyi Németh: Manufacture History Conference – Miskolc 11

Ágnes Várkonyi: Fifteen Years of the Border Fortress Research Workshop 12

István Feld: The Castrum Bene Association: a Social Organization for the Research of Hungarian Castles 12

László Solymosi: The Settlement History of Transdanubia 15

Paula Zsidi: Professional Organizations of Archaeologists of the Roman Period 17

Zsuzsa Korkes: Scientific Conference in Pest County 19

János Bali: Young Ethnographers' Conference Series 20

Zsigmond Hajdú–Gyöngyvér Nagy Emese: The First Conference of Young Prehistory Researchers 21

István Éri–Katalin Wollák: Museum Research Workshops 22

RETROSPECTIVE

Éva F. Petres: Memory and Reality: The Tivadar Csontváry Kosztka Exhibition at Székesfehérvár, 1963 23

József Pozsonyi: The Balmazújváros Museum Takes Andor Semsey's Name 26

Ferenc S. Szabó: In Memoriam Zsigmond Széchenyi (1898–1967) 27

Zsuzsa Lovag: Memory & Exhibition 29

Joachim Szvetnik: Identification and Examination of the Hungarian Royal Insignia in the United States, Seen with the Eyes of a Restorer 31

RECKONING

István Dobrik: The Miskolc Gallery 33

Júlia N. Mészáros: The Győr Municipal Art Museum 37

Attila Selmecezi Kovács: On the „Museum of the Year 1997“ Competition 40

Andrea Ivics: Museum Weekend '98 42

EXHIBITIONS

László Csorba: The Secretariat of the Hungarian Millennium Committee and the 150th Anniversary of the 1848/49 Revolution and War of Independence 43

Róbert Hermann: Exhibitions on 1848/1849 44

Zoltán Szabó: „Long live Hungary!“ Memorial Exhibition of the Museum of Ethnography on 1848/49 49

János Kocsor: „Slaves or Free Men?“ Commemorative Exhibition of the 1848/49 Revolution and War of Independence in Békéscsaba 50

Katalin Dózsa: „Birth of a Modern City“. Concept and Creation of an Exhibition 51

RELATIONS WITH ABROAD

Mária Mihály: International Museum Day 1998. Fight Against the Illegal Trade of Cultural Goods 55

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Gömör – Kishonti Téka (Mónika Bodnár) 56

Szalon (Beatrix Basics) 56

Museum International, volume 197 (Andrea Ivics) 57

ICOM News 1998/2. (Andrea Ivics) 57

Museum Aktuell, 1998/1–4. (Nóra Wellmann) 58

Museums Journal, volume 98, 1998 January, March (Andrea Ivics) 59

Hungarian Museum Yearbooks 1995–1997 (Mária Jakab) 60

INTERVIEW

Zoltán Fejős (Júlia Ránki) 62

Authors of this issue 63

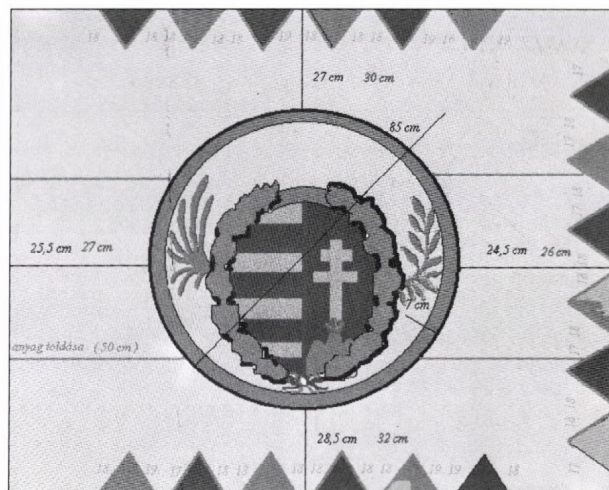
IN MEMORIAM

Gábor Németh 1956–1998 (Ferenc Szakály) 64

Műhely

A Hadtörténeti Múzeum 1848/49-es kiállítása zászlóinak restaurálásáról

Cs. Kottra Györgyi

A Hadtörténeti Múzeum „*Fényesebb a láncnál a kard*” című emlékkiállításán szereplő tárgyak közül kevés kapott akkora nyilvánosságot már a kiállítás megnyitása előtt is, mint az 1848/49-es zászlógyűjtemény. A közérdeklődés csak kis részben merült ki a nemzeti ereklyéknek tekintett zászlók, mint fennmaradt szabadságharcos történelmi emlékek meglétének konstatálásában. A vártnál sokkal nagyobb visszhangot váltott ki a zászlók állapota, a megmentés lehetőségei és e munkák költségigénye. Mi magunk is, minden megnyilatkozásunkban vészharangot kongattunk és „végveszélyt” emlegettünk.

A muzeológus hajlamos túlzásokba esni, ha szeretné a rábízott anyagot megmenteni vagy rendben látni. A zászlók esetében azonban – hiszem és vallom – egyikünk sem esett túlzásba. Valóban a huszonegyedik órában voltunk és vagyunk, hiszen minden erőfeszítés és támogatás ellenére csak mintegy harmadát tudtuk a 48-as zászlóknak restauráltatni és akkor még nem is említettük a XVIII. századi huszárszászlókat, vagy a XIX. század más katonai zászlóit.

A szabadságharc zászlóinak hányattatott sorsa már eleve meghatározta jelenlegi állapotukat. Ezeket a zászlókat, akár nemzetőrségi, akár honvédszászlókról van szó, gyorsan, szinte egyik napról a másikra kellett elkészíteni, olyan helyzetben, amikor még megfelelő alapanyag sem állt mindig a készítő rendelkezésére. Hiába volt nagy zászlófestő hagyomány Magyarországon (a szabályszerű honvédszászlók festettek!), háborús viszonyok között nehezebb minőségi munkát végezni. De ha sikerült is a lehető legtökéletesebb munkát elvégeztetni (pl. az elsőnek felavatott és a többi honvédszászló mintájául szolgáló 1. pesti honvédszászlóalj zászlója esetében),* a harctéri használat – hiszen ezeket a zászlókat nem csak parádén lobogtatták –, az időjárás, a háborús sérülések, és a nem „múzeumszerű” tárolás hamar elkezdte őket.

A szabadságharc leveretése után tovább nehezedett a győztesek által meg nem semmisített zászlók helyzete. Jórésük a cári csapatok birtokába került; másokat a volt honvédek „megmenekítették”. Az első csoport darbjait haditőrőfeaként kezelték; megjárták a cári birodalom tartományi székhelyeit, mire múzeumokba kerültek, – ahol természetesen lógatva állították ki azokat. A

megmentett zászlók még rosszabb körülmények közé jutottak: rejtegetve, rúdon feltekerve, rúdról levéve és összehajtogatva, esetenként darabokra vágva őrizték meg őket az utókor számára.

A kiegyezés után a Magyarországon maradt darabok lassanként gyűjteményekbe, múzeumokba kerültek, jórésük a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott. Ezidőtájt történtek az első javítások a zászlókon. Az 1930-as években a Magyar Nemzeti Múzeum hivatalosan átadta szabadságharcos ereklyetárgyait – köztük a zászlókat is – a Hadimúzeumnak, ahol a szakadozott darabokat, az akkor megszokott restaurálási technikával, tüllbe varrták. Ez történt az 1941-ben a Szovjetunióból visszaszerzett 48-as zászlókkal is. Ez utóbbiak ekkor már többször szenvedték el az utaztatással járó viszontagságokat. Mivel mind rúdon voltak, csak feltekerve szállították és nem éppen kedvező tárolási körülményeket biztosító vagonokban érkeztek meg Magyarországra, ahol hatalmas ünnepség keretében, katonai díszmenetben, a fővároson végiglobogtatva jutottak be a Hadimúzeumba. A második világháború végén, a múzeumi gyűjtemény evakuálásakor ismét összecsomagolták a zászlókat, ládába tették és így menekítették Nyugat-Magyarországra, a Doba-somlói kastélyba, ahol a múzeumi kísérőszemélyzet a front átvonulása során kényszerűségből magára hagyta a beládázott gyűjteményt.

1945 őszén a szovjet hadsereg hivatalos lapja, az Új Szó adott hírt arról, hogy a zászlók épségben átvészelték a háborút, és a gyűjtemény-együttes részeként rövidesen várható Budapestre szállításuk ...

Az ismételt „hadifogságba” került zászlókat azonban a Szovjetunióba vitték. Sorsuk a szabadságharc centenáriumának évében újabb fordulatot vett: visszakérültek Magyarországra. Ismét utaztatás és katonai parádékon való szerepeltetések következtek. Az utolsó adatolható alkalom, amikor eredeti 1848-as zászló felvonult a katonai díszszemlén, 1955(!)-ben volt.

Az előbbi történeti összefoglalóból is kitetszik, hogy még egy masszívabb anyagból: fémből vagy kőből készült tárgy is megsínylette volna az eseményeket, nem hogy a köztudottan legsérülékenyebbnek számító, a fizikai behatásokkal szemben legkevésbé ellenálló selyem. Ehhez járult még a – főleg a negyvenöt utáni – finoman szólva is nem tökéletes raktározási helyzet, noha a Had-

Egy lap a restaurálási dokumentációból

A page from the restoration documentation

On the Restoration of the Flags for the 1848/49 Exhibition in the Museum of War History

The author discusses the difficulties encountered during the restoration of the flags for the 1848 exhibition, "*Brighter than the chain, the sword*", of the Museum of War History.

Most flags were in a rather bad state of preservation, partly owing to their delicate silk fabric, and partly because they were manufactured in haste; also, the later storage and exhibition circumstance which were far from ideal. These flags were twice taken from Hungary as war booty, and after their return, they were often used in military parades. For a very long time they were often exhibited suspended from the ceiling or wall, which also caused several problems in their restoration.

The article discusses the most frequent flaws of the flags and the problems of their display, as well as the problems encountered during the reconstruction of the missing flag parts. There is

* Lásd a címlapon (szerk.)

1848/49-es csapatzászló zászlóképe (Mária a kisdeddél) restaurálás előtt és után
Regimental flag from 1848/49 (Mary with the baby) before and after the restoration

also a brief discussion of how the flags were fitted into the exhibition concept.

The most important conclusion drawn by the author is that there are no general rules for the restoration of these flags since each one practically raised individual problems, thus conservators had to work out individual restoration procedures for them.

Zászlórészlet restaurálás előtt
Detail of a flag before restoration

történeti Múzeum és a gyűjtemény néhai vezetője, Kerekes Zoltán alezredes mindent elkövetett egy, az adott pénzügyi-technikai lehetőségekhez mérten korszerű raktár megteremtése érdekében, amely az 1960-as évek végére el is készült. A kiállításokat azonban nem tudták meg- és kikerülni. Különösen nem az ideológiailag is jelentős 1848/49-es szabadságharc tematikájú tárlatokat, amelyek szinte tartós kiállításra ítélték az érintett tárgy-együttest. Önkritikusan be kell vallanunk, hogy a legrosszabbat kiállításaink tették a gyűjtemény 48-as és más darabjainak. Különösen a látvány szempontjából majdnem tökéletes, nivódíjas, 1973 márciusában megnyílt és 1994-ig fennállt 1848/49-es kiállítás. A zászlók itt szabadon függve, és ami még rosszabb, mintegy zászlóerdőt alkotva a mennyezetre kidamilozva lógtak, nagy fényben, minden légkondicionálás nélkül. A vitrinben lévő zászlószalagokat ugyancsak nagy fény és az ezzel járó nagy meleg károsította. Amikor – még a kiállítás végleges zárása előtt – a zászlókat visszavontuk, egy jóval magasabb páratartalmú raktárba kerültek az addigra szinte csontszáraz anyagok. Ekkor döntöttünk úgy, hogy a zászlókat – most már végérvényesen – leszedjük rúdjaikról. Az 1990-es évek elejétől pedig, amint lehetőség nyílt plusz pénz szerzésére, megkezdődött a folyamatos restaurálás. Ez évente-kétévente, külső erők bevonásával egy-egy zászlót vagy egy-két zászlószalagot jelentett. Saját kollégáink a folyamatos kiállítási munka mellett legfeljebb egy-egy zászlószalagot tudtak – nem konzerválni vagy tisztítani de –, restaurálni.

A megindult munkával előtérbe kerültek a régi restaurálásokról és ezek problémái. Nem győztem és nem győzöm hangsúlyozni, hogy elődeink, lehetőségeiken messze túl is mindent megtettek a zászlók megmentéséért. Ugyanez áll a hajdani restaurátorokra is. Munkájuk – az adott kor színvonalán – minden tiszteletet megérdemel. Az akkori restaurálási technika azonban mára elavult. A zászlók mindegyike a már emlegetett tüllhálóba volt bevarrva, ami legalább egybetartotta a csíkokra széteső selymet. A legtöbb ilyen bevarrás a harmincas évek végén, valamint az ötvenes évek elején készült. Pótlások, festményrész-kiigazítások is történtek. Sajnos, restaurálási jegyzőkönyvek nemcsak a mai kívánalmaknak megfelelően nem születtek, vagy nem maradtak fenn, de még rövid leírást sem készítettek a felhasznált anyag típusok-

ról, módszerekről. A törzslapokon a zászlók nagy részénél a „jó állapotú” megjegyzés szerepelt, amelyről mindenki tudta, hogy nem igaz. Ám hogy mennyire, az a hálók lebontása után derült ki.

A zászlók többségénél (mindegyik zászló selyemből készült) az alapanyagból nagy részek hiányoztak, a selyem csíkokra, esetenként szálakra bomlott-hasadt szét. Egyes zászlók és a zászlószalagok kivétel nélkül papírszerűen töredezték, vagy

a restaurálásakor használt keményítő hatására szinte kárton keménységűre száradtak. Helyenként a festett részt is átvarták a tüllel. A festményrészeket a rossz tárolás (feltekerés vagy hajtogatás) miatt repedések, hiányok keletkeztek, néhol pergett a festék. Az előző restaurálásokat nyomaiként egymásra ragasztva találtunk nagyobb festményrészeket, így „születtek” a félreálló szájú, bandzsa Madonnák. A himzett zászlók és a zászlószalagok himzése szálanként fölbomlott, a fémszálas himzések oxidálódtak, fölbomlottak, a flitterek leestek. A főlészögelési nyomokon rozsdafoltok látszottak. Az alapanyag oxidációs folyamata abba a stádiumba jutott, amikor már nem is a klasszikus ekrű szín látható, hanem az anyag szabályszerűen bebarnult; gyakorlatilag az összes festett részénél „levérzések”-et észleltünk, különösen a vörös és zöld festék esetén. Himzett zászlóknál a himzőszál festékanyaga okozott levérzéseket. A festett zászlók aranyozott és ezüstözött részei tökéletesen oxidálódtak, esetenként égett jelleget adva az anyagnak. A legmondosabb bontás ellenére az alapanyagok tovább hasadoztak, a festék potyogott. Egynek azért örülhettünk: aktív penész nem volt a zászlókon.

A nehézségeket két dolog tetézte. Először is nem dönthettünk úgy, hogy csak a legjobb állapotúakat restauráltatjuk. Mint a kiállítás egyik rendezője azt szerettem volna, ha a látogatók az összes tipikus nemzetőr- és honvéd zászlót, illetve a leghíresebb, személyhez vagy alakulathoz fűződő darabokat is láthatják. Másodszor – igaz, ez csak a restaurálási munkák megkezdése után derült ki –, tipikus zászló létezett a korban, de típusprobléma nem. Minden egyes zászló vagy zászlószalag különböző megoldandó restaurálási nehézségeket támasztott: még a sorozatban gyártott szabályszerű zászlók esetében is a különböző selyemanyagok, más-más festék, alapozás nehezítette az amúgy is roppant fesztett ütemű munkát. Így minden egyes zászló esetében külön-külön kellett konzultálni a restaurátor kollégákkal.

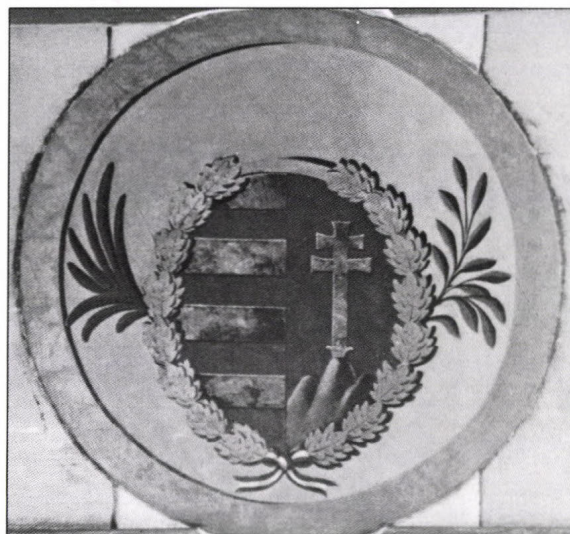
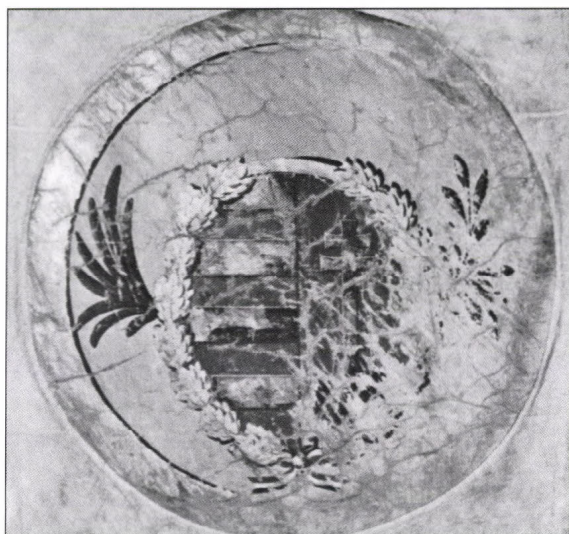
Egyedi megfontolást igényelt a zászlók esetleges kiegészítése. Amennyiben egy zászlón történelminek tekinthető sérülés volt – például az 1. pesti honvédzászlóalj zászlójának küzdelemben leszakadt jobboldali sarka – ott a hiányt nem pótolattam. Ha a sérülés rossz tárolás következménye volt, támasztóanyaggal kipótolattam a zászlót a megfelelő méretre; ez történt a 15. hon-

védzászlóalj zászlajának esetében, ahol korábbi restauráláskor a zászló rúd felőli részének mintegy harmadát levágták, és így a zászló arányai torzultak. Későbbi szakmai vita tárgyát képezhetné az a megoldás, amit a 85. honvédszászlóalj töredékes zászlaja esetében alkalmaztunk, ahol a hiányzó, de körvonalaiiban meglévő címert a restaurátor kérésére újrakészítette. Egyéb esetekben csak olyan pótlások vagy festmény-kiegészítések történtek, amelyek nyomai fellelhetők voltak a zászlón. A zászlószalagoknál sajnos egy-két alkalommal azok rendkívül rossz állapota miatt a hímzett feliratokat teljesen új anyagra kellett átültetni.

A kiállításra a tömeges restaurálást – pénzügyi okok miatt – csak 1997 júniusában tudtuk megkezdeni. Ekkorra állt rendelkezésünkre a Művelődésügyi Minisztérium által kizárólag restaurálásra adott 43 millió forint. Természetesen ezt nemcsak zászlókra költöttük, hiszen például az egyenruhák legalább olyan rossz állapotban voltak, mint a zászlók; gondolnunk kellett még a grafikai anyag, a festmények, a fegyverek, iratok stb. restaurálására is.

Végzősorán húsz millió forint körüli összeget sikerült elkülönítenünk, amit tizennégy honvédszászló és tíz zászlószalag rendbetételére volt elegendő. A restaurálásba gyakorlatilag az egész ország legkiválóbb textil-restaurátorai bekapcsolódtak. Gondos ütemtervet kellett készíteni, mind a kifizetésekre, mind a zászlók és szalagok elkészítési határidejére, mivel az anyagok megmentése nem a kiállításrendezés megkezdése előtt, hanem azzal párhuzamosan folyt. Gyakorlatilag már az elkészülés pillanatában már a helyükre kellett, hogy kerüljenek a tárgyak, ami igen gondos kiállításrendezői munkát igényelt és számos problémát okozott e sorok írójának, mint gyűjteményvezetőnek és rendezőnek.

Véleményem szerint a zászlók akkor igazán zászlók, és akkor hordoznak igazán történelmi információt, ha megőrzik eredeti jellegüket. Rúdon vannak, meglobogtathatók, mindkét oldaluk látható, hiszen mindkettőn fontos jelképek vannak. Az ideális állapot tehát a klaszikus függesztett zászlóbemutató lenne. Ezt azonban a szabadságharcos zászlócsoporthoz állapota már nem teszi lehetővé. Saját magammal kellett megalkudnom: nem tesszük vissza rúdjaikra a restaurált zászlókat, még abban az esetben sem, amikor a restaurátor módott tudott volna erre találni. Figyelembe kellett venni, hogy a kiállítás legalább két évig, de lehet, hogy tovább is állni fog s ezt az időt függesztve nem bírják ki a másfél száz éves anyagok. Rúdon, fektetve ugyan bemutatathatók lennének, de egy katonai zászlórúd hossza 3-3,5 méter, ekkora vitrint, főleg többet nem tudunk volna beállítani a termekbe. Így maradt a zászlólap bemutatása.

Ideális az lett volna, ha minden zászlót vízszintesen tudunk elhelyezni, de akkor a hét terem zászlókiállításá vált volna. Így ezt csak három zászló esetében tudtuk alkalmazni: kettő teljesen vízszintesen, a harmadik olyan kis dőlésszögben van elhelyezve. A többi zászlót nagyobb dőlésszögben kellett elhelyezni a vitrinekben, egyet pedig negatívan, kifelé dönteni, ami nem kevés gondot okozott.

A zászlókat hordozó anyag kiválasztása nem kevés időt vett igénybe. Először üveglap, majd plexi használatra merült fel. Az előbbi nagy súlya miatt vetettük el, az utóbbit nem szeretem, mert sztatikus, magához vonzza a textil elemi szálait. A kiállításához műtárgyvédelmi javaslatokat adó és a munkákat elvégző CCC&Bogner Ltd. tanácsára végül a kivitelező a zászlóknak egyenként, azok méretének megfelelő fakereteket gyártott, melyet műtárgybarát vászonnal vontak be. Erre kellett a megújult zászlókat a restaurátoroknak rávarrni. A módszer előnye, hogy a keret könnyű és a vászon utólag, vetemelés esetén, meghúzható anélkül, hogy a zászló sérülne.

A zászlós vitrinek mindegyike megfelelő pára- és légkondicionálást kapott, amelynek mértékét még vegyes anyagot tartalmazó vitrin esetében is a zászlóhoz igazították a műtárgyvédelmiek, mivel néhány esetben tematikailag megoldhatatlan volt önálló zászlós- vagy textiles vitrin kialakítása. A műtárgybarát fényviszonyok is megfelelőek lettek, aminek látogatóink nem minden esetben örülnek.

Tudjuk, hogy ha még nagyobb kiállítási tér (s nem csak kb. 800 m²), valamint több pénz áll rendelkezésünkre, még jobb körülményeket tudunk volna biztosítani a kiállítási tárgyaknak. Így is nyugodtan kimondhatjuk: ha mindig ilyen körülmények között lennének a kiállított és a még restaurálásra váró zászlók, legalább harminc-ötven évvel meg tudnánk hosszabbítani az élettartamukat. Addigra valószínűleg újabb és még tökéletesebb restaurálási módok születnek majd.

De, fájdalom, százötven éves évforduló csak egyszer van...

1848/49-es csapatzászló címeres oldala restaurálás előtt és után

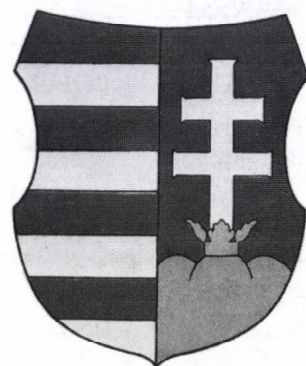
Armored regimental flag from 1848/49 before and after the restoration

Zászlórészlet restaurálás után
Detail of a flag after restoration

Fotók-photos: Csanda J.

Gondolatok a Kossuth-címerről

Selmeczi Kovács Attila

Thoughts about the Kossuth Coat-of-Arms

The 1848/49 flags on the cover pages of this issue represent different traditions and attitudes. Although the two flags were made within the span of one year, the flag of the First Pest Honvéd Battalion – shown on the title page – reflects the earlier, centuries-long nobiliary-national tradition. In contrast, the flag of the Eighty-fifth (Háromszék) Honvéd Battalion, with its coat-of-arms stripped of the royal crown, represents the plebeian revolution and a break with earlier tradition. This coat-of-arms is generally linked to Kossuth.

The article offers an overview of the historical and artefactual evidence which refute the identification of the Kossuth coat-of-arms by this name. Most important among these is that the Declaration of Independence of 1849 does not contain any reference to a change in the form of government, i.e. Hungary remained a kingdom. Still, the use of the coat-of-arms without the royal crown began to spread in the army, on flags, shako badges and camp seals. The coat-of-arms without the crown appears on several medals and seals from the 1820–1830s, in imitation of Baroque ecclesiastic art and the heraldic traditions of earlier centuries. Both versions of this coat-of-arms – i.e. both with and without the crown – were regarded as symbols of Hungary. Even when the Hungarian coat-of-arms came to repre-

Az e számunk első és hátsó borítólapjain látható 1848/49-es zászlócímerek alapvetően két különböző hagyományt és szemléletet képviselnek. Az egymástól eltérő ábrázolásoknak mégis szembeötlően közös sajátossága a heraldikai szabálytalanság, az egyedi képi megoldás és díszítettség, a mai értelemben vett szabványtól való eltérés. Mindkettő egyformán magán viseli a korabeli kézművesség ízlésvilágát és technikai tudását. Noha a két zászló között kerekén egy esztendő különbség van, a címlapon szereplő címer, amely az 1. (pesti) honvédzászlóalj lobogóját díszítette, a korábbi évszázadok nemesi-nemzeti tradícióját látszik őrizni. A barokk-kor hangulatát idéző ovális címerpajzsra támaszkodó Szentkorona képe az ezeréves magyar államiságot jelképezi. Ezzel szemben a 85. (háromszéki) honvédzászlóalj zászlajának korona nélküli, pajzs alakú címere a plebejus forradalmiságot, az évszázados hagyományokkal való szakítást szimbolizálja. Ez a címerkép kapta a „Kossuth-címer” megnevezést, mindmáig tisztázatlan körülmények között, mindmáig felderítetlen névadóitól.

A jelenkori köztudatban mélyen meggyökerezett az a tévhit, hogy az 1849. április 14-i trónfosztást követően Kossuth Lajos rendelte el a korona képének levételét az addig használatos államcímerről és ettől kezdve az állam „címere a korona nélküli, úgynevezett Kossuth-címer lett”.¹ E mellett látszik szólni az a tény, hogy „A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata” fejlécén valóban a korona nélküli hosszúkás címerpajzs van cser- és olajág közé foglalva a rölapként terjesztett nyomtatványokon, a díszes kivitelű változatnál pedig a koronát stilizált koszorú helyettesíti. Az sem vonható kétségbe, hogy a detronizációt kimondó debreceni országgyűlésen megválasztott kormányzó-elnök utasítást adott ki az „új helyzetnek megfelelő”, „a magyar álladalom pecsétje” köriratú állampecsét bevezetésére.² Szempontunkból azonban ennél több nem is történt. Ugyanis a Függetlenségi Nyilatkozat sem szövegében, sem jogi következményei tekintetében nem tartalmazta az államforma megváltozását, vagyis Magyarország ezt követően is éppen úgy királyságként szerepelt, mint annak előtte, csak függetlenítette magát Ausztriától, megfosztva a Habsburg-Lotharingiai-házat a magyar Szentkoronától. A közelmúltban Bertényi Iván is szükségesnek érezte hangsúlyozni, hogy Kossuth Lajos nem kiáltotta ki Magyarországot köztársaságnak, annak ellenére, hogy levette a koronát a címerről, de nyitva hagyta az államforma kérdését.³ Mindaddig nem került napvilágra egyetlen olyan kormányzati rendelkezés sem, ami a korona nélküli címer használatát elrendelte, azt hiva-

talosan államcímerré emelte volna. Bizonyosan – mai szóval élve – alulról jövő kezdeményezés lehetett ennek a címerképnek az elterjedése, mindennek előtt a hadseregben. Ugyanis az újonnan felállított alakulatok zászlajain már különböző jelképek (kard, koszorú) helyettesítették a koronát vagy csupán a magában álló címerpajzs szerepelt (amint a hátsó borító mutatja). Külön figyelmet érdemel, hogy főképpen az erdélyi, székelyföldi egységeknél hódított teret a korona nélküli hadijelvény. De arra utaló tárgyi emlékek is fennmaradtak, hogy a csákójelvényről letörték a koronát. Minderre magyarázatul szolgál egy honvédtiszt visszaemlékezése a trónfosztással kapcsolatban, miszerint Kossuth „kimondatta az országgyűlés 1849. Ápril 14-én kelt határozatával, hogy Magyar ország Ausztriától telyesen függetlenül, mint köztársaság kormányoztatik és mint ilyen, senkinek és semmi más nemzetnek alája vetve nincsen”.⁴ Ez a sajátos szemléletmód, amely azonosította a „királytalanság” közjogi állapotát a köztársasággal, feltehetően az akkori katonai vezetés álláspontját is tükrözi.

Amint a Hadtörténeti Múzeum impozáns évfordulós kiállítása jól érzékelteti,⁵ a szabadságharc utolsó hónapjaiban egymás mellett élt a kétféle címer a csákójelvényeken, patrontáskákon, ágyúkon, hadiládákon, de az egyes katonai alakulatok zászlóin, parancsnoki pecsétnyomóin is. És hogy még változatosabb legyen a kép, az sem ment ritkaságszámba, hogy a kétféjű sasos címer is szerepelt a töltnyitáskán, lótarakon, kardon, különösen az első időszakban, a birodalmi hadseregből verbuválódott honvédalakulatoknál. Ennek a felemáságnak egyik nevezetes koronatanúja a legendás forradalmár tábornok, Bem József tábori pénzesládája, mely fedelének belső fémborításán mives kivitelben az osztrák császári címer látható.⁶ Ezzel kapcsolatban szükséges megemlíteni, hogy a Habsburg birodalom részét képező Magyarországon az 1848-as áprilisi törvények életbe lépéséig az osztrák császári címer volt hivatalos minden birodalmi intézmény megjelölésére. A magyar országcímet csak a kimondottan nemzeti szervezetek, létesítmények viselhették.

Az egymással szembenálló címerhasználatról tanulságos képet nyújt egy kortárs beszámoló a márciusi forradalom győzelme utáni időből: „...a' magyar ember sem tudja, miért van most a' sok nemzeti szín zászló; mit jelent a' veres, fehér és zöld szín bokréta; mit jelent az a' czimer, mellyen egy felől négy fejer pántlika, más felől hármás halom kettős keresztel, tetején pedig korona van. Csak a' sárga-fekete színt, csak a' kétféjű sast kérdezik. – Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek! ... Minden sőházra, posta-hivatalra,

A máriatölgyesi kegyszobor, 1756. Schmittner metszete
Devotional statue from Máriatölgyes, 1756, print of Schmittner

kamarai, kincstári birtokra, minden magyarországi várra, kaszárnyára, minden középületre kifüggesztették a kétfejű sas, ráházolták a' sárga-fekete színt, hogy elhittessék velünk, miszerint nem Magyarországon, hanem Ausztriában vagyunk. El is hittették a' szegény emberrel. Hozzászóktatták az istenadtát, ugy hogy már most csak sóhajtoz a' kétfejű sas után..."⁷

Az 1848. március 15-i forradalom eszközölte ki az áprilisi törvényeket, melyeknek XXI. cikkelye kimondta, hogy a nemzeti szín és az ország címere ősi jogaiba visszaállíttatik. Egy másik korabeli írás szerint „A' kétfejű sas leszállíttatik a köz- és magánépületekről, helyét az ország czimere pótlandó. Eképp leend ősi jogába visszahelyezve a három szín 's az ország czimere.”⁸ Az Arany János által a köznép számára leírt tulajdonképpeni koronás címer a reformkorban mind gyakrabban jelent meg a különböző polgári dísztárgyakon, kiadványok, folyóiratok, kalendáriumok címlapjain, ponyvanyomtatványokon, város- és életkép-metszeken, céhjelvényeken, s mindezek hatására a népművészeti alkotásokon is. Amint a XVIII. század végétől az országcímer ovális, hosszúkas, barokkos vagy jellegzetesen pajzs alakú formában egyaránt előfordult, ez a változatosság megmaradt az 1848-as áprilisi törvény életbe lépése után is. A szabadságharc másfél éves időtartama alatt nem készült el az országcímer szabványosított, hivatalos mintaképe. Nem csupán a katonai jelvények, hanem a műipari és a népművészeti alkotások is tovább színesítet-

Mézeskalács mintafa, 1830-as évek. Marcali, Somogy megye
Gingerbread mould from the 1830s, Marcali, Somogy county

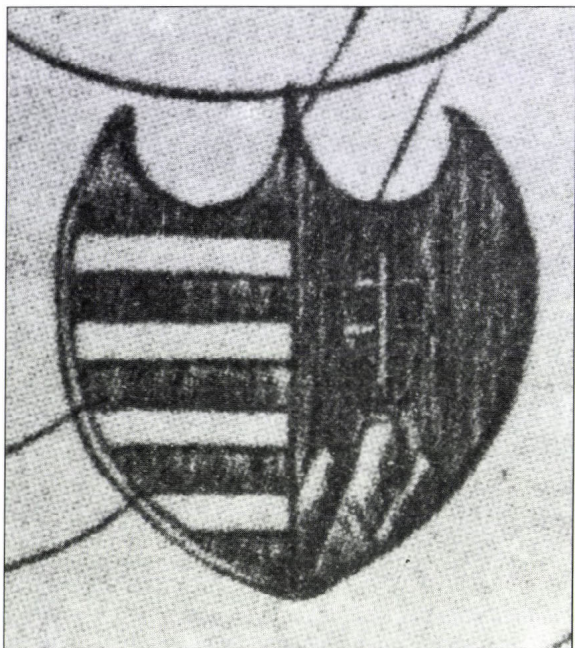
ték a címerábrázolás palettáját, aminek túlnyomó többsége koronás, mégpedig a magyar Szentkoronás címerkép volt, amint azt a dőlt kereszt következetes – bár nem mindig helyes irányú – ábrázolása tanúsítja.⁹

Ebbe a folyamatba, amely a történeti hagyományok követésén túl az egyéni megjelenítési módokra is tág lehetőséget adott, a korona nélküli címerváltozat éppen olyan szervesen beleilleszkedett, mint a koronás. Ugyanis a korábbi évszázadok heraldikai, de különösen a barokk-kor egyházi szentképábrázolása mindkét címerformát egyenrangúan alkalmazta. Erre jó példával szolgálnak II. Mátyás 1608. évi koronázási emlékérméi és ábrázolásai,¹⁰ az armálisokon díszítőelemként szereplő,¹¹ vagy a templomi freskókon, kegyképeken rögzített koronás és korona nélküli címerváltozatok. Különösen a Regnum Marianum és a Patrona Hungariae jelképek kapcsán vált kedvelté az ovális pajzsú, korona nélküli országcímer megjelenítése.¹² Ennek utánzataként készültek a múlt századi céhjelvények címerábrázolásai, valamint a népi művészkedés címermotívumai. De ugyanebbe a sorba állíthatjuk Kossuth Lajos 1823-ban a király nevében kiadott ügyvédi oklevelén szereplő sajátos alakú koronátlan címer rajzolatát is,¹³ ami bizonyosan más korabeli oklevelen is előfordulhatott, mint hitelesítő jelkép és amelynek hasonmását egy 1841-ből származó vöröstói (Veszprém m.) intarziás sarokpad díszítőelemeként láthatjuk viszont, hasonló szerepkörben.¹⁴

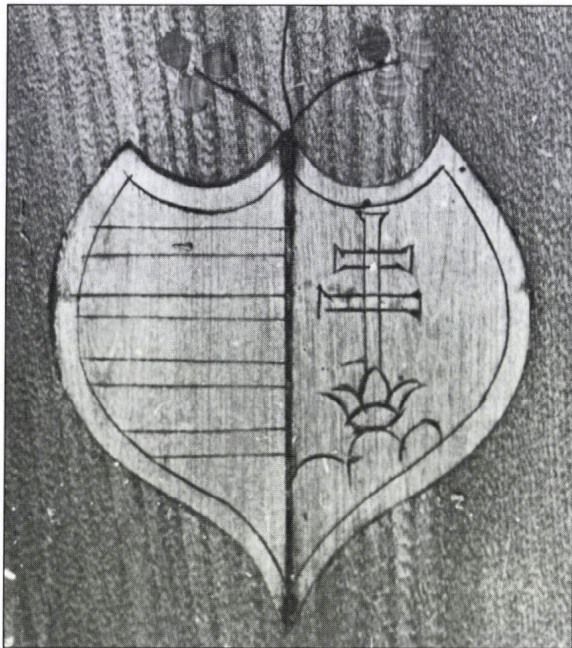
sent opposition to the Austrian imperial coat-of-arms with its double-headed eagle, the variant without the crown was by no means a revolutionary symbol. It would appear that Kossuth's name was linked to the coat-of-arms without the crown – by then regarded a symbol of the republic – at a much later date, at the time of the Kossuth cult in the 20th century.

Jegyzetek

1. Laszlovszky József: A magyar címer története. Bp., 1989. 34.
2. Forrásmegjelölés nélkül közli Bertényi Iván: Új magyar címertan. Bp., 1993. 79.
3. Bertényi Iván: Nemzeti címerünk múlt és jelen formálta változatai. In: A metropolis árnyékában. Madách Kör Tár 1. Vác, 1992. 117.
4. „Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecsei lakosnak.” Negyvennyolcas idők I. Szerk. Forrai Ibolya. Bp., 1998. 87.
5. „Fényesebb a láncnál a kard” címmel, rendezte Kedves Gyula, Bacsoni Tamás. Cs. Kottra Györgyi, Ságvári György.
6. Magyar Nemzeti Múzeum. Itsz.: Cs. 8379.
7. Arany János: Országcímer, nemzeti szín. In: A Nép Barátja 1848. augusztus 6. 153. 156.
8. Kléh István: A pesti forradalom története 1848-ban. Pest, é.n.
9. L. erről Selmeczi Kovács Attila: National Symbols in Hungarian Folk Art. In: Acta Ethnographica Hungaricae 41. Bp., 1996. 165.
10. A koronás címert Lucas Kilian rézmetszete 1610-ből (Magyar Történeti Képcsarnok), a koronátlan az emlékérem alapján 1608-ban készült mézeskalács mintafa (Iparművészeti Múzeum, Itsz.: 2620) ábrázolja.
11. Nyulásziné Straub Éva: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címeresleveléin. Bp., 1987.

Címerrajzolat Kossuth Lajos ügyvédi oklevelén, 1823
Coat-of-arms on Lajos Kossuth's lawyer's diploma, 1823

Sarokpad címerdíszje, 1841. Vörösberény, Veszprém megye
Inlaid coat-of-arms on a bench, 1841. Vörösberény, Veszprém county

12. Vö. Szilárdfy Zoltán: Barokk szentképek Magyarországon. Bp., 1984.

13. Vö. Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Bp., 1983. 82. és korrekciójára Bertényi Iván i.m. (1993) 78-79.

14. Néprajzi Múzeum, Ists.: 62.110.3. Csilléry Klára gyűjtése 1962-ben.

15. Nagybakay Péter: A magyarországi céhes kézművesipar jelvényei. Bp., 1995. 197.

16. Negyvennyolc a kortársak szemével Szerk.: Rózsa György – Spira György. Bp., 1973. 87.

Főképpen a céhek használták szívesen az országcímer ábráját különböző jelvényeiken és zászlóikon, mintegy demonstrálva szakmájuk elismertségét, kiváltságlevelük uralkodói eredetét. Ebből következően mindhárom hatalmi jelkép: a koronás és koronátlan magyar címer, valamint a kétfejű sasos osztrák címer egyaránt előfordult a szakmai jelképek mellett a céhjelvényeken. Ennek a buzgalomnak egyik szemléletes példáját szolgáltatja a peremartoni (Veszprém m.) takácscéh címere 1826-ból, melyen mind a három hivatalos használatú címer – sajátosan egyéni felfogásban – felfedezhető: a kétfejű sas hasán a koronás címer, alatta az ágaskodó oroszánok által közrefogott barokkos keretben a hagyományosan ovális korona nélküli országcímer; mégpedig hármaskereszttel.¹⁵

Ha az 1830–40-es évekbeli pecsétek, egyesületi érmek, emléklapok során végigtekintünk – amint ezt a Magyar Nemzeti Múzeum új állandó kiállításának reformkori bemutatója kellően reprezentálja – nagy számban találkozhatunk a korona nélküli címerpajzs ábrázolásával. Ide sorolhatjuk Johan Ender 1831-ben készített nagyméretű festményét a Magyar Tudományos Akadémia allegóriájáról, ahol a szimbolikus nőalak által tartott funkcionális pajzs egyben címerpajzsként is szerepel. De több népművészeti alkotást is említhetünk ebből az időből, elsősorban mézeskalács mintafákat, amelyeken a korona nélküli címerpajzsot mind ovális, mind hosszúkás alakzattal ábrázolták életkép, betyár, huszár, stb. kísérő elemeként.

A reformkorban, amikor a magyar címer használata egyre határozottabban az osztrák birodalmi jelvényel és hatalommal való szembenállás jelképének szerepét töltötte be, egyáltalán nem merült fel, hogy egymástól megkülönböztessék az évszázados hagyományokat őrző kétféle (koronás és korona nélküli) változatot. Mindkét ábrázolásmód egyenrangúan jelképezte az országot, noha a koronás címer előfordulása jóval gyakoribb és nagyobb számú volt. (A néprajzi tárgyak tanúsága sze-

rint ez az arány 10:1.) Ez a körülmény is közrejátszhatott abban, hogy az 1848-as áprilisi törvények által szentesített államcímer a koronás változat lett, noha erről rendeleti formula nem szólt. (Viszont II. József óta a kétfejű sas hasán a Szentkoronával rendelkező magyar címer szerepelt mint törvényes jelkép, így a heraldikai példa adva volt, amit erősített a Rákóczi-szabadságharc idején a koronás címerkép kizárólagos használata.)

Mindebből következik, hogy amikor a radikális *Marczius Tizenötödike* című folyóirat 1848. december 9-től – Ferenc József jogellenes trónra-

lépése elleni tiltakozásul – a Nemzeti Színház napi műsorismertetésén a korona nélküli címerpajzsot szerepeltette, ezt már politikai tartalmú szándékos megkülönböztetésnek kell tekintenünk. (A dolog érdekessége, hogy a Nemzeti Színház műsorlapkájainak fejlécén viszont mindvégig – a trónfosztás utáni hónapokban is – a koronás országcímer látható.) Tagadhatatlan azonban, hogy a márciusi fiatalok kezdettől királyellenes, köztársaságpárti érzületük demonstrálására a forradalom szimbólumának a nemzetiszínű kokárdán kívül a korona nélküli címert tekintették. Ezt tükrözi Barabás Miklós híres litográfiája „*Petőfi 1848-ban*” címmel. Az idealizált ceruzarajzon jól szembeötlően korona nélküli hosszúkás címerpajzsot láthatunk a költő dolmányán a szíve fölött.¹⁶ Feltehetően ez az első dokumentálása a király nélküli nemzeti függetlenség jelképének, ami jelentés-tartalmában már lényegesen eltér a korábbi hasonló címerformától, egyértelműen szembekerül a koronás változattal. A köztársasági gondolatnak megfelelő címerkép valójában már a forradalom napjától rendelkezésre állt. Úgy tűnik, hogy ez az ideológiai tartalom jutott kifejezésre a már említett radikális újság hasábjain 1848 végén, még demonstratívabb formában pedig a trónfosztást követően – éppen Kossuth Lajos kormányzati, politikai felfogásával és szándékával ellentétben.

Tehát teljesen alaptalan tehát a köztudatban megrögződött hiedelem, hogy Kossuth Lajos távolított el a korona képét az országcímerről, és ebből következően az ő nevéhez kapcsolódik a korona nélküli címer, mint köztársasági jelkép. Bizonyosan csak jóval később, a Kossuth-kultusz múlt század végi, vagy huszadik századi fellángolása idején terjeszthették ki a nevét az ekkor már köztársasági szimbólumnak számító koronátlan címerre, a maga korában népszerűvé lett Kossuth-bankó, Kossuthnóta, Kossuth-szakáll, Kossuth-kalap mintájára. ■

Múzeumi tudományos műhelyek

Miért ez a címe induló sorozatunknak?

Ma már kevesen vagyunk, akik meg- és átértékeltük a szocialista múzeumpolitika megvalósulása első fázisát az 1950-es években: a múzeumok degradálását népművelő intézményé. Ennek megfelelően a Múzeumok és Műmunkák Országos Központja 1952 eleji megszűntetése után a múzeumokkal a frissen alakult Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya foglalkozott.

Szovjet mintát követve a múzeum csupán a megőrzés és bemutatás színhelye kellett volna, hogy legyen, míg a tudományos munkát (kutatást, feldolgozást) a sorra-rendre létrehozott akadémiai kutató intézetekben végezték. Ezt a hatalmas presztízsvesztést nehezen lehetett kiheverni. A nagyobb lehetőségekkel, anyagi megbecsüléssel, szabadabb munkaidő-felhasználással kecsegtető intézetekbe vándorolt el a régészek, néprajzosok, művészettörténészek hada, szinte kizárólag a budapesti múzeumokból.

A múzeumok tehát népművelő intézményekké váltak, a kutatás, gyűjtés háttérbe szorult, illetve „fű alatt” folyt. Egy idő múlva, különösen 1956 után változni kezdett a helyzet. A korábban hivatalos utasítás alapján vidékre helyezték szakembereket, muzcológusokat viszont joggal kezdtek aggódni a „tanácsosítás” terve hallatán. 1957-től előbb az emlékmúzeumokat, majd – kisérletként – Baranya megye összes múzeumát megyei,

tanácsi irányítás alá helyezték. Ez a sors várt 1961–62 fordulóján valamennyi vidéki múzeumra.

Az aggodalom indokolt volt: a megyék művelődési osztályai, az ott munkálkodó, főleg pedagógus képesítésű munkatársak vajmi keveset értettek a hozzájuk került múzeumokhoz. Egy szempontból viszont nagy lehetőséget láttak az odacsatolásban: bővült a népművelésbe bevonható intézmények, szakemberek száma!

Éppen ettől tartottak annak idején sok-sok múzeumban. A tudományos ambíciók derékba törésétől, az amúgy nem jelentős, de mégis csak Budapestről „leszított” összegektől való megfosztástól félték. Jól látta ezt a tanácsi kezelésbe adás hivatalos folyamatát lebonyolító, s a nevében megváltozott minisztérium múzeumi főosztálya is. A vidéki múzeumok „státuszát”, rangját próbálták valahogyan az átadó okiratokban meghatározni azzal, hogy **ezek népművelő és tudományos műhelyek!**

Egészen természetesnek tűnt, hogy a „tudományos intézet” jelzőt egyik vidéki múzeumunk sem „érdemelte ki”! (Jóval később is nagy konsternációt keltett, amikor a minisztérium – némileg önkényesen – hét megyei múzeumi szervezetet „tudományos kutatóhelyé” léptetett elő.)

A tanácsi kezelésbe adás azonban – eléggé világosan és elég hamar kitűnt – inkább előnyökkel járt. Nö-

vekvő költségvetés, új státusok, még több új muzcális intézmény alapítása jelezték a 90-es évekig a vidék felzárkóztatásának állomásait.

Ebbe a folyamatba tartozott a helyi adottságokból kiinduló tudományos kutatási programok megindítása, szervezése. Az esetek többségében ez rendszeres konferencia/szimpózium keretében zajlott, amelyek előadásai kötetekben jelenhettek meg.

Elfogultság nélkül állítom, hogy a kezdeményezések javarésze vidéki indítatású volt, a szervezés, a gazdasági háttér mind-mind – alkalmanként már a megyék közti vetélkedés sajátos formájaként – nyert bőkezű helyi támogatást.

Bizonyára lesz még alkalom arra, hogy általánosságban is értékeljük a múzeumi tudományos műhelyek történetét, credményeit. Most meginduló sorozatunkban – akárcsak a SZÁMVETÉS-ben – hosszabb-rövidebb tematikus áttekintéseket szeretnénk közreadni. A 20–25 éves múltira visszatekintő műhelyekről csakúgy, mint a fiatal kutatók mai szerveződéseiről. Az alább közzé kerülő tanulmányok a felkérésre készségesen vállalkozók tollából kerültek ki, időrend, tematika, jelentőség szerinti besorolás igénye nélkül.

Várjuk a folytatást...

Éri István

Kézművesipartörténeti kutatások

Dóka Klára

A Veszprém Megyei Múzeumigazgatóság 1971. április 22–23-án Nagyvácszonyban muzcológusokból, történészekből, levéltárosokból álló tanácskozást rendezett a kézművesipartörténeti források feltárása, nyilvántartása témakörben. A fő előadó Bartócz József volt, aki bemutatta a Veszprém megyei céhek dokumentumainak lyukkártya rendszerrel feldolgozott nyilvántartását, mely 16 különböző őrzőhelyen található céhes tárgyát és iratot rögzítette.

A kataszter ismertetését igen élénk vita követte, de maguk a résztvevők sem gondoltak arra, hogy egy több évtizeden keresztül tartó, eredményes munkát indítanak meg. (A tanácskozáson résztvevők között említhetjük a történész Eperjessy Gézá, Heckenast Gusztávot, Szakály Ferencet, Vörös Károlyt, a levéltáros Bácskai Verát, Balázs Pétert, Veres Miklóst, a grémium mindvégig legaktívabb muzcológus tagjai közt pedig Domonkos Ottót, Éri Istvánt, Kaposvári Gyulát, Nagybakay Pétert.)

Nagyvácszonyban több kutatási programról történt döntés:

1. Összegyűjtik adatlapokon a magyarországi céhes kézművesipar írott és tárgyi emlékeit a levéltárakban, múzeumokban, könyvtárakban és magángyűjteményekben.
2. Megkezdik egy kézművesipartörténeti bibliográfia összeállítását, alapozva a kollégák saját gyűjtésű adataira, valamint az általános történeti bibliográfiák, monográfiák vonatkozó anyagára.
3. Egy szűkebb munkacsoport összeállítja a mesterségnév szótárt, hogy egyértelművé lehessen tenni a latin, német és magyar elnevezések jelentését, az azok mögött gyakorolt mesterség konkretizálását.
4. Felmérik a múzeumokban és egyéb gyűjteményekben található műhelygyűjteményeket, egyedi szerszámokat, és egyesítik egy kézművesipartörténeti műhely- és szerszámkataszterben.

A munkálatok irányítására egy szűkebb grémiumot választottak, amelynek gazdaság-

Arts and Crafts History Research

This brief study reviews the activity of the Arts and Crafts History Working Committee, a research project within the framework of the Veszprém Academic Committee. The organization – founded in 1971 comprising museologists, historians, archivist –, is not restricted simply to coordinating Hungarian arts and crafts history studies but also has extensive contacts with scholars working in the same field abroad. The first major project was the collection of relevant sources. One important milestone in this project was the publication of the volume *A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere* [A Survey of the Sources on the Arts and Crafts guilds of Hungary], published in 1975–1976, which offers an overview of the major literary and artefactual sources. This was followed by a volume containing the register of the pricing of arts and crafts products in 1986, and by an exhaustive bibliographic volume in 1992.

The Working Committee has organized nine Hungarian and five international conferences to date. The papers read at these conferences have also been published. Most of the focal issues discussed at these conferences fall between the period spanning the Middle Ages to the turn of the 19th–20th centuries; however, the main focus was on the 18th–19th centuries, the period which can be most richly documented in Hungary.

és társadalomtörténész tanácsadók is segítettek. Az érdemi feltárás – ekkor még munkatermi feladatként – a közgyűjteményekben folyt, az akkori Művelődésügyi Minisztérium illetékes osztályainak elvi támogatásával. 1972 óta rendszeresen sor került kézművesipartörténeti tanácskozásokra. Az első rendezvény célja a kutatások tárgyának, időhatárainak, főbb részletkérdéseinek meghatározása volt. Vörös Károly előterjesztése nyomán a kutatás időhatárait a középkortól a második ipartörvényig (1884-ig) terjedő időszakra határozták meg, a fő témakörök pedig a technikatörténet, céhes szervezettörténet, kézműves társadalomtörténet, művészettörténet körül csoportosultak. Ekkor került sor a források összegyűjtéséhez használatos adatlap véglegesítésére, majd az 1973-ban rendezett szimpóziumon az anyag első részének bemutatására.

1975-ben megjelent „A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere” első, majd a következő évben második kötet. A kiadvány tartalmazta a három nyelvű mesterségnév szótárt, a múzeumokban lévő kézműves műhelyek rövid áttekintését és a levéltári, múzeumi céhíratok viszonylag teljes leírását. Jelentőségét növelte, hogy a múzeumi és levéltári területen ez volt az első segédlet, melynek összeállításában a számítástechnikát alkalmazták.

1976-ban változás következett be a sponzortán munkacsoport életében: ettől kezdve a Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Történeti Szakbizottsága részeként működött tovább. A szakbizottság élén 1996-ig Éri István állt, akinek szervező és irányító tevékenysége a Kézművesipartörténeti Munkabizottság működését is meghatározta. (Utóbbiban az operatív feladatokat Nagybakay Péter látta el.)

1976-ban Fertődön került sor a III. Kézművesipartörténeti Szimpóziumra. A céhkataszter adatfelvételeinek sikerén felbuzdulva olyan döntés született, hogy a kézműves ár- és bér-szabályozásokról is készüljön hasonló összeírás. A döntően levéltárakra épülő munkát a következő években Kiss Mária irányította. (Az 1990. decemberében tartott rendezvényen már az első eredményekről számoltak be a kutatók, az árszabások jegyzékét tartalmazó két kötet 1986-ban jelent meg.)

1978-ban volt az első nemzetközi rendezvény, melyen a hazaiak mellett elsősorban a

szomszédos országok és a német nyelvterület kutatói voltak jelen. Az előre bejelentett előadások négy téma körül csoportosultak:

1. legényvándorlás; 2. céntárgyak; 3. kézműipar–manufaktúrák–gyáripar; 4. kutatási beszámolók. A rendezvényen résztvevő Ránki György felhívta a figyelmet a további kutatásnál a gazdaságtörténeti szempontokra.

Ennek kívánt eleget tenni az 1982. évi, II. nemzetközi rendezvény, melynek témája „Kézművesség és ipari forradalom” volt. Ezen belül a résztvevők külön foglalkoztak a protoindusztrializációval, a falusi iparúzással, a kézműveslegényekből bér munkásokká válók helyzetével és mozgalmával. Utóbbi kérdések már a társadalomtörténet irányába mutattak, aminek művelése szintén elvárás volt a kézművesipar-történet művelőivel szemben.

Ilyen előzmények után került sor 1986-ban a III. Nemzetközi Szimpóziumra a következő témakörökkel: 1. kézműipar a gazdaságban, kézművesek a társadalomban; 2. migráció és mobilitás; 3. céh, város, állam. A résztvevők köre folyamatosan kibővült lengyel, olasz, francia, belga, orosz kutatókkal, bár jelentős hányaduk még ekkor is elsősorban a két Németországból jött. Különösen a volt keletnémet területen ösztönözték a magyarországi tapasztalatok a kutatókat új módszerek meghonosítására.

Meg kell még említeni az 1984. évi, sorrendben az V. Kézművesipartörténeti Szimpóziumot, melynek témája a török hódoltság idején folyó és a török kiűzése után újjászervezett kézműipar története volt, különös tekintettel a főcéhek és filiák kapcsolatára.

Az 1990 után bekövetkezett változások a Kézművesipartörténeti Munkabizottságban is éreztették hatásukat, melynek 1990–1993 között Domonkos Ottó, 1993–1996 között Dóka Klára lett az elnöke. (Titkárok: Németh Gábor, majd Turbully Éva). Átalakult a külföldi kapcsolatok rendszere. 1992-ben már a Kárpát-medence országaiból érkező, magyar kutatók is részt vettek a soron következő, VI. szimpóziumon. Nagyobb volt az érdeklődés 1994-ben, amikor a IV. nemzetközi rendezvényre, nyolc éves szünet után – elsősorban Szende Katalin aktivitásának köszönhetően – viszonylag sokan jöttek el. A bekapcsolódó új kutatók, elsősorban néprajzosok, a fiatalabb generációhoz tartoznak, és ugyanezt mondhatjuk el a magyarokról is. 1994-ben a nemzetközi rendezvény a „Kézműves szakmák hierarchiája, a kézművesek életszínvonala” címet viselte. A munkabizottság javaslatának megfelelően tehát ezúttal is a társadalomtörténeti megközelítés kapott szerepet. Domonkos Ottó helyesen ismerte fel, hogy a továbblépés csak új, feltáratlan témák kitűzésével lehetséges.

Igy került sor már 1990-ben (VII. szimpózium) a 19. század második felében és a szá-

zadfordulón élt kézművesek helyzetének vizsgálatára, de volt rendezvény a női iparúzésről (1994. Sopron, szervezte: Turbully Éva), az uradalmi iparúzésről (1995. Budapest, szervezte: Balázs György), a kézművesipar-történet historiográfiájáról (1996. Sopron, nemzetközi, szervezte: Szende Katalin), a luxusiparokról, (1996. Veszprém, IX. szimpózium), az ipartestületekről (1997. Esztergom, szervezte: a megyei levéltár).

Az 1998-ra tervezett V. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Konferencia témája az ipar és mezőgazdaság kapcsolata lesz, a legszélesebb összefüggésben.

A magyar és nemzetközi szimpóziumokon elhangzott előadások szerkesztett változatát eddig mindig sikerült megjelentetni. Ezen kívül a „Litterae currentes...” című tájékoztató ad időközönként információkat a bizottság működéséről. Anyagi problémák miatt 1990 óta ezt csak két évenként sikerült megjelentetni.

A rendszerváltás után megszűnt a minisztériumi támogatás, és arra egyáltalán nincs lehetőség, hogy a kézműipar-történettel kapcsolatos forrásfeltárást a közgyűjtemények termunkában (térítés nélkül!) elvégezhessek. Maradt az 1980-as évek vége óta létező pályázati rendszer, elsősorban az OTKA, majd újabban a Nemzeti Kulturális Alap segítségével. Az utóbbi években sikerült szponzort szerezni a gazdasági élet területéről is (pl. a Herendi Porcelánmanufaktúrát).

Hosszú előkészület után 1992-ben, az MTA Néprajzi Kutatóintézet gondozásában megjelent a „Magyarország kézművesipar-történetének válogatott bibliográfiája” (szerk.: Domonkos Ottó, Nagybakay Péter).

1992-ben megkezdődtek a múzeumokban őrzött kézművesipari műhelykataszter munkálatai. Jelenleg a kézművesipar-történettel foglalkozók száma 100 körül van, az országos rendezvényeken 50–80 fő szokott megjelenni. 1993 óta a kétévenkénti tanácskozások mellett sor került felolvasóületekre, kerekasztal beszélgetésekre is.

Az akadémiai törvény kiadását követően megszűnt a Történeti Szakbizottság, beolvadt a történészeket, nyelvészeket, nevelés-történészeket egyesítő közös szervezetbe, melynek vezetője Palágyi Szilvia lett. A Kézművesipar-történeti Munkabizottság helyén 1997 januárjában Balázs György vezetésével „Műhely” alakult, majd az új szakbizottság visszaállította a munkabizottság működését, amely jelenleg kollektív vezetéssel működik: Balázs György (alelnök), Dóka Klára (elnök), Szende Katalin (titkár) irányításával. Bázisintézménye: a Magyar Mezőgazdasági Múzeum. A szakbizottság tervei között szerepel, hogy a Néprajzi Munkabizottságot e szervezetbe olvassza. ■

Manufaktúratörténeti konferencia – Miskolc

Németh Györgyi

Heckenast Gusztáv, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója 1989. október 17-én az ülés elnökeként bizakodóan azzal zárta a Miskolcon megrendezett manufaktúratörténeti konferenciát, hogy rövidesen sor kerül a következőre. Két év múlva valóban lejajlott egy újabb tanácskozás Sátorajújhelyen, de a konferencia ezúttal folytatás nélkül maradt.

A sajnálatosan félbeszakadt vállalkozás azonban jóval korábbra vezetheti vissza az eredetét, mint 1989. „A Herman Ottó Múzeumban folyó történeti gyűjtő, feltáró és feldolgozó munka 1977 óta irányul az egyes észak-magyarországi manufaktúrák történetének feltárására és a manufaktúrák szerepének meghatározására az észak-magyarországi tőkés gazdasági és társadalmi fejlődésben” – hangzott el Veres László, akkori megyei múzeumigazgató-helyettes bevezető előadásában 1989-ben.¹ Ugyanis 1977-ben rendeztek először az említett témakörben ipartörténeti tanácskozást Miskolcon, amelynek anyaga a Borsodi Történeti Évkönyv VI. kötetében látott napvilágot. De e tanácskozás eredményeként könyvelhetők el a különböző múzeumi kiadványokban megjelentetett ipartörténeti tanulmányok is, mint például a miskolci kőedénygyárak, a telkibányai porcelángyár és a Bükk hegység üveggyárainak a történetét bemutató munkák,² hogy csak néhányat említsünk. A tanácskozás határozataiban azonban nem valósultak meg, mert a társintézmények nem tettek eleget vállalt feladataiknak, és magára hagyták a múzeumot.

A Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipartörténeti Munkabizottságának egyre sikeresebbé váló belföldi és nemzetközi szimpóziumai, az Iparrégészeti Munkabizottság megalakulása és eredményei azonban arra késztették a múzeum vezetését, hogy ismét kézbe vegye a korábban vizsgált ipartörténeti jelenségek kutatásának ügyét. Az első összejevetelt követően pontosan tíz évvel, 1987-ben kezdődött meg a manufaktúratörténeti konferencia szervezése, amelybe Veres László e sorok íróját is bevonta. A konferencia célkitűzése a megelőző tanácskozéhoz képest változott, a regionális feltárás helyett a magyar iparfejlődés sajátos szakaszának sokoldalú vizsgálatát s mindenekelőtt az elméleti tisztázást helyezve előtérbe. Azonban mind a vitaanyagot tartalmazó, már a konferencia előtt nyomtatott tanulmánykötet,³ mind a konferencián elhangzott előadások mellőzték az elméleti megköze-

lítést, a tényfeltárást, és a konkrét esetek bemutatását részesítették előnyben.

Az előadásokat követő számos hozzászólás és az elnöki zárásó viszont gondoskodott arról, hogy a konferencia ne fejeződjön be elméleti eredmények nélkül. Bebizonyosodott, hogy a manufaktúra fogalmának használatakor távol kell magunkat tartani a történeti kutatás gyakorlatában vulgarizálódott marxi modelltől, mely a tőkés ipar kialakulását a céh–manufaktúra–gyár sorrendjére építette. De ugyanakkor tekintettel kell lennünk arra is, hogy hiába fordul elő a manufaktúra mint üzemi forma szinte minden történelmi korszakban, elsősorban a kapitalizmus keletkezésének az időszakához kötődik. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy mind a kutatási célkitűzéseket, mind a konferencia elnevezését pontosítani kell, hiszen a nyugat-európai értelemben vett manufaktúrák Magyarországon soha sem játszottak igazán fontos szerepet. A hazai tőkés viszonyok kialakulásának a megismeréséhez valószínűleg csak akkor jutunk közelebb, ha a hagyományos céhes munkaszervezet és a manufaktúra klasszikus formái között elhelyezkedő széles ipari ágazatrendszer is elkezdjük vizsgálni, s a kistőkés ipari vállalkozások kutatását szintén célul tűzzük ki. Hasznos javaslatok hangzottak el a követendő kutatási irányokra vonatkozóan. Így felvetődött a kézműipari termelékenység számszerű vizsgálatának, a bedolgozórendszer kutatásának, a nagyobb kézműves csoportok értékesítési módjai mélyebb elemzésének, egyéni életutak leírásának és névkataszter készítésének a szükségessége.

A kutatások kiszélesítésén túl a Herman Ottó Múzeum célkitűzése volt az is, hogy a folyamatos munka megindításával, a kutatás koordinálásával a múzeum az ipartörténet adott területén tudományos központ szerepét töltsen be. Ezért a múzeum vezetése arra törekedett, hogy szilárd anyagi bázist teremtve rendszeressé tegye a konferenciákat és a hozzájuk kapcsolódó *Manufaktúrák Magyarországon* című periodika megjelentetésével publikálási lehetőséget biztosítson az érdeklődő kutatóknak. Formális kutatócsoport megalakítására azonban nem került sor, a résztvevők lelkesedése, szakmai és emberi kapcsolatai e nélkül is biztosítani látszottak a további együttműködést.

A szándékok komolyságát igazolta, hogy a konferencián elhangzott előadásokat és hozzászólásokat tartalmazó kötet szerkesztésé-

Conference on Manufacture History – Miskolc

The Herman Ottó Museum in Miskolc has since 1977 been involved in the systematic research of the arts and crafts industry in northern Hungary. That year also saw the organization of the first conference on industrial history, the papers of which were published. In 1989, the museum organized another major conference, the central theme of which was manufactures as a form of industrial workshops. The 1991 conference on early industrial small enterprises held in Sátorajújhely was a continuation of the former theme. The Department of Historical Sciences at Miskolc University, founded in 1992, also joined this research project, resulting in the expansion of research themes.

Jegyzetek

1. Veres László: A manufaktúra fogalma, a manufaktúratörténeti kutatások feladatai. In: Németh Györgyi (szerk.): *Manufaktúrák Magyarországon I.* Kiegészítő kötet. Miskolc, 1991. 31.
2. Katona Imre: A miskolci kőedénygyárak. Miskolc, 1977. Katona Imre: A telkibányai kőedény- és porcelángyár alapítása és működése. *HOM Évkönyve*, 1972. 255–279. Veres László: A Bükk hegység üveggyárainak. Miskolc, 1979.
3. Németh Györgyi – Veres László (szerk.): *Manufaktúrák Magyarországon I.* Manufaktúratörténeti Konferencia, Miskolc, 1989. október 16–17. Miskolc, 1989.
4. Németh Györgyi (szerk.): *Industria et Societas I.* Manufaktúrák és kora tőkés ipari kisvállalkozások. Sátorajújhely, 1991. október 3–4. Miskolc, 1994.

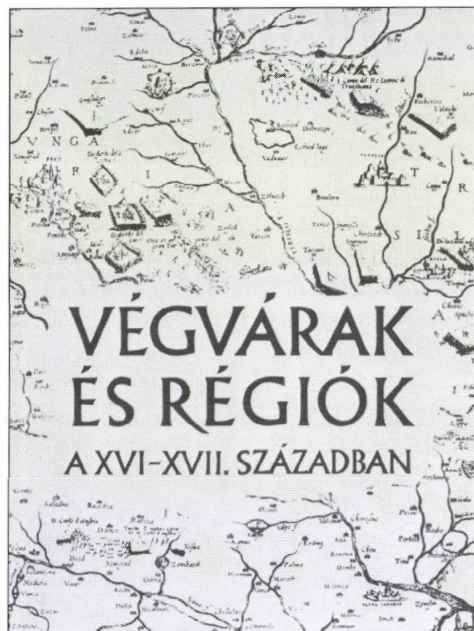
vel egyidőben a következő tanácskozás szervezése is megkezdődött. A Sátorajújhelyen, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Kazinczy Ferenc Múzeuma közreműködésével 1991-ben megrendezett konferencia valóban folytatása volt a megelőzőnek. E konferencia módosított címének – *Manufaktúrák és kora tőkés ipari kisvállalkozások* – megfelelően több figyelmet fordított a klasszikus manufaktúráktól eltérő üzemformák vizsgálatára, s bővült a taglalt iparágak száma is. A Romániából és Csehszlovákiából érkezett kutatók jóvoltából a kutatási terület földrajzilag szintén tágabbá vált. Kutatásra érdemes, új szempontként merült fel az a jelenség, hogy bizonyos esetekben a kedvező előfeltételek ellenére sem jöttek létre manufaktúrák.

Nemcsak a tematika és a tudományos színvonal, hanem a kutatók száma és hozzáállása

is okot adott a bizakodásra a kutatás és a konferenciák további sorsát illetően. Több, mint harminc résztvevő látogatta mindkét konferenciát. Míg 1989-ben tizenegy, 1991-ben már huszonegy előadás hangzott el. Szintén a továbbfejlődés lehetőségét ígérte, hogy 1992-ben megalakult a Miskolci Egyetemen a Bölcsészettudományi Intézet, s a sátoraljaújhelyi

konferencia anyaga a Herman Ottó Múzeum és a Történettudományi Tanszékek közös kiadványaként jelent meg. A periodika címe *Industria et Societas*-ra⁴ változott, ezzel is jelezve a tematika további bővítésének s újabb kutatók bevonásának a szándékát. Hogy a kezdeményezés mégis megrekedt, nehezen magyarázható. Valószínűleg nagy szerepet

játszik benne a múzeumok és az egyetemek – helyzetének, anyagi lehetőségeinek nehezebbé és bizonytalanabbá válása. E vállalkozás, hasonlóan azok többségéhez, amelyeket vizsgálatának tárgyául választott, jobb sorsra volt érdemes. Jó lenne remélni, hogy kedvezőbb körülmények még föltámaszthatják. ■

Fifteen Years of the Border Fortress Research Workshop

On the initiative of the Dobó István Castle Museum, Eger and under the professional guidance of Ágnes R. Várkonyi, bi-annual conferences on the chain of Hungarian border fortresses have been organized. The papers read at these conferences have been published in the *Studia Agriensia* series between 1984 and 1997.

The activity of the workshop has successfully demonstrated that during the 16th–17th centuries Hungary could boast the longest continuous chain of border fortresses and the country could thus halt the westward advance of the Ottoman Empire in the Danube valley.

Presentations on the information system of these border fortresses have convincingly demonstrated that the Hungarian border fortresses were important nodes in a European communications network linking Constantinople and Madrid. The newspapers published in these towns played an important role in shaping political and public opinion.

The next conference, focusing on the question of supply, is scheduled for autumn, 1999.

A végvártörténeti műhely másfél évtizedéről

Várkonyi Ágnes

Valamikor 1982 tavaszán keresett fel Bodó Sándor, az egeri Dobó István Vármúzeum akkori igazgatója azzal, hogy szeretnék megteremteni a végvárok történetével foglalkozó kutatók műhelyét. Megragadott az elgondolás.

Pályám történész közösségekben indult. Jól ismertem a közös munka értékeit. Az egyetemről alig kikerült kezdő kutatók közös asztalhoz ülhetek a szakma nagy tudású, tapasztalt szakértőivel. Megismerhették a nézetek ütközésének kultúráját, a viták gondolatébresztő légkörét, a saját vélemény kimondásának kockázatvállaló örömeit. De azt is, hogy kik azok, akiknek van mire szerénynek lenniük és hogy a tudást, az erudíciót sem nagy hanggal, sem a hierarchiák tekintélyerveivel nem lehet elnyomni, mert valahogy utat tör. Ezek a közös munkák jól körülhatárolt témákkal foglalkoztak, intézményi keretek között.

Hogyan alakulhat viszont műhellyé a végvárok történetével foglalkozók társasága? A végvárok kora újkori története Magyarország páratlanul súlyos, ellentmondásokkal és teherterekkel teljes több mint kétszáz évét fogja át. Kutatók sorát foglalkoztatta a múltban. Könyvtárnyi irodalma alig áttekinthető. A hosszú időtartam rendkívül komplex jelensége, a hadtörténet, társadalomtörténet, az országgyűlési végzések, vagy mondjuk az irodalom köreiből feltárt részletei időszakonként is eltérőek. Hogyan kapcsolódhat össze például a végvári vitéz és az olasz hadmérnök, a parasztkatonaság és a császári generális, a „Türkenhilfe” számsorai, a kamarai posztó nyilvántartások, a cseh rendek átutalásai, a vitézi siratók érték kategóriái és a katonazveggyek panaszleveleinek sora? Miként értik meg egymást az ország különböző szegleteiben dolgozó kutatók, hogyan találja meg a közös nyelvezetet a történész, a néprajztudós, az irodalmár, a helytörténész és az építészet, a

technika, a veduták történetének tudósa. Különösen, ha csak két évenként találkoznak?

Akkoriban már minden kutató tudta, hogy a végvárok története mélyreható komplex kutatásokat kíván. Aligha illethet elismerés a 20. század végén egy történetírót, ha nem tud mást, mint szép narrációkat írni a portyák, lesvetések, ostromok, csataviselések históriájáról. Ha anekdotázik, vagy Tinódiival, Balassi Bálinttal próbál versenyre kelni. Írásaival, a fordított anakronizmus sápadt és vértelen, kopott kliséivel nem sokra jutunk, ha a valóságot akarjuk megismerni. Miként a fizetetlen katonaság, a zsákmányra utalt végvári népség miatt rengeteget szenvedő lakosság egykorú panaszait fortissimóban és unalomig ismételt vádiratok sem vezetnek valódi történetismerethez, ha nem tárják fel a jelenségek összefüggéseit és az egész korabeli háborúban élő Európára jellemző analógiákat. A régi történetírók tekintélyes terjedelmű forrásköteteket hagytak ránk. De sokszor elmondtuk Benczédi László barátommal, hogy ezek hiába tartalmaznak érdekesebbnél-érdekesebb és életteli információkat, ezek részletek, valójában az egykori szerves világ képének széthullott mozaikjai. Csak eredeti teljességükben adhatják ki az összefüggő egészet. Ennek az egésznek számos újonnan feltárt részlete pedig a magyar történetírás neuralgikus kérdésének bizonyult. Takáts Sándor elsőként fordult szembe a romantikával és az akkor, a századfordulón korszerű társadalomtörténeti szemlélet segítségével a bécsi levéltárakból dokumentumok sokaságát tárta fel a végváriak szociális viszonyairól, az elszántan kereskedő katonákról, kiváló és emberséges császári tisztokról és jó magyar generálisokról. Ezek azonban nem illettek be a hagyományos sémákba, s vagy elfelejtették, vagy a kuriózumok világába utalták. Egyetlen kutató, ha mégoly fáradhatatlan is,

nem elegendő, hogy feltárja a 16-17. század történetének ezt a hatalmas világát, mindazt, amit a magyar végvárrendszer nemzetközi összefüggéseivel, mélyreható társadalmi, politikai és mentalitásbeli struktúráinak teljességével magában foglal.

Először 1982. október 20-án ült össze a vártörténeti konferencia. Azóta tizenhat év telt el. Minden második évben összejöttek Egerben vagy a közeli Noszvajon azok, akiknek a végvárak történetéről valami új mondanivalójuk volt. Kialakult a folyamatosságot biztosító, az azonos kérdésekre összpontosító rendszer. A konferenciák záróvitája arról szólt, mi legyen a következő vitautlás témája. Volt idő az elmélyültebb kutatásra és amikor újra összejöttek, az asztalon mindig ott volt az előző konferencia kötetbe rendezett anyaga. Úgy kristályosodott ki ez a működési rendszer, hogy közben seregnyi gyermekbetegséggel küzdött meg. Befogadott és alkalmazkodott, megújította célkitűzéseit, de lényegében nem változott. A konferenciák központi témái a végvár-történet és az országos, sőt az egyetemes történet egybeépült súlypontjait célozták meg. Szépen követhető, hogy az egyes várak története is milyen gazdagságban tárult fel ebben a szellemi műhelyben. A másfél évtized alatt sok minden megváltozott. A Dobó István Vármúzeum új igazgatója, Petercsák Tivadar és munkatársai a nehéz anyagi viszonyok között is megteremtették a konferenciák szellemi és anyagi működésének feltételeit. Társrendezőik kapcsolódtak be, például 1991-től a MTA Miskolci Akadémiai Bizottsága. A konferenciák értékeire szélesebb körökben is felfigyeltek.

Az első konferenciák történész munkatársai közül többen elmentek az egykori végvári vitézek útján. Benczédi László, Benda Kálmán, Gerő László, Szántó Imre, N. Kiss István talán utolsó előadásai egyikét ebben a közösségben tartották. S jöttek a fiatalok. Nem egy közülük egyenesen itt mutatkozott be. Neveik egyre fényesebb nevek, s ma már a történészek középgenerációjába tartoznak. Sarkukban pedig itt az újabb történész nemzedék, a rendszerváltás jóvoltából soha nem tapasztalt ösztöndíjak, külföldi kutatások lehetőségeivel élve, gazdag új forrásanyagokkal, kísérletező kedvvel, vagy az előttük járók eredményeit összegezve lépnek tovább, követve a tudomány belső fejlődésének tapasztalatait.

Bekapcsolódtak irodalomtörténészek, művészettörténészek, régészek, a postatörténet, a térképészet, a nemzetiségek szakértői. Bevonták Horvátországot és Szlavóniát, Morvát és Csehországot s a temesközi-szörényi végvárakat a vizsgálatok körébe. Egyetemisták és főiskolások mint történelem-tanárok, muzeológusok járnak vissza. Legutóbb megjelentek a PhD ösztöndíjasok, a jövő század kutatói.

A műhely az alkotás színhelye. Valódi vagy virtuális keret az összefogott, közös tevékenységre. A végvártörténeti konferenciák nem azt a célt szolgálták, hogy elvégezzék valamely körülhatárolt terület mikrovizsgálatait, forrásköteteket adjanak közre, vagy elkészítsék a régen hiányzó kézikönyveket. Bár erre is nagy szükség lenne. Itt az alkotó munka más jellegű műhely alakult ki. Rendszere három-négy egységből épült fel: közös téma >tudományos előadások és viták> tanulmánykötet. Ez a rendszer fórumot adott különböző megközelítésű vizsgálatoknak, eltérő nézeteknek és közzétette az eredményeket. Ifjabb és idősebb kutatókat gyűjtött össze, fővárosi és vidéki egyetemokről, főiskolákról, intézetekből. Az ország távoli tájairól látogatták a konferenciákat muzeológusok, régészek, levéltárosok, művészettörténészek. Egyetemi és főiskolai tanárok hoztak diákcsoportokat, s megjelentek a határon túl élő magyarok is. Találkozásul szolgáltak a hadtörténet és a politika, a gazdaság és a technika, a társadalom, a művelődés, a néprajz, az irodalomtörténet művelőinek. Túlzás nélkül állítható, hogy az egyik első interdiszciplináris műhely tágas keretei alakultak ki. Jó lehetőséget nyújtott, hogy a kutatók megismerjék egymás eredményeit és bemutassák az új módszereket. Jelentős számban kerültek a konferenciák tárgyalóasztalára újonnan feltárt források.

A megvitatott témák nagyobb országos, sőt egyetemes összefüggésekbe illeszkedtek. Több oldalról vizsgálták a Habsburg kormányzat és a Királyi Magyarország viszonyát, feltárták a végvári vonal védelmi rendszer jellegét, kapcsolatát Közép-Európa anyagi és szellemi erőforrásaival, összefüggéseit az egész európai hadviselést átalakító folyamattal, a hadügyi forradalom különböző kihatásaival. Áttekintették a törököt visszaszorító háború eseményeit és foglalkoztak a végvári társadalom sorsával. Megvilágították a végvárrendszer két évszázados történetének egészség-

ügyi, szociális, mentálhigiéniai, jogi, életmód-beli rétegeit. Készültek izgalmas tanulmányok a demográfia, az ikonográfia, az ikonológia, az etnikumok és más tárgykörökből. Érvényesültek a társadalomtudományok új nemzetközi irányzatai. Utat tört a holisztikus látásmód, miközben élnek tovább a tradicionális eljárások és nézetek is.

A nemzetközi hírű magyar turkológia kutatói a török végvárak tárgyyszerű leírásával, a török őrségek ellátásának, szokásainak, életének mélyrehatóbb vizsgálatával a kultúrák érintkezéséről, kölcsönhatásáról tudósító területekre irányították a figyelmet.

Teljesen új területeket nyitott meg a természeti viszonyok, a környezet és a végvárrendszer kapcsolatának vizsgálata. A tájékoztatást, a végváraknak az információs hálózatban elfoglalt helyét vizsgáló konferencia gazdag előadásorozata Konstantinápolytól Madridig adott széleskörű áttekintést. Ígéretesnek látszik a következő konferencia is. Századunk utolsó esztendejében a végvárak ellátását vitatják meg a kutatók.

Mindent összevéve a vártörténeti konferenciák az elmúlt másfél évtizedben ösztönző műhelyül szolgáltak a magyar társadalomtudományok fejlődéséért, egyetemes látásmódjáért, sőt megújulásáért vívott csendes küzdelemnek. Segítették fiatal kutatók elindulását és megismertették az egyetemi és a főiskolai hallgatókat az új kutatási eredményekkel. Tanulmányokká bővített előadásai a *Studia Agriensia* sorozatban jelentek meg. Az eredményekből sokminden beépült az országos szakirodalomba, vagy mint további kutatások elindítóit élnek tovább a magyar tudomány látásmódjában. A kötetek egyetemi tanítási segédanyagok lettek. Historiográfiai információs értéket testesítenek meg. A lefutott másfél évtized vártörténeti műhelyének legfőbb eredménye abban összegezhető, hogy látásmód, módszer és kutatási igényesség tekintetében nemzetközi szintre emelte a kora-

újkori magyarországi végvárok védelmi rendszerének a kutatását. Ez egyben a további fejlődés lehetőségeit és igényeit is kifejezi.

Voltak és vannak hiányosságok. Legfőbb mulasztásunk közös a magyar tudomány általános és nagyon régi problémájával. Nemzetközi tudományos fórumokra nem jutottak el a végvartörténeti konferenciák tanulmányai.

Az önazonosságát kereső Európa a török elleni harcokat egyik legfontosabb közös hagyományának tekinti. Az európaiság olyan ki-

fejezőjének látja a kereszténység védelmét, mint a reneszánszt, a reformációt s a 19. századi liberalizmust. Eger védelméről annak idején tudott egész Európa, Dobó Istvánt a kereszténység Herculesének nevezték. Mára viszont Európa történelemtudományából kiesett a török ellen harcoló Magyarország. Még a magyar történelem iránt behatóan érdeklődő Fernand Braudel sem említi meg Dobót vagy az egrieket, pedig az 1552. évek és török háborúinak külön fejezetet szentel!

Úgy vélem, a nehéz időkben indult végvartörténeti konferenciakörnyezet ma mintául szolgálhat nagyobb műhelyek kialakítására mind azoknak, akik aggódnak a magyar tudomány széttöredezettsége, az egyéni teljesítmények elszigetelődése miatt. Akik a jövő század követelményeire tekintve keresik a magyar tudomány megújulásának útját, azok sem akarhatják, hogy elveszenek a magyar történelem hosszú távra önbizalmat nyújtó értékei. ■

A magyarországi várak történeti kutatásának társadalmi szervezete: a Castrum Bene Egyesület

Feld István

The Castrum Bene Association: a Social Organization for the Research of Hungarian Castles

An association made up of archaeologists, historians, art historians and architects was named after Bene castle, lying near Mátrafüred. The excavations conducted on the site of this 13th century stone castle also involved numerous discussions on the problems of modern approaches to the investigation of castles. There emerged a general consensus that even though earlier 'castle investigations' were now increasingly replaced with a research strategy incorporating archaeology, natural sciences, history and art history, there was no institution or regular forum supporting the rapid publication of new results.

The first thematic conference on medieval castles was held in 1989; the lectures were published in the first Castrum Bene volume (*Várak a 13. században* [Castles in the 13th century] Castrum Bene 1989. Ed. by László Horváth. Gyöngyös, 1990). Our model was the French Chateau Gaillard series.

In the autumn of 1990, we founded the Castrum Bene Association. One of our aims was the organization of castle conferences every two years and the publication of the papers read there (such as *Várak a középkorban* [Castles in the Middle Ages]. Castrum Bene 2, 1990. Ed. by Juan Cabello. Budapest 1992).

The conference became truly international. Later they also began to be held outside Hungary, first in the Gniez Castle on the Vistula, Poland. The volume containing the papers of the fifth conference was also published (*Castle and Church*. Castrum Bene 5, 1996. Ed. by L. Kajzer and H. Pancr. Gdansk, 1997). The 1998 conference will be held Bohemia (Pisek: Castle and Town), while the one in 2000 will take place in Slovakia (Nitra: Castle and settlement patterns).

A Mátrafüred feletti Várbercen emelkedő Benevár fordulatokban bővelkedő történet végén lett névadója egy szűkebb szakterület – főként régészeket, emellett történészeket, művészettörténészeket, építészeket, de más értelmiségieket, s nem utolsósorban egyetemi hallgatókat is tömörítő – egyesületének. Az addig alig ismert erősség feltárását – Gyöngyös városának kezdeményezésére – 1982-ben kezdte meg az egri Vármúzeum munkatársa, Szabó János József, aki addig elsősorban az őskor és a honfoglalás korának kutatásában ért el jelentős eredményeket. Egy XIII. századi kővár ásatása érhetően teljesen új feladatot jelentett számára, ezért ehhez e téren gyakorlottabb kollegái, köztük e sorok írója és Juan Cabello segítségét kérte. Az évek során rendszeressé váló helyszíni konzultációk során egyre több szó esett a középkori várak korszerű, tudományos igényű kutatásának kérdéseiről. A leendő „alapító atyák” között hamarosan egyetértés alakult ki abban, hogy a korábban főként csak építészek vagy éppen jó szándékú, de gyakran erősen romantikus beállítottságú laikusok által művelt „várkutatást” ugyan Magyarországon is egyre inkább felváltja a középkori várak alapos régészeti feltárásán alapuló, s egyúttal a történettudomány és a művészettörténet legújabb eredményeit is felhasználó vizsgálati módszer, hiányzik azonban az az intézmény vagy legalább rendszeres fórum, amely lehetővé tenné az eredmények gyors közzétételét. Az is egyértelműnek tűnt, hogy feltétlenül szükséges a szomszédos országok hasonló kutatásainak megismerése is. Bár ezek a kérdések akár az egész középkori régészet vonatkozásában felvethetők lettek volna, úgy véltük, egyáltalában nem köztudott, hogy az erődített építmények

kutatása legalább olyan fontos a középkor egészének megismerése szempontjából, mint a városok vagy falvak vizsgálata.

Konkrét „háttérintézmény” nélkül – de több múzeum és a műemlékvédelem szervezetének személyes kapcsolatok révén megszerzett támogatásával – lényegében magán-szorgalomból született meg 1989-ben Mátrafüreden az első tematikus középkori vártörténeti konferencia, melyet a következő évben a szomszédos Gyöngyöstarján mellett követett a második. A rendezvények sikere meghaladta a szervezők legmerészebb elképzeléseit, és nagyon jó fogadtatásra talált az első „Castrum Bene” tanulmánykötet is. (Várak a 13. században. Castrum Bene 1989. Szerk. Horváth László. Gyöngyös, 1990.) Ami a konferencia és a kötet nevét illeti, sohasem titkoltuk, hogy lopott ötletről van szó: a franciaországi Chateau Gaillard nevét viselő, lassan már fél évszázados nyugat-európai várkollóvium-sorozat közép-európai kistestvérét kívántuk megteremteni ezzel a latinosan is ejtendő névvel. Ezen célkitűzésnek megfelelően már az első rendezvénynek hét külföldi előadója volt. Ugyanakkor a sikernek nem csak előnyös következményei voltak. Kiderült, hogy a konferencia túl gyorsan kinőtte a kezdeti kereteket, így elsősorban a kétszeres házigazda és az első kötet kiadója, a gyöngyösi Mátra Múzeum lehetőségeit. Mivel a területileg illetékes Heves megyei múzeumi szervezet fokozottabb anyagi támogatására azért nem számíthattunk, mert állandó rendezője volt a noszvaji végvári konferenciáknak, nem maradt más választásunk, mint az önálló szervezeti forma létrehozása.

Az 1990 őszi évben az új egyesületi törvényben foglaltak szerint megalakult Castrum Bene

Egyesület kezdetben korántsem egy széles társadalmi szervezatként kívánt működni, s bár alapszabálya nagyívű célokat fogalmazott meg, az alapítók „csupán” a nemzetközi várkonferenciák két évente történő megrendezésére, illetve kötetek kiadására kívántak vállalkozni. Az utóbbihoz szükséges pénzeszközök előteremtése nem volt éppen könnyű, de megoldhatatlan sem a második kötet szerkesztője számára (Várak a későközépkorban. Castrum Bene 2/1990. Szerk. Juan Cabello. Bp. 1992.) Látványosan egyszerűbbnek tűnt az első feladat, annál is inkább, mivel a program összeállításában egy (kezdetben négy, majd hat külföldi várkutatót is magába foglaló) állandó szervező bizottság működött közre Gerő László professzor elnöklétével, miközben a munka országlánrészre természetesen mindig egyetlen tagra hárult. Ugyanakkor a legjobb program sem lett volna megvalósítható megfelelő házigazda nélkül – erre a szerepre 1992-ben a pécsi múzeum és az Akadémia helyi bizottsága, 1994-ben pedig a visegrádi múzeum vállalkozott.

Ennek során a rendezvény olyannyira nemzetközivé vált, hogy hivatalos nyelvben is követte nyugati mintaképet, előbb csak németül,

később angolul és franciául is hangzottak el előadások. Ez újabb buktatókat is hozott, hisz a többségükben magyar nyelvű tanulmányokat tartalmazó első kötetekkel szemben a teljesen idegen nyelvű konferencia-kiadványok esetében különös hangsúlyt kellett fektetni a szaknyelvi korrektségre. Megfelelő személyi, intézményi és anyagi háttér nélkül, csak az egyesület keretei között ez utóbbi feladat szinte megoldhatatlannak látszott. Ezzel magyarázható, hogy a püspökvárakat, illetve a korai középkori várakat tárgyaló kötetek máig nem láttak napvilágot – miközben 1997-ben már megjelent Lengyelországban az 1996. évi, ötödik konferencia anyaga (Castle and Church. Castrum Bene 5/1996. Ed.: L. Kajzer–H. Paner. Gdansk, 1997.). A fejlődés következő lépése ugyanis az lett, hogy a névadó mátrai Benevár alatt megszületett konferencia átlépte a határokat. Sőt szinte a közép-európai régiót is elhagyta, a Visztula partján, Gniev német lovagrendi várában állapodott meg először, hogy 1998-ban Csehországban (Písek: Vár és város), 2000-ben pedig Szlovákiában (Nyitra: Vár és településhálózat) gyűjtse össze a nemzetközi várkutatók szakembereit.

Természetes, hogy az egykori mátraalji kezdeményezés ilyen sikere örömmel töltötte el az alapítókat. Ugyanakkor azt is látni kellett, hogy az eredeti célkitűzések jelentős része így aligha valósulhat meg, hisz a hazai várkutatók iránt érdeklődőknek csupán kis töredéke juthat el az utóbb felsorolt konferenciákra – nem is szólva a nyelvtudás hiányából adódó korlátokról. Mivel ezidőtájt szűnk meg a sajnálatosan korán elhunyt Sándor György és az ELTE Tanárképző Kara tanárai által 1992-ben létrehozott Magyar Várkutatók Egyesülete is, kézenfekvőnek tűnt, hogy új szervezet alapítása helyett a Castrum Bene Egyesület bővítsen ki tevékenységi körét, azaz kezdjen tényleges társadalmi szervezatként

működni. A Gerő László professzor halála után újjáalakult vezetőség – e sorok írójával mint elnökkel és Buzás Gergellyel, az egyesületnek otthont adó visegrádi múzeum munkatársával mint titkárral az élen – úgy döntött, hogy a nemzetközi Castrum Bene konferenciák állandó szervező bizottsága a „márkanév” még az esetleges félreértések ellenére is megtartva függetlenedjen az egyesülettől, az utóbbi viszont tegye lehetővé a tagságot minden komoly érdeklődő számára. Az egyesület leendő tevékenységét illetően a „keveset, de jól” szemlélet érvényesült, s ebben a szellemben 1995 óta évenként kerül sor egy két és fél napos vándorgyűlésre. Az egyre nagyobb érdeklődés mellett megtartott rendezvények közül előbb a simontornyai Vármúzeumban „Várak a középkor végén”, majd az egervári várban „Várak a középkori határvidékeken”, végül a sárospataki várban „A torony a várépítészetben” témakörben hangzottak el beszámolók, melyeket az adott környék új várkutatói eredményeit bemutató előadások és természetesen a vidék várainak felkeresése egészített ki. 1998-ban a Kárpát-medence török várépítésze képezi a székesfehérvári vándorgyűlés központi témáját, 1999-ben talán Gyula ad otthont a rendezvénynek.

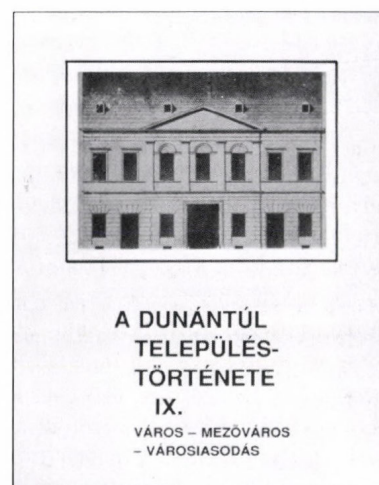
Az egyesület tehát egyrészt már komoly tradíciókkal rendelkezik, másrészt még igen fiatal. Míg a kezdetben megfogalmazott célkitűzései talán továbbra sem szorulnak változtatásra, aligha lehet feladata, hogy mintegy „koordinálja” az országban működő számos vár-egyesületet, további tevékenysége tehát a tagság és az érdeklődők elvárásainak megfelelően alakulhat. Hogy van jövője, azt jól jelzi, hogy félszáz regisztrált tagja mellett a sárospataki vándorgyűlésnek már közel száz résztvevője volt. ■

A Dunántúl településtörténete

Solymosi László

A második világháborút követően a történettudományt különösen érintő személyi, intézményi és politikai változások nyomán a településtörténet háttérbe szorult. Mályusz Elemér elvesztette egyetemi katedráját, tanítványai zömmel a perifériára kerültek, s az általa 1938-ban indított *Település- és Népiségtörténeti Értekezések* sorozat pedig megszűnt.

A háború pusztításai ugyanakkor jelentős mértékben kikényszerítették a műemlékvédelem és a középkori régészet kibontakozását. A műemléki és a régészeti kutatások eredményességét legszemléletesebben két hatalmas vállalkozás: az 1948-tól jelentkező *Magyarország Műemléki Topográfiaja*, illetve az 1966-ban induló *Magyarország Régészeti Topográfiaja*

The Settlement History of Transdanubia

A series of conferences on the settlement history of Transdanubia was organized by the Special Committee of the Veszprém Academic Committee of the Hungarian Academy of Sciences, led by István Éri. This committee wanted to follow and support the research projects on settlement history, and to dispel, to some extent, the 'isolation' of researchers engaged in this work. One of the main priorities was to provide a forum and publication opportunities both for professional and amateur researchers involved in the study of the region's past, irrespective of whether they worked in archives, museums, libraries or educational institutions of Transdanubia. The overall idea was based on a rather broad interpretation of their history, the survey of the types, descriptions of individual features, the research of social and cultural conditions, family histories and the history of various institutions, as well as the research of administration and demographic conditions. A total of ten conferences have been held between 1975 and 1993, with most themes concerned with the period between the 11th and 20th centuries. Over five hundred papers were read at these ten conferences, and over four hundred of these have already been published in the volumes of the *A Dunántúl településtörténete* [Settlement history of Transdanubia] series.

sorozat egyre gyarapodó kötetei mutatták. Átmeneti visszaesés után, az ötvenes évek végén megkezdődött helytörténeti kutatások addig nem tapasztalt méretű és tartós reneszánsza: a „szocialista hazafiság” elvét valló politikai vezetés támogatása és a társadalom egyre növekvő igénye, valamint a turizmus valóságos honismereti-helytörténeti mozgalmat hívott életre. Múzeumi és levéltári évkönyvek, tanácsi és egyéb kiadványok sora, évfordulós kötetek, forráskiadványok jelezték a helytörténetírás új korszakát. A kutatásnak új lendületet adtak 1963-tól *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, majd 1964-től *Magyarország Helytörténeti Lexikona*, az országos földrajzi-névgyűjtés kötetei. Olyan fórum azonban nem volt, ahol a településtörténettel különböző módon foglalkozó kutatók találkozhattak és eszmét cserélhettek volna. Az a körülmény, hogy Magyarország Régészeti Topográfiaja és Magyarország Helytörténeti Lexikona egyaránt Veszprém megyei kötettel kezdődött, szinte predesztinálta, hogy Veszprémnek meghatározó szerepe legyen a kívánt fórum megteremtésében. Éri István veszprémi múzeumigazgatóé az érdem, hogy ezt a lehetőséget felismerte és élt vele. 1971-ben megszervezte a magyar középkor kutatóinak nevezetes nagyvázsonyi találkozóját, majd 1973-ban a településtörténeti kutatás módszereiről rendezett Veszprém konferenci-

át, az utóbbit immár a Magyar Tudományos Akadémia által ugyanabban az évben alapított Veszprémi Akadémiai Bizottság Településtörténeti Szakbizottságának elnökeként. E két ülészak megalapozta és egyben előkészítette A Dunántúl településtörténete címmel 1975-ben indított konferencia-sorozatot.

Az MTA VEAB Településtörténeti Szakbizottsága úgy döntött, hogy a Pécsi Akadémiai Bizottság (PAB) illetékes Szakbizottságával közösen konferencia-sorozatot indít a Dunántúl településtörténetéről. A döntés háttérében a településtörténeti kutatások fontosságának felismerése, támogatásának szándéka és a kutatói elszigeteltség oldásának igénye állt. A cél pedig az volt, hogy fórumhoz, publikálási lehetőséghez jussanak a régió múltjával foglalkozó hivatásos és – jó értelemben vett – amatőr kutatók, függetlenül attól, hogy dunántúli levéltárakban, múzeumokban, könyvtárakban, oktatási intézményekben vagy mástól – netán más régióban – dolgoznak.

Az elképzelés a településtörténet olyan értelmezéséből indult ki, amelybe éppúgy belefért a település folyamata, a településtípusok számbavétele, az egyes objektumok bemutatása, mint a társadalom, a határhasználat, a művelődési viszonyok vizsgálata, a család- és intézménytörténet, a közigazgatás vagy a demográfia kutatása. Úgy tervezték, hogy öt konferencián előadások és korreferátumok segítségével 1686-tól kezdve napjainkig követik nyomon a Dunántúl településtörténetének alakulását. Az 1686-os korszakhatár kiválasztását döntően az indokolta, hogy a török kiűzése után a településtörténet szempontjából is alapvetően új folyamat indult el, óriási mennyiségű forrásanyag keletkezett és maradt fenn, immár nem csak az országos, hanem a helyi levéltárakban is. A döntésnek mindamelllett praktikus okai is voltak. A történeti kutatók zöme egyrészt – különféle indíttatásból – a XVIII., méginkább a XIX–XX. század történetével foglalkozik, másrészt az említett két korábbi konferencia éppen a középkor településtörténeti kérdéseit tárgyalta.

A szervezés munkáját T. Mérey Klára, Kanyar József és főként Farkas Gábor végezte. Két ülészaknak Székesfehérvár (1975, 1978), egynek-egynek pedig Pécs (1976), Siófok (1980), illetve Veszprém (1981) adott otthont. Időközben kiderült, hogy a célkitűzés megvalósításához kevés az öt konferencia. Ezért úgy tervezték, hogy a sorozat lezárásaként 1982-ben az 1945 utáni periódusról Szekszárdon tartanak ülészakot. Ez a szándék némileg módosított – XVIII–XX. századi – tematikával csak 1989-ben teljesült.

Jelen sorok írója szervezőként akkor került kapcsolatba a sorozattal, amikor 1981 elején (jó másfél évtizedre) a kétszer is nevet változtató – előbb Történelmi, majd Történettudo-

mányi – Szakbizottság Településtörténeti Munkabizottságának elnöke lett. Feladatát nagymértékben megkönnyítette, hogy Madarász Lajos, majd röviddel később Somfai Balázs titkár személyében áldozatkész segítő társakat kapott, s munkahelyük, a Veszprém Megyei Levéltár kerekén egy évtizedig a Munkabizottság háttérintézménye lett. Az új összetételű munkabizottság a sorozat folytatása mellett döntött. Miután Székesfehérvár visszalépett az ötödik konferencia megrendezésétől, örömmel vállalta annak veszprémi lebonyolítását, miként a Tolna Megyei Levéltárnak és a többi társrendezőnek is segítséget nyújtott a említett szekszárdi ülészak megszervezéséhez. Ugyanakkor Veszprémében három újabb konferenciát rendezett (1984, 1987, 1990), míg a tizedik – jubileumi – ülészaknak, Filep Antal és Néma Sándor szervezésében, 1993-ban Győr adott otthont. Megkíséreltük a sokirányú kutatói érdeklődést egy-egy adott témára (pl. falu, mezőváros, város, vár) irányítani. Az ülésszakokon ismét helyet kapott a középkor, sőt a régészet révén néhány korábbi korszak is. Nem zárkoztunk el attól, hogy a dunántúli tematika alkalmanként országossá bővüljön. Szóhoz jutottak a pályakezdő fiatalok, a környező országokban élő magyar kutatók (Kovács András, Pál-Antal Sándor és mások). A résztvevők többek közt Mályusz Elemér tanítványai: Jakó Zsigmonddal és Maksay Ferencel, valamint a szervezésben oly fáradhatatlan Major Jenővel, a településtörténet kiváló tudósaival is találkozhattak.

Az 1975 és 1993 között tartott tíz konferencián több szekcióban közel ötszáz előadás hangzott el. Kilenc ülészak anyagából összesen 434 hosszabb-rövidebb tanulmány, közlemény látott napvilágot egyszerű, illetve a IX. kötetben a korábbiaknál szebb kivitelben.

A Dunántúl településtörténete sorozat legnagyobb jelentősége abban áll, hogy közel húsz éven át minden szakmai arisztokratizmust félretéve a téma iránt érdeklődő és azt művelő szakember (történész, levéltáros, régész, muzeológus, néprajzos stb.) és amatőr kutató (erdőmérnök, közlekedési mérnök, ügyvéd, vasutas, molnár stb.) számára egyaránt fórumot biztosított, és ezt akkor tette, amikor még alig volt más lehetőség. Időközben – jórészt éppen a településtörténeti konferencia hatására – megszaporodtak a tudományos ülésszakok, az egy-egy levéltárhoz, múzeumhoz vagy más intézményhez, szervezethez kapcsolódó rendszeres összejövetelek. Mindez azonban nem teszi fölöslegessé a VEAB egyedülálló rendezvénysorozatát. A Dunántúl településtörténete 1975 óta tartó konferencia-sorozat – miként Benda Kálmán hangsúlyozta a X. ülészak győri megnyitóján – hagyományt teremtett. Nem volna szerencsés megszakítani. Várjuk a folytatást! ■

Római koros régészek öntevékeny szakmai szerveződése

Zsidi Paula

A római korról foglalkozó kutatók szakmai önszerveződése részben más korszakokhoz, részben a nemzetközi kutatáshoz kötődik. Az önszerveződés jelentős mértékben függ a helyi múzeumok segítőkészségétől és az ott dolgozó régészek önálló kezdeményezésétől. Az önszerveződés jogi és pénzügyi feltételei a 80-as évek végén, a 90-es évek elején alakultak ki, részben a társasági törvény megalkotásával, részben pedig az alapítványok létrejöttével. Az önszerveződések és tevékenységük egy része regionális jellegű, más részük országos jelentőségű, sőt akad, amelyik már nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik.

Egyesületek, alapítványok

Jelenlegi ismereteim alapján az alábbi egyesületek és alapítványok segítik tevékenységükkel a hazai római kori régészetet: Aquincum Baráti Kör, Pro Aquincum Alapítvány, Pro Gorsio Alapítvány, Balácaéért Alapítvány, Scarbantia Társaság. Ezekon kívül – legjobb tudomásom szerint – Campona és Brigetio feltárására is szerveződött alapítvány. Sajnos ezeknek az alapítványoknak a tevékenysége nem kap megfelelő publicitást, így csak véletlenül és személyes kapcsolatok útján szerezhetünk róluk tudomást.

Ezek az alapítványok elsősorban olyan régészeti kutatások, tudományos feldolgozások, stb. finanszírozását teszik lehetővé, amelyekre állami keret nem, vagy nem megfelelő mértékben áll rendelkezésre. Az alapítványi

forma megkönnyíti a szponzorálás útján történő pénzügyi támogatást is.

Az alapítványok mellett az egyesület jelenti a másik legfontosabb szerveződési formát. Ennek nagy hagyományai vannak külföldön (Museumsvereine, Museumsfreunde, stb.). Ennek mintájára alakult meg pld. az Aquincum Baráti Kör, vagy a Scarbantia Társaság, melyek nemcsak a helyi múzeumok, illetve a szűkebb régió régészeti kutatásának finanszírozásához járulnak hozzá, hanem tömörítik azokat az érdeklődő, de nem feltétlenül szakember múzeumbarátokat, akik akarnak és tudnak tenni valamit a régészetért. Az egyesületeknek elsősorban a helyi művelődésben betöltött szerepe a lényeges. Egy-egy ilyen egyesületnek, baráti körnek azonban, ha hiteles és értékes munkát kíván végezni, tevékenységét mindenképpen szakember (régész, muzeológus) irányítása alatt kell folytatnia. Sikeres tevékenység esetén a baráti körök között nemzetközi szinten is létrejöhet kapcsolat. Így pld. a csaknem 100 éves múltra visszatekintő Carnuntum Verein és a csupán néhány éves Aquincum Baráti Kör tagjai kölcsönös látogatást tehetnek egymás „székhelyén”.

Szakmai találkozók, konferenciák

A római koros régész szakemberek öntevékeny kezdeményezésének másik köre a szakmai találkozók, konferenciák szervezése. Ezek aktualitását az új leletek előkerülése, egy-egy régészeti téma hirtelen központba kerülése

Az 1994-es konferencia résztvevői megtekintik az aquincumi ásatásokat – Participants of the 1994 conference at the Aquincum excavations

Balácai Hagyományörző

Dobótriatlon

1994. május 18.

Professional Organizations of Archaeologists of the Roman Period

The professional organizations created by archaeologists of the Roman period is partly linked to other archaeological periods, and partly to international research. It is also greatly dependent on the help from local museums. The legal and financial background to these initiatives was created in the late 1980s and early 1990s, by the enactment of the Associations Bill and the establishment of various foundations.

According to my present knowledge, the following associations and foundations play an important role in promoting Roman archaeology in Hungary: Aquincum Association, Pro Aquincum Foundation, Pro Gorsio Foundation, Baláca Foundation, Scarbantia Association. As far as I know, associations have also been founded for the excavation of Campona and Brigetio.

These foundations are primarily concerned with raising the necessary funds for archaeological investigation, publications, etc. The different associations mostly include laymen who have the means, and are prepared to contribute to Hungarian archaeology.

Conferences are generally organized on the occasion of major anniversaries, or when exciting new finds are brought to light or when a specific archaeological issue is deemed important. Three thematic conferences were held between 1994 and 1998.

Besides professional conferences, the past few years have also seen a proliferation of programmes with the aim of reviving the traditions and games of classical antiquity for children and the interested layman. The main goal of these programmes is to acquaint visitors with Roman life and customs. Besides the traditional Flora festival in Gorsium, we can mention the Floralia in Aquincum and the Baláca Day; a similar programme, the Campona Days, was organized in Campona in 1997. Gorsium was the setting for theatrical plays, while in Aquincum the

programme was organized around flowers and music; the Baláca programme was dominated by sports events, and Campona proved an excellent choice for presenting military life. All of these programmes included presentations of Roman culinary delights, gladiator fights and selection of Roman crafts.

vagy évfordulók, megemlékezések jelentik. A helyi megemlékezéseken kívül ezek a rendezvények általában nemzetközi, külföldi szakemberek részvételével történnek.

A teljesség igénye nélkül néhány, az utóbbi években kezdeményezett és megvalósult tematikus konferencia:

1994 – „Római város a modern városban” konferencia a városi régészetről (Budapest, BTM Aquincumi Múzeum),

„Forschungen und Ergebnisse” konferencia a római villa témakörében (Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum);

1996 – „Párhuzamok és különbözőségek” konferencia a római kori halomsírok, kocsí- és lótemetkezésekről (Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum);

1998 – „Újabb pannóniai falfestmények” (ELTE, Régészeti Intézet).

Emlékküldések:

1996 – Alföldy András (Budapest, ELTE);

1996 – Csatkay Endre (Sopron);

1997 – Nagy Lajos (Budapest, BTM Aquincumi Múzeum).

Természetesen ezeken kívül többé-kevésbé rendszeresen kerül sor ásatási beszámolókra, illetve kutatási programok bemutatására, elsősorban a MTA Régészeti Intézetében, illetve a Nemzeti Múzeumban.

Rendezvények, programok

Az elmúlt néhány évben a szakmai összejövetelek mellett egyre inkább megjelennek azok a programok, melyek mind a gyerekek, mind pedig az érdeklődő felnőttek számára felelevenítik az antik hagyományokat, játékokat. Ezeknek az a célja, hogy a római életet, szokásokat közelebb hozzák a múzeumlátogató közönséghez. Ezen rendezvényekre a múzeu-

Az 1994-es konferencia megnyitója – Opening of the 1994 conference

Fotók-photos: Komjáthy I.

Az aquincumi hagyományörző csoport, 1994 – The Aquincum „Keepers of traditions” group, 1994

moknak többnyire nincs anyagi fedezetük, s létrejöttüket elsősorban a régészek öntevékeny szervezőmunkájának köszönhetik. Az alapítványok és az egyesületek ugyancsak kivesszük részüket ezekből a munkákból. A már hagyománnyá vált gorsiumi Flora ünnep, az aquincumi Florália, Római Virágünnep és a balácai napok mellé csatlakozott 1997-ben a „Camponai Játékok” rendezvénye. Mindenütt a római hagyományok felelevenítése volt a cél, a különböző helyszínek jellege alapján (város, katonai tábor, villa) azonban a római életnek más-más vonása dominált. Gorsium elsősorban a színházi játékok helyszíne, Aquincumban a virágok és a zene köré csoportosulnak a programok, Balácán a sportversengés dominál, míg Campona elsősorban a katonai életmód bemutatására alkalmas helyszín. A programok azonos elemei a római ételkóstolók, a gladiátorküzdelmek, a római kézműves foglalkozások, így az agyagozás, stb. Az életmód bemutatókon, kézműves foglalkozásokban megjelentek már a újonnan megindult kísérleti régészeti kutatások egyes elemei is. A jobb összehangolás, az időpontok egyeztetése érdekében Aquincum, Gorsium, Baláca és Campona ez évtől közösen állítják össze „Pannonia Római Ünnepi Játékainak” programját.

Ezek a rendezvények lehetőséget adnak annak a néhány hagyományörző csoportnak a bemutatkozására is, amelyek alig néhány éve működnek nálunk. Nemzetközi találkozókra is sor került 1995-ben, Aquincumban, ahová több európai országból jöttek el hosszú múltra visszatekintő, hasonló tevékenységet űző csoportok, s tartották meg bemutatóikat. A magyarországi csoportok is lassanként kiléptek a nemzetközi

színtérre, és ma már rendszeresen kapnak meghívásokat külföldi találkozókra.

Összefoglalásul

A szakmai önszerveződés jogi és pénzügyi lehetősége néhány éve már létrejött, azonban ennek kihasználása egyelőre meglehetősen szűk körű. Ennek egyik oka az, hogy a közelmúlt múzeumi hagyományaihoz képest ezek a lehetőségek új, idegen vonásként jelennek meg, illetve azokba nehezen illeszthetők. Hozzájárul ehhez a hazai szakmbergárda idegenkedése és – valljuk meg – tapasztalatlansága, elsősorban a szervezés és a finanszírozás tekintetében. Az effajta tevékenység szakmai megbecsülése sem egyzértelműen pozitív egyelőre. Ezért jelenleg az önszerveződés leg-sikeresebb területe a múzeumok szakmai munkájához szorosan kapcsolódó, azt támogató tevékenység, melynek bővítését jelentősen segítené a hazai és a nemzetközi tapasztalatcsere lehetősége. Még nincs olyan hazai állandó publikációs fórum sem, ahol ezekről a rendezvényekről, szakmai találkozókról, az egyesületek és alapítványok tevékenységéről folyamatosan tájékozódni lehetne, a nemzetközi tapasztalatok is szórványosan és közvetett módon jutnak el hozzánk. ■

„The Roman Town in a Modern City”

International Colloquium,
held on the occasion of the
100th Anniversary

of the AQUINCUM MUSEUM
October 16-20, 1994 Budapest

Budapest History Museum

Tudományos konferencia Pest megyében

Korkes Zsuzsa

A Pest megyei Múzeumok Igazgatósága 1997. március 12–13-án kétnapos tudományos konferenciát rendezett, melyen a megye valamennyi muzeológusa és restaurátora előadást tartott. Az ötlet természetesen nem új keletű, hiszen más megyékben, mint pl. Bács-Kiskun, Békés, Heves, már több éve tartanak hasonló jellegű előadás-sorozatokat. Pest megyében azonban ez volt az első.

A megye területén lévő múzeumok igen nagy távolságra esnek egymástól, ezért a muzeológusoknak csak ritkán nyílik alkalmuk a találkozásra, így ez a kétnapos összejövetel erre kiváló lehetőséget nyújtott. Az elsődleges cél azonban az volt, hogy minden muzeológus ismertesse legújabb kutatási eredményét és a múzeumi szervezetben dolgozó kollégák betekintést nyerjenek egymás tudományos munkájába. Az előadók igen magas szintű, jól átgondolt tanulmányokat írtak. Követelmény volt, hogy csak olyan előadásokra kerüljön sor, amelyeket eddig még sehol sem publikáltak. Az előadások tudományáganként hangzottak el, mindegyikhez egy-egy elnököt kértünk fel.

Az elmúlt évek óriási tudománytörténeti jelentőséggel bíró eseménye volt a váci Fehérek templomában előkerült kriptanyag. Az itt talált több mint 300 koporsó rendkívül értékes leletanyaga adalékokat szolgáltat a 18–19. századi temetkezési rítusokhoz, a városi, polgári viselethez, a különböző kultúrák egymás mellett éléséhez, illetve egymásra hatásához. A leletek feldolgozása, konzerválása nagy részt már megtörtént. Az állagmegóvási munkában a megye löbb restaurátora is részt vett. A konferencián néprajzosok és restaurátorok ismertették a domonkos templomban előkerült 18–19. századi koporsók színvilágát, az elhunyt mellé tett olvasók, szentképek típusait, illetve azok restaurálását. A néprajzi előadások másik része levéltári kutatásokra, valamint terepen végzett gyűjtésekre épült. Ismételtlen bebizonyosodott, hogy még mindig lehet újat gyűjteni, alap kutatásokat végezni, és még közel sem vagyunk a sokat emlegetett 24. órában.

szakmai érdekeket érvényesíteni.

A történészek 20. századi témákat dolgoztak fel. Többen az I. világháborús hadifoglyok naplóját ismertették. Előadás hangzott el a II. világháború alatt felállított lengyel menekült-táborról, valamint az 56-os eseményekről is.

A művészettörténészek egy része a Szentendrén alkotó, vagy a városhoz kötődő művészekről, művészeti csoportokról tartott előadást, míg mások művészet-elméleti kérdéseket boncolgattak. Ismertetés hangzott el Szőnyi Istvánról, valamint a tápiószelei Blaskovich család művészetpártoló tevékenységéről.

A konferencián elhangzott előadások, jegyzetekkel kiegészítve, fotókkal illusztrálva kötet formájában is megjelentek. (Pest Megyei Múzeumi Füzetek 4. száma.) Célunk, hogy az ország különböző részein dolgozó szakemberek is megismerhessék a Pest megyében folyó tudományos munkát.

A tanácskozás visszhangja bebizonyította, hogy érdemes hasonló jellegű tudományos összejöveteleket tartani. Hogy mennyire sikeres volt a tavalyi rendezvény, arra legjobb bizonyíték, hogy ebben az évben nemcsak az aktív muzeológusok és restaurátorok kívánnak előadást tartani, hanem a múzeumi szervezettől megvált kollégák is, így az idei rendezvényt már három naposra szervezzük. Ezúttal is tervezzük a kötet megjelentetését, bár az ehhez szükséges anyagi források sajnos még nem állnak a rendelkezésünkre. ■

Scientific Conference in Pest County

The Directorate of the Museums of Pest County organized a two-day scientific conference on 12–13 March, 1997. All curators and restorers of the organisation held a lecture at the conference so that they could introduce the latest results of their researches and could get acquainted with one another's scientific work. Well elaborated and high-quality studies were written. The lecturers were expected to produce works that had not been published anywhere up to then.

In the recent years a most important event of the history of science was the crypt finds discovered in the church of the Dominic order in Vác. At the conference folklorists and restorers spoke of the mourning colours of the 18th–19th century coffins, the types of the rosaries and the devotional pictures placed beside the dead, and the restoration process of them. Other papers on folklore were based on archival researches and collections during field-walks.

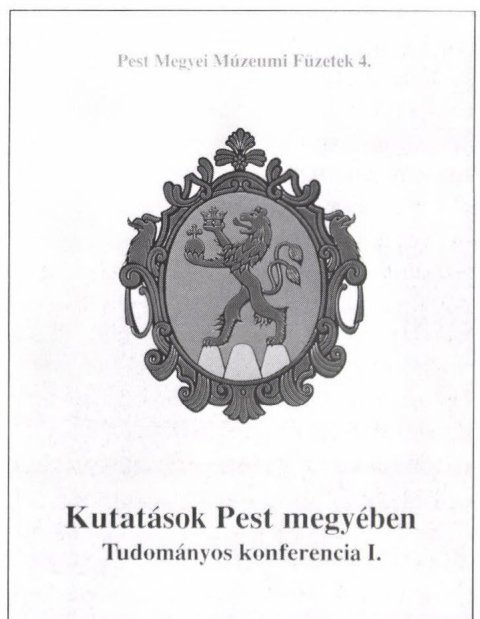
Most of the archeologists lectured on the finds exposed in the course of the road constructions of the recent years.

The historians elaborated 20th century subjects.

Some of the art historians dealt with artists or artists' groups working in or linked with Szentendre, while others analysed questions of art theory.

The lectures completed with notes and illustrated with photos were published in the fourth volume of the Museum Publications of Pest County.

The reception of the conference has proved the importance of such scientific meetings.

Fiatal néprajzkutatók konferenciasorozata

Bali János

Az 1990-es évek elején a korábbiaknál sokkal erőteljesebben jelentkeztek a néprajztudomány kiütkeresési törekvései. A rendszerváltást követően ugyanis csökkenni látszottak azok a közvetlen nemzeties néprajzi indokok, melyek például az erdélyi néprajzi kutatásokat katalizálták, vagy amelyek a táncházmozgalmal párhuzamosan egyfajta haladó értelmiségi ellenzékeséget sugalltak. Ez időre tehető a „Buzs-vita” néven ismertté vált tudományos „háború”, amelyben a magyar néprajz hagyományos irányának folytatására „felesküldött” tudósai „összecsaptak” a tudomány szakmájukért, a modern kulturális antropológiai eszmék elterjesztéséért zászlót bontó szakemberekkel.

Az évtized elejének volt még egy jelentős mozgalmaként a néprajzon belül. Egy fiatal néprajzkutató generáció bontogatta szárnyait, amely karakteres véleménnyel rendelkezett a változásokról és a néprajztudomány feladatairól, lehetséges irányairól. Korábban, a felülről irányított és a szénioritás elvére alapozott kultúrpolitikában nem volt arra mód, hogy fiatal kutatók szervezett keretekben a hangjukat hallassák. A rendszerváltás viszont megteremtette az alulról szerveződő tudományos mozgalmak feltételeit, ami után szinte törvényszerű módon a fiatal – 35 év alatti – nemzedék megteremtette a maga hagyományát.

E hagyomány a Fiatal Néprajzkutatók Konferenciasorozata lett, ahol is a különböző, néprajzkutatással foglalkozó magyarországi és határainkon túli intézmények képviselői saját kutatásokról beszámolhatnak az érdeklődők előtt. Az egyes konferenciákat olyan, már hírnevet szerzett néprajzkutatók vették szárnyaik alá (például Borsányi László, Fejős Zoltán, Kunt Ernő), akik azonosulva a rendezvények eszmeiségével, sokszor a konferencia elnöki tisztjét is ellátták, és szakmai tanácsaikkal, észrevételeikkel segítették az előadásokat. A szervezésben és a részvételben eddig a magyar néprajz oktatásával foglalkozó tanszék jeleskedtek (Budapest, Szeged, Pécs, Debrecen, Kolozsvár), kiegészülve a múzeumi kutatóhelyekkel, mint például a budapesti Néprajzi Múzeum, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a vidéki múzeumok (Miskolc, Kalocsa), valamint az MTA Néprajzi Kutatóintézet, az ELTE Kulturális Antropológia Tanszék és a miskolci egyetem Antropológia és Vizuális Kommunikáció Tanszéke.

Az első konferenciára, melyet Makón rendeztek 1991-ben került sor. Ezt követték sor-

Young Ethnographers' Conference Series

The emergence of a young generation of ethnographers coincided with the search for new directions in the ethnographic disciplines in the early 1990s. When, in the wake of the political changes, conditions were ripe for grass-root academic movements, the researchers under 35 working in Hungarian and non-Hungarian ethnographic institutions organized the Young Ethnographers' Conference Series. Organizers and participants include researchers from university departments and museums. The first conference was held in Makó in 1991, and since then a conference has been organized every year, exploring one specific theme. The lectures are then collected and published in a volume. The papers read at the first three conferences have already been published.

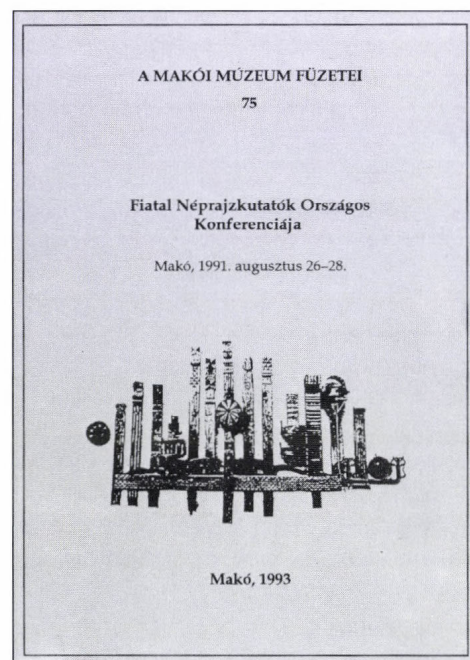
rendben az Aggteleken (1992), a Kalocsán (1993), a Budapesten (1994), az erdélyi Illyefalván (1995) és az Ócsán (1997) rendezett találkozók, melyek mindegyike kiváló alkalmat teremtett a már csak koruknál fogva is kevesebbet szereplő és publikáló tudósoknak és tudósjelölteknek a szakmai megmérettetésre. Kiemelendő a konferenciáknak az a szerepe, hogy megismerteti és összekovácsolja egymással a fiatal néprajzos generációt. Az előadásokat követő viták, majd a konferenciák menetrendjébe illesztett szakmai kirándulások alkalmával sor került a felmerült tudományos problémák megvitatására, továbbgondolására.

A konferenciákon résztvevők számát nagy mértékben befolyásolta az, hogy hol és mikor rendezték meg a találkozót. Sajnos az útiköltséggel terhelt részvételi költséget (szállás, étkezés) nem minden intézmény tudta biztosítani, ami némely esetben az alacsonyabb részvételi számban mutatkozott. Ennek (is) köszönhető, hogy legtöbbször a budapesti, legkevesebben az illyefalvi konferencián jelentek meg. Az egyes konferenciákra bárki jelentkezhetett előadással, ugyanakkor a rendezők minden évben igyekeztek egy konkrét probléma köré szervezni az eseményt. Az első három rendezvény még viszonylag általánosabb témákat fogalmazott meg, mint például a tárgy és az ember (Aggtelek), de 1994-től már markánsan érezhető az a vonulat, amely egyfelől szűkített problémakörű, tematikus kon-

ferenciákban gondolkodik, másfelől a központi témát a jelen társadalom tudományos kihívásának rendeli alá. Ezért válhatott például a modernizáció néprajzi kutatása az 1994-es, míg a turizmus problémaköre az 1995-ös konferencia vezérgondolatává.

A konferenciák nem csupán előadási lehetőséget biztosítanak a résztvevőknek, hanem az előadások anyagából tanulmánykötet is készül. Ezek közül a makói (sajtó alá rendezte Fejér Gábor, megjelent A Makói Múzeum Füzetek 75. kötetében, Makó, 1993), az aggteleki (szerkesztette Bodnár Mónika, Katona Judit és Vida Gabriella, megjelent a miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményeinek 28. kötetében, Miskolc 1993) és a kalocsai (szerkesztette Romsics Imre, megjelent „A másik ember” címmel Kalocsán, 1994-ben) elkészült, de a többi kötet is megjelenésre vár, közülük nyomdában van a budapesti (szerkesztte Szűcs Alexandra) és az illyefalvi (szerkesztte Fejős Zoltán) anyag.

A hagyományteremtő rendezvénysorozat sikerét bizonyítja, hogy erre a mintára megszületett a konferencia „kistestvére” is. A Magyarországi Néprajzhallgatók Egyesülete (MNE) ugyanis a 90-es évek elejétől kezdve hasonló célú konferenciákat szervez, melyek jól kiegészítik a Fiatal Néprajzkutatók konferenciasorozatát. Reméljük, hogy a jövőben is folytatódik e nemes hagyomány, melynek szárnyain az elmúlt években megannyi fiatal tehetség bontakozott ki. ■

Gondolatok a Fialat Őskoros Kutatók I. Összejövetelével kapcsolatban

Hajdú Zsigmond – Nagy Emese Gyöngyvér

I. Előzmények

Az elmúlt évtizedekben a magyar régészek gyakran adták jelét – elsősorban magánbeszélgetések alkalmával – a „magukra hagyatottság” érzésének. Különösen az ős- és népvándorlás korra szakosodott fiatal pályakezdek érezték magukat mindentől elszakadva, amikor vidéki múzeumba kerültek. Hirtelen távolivá váltak az egyetemi évek álmai, illúziói. Ugyanakkor a legtöbb esetben nem épültek még ki azok az új szakmai szálak és kapcsolatok, amelyek mentén el tudnák képzelni, majd lassan kiteljesedő pályájukat.

A megnövekedett egzisztenciális gondok és a vidéki múzeumok olykor megmagyarázhatatlanul nyomasztó légköre arra ösztönözték a kezdő régészeket és a már régebben ott dolgozó – de a változtatás igényéről még le nem mondott – pályatársakat, hogy két kézzel – sokszor kétségbeesetten is – kapaszkodjanak a régészetbe és azon belül igyekezzenek lehetőségük és tehetségük arányában „kitalálni” magukat. Ebben a helyzetben sokszor felmerült egy nosztalgikus szakmai találkozónak, esetleg valamilyen közös munkára épülő program elindításának kérdése. Szóba került a meglévő helyi és országos folyóiratok tartalmi és formai megreformálásának igénye, az érdeklődő közönség irányába nyitó új kiadványok, ill. a csak a szakma aktuális híreit közre adó újság elindításának terve. Legtöbb esetben ezek a gondolatok nem tudtak összefogni és megmozgatni akkora erőt, hogy intézményesült formába lépjenek, majd kibontakozzanak.

Ebben az állapotban mérföldkőnek számított a *Népvándorlaskor Fialat Kutatóinak I. Konferenciája* (Szentés, 1990 ősze), melynek nemcsak az elsőprő, lelkes hangulata maradt emlékezetes a résztvevők számára, hanem kiindulópontjává vált egy évenként más-más helyen megrendezendő találkozóorozatnak is. Itt a rendezők által ajánlott témakörben – vagy attól eltérve – hangzanak el előadások, melyeknek anyagát később közlik egy kötetben. Ez a sorozat 9 éve működik és a kilencedik helyszínén, Egerben fognak ez év őszén találkozni. A konferenciakötetek közül hat már megjelent, a hetedik megjelenés előtt áll. Egyesek a túlzott „belterjesség”, mások az egyenetlen színvonal miatt kritizálják.

A szentesi találkozó szervezői még konkrétan értették a „fialat” jelzőt és meghatározó elvnek tekintették a „generációs szempontokat” (életkor, tanulmányok befejezésének éve, új kiadvány, stb.). A második találkozó szerve-

zője már fontosnak tartotta a résztvevő fiatalok életkorának pontos, számszerű behatárolását (az egyetemi hallgatóktól a 40. életévet be nem töltött kutatókig), valamint a tudományos jelleget igyekezett erősíteni (ajánlott témakör, megszabott előadásidő, igényes kötet-szerkesztés). A harmadik találkozó után kialakult az a forma, melynek két állandó pontja van: az elnök személye és az előadásokat egybefogó kötet. Közben a kezdeményezők szerepét fiatalabbak vették át, de az alapformát megtartották. Összegezve elmondhatjuk, hogy „életképesnek” és egyben példamutatónak bizonyult a szentesi kezdeményezés.

II. A konferencia

Néhány őskoros régész is részt vett a népvándorlás korosok találkozóin, majd több helyen felröppent a hír, hogy valaki szervezi az első őskoros találkozót... Végül 1997. november 10–13. között Debrecenben a Déri Múzeum „fialat” régészei szervezésében létrejött a *„Fialat Őskoros Kutatók I. Összejövetele”*. A rendezők igyekeztek teret biztosítani a különböző kezdeményezéseknek és ötleteknek, ezért még tavasszal egy három oldalas felhívást küldtek az ország valamennyi érintett múzeumba, ill. felsőoktatási intézményébe. (A Körlevél rövid kivonata megjelent a Múzeumi Hírlevél XVIII. évfolyam 11. számában (1997. november).

Meglepően sok vélemény jutott el a Déri Múzeumba, ezek figyelembe vételével készült el a program. Igény merült fel egy olyan fórum-szerű rendezvényre, ahol a magyarországi ősrégészet általános problémái kerülnének megvitatásra, ill. egy enyhén provokatív jellegű kiállítás rendezésére is, mely – vitát kiváltva – keretül szolgálna a találkozóhoz. (A kiállítást „Régészet történelem nélkül” címmel a múzeum nagytermében – a konferencia helyszínén – tekinthették meg az érdeklődők.)

Az első napon – a fórum jellegnek megfelelően – három vitaindító előadást hallhattunk az ősrégészet mai helyzetéről, majd ezt követően kötetlen beszélgetés formájában több probléma merült fel. A második és a harmadik napon a tudományos ülésszak keretében – de ahhoz képest kevésbé kötött formában – beszámolókat, elemzéseket hangzottak el a mezolitikumtól a késő bronzkorig. (Egy poszter jellegű bemutatkozásra is sor került a késő vaskor idejéből.) Az utolsó napon a Polgár környéki ásatások színhelyeit és az ott lévő Régészeti Bázist tekintették meg a résztvevők, miközben lehető-

The First Conference of Young Prehistory Researchers

In the past few decades, Hungarian archaeologists have often complained about their feeling of „being abandoned”. This was especially true of young professionals in provincial museums, who felt that they were completely isolated. The idea of holding conferences or elaborating projects of joint work was often suggested.

One milestone in this respect was the First Conference of Young Migration Period Researchers held in Szentés in the autumn of 1990 which, as it turned out, became the beginning of a conference series held each year in a different location. The papers read at these conferences were collected and published in separate volumes. Six of them have already been published.

A few prehistory researchers also participated in the conferences organized by archaeologists of the Migration Period. Between November 10–13, 1997, the ‘young’ professionals working in the Déri Museum of Debrecen organized the First Conference of Young Prehistory Researchers. The idea of forming a forum was raised during the preparation where the general problems of Hungarian prehistory could be discussed, as well as the mounting of a rather provocative exhibition, entitled, „Archaeology without history”, which could serve as a frame of reference for the conference.

Three keynote lectures were delivered on the first day on the current situation of prehistoric research, while on the second and third days various papers were read on topics ranging from the Mesolithic to the Late Bronze Age. On the last day, the participants visited the excavations and the archaeological base at Polgár, which also offered an opportunity for informal discussions.

The participants decided to hold similar conferences every two years and to publish the papers. One day of the conference should be devoted to an excursion and informal talks since this would offer ample opportunity for discussing all current problems in prehistoric research.

ség nyílt újabb aktuális kérdések megvitatására és az előző napi tapasztalatok, élmények és vélemények kicserélésére.

Az előadások, viták és hozzászólások nem tükröztek egységes szellemi irányt, sokkal inkább szerteágazóak, véletlenszerűek színvonalukat tekintve egyenetlenek voltak. Szóba kerültek például a kőeszközök tipológiai problémái, az újabb ásatási technikák elemzése, a

régészeti nevezéktan kérdései, sőt a régészeti korok historiográfiai és egyéb szempontú megközelítései is (pl. a környezetrégészet és a kísérleti régészet).

Érezhető volt a résztvevők azon meggyőződése, hogy a jövőben nagy szükség van ilyen jellegű rendezvényekre. A Debrecenben megismert formát – lényegét tekintve – elfogadták és folytathatónak ítélték; vagyis két évenként kerüljön sor egy-egy találkozó megszervezésére, mert évenként nem tudnánk azt megfelelő szakmai tartalommal kitölteni. A szakmai irányvonal erősítésének szándéka fejeződött ki abban az igényben, hogy minden találkozó az előzőn meghatározott téma köré szerveződjön. Felmerült a lehetősége annak is, hogy Debrecen esetleg állandó helyszínné váljon. A véleményekből kitűnt, hogy csak egy kötetlen beszélgetéssel, kiállítással és kirándulással egybekötött „konferencia” biztosíthatja azt az optimális légkört, melynek során az ősrégészettel kapcsolatos valamennyi probléma a felszínre kerülhet; ugyanakkor megtarthatja azt a szakmai keretet, amely nélkül tartalmát veszítené a találkozó. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a rendezvényt az elhangzott előadások kötetben való megjelentetése teszi teljessé. Ez a feladat a rendezőkre hárul.

A fenti három cikk a régészeti tudományos műhelyekbe nyújtott betekintést. Megerősítve azt az elképzelést, amelyet e sorozat bekezdésében a folyóirat-főszerkesztője megfogalmazott: szeretnénk a többi szakmai műhely is bemutatni. A műhelyek besorolásánál a rendező elv tetszőleges lehet – így területi, régészeti korszakok szerinti vagy tematikus és az eredmény komoly átfedéseket mutatna. A teljesség igénye nélkül azért megemlíthetjük, hogy a regionális műhelyek között hasonló műhelyek léteznek a Dunántúlon (hasonlóképpen a szomszédos országok régióinak bevonásával), rendszeresen szerveznek tudományos ülésszakokat. Évtizedes hagyományokkal rendelkezik a szegedi műhely. A regionális szerveződések között fontos szerepe van az MTA vidéki bizottságai (VEAB, PAB) által indukált, a helyi múzeumok aktív közreműködésével szervezett konferencia-sorozatoknak.

Ez már átvezet bennünket az olyan, országos érdeklődésre számot tartó tevékenységekre, mint az iparrégészet, a számítógép alkalmazása a régészetben és az archaeometria (az utóbbi magyarországi művelőinek elismertsé-

III. Tanulságok, távlatok

A befejezést követő kritikai megjegyzések, észrevételek – valamint bennünk, rendezőkben is megfogalmazódott tapasztalatok – alapján kijelenthetjük, hogy rendkívül tanulságos dolog egy ilyen találkozó élményanyaga mind a szakmai közeg jelen állapotának megismerése, mind a személyes „önismeret” szempontjából nézve. (Erre vonatkozóan egy értékelő cikk is megjelent a Múzeumi Hírlévél XIX. évfolyam 1. számában – 1998. január.)

Az eddigiek alapján – a szakma egészére vonatkozóan – a következő gondolatok merültek fel bennünk:

– A magyar ősrégészettel foglalkozó szakemberek között nincsenek nemzedéki ellentétek. (Debrecenben is képviseltették magukat az egyetemistáktól kezdve a „derékhadat” jelentő javakorabelieken át a nyugdíjas, nemzetközileg elismert kutatókig). Az elnevezésben használt „fiatal” szó semmilyen szempontból sem jelent életkort, hanem a találkozó minőségére vonatkozik, mely így a diákköri tudományos konferenciák és a nemzetközi szakkonferenciák közé sorolható.

– A legtöbb magyar ősrégész küszködik szakmai – és talán személyes szinten is – az „el-szigeteltség” állapotával. Többen megjegyez-

gét mutatja, hogy a két évenként megrendezésre kerülő nemzetközi konferencia vendéglátója idén hazánk volt).

Az országos hatókörű szervezetek közül következő számunkban a 120 éves Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tevékenységét mutatjuk be.

Reményeink szerint ismertetésre kerülnek majd a többi néprajzi szerveződések (vallástörténet, palóckutatás, stb.).

Igen tanulságos, hogy a legradicionalisabb rendezési elv – a régészeti korszakok – szerint működő műhelyek bemutatásánál két új típusú szakmai önszerveződéssel is megismerkedhetek az olvasók: a szemléletükben fiatal őskoros kutatók két évenként megrendezésre kerülő műhelyének munkájával, illetve a római korszak kutatóinak részvételével a téma iránt elkötelezett egyesületek, baráti körök tevékenységében.

Reméljük, a sorozat felkeltette érdeklődésüket, várjuk a további beszámolókat.

Wollák Katalin

ték, hogy a fórum jellegnek nagyobb teret kellene adni, de a szakelődásokról sem akart senki sem lemondani. Érdekes volt azt tapasztalni, hogy olyan kutatók is eljöttek, akikről az a hír terjedt el szakmai körökben, hogy nem szívesen mutatkoznak egymás társaságában. – A kutatók jelentős része szívesebben készül fel szakelődással egy ilyen szakmai találkozóra, mint egy nemzetközi konferenciára. (Még az idegen nyelvet jól tudó régészek is állítják, hogy a nemzetközi szakkonferenciák szellemileg erősen szelvényezettek és ezért meglehetősen unalmasak.) Az elhangzott előadások közvetlen „reakciója” serkentőleg hat az előadókra és a hozzászólókra egyaránt.

– Az őstörténet mai nyelvete és a mögötte húzóó szemlélet alapján kijelenthetjük, hogy a magyar ősrégészek ma inkább a természettudományok egzaktitását ígérő megállapításait fogadják el, mintsem a genetikusan hozzájuk közelebb álló történettudomány viszonylagos jellegű, korlátozott érvényű igazságait és mintáit.

E tények és tanulságok alapján a fenti sorok írói reménykednek abban, hogy a fiatal őskoros kutatók találkozóit folytatódni fognak... ■

Museum research workshops

The title of this new series refers to the fact that from the 1950s museums in Hungary were not reckoned as research centres but rather as institutions of public education. They have begun to act again also as scientific basis and organiser only since the 70s. This new column is going to give shorter or longer overviews about the past and present activity of both thematically and geographically different workshops.

The above articles are the first pieces of series introducing workshops in the frame of history as discipline – including art, craft, settlement, castle, fortress history as well as archaeology and ethnography. The selection contains analyses on the present situation of the given branch of science, new initiatives of younger researchers or recently formed associations, the results of one country museum organisation etc.

The editors are waiting remarks and further reports about different organisations, workshops.

Visszatekintés

Emlék és valóság

Csontváry Kosztka Tivadar gyűjteményes kiállítása

Székesfehérvár, 1963

F. Petres Éva

A Csontváry-kiállítás fordulópont volt a székesfehérvári István király Múzeum életében, de ennél sokkal több a magyar művészet története számára. Az a kirobbanó közönségsiker, amely 1963 májustól októberig zárán-dokhelyé avatta a székesfehérvári Csók István Képtárat – a Csontváry-kiállítás helyszínét – az 50-es évek szoci-alista-realista képzőművészetének végét, teljes elutasít-ását jelezte.

Előttörténet

Anélkül, hogy a múzeum képzőművészeti gyűjteményé-nek, kiállító tevékenységének kialakulását a kezdetektől végigvezetném, itt és most csak a Csontváry-kiállítás megszületésének, tündöklésének és – számunkra – bu-kásának történetét vázolom fel. Mégis, egy rövid vázlat erejéig végigfutok az előzményeket: hogyan értünk el a 60-as évek fordulójáig.

A 2. világháború előtt, Marosi Arnold igazgatóságá-nak kitűnő korszakában, a múzeum képzőművészeti gyűjteménye nem tartozott a jelentős gyűjtemények kö-zé, szemben a már akkor is első vonalbelinek számító régészeti gyűjteménnyel. Egy fontos esemény azonban történt ekkor: 1938-ban felépült a Székesfehérvári és Fejér megyei Múzeum (az István király Múzeum nevet 1950-ben kapta a múzeum) új épületszárnya. Ennek 2. emeleti terme lett később az időszaki kiállítások helye. A felső- és oldalvilágítású terem, nem teljesen párhuzamos falai-val a legkitűnőbb kiállítóterek egyike ma is. Ezt a képtárnak szánt új kiállítótermet ekkor a Szépművé-szeti Múzeum magyar anyagából rendezték be.

Az 50-es évek első felétől a múzeumban már főállá-sú szakemberek dolgoztak. Megnyílt a modern régésze-ti-néprajzi-természettudományi állandó kiállítás, 1951-től kezdődően időszaki kiállításokat is rendeztünk. Ezek közül a legtöbb, mint általában lenni szokott, képzőmű-vészeti kiállítás volt, amelyeket a kortárs művészet ese-tében a Műcsarnok, ritkábban a Múzeumok Központi Propaganda Irodája szervezésében kaptunk. Saját ren-dezésben valósultak meg a helyi és a nagyobb tájegysé-gek művészeit bemutató tárlatok (Tavaszi-, Őszi tárlat, Somogy megyei képzőművészek, Pécsi képzőművészek, Dunántúli képzőművészek kiállításai).

A Műcsarnok kiállításai közül legemlékezetesebbek: Szőnyi István kiállítása (1954), majd az 50-es évek má-sodik felében Kassák Lajos kiállítása (1957) voltak. Az

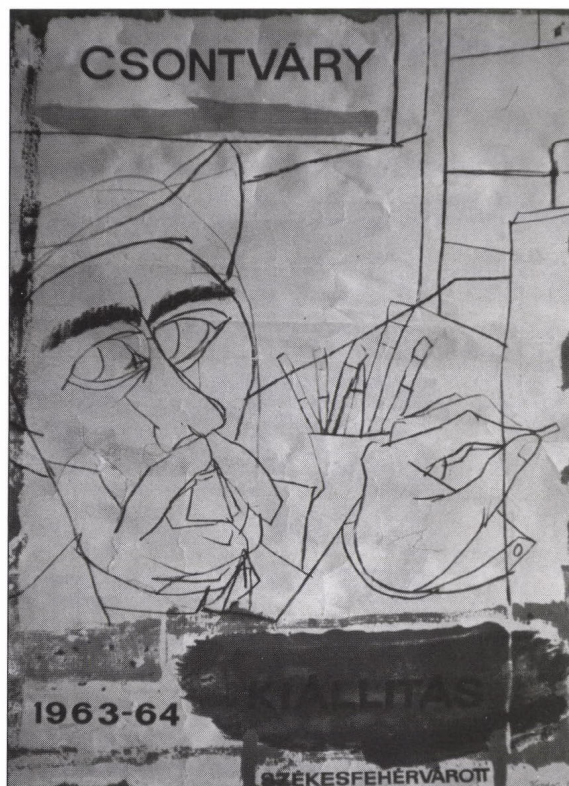
utóbbi 1956 után az első kiállításunk volt (május 12), Kassák Lajos jelen-létében László Gyula nyi-totta meg.

Ugyanez év őszén ke-rült sor Gadányi Jenő kiállítására, aki szintén jelen volt a megnyitón. Az érdeklődés mérhető a látoga-tottságon. Kassák kiállítását három hét alatt (május 12 – június 2) 1430-an, Gadányi kiállítását bő két hónap alatt (szeptember 29 – december 2) 1949-en nézték meg.

A helyszín, a Csók István Képtár

1954 tavaszán a székesfehérvári Városi Tanács múzeum céljára átengedte a Bartók Béla téri városi kultúrházat. Az épület arányait Aba Novák Vilmos párizsi vilákiállításra készített, francia-magyar kapcsolatokat ábrázoló pannói-hoz igazították, amelyek az eredeti, színpaddal is ellátott nagytermet díszítették volna az eredeti elképzelés sze-rint. Az épület a háború végére készült el, de valódi sze-repkörét már nem tudta betölteni. A 40-es évek végén, az 50-es évek elején alkalmi célokra használták, bálokat, la-kodalmaikat, boxmeccseket rendeztek benne. Amikor az egyenruházati szabóság műhelyének akarták átadni, Fitz Jenő, mint a múzeum igazgatója, élete első és utolsó Sza-bad Népek írt cikkében röviden összegezte, milyen célra lenne illő használni a jobb sorsra érdemes épületet. Ekkor adta a Városi Tanács a Megyei Tanács egyetértésével a múzeum kezelésébe az épület nagobbik felét, mintegy kétharmadát (jobb oldali, földszinti felén 1950 óta a Vö-rösmarty Megyei Könyvtár működött).

Így született meg a Csók István Képtár, amely kisebb átalakítás után, 1955. március 27-én nyílt meg. A képtá-rat Mihályfi Ernő népművelési miniszterhelyettes, Csók István jelenlétében nyitotta meg. Állandó kiállítását a Szépművészeti Múzeum magyar anyagából Telepy Kata-lin válogatta, „XIX–XX. századi magyar festészet és szobrászat” címmel. Itt is folytattuk az István király Mú-zeum kiállításaiiban már elkezdett múzeumi hangverse-nyecinket, a Csók Képtárban lépett fel Béres Ferenc, Szendrey-Karper László és az akkor Székesfehérváron tanító Bisztriczky Tibor. A képtár földszinti előcsarnoká-ban időszaki kiállításokat rendeztünk.

A kiállítás plakátja (Csontváry önarcképe Kondor stílusában)
Exhibition poster (Csontváry's self-portrait in Kondor's style)

Memory and Reality.

The Tivadar Csontváry Kosztka Exhibition at Székesfehérvár, 1963

The Csontváry exhibition was a turning point in the life of the István Király Museum of Székesfehérvár and it also marked an important mile-stone in Hungarian art his-tory. Between May and October 1963, the Csók István Gallery of Székesfehérvár became a place of pil-grimage. The enormous suc-cess of the exhibition also marked the end, as well as the complete rejection of the socialist-realist art of the 1950s. Although a handful of Csontváry's paintings had been exhibited at the Brus-sels World Expo, his canvas-es previously were not put on exhibition in Hungary. Given the political atmosphere of the period, the works of this controversial painter could only be exhibited on touristic

grounds. This was the main motive with which we requested Gábor Ö. Pogány's, the then director of the Hungarian National Gallery, help in organizing an exhibition of Csontváry's works.

The exhibited works came mainly from private collections (primarily Gedeon Gerlóczy's). Before the opening, György Aczél, the all-powerful master of cultural policy at the time, expressly forbade the director of the National Gallery to participate in any of the events linked to the project.

The exhibition attracted an unprecedented number of visitors from the entire country. Between May 18 and October 27, 1963, the exhibition drew over 55.000 visitors. Csontváry's art was thus re-integrated into Hungarian art and culture. In September, Hrushchev's wife and two daughters also visited the exhibition together

A Csontváry-kiállítás születése, a háttér

1958-ban országsszerte megalakultak az idegenforgalmi hivatalok, így Székesfehérváron is. A Fejér megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetője Gonda Istvánné, a kornak megfelelő ideológiai szemléletű, de intelligens és főleg ambiciózus egyéniség volt. Férje, a központi járás elnökeként – ennyi év távlatából is úgy látom – pályát tévesztett ember volt, hivatalánál sokkal jobban érdekelte a régészet és nem is csekély mértékben.

Az Idegenforgalmi Hivatal megalakulása után Gondáné azonnal a múzeum vezetéséhez fordult, kérve, hogy jelölje meg azokat a lehetőségeket, helyszíneket, amelyek idegenforgalmi szempontból nemcsak hazai, de nemzetközi érdeklődést válthatnak ki. Így kezdődött el 1958-ban Gorsium rendszeres feltárása, megszületett a martonvásári Beethoven Múzeum és koncert sorozat, mint a két legfontosabb idegenforgalmi bázis. Sorra jöttek létre vagy újultak meg a megyei emlékházak: Csók István cecei háza, az agárdi Gárdonyi Géza ház, a kápolnásnyéki Vörösmarty Emlékmúzeum.

Szakmai, baráti kapcsolataink 56 után megújultak és kibővültek. A múzeum korábbi munkatársai, a teljes tudományos létszám és sok más kolléga is nyugatra menekült, viszont az itthon maradtak közül sokan szorultak menedékre. Így került hozzánk néprajzusként Pesovár Ferenc, régészként Kralovánszky Alán és Makkay János. Kiállításaink és ásatásaink kapcsán egyrészt az aktív kortárs művészettörténészekkel találkoztunk rendszeresen, másrészt az akkori egyetemi hallgatók, bármelyik szakra jártak is, résztvettek ásatásainkon.

A műcsarnoki kiállításokat Mucsiné Várhelyi Vanda és Frank János hozták. Egy alkalommal az Esztergomban dolgozó Mucsi András megkérdezett, miért nem rendezünk Csontváry kiállítást? A Csók István képtár szinte kínálja magát erre a célra, és higgyem el, a közönség is megérett erre az élményre. Ez volt a csíra, amely a kiállítás megvalósulásához vezetett.

Ma már saját magam számára is hihetetlen és nehéz felidézni, hogy milyen taktikázás, „diplomáciai” előkészületek kellettek a megvalósításhoz. Először is nem a múzeumnak kellett előállni az ötlettel és a kéréssel. Az Idegenforgalmi Hivatalhoz fordultunk és meggyőztük Gondánét (könnyű volt), milyen nagy közönséget vonzana ez a kiállítás. (Fogalmunk sem volt a későbbi roham-

ról.) Ezek után kerestük fel Pogány Ö. Gábort a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatóját, amikor is az Idegenforgalmi Hivatal kérte a kiállítás megrendezését, én csak kísértém Gondánét a múzeum nevében. Ismerve a helyi erőviszonyokat, Pogány Ö. Gábor örömmel mondott igent a Nemzeti Galéria részéről és a rendezéssel Bodnár Évát bízta meg.

Így jutottunk el a rendezés időszakához, amelyben két frissen végzett muzeológus is részt vett. A gorsiumi ásatásokon is dolgozó, a tavaszi,

Képcsarnok által rendezett „Giccs a képzőművészetben” című didaktikus kiállításon non-stop vezetést tartó ifjú művészettörténészek: Papp Gábor és Kovács Péter. Közülük Kovács Péter az István király Múzeum kinevezett művészettörténészeként 1962 nyara óta dolgozott a múzeumban.

A rendezés napjai, minden szállítási és egyéb szokásos bonyodalmak mellett, vidáman és könnyedén folytak, Bodnár Éva kívánságára a déli órákat a szokatlanul meleg májusban a strandon töltöttük. (Évekkel később mondta el nekem Kovács Péter, hogy Papp Gáborral együtt meg voltak győződve róla, hogy ez így szokás rendezésnél.)

Bár a kiállítás a Magyar Nemzeti Galéria rendezésében készült, a kiállított anyag szinte teljesen magángyűjtők, elsősorban Gerlóczy Gedeon tulajdonából került ki. A Galériáé mindössze hat kis kép volt. A Galéria a képek restaurálását vállalta, a Kulturális Kapcsolatok Intézetétől a brüsszeli világkiállításra készített kereteket és a katalógus számára kliséket kölcsönöztek.

Az első mennykő a kiállítás előtt csapott le. Természetesnek tűnt s még az első megbeszéléskor felkértük Pogány Ö. Gábort, hogy a megnyitón ünnepi beszédet mondjon. A meghívók elkészültek de azonnal telefon jött: a megyei pártbizottság agit. prop. osztályán keresztül Aczél György közölte, Pogány Ö. Gábor nem szerepelhet, nem szólalhat meg, ez kizárólag helyi, megyei ügy lehet, a kiállítást csak a megyei tanács VB elnöke, Bujdosó Imre nyithatja meg. Mindezt a múzeum közölte Pogány Ö. Gáborral, természetesen úgy, hogy rá nem lehet hivatkozni. Életem legkínosabb órái közé tartozik még ma is (pedig azért akadt még néhány), amikor a Nemzeti Galéria (ma Néprajzi Múzeum) első emeletén vártam, hogy Pogány kijöjjön egy értekezletről, s beszélni tudjak vele. Azonnal látta, hogy kellemetlen mondanivalóm lehet, topogok és nem tudom hogy kezdem, segített és könnyedén mondta, ki vele, ügyis tudom, hogy nem maga találta ki. Becsületére legyen mondvá, szemrebbenés és megjegyzés nélkül vette tudomásul a hírt, viszont az is igaz, hogy a székesfehérvári múzeumba többé soha be nem jött, mégha Fehérváron járt is.

A kiállítás

A kiállítás megnyílt és az embertömeg áramlott. Szeptemberig három vaskos vendégkönyv telt meg s a beíráásokat nemcsak a szokásos sablonokkal töltötték meg. A katalógus első kiadásának 2000 példányra a második hónapban elfogyott, a második kiadás 10000 példányban jelent meg. A látogatók száma a kiállítás teljes ideje alatt, május 18 és október 27 között, 55 405 fő volt.

Nem érzem hivatottnak magam, hogy itt és most elemezzem annak a robbanásnak politikai és társadalmi okait, amely egyfajta szelepként sokféle hiányt, indulatot és főként szellemi-művészeti kiéhezettséget vezetett le. Mindehhez rövidesen valamilyen ifjú kalandvágy járult, és később jó értelemben vett sznobság is – Fehérvárra divat lett utazni stoppal vagy másként, de a Csontváry-kiállítást látni kellett. Azóta irodalomnyí szakmai írás született Csontváryról, más művészeti ágakat termékenyített meg – Huszárik filmje, Hidas-Seregi balettje –, és szerves részévé vált művészeti-szellemi kultúránknak.

A Csontváry-kiállítás megnyitása. Bodnár Éva, Fitz Jenő és Bujdosó Imre a *Baalbek* előtt. Opening of the Csontváry exhibition. Éva Bodnár, designer of the exhibition, Jenő Fitz director and Imre Bujdosó, president of the county council, in front of *Baalbek*

Fotók-photos: Gerecsér E

Bennem két kép él ma is teljes elevenséggel. Az emeletre érve, az ún. kisterem falát szinte teljesen betöltötte *Mária kútja*, amellyel a belépő mellbeütés-szerűen szembe találta magát. S ha el tudott szabadulni ettől a látványtól, és tovább indult, kinyílt előtte a tér, az egybenyíló kettős terem végén, a lezáró falat teljes egészében betöltötte a *Baalbek* irdatlan méretű panorámája. Soha többé nem volt felidézhető ez a látvány, különösen nem a pécsi kiállítás Csontváryt beszorító, e célra alkalmatlan Technika Házában; akármilyen nevet is aggattak erre a kiállítóhelyre. A Szépművészeti Múzeum építészeti tagoltságával, díszítésével közbeszóló terében a *Baalbek* nem is szerepelt. A Csók Képtár teljesen semleges, de hatalmas levegőjű, felső világítású tere, a valódi tér a valódi látványt nyújtotta az alkotás számára.

A kiállítás vége

A történet túl szép volt ahhoz, hogy ne legyen – számunkra – szomorú vége. Szeptember elején Hruscsov felesége, Nyina Hruscsova és két lánya Magyarországon járt. Kádár Jánosné vendégeiként programba került a Csontváry-kiállítás megtekintése. Így került sor a látogatásra, amelyen a vendéglátón és a három vendégen kívül, az egyik vej is jelen volt. Fitz Jenő vezette Hruscsovnét és Kádárnét, én és Kovács Péter a többieket kísértük. Egy megjegyzésre emlékszem, valamelyik Hruscsov lány, tán Jelena Hruscsova megjegyezte, természetesen tolmács közvetítésével, hogy még a párizsi útjuk után is megkapóak ezek a képek.

A látogatást követően szinte azonnal, tán még másnap, megszólalt a telefon. Aczél elvtárs közölte, hogy a kiállítást haladéktalanul Pestre kell szállítani, ott kell kiállítani, de nem a Nemzeti Galériában, hanem a Szépművészeti Múzeumban. Utóbbi indoka úgy szólt, miért nem rendezte meg Pogány Ö. Gábor eredetileg is ott, a Galériában. Ismerve a előzményeket, a háttérrel, az még abban az időben is páratlan farizeusságnak számított.

Számunkra a kiállítás elvitele a legnagyobb csapást jelentette. Szerződésünk Gerlóczy Gedeonnal, megállapodásunk a Nemzeti Galériával két évre szólt, a kiállítás gyönyörű Kondor plakátján is 63-64 szerepelt. Adattárunk őriz egy feljegyzést, amelyben csokorba szedtük érveinket a kiállítás megtartása érdekében, mint ismeretes, hiába. Talán csak annyi eredménye volt, hogy október 27-ig ki tudtuk húzni Fehérváron maradását, a múzeumi hónapra hivatkozva, hisz programunk gerince a Csontváry kiállításra épült. A feljegyzés sommásan foglalja össze a múzeum véleményét: „A Fejér megyei Múzeumok a Csontváry-kiállítás bemutatásával kapcsolatban vállalta azt a kultúrpolitikai és erkölcsi felelősséget, ami ezzel a vitatott művész bemutatásával járt. Vállalt minden anyagi áldozatot és munkát. ... A Csontváry-kiállítás Budapestre való átengedésével a város egy fő idegenforgalmi vonzeróról és kulturális súlyról mond le, amely most az őszi kiránduló szezonban a látogatás második nagy hullámában jelentkezik. (Összlátogatás szept. 15-ig: 35 545, ebből szept. 4 737). Ez a látogatottság mindenképpen csökkenni fog, már a budapesti kiállítás hírére is, és nem várható a visszaadás után sem ilyen mértékben.”

Mint a fentiekből kiderül, ekkor még azt hittük, a budapesti bemutató után visszakerül hozzánk a kiállítás.

Nem így történt. Gerlóczy Gedeon ragaszkodott hozzá, hogy állandó bemutatás esetében légkondicionáló, hő- és fényvédő berendezés legyen. Mi soha nem vállaltunk olyat, amivel nem rendelkezünk. A Csontváry-kiállítás Pécsre került.

Utóélet

Egyetlen kép maradt Székesfehérváron, a *Baalbek*, méretei miatt. Amikor csak lehetett, látható volt, de állandóan nem tudtuk ezt biztosítani, mert a múzeum életét folytatni kellett. Emlékszem, Hubay Miklós sokszor jött, olasz és más vendégekkel, s ha véletlenül éppen nem volt látható a kép, végtelenül felháborodott és talán iga-za is volt. A kép később követte a többi Pécsre.

Összegezve: a Csontváry-kiállítás okozta gátszakadás és utána a látvány hirtelen elvonása hozta létre a múzeum új arculatát. Kovalovszky Márta ekkor találta ki a *XX. század magyar művészete* sorozat gondolatát, azt

a feltáró munkát, amely nagy összefoglaló kiállítások és kísérőként egy-egy művészt bemutató tárlatok sorát eredményezte. Ezzel párhuzamosan megszületett néprajzi sorozatunk, amely olyan kiállításokat hozott létre, mint a *Festett táblák, Képek és szobrok* és így tovább. Elkezdődött a soha fel nem tárt és be nem mutatott *Pannónia művészete* sorozatunk, vagy a házi használatban „gyökereknek” nevezett magyar művészeti tárlatok, a kezdetek, az *Árpád-kori plasztika, az Anjou-kor művészete* feldolgozása és bemutatása. Ezekkel párhuzamosan készültek a Dunántúl különböző megyéivel közös régészeti, olykor művelődéstörténetivé bővített kiállításaink (*Régészeti kutatások a Dunántúlon – Esztergom-Komárommal; A Dunántúl anyagi műveltsége 1. a kerámia; Veszprém és Vas megyével*), végül nemzetközi régészeti kiállításaink (*A keleti kelta művészet; A népvándorlás kora Belgiumban és Magyarországon, Mariemont*).

A székesfehérvári kiállítások sora csak így, teljességében értékelhető, hiszen olyan volt, mint egy gazdag szöttes – sok szálú és színes. Ebben a képzőművészeti kiállítások sora fontos, de csak egy szál volt. De ez már egy másik történet. ■

A kiállítás katalógusa
Title page of the exhibition catalogue

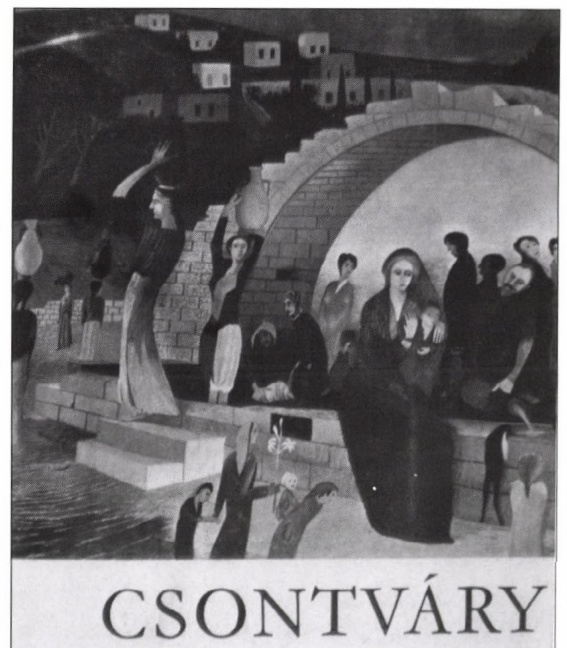
with Mrs János Kádár: Following their visit, György Aczél decided that the exhibition should be immediately moved to the Museum of Fine Arts in Budapest.

Following the relocation of the exhibition, the István Király Museum worked out a new strategy and has since then regularly organized exhibitions with the aim of offering an overview of Hungarian art, as well as exhibitions offering an artistic perspective on Hungary's ethnographic and archaeological heritage.

Hruscsovné és Kádár Jánosné a kiállításon (Fejér Megyei Hírlap, 1963. szeptember 18-i számából)

Mrs Hrushchev and Mrs János Kádár at the exhibition (Fejér County Daily, September 18, 1963)

Semsey Andor nevét vette fel a Balmazújvárosi Múzeum

Pozsonyi József

The Balmazújváros Museum Takes Andor Semsey's Name

On the 1998 International Museum Day the Balmazújváros museum took the name of Andor Semsey, the wealthy land-owner, learned scholar and generous patron. Semsey's ancestors began to play an important role in Hungarian history from the late 13th century. Many family members took arms to defend the homeland, while others became generous patrons of scholarship and the arts.

Andor Semsey de Semse, grandson of András Semsey, the lord lieutenant of Abaúj and, later, of Ugocsa county, firstborn son of Lajos Semsey, imperial and royal chamberlain and Klára Szemere, was born in Kassa on December 27, 1833. He lived to a ripe old age, dying on August 14, 1923 in Budapest. After secondary school, he studied law in Balmazújváros, then went on to study at the Economic Academy in Magyaróvár. He became acutely aware of the grave financial situation of most academic and cultural institutions in Hungary, and from the 1870s he decided to concentrate his efforts on remedying this situation. He was one of the main patrons of the Institute of Geology – which could hardly have been built without his generous help –, he contributed to the enlargement of the geological and mineralogical collection of the Hungarian National Museum, and he also financed

A múlt század nyolcvanas éveinek végén a csekély számú balmazújvárosi katolikus kisgyerek számára iskolát építtetett az 1798-tól a falu határában csaknem 40.000 kataszteri hold földet birtokló Semsey család. A kegyúr – Semsey Andor – 1923-ban bekövetkezett haláláig katolikus kegyúri, majd az 1970-es évek elejéig állami általános iskola működött az épületben. Pontosan negyedszázada, hogy a patinás, népi barokk stílusú házban berendezték és megnyitották a város múzeumát. Születésnap ajándéknak is beillik, hogy az idei múzeumi világnapon Semsey Andor nevét vette fel az intézmény.

A választás azért esett Semsey Andorra, mert nemcsak a településhez, de a tudományos és kulturális élethez is kötődött. A második világháborút követő évtizedekben méltatlanul háttérbe szorították. A Balmazújvároson szegényparaszt családból született Veres Péter író műveiben sokat írt a Semsey családról, de legtöbbször – amint egy, Tasnádi Kubacska Andrásához írt levelében bevallja – pontos információk hiányában elítélően, megvetéssel.

Emiatt talán nem felesleges részletesebben is bemutatni a családot. A semsei Semsey család története huszonkét generációval korábbra, egészen a 13. század második feléig vezethető vissza. IV. Béla királyunk által a Szepességbe telepített (vagy befogadott) Richter Frank von Meissen fia, Tamás már kiemelkedő személyiség a magyar történelemben. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy az ő alakja látható azon az 1317-ben készült falfestményen, mely Károly Róbert harmadik (1310-es) koronázását ábrázolja a Spisska Kapitula-i (Szepeskáptalan) templomban. Frank fia Tamás szepesi várnagy, királyi kardhordozó ezen a királyi kardját tartva térdepel az uralkodó mögött. Frank fia Tamás unokája – Semsey László – a nikápolyi csatában esett el, Zsigmond király oldalán harcolva a mohamedán törökök ellen, a keresztény Európa védelmében. A későbbi leszármazók közül Pál a Thököly-szabadságharc gyalogsági tábornoka volt, nevéhez fűződik a kassai citadella bevétele. Semsey Zsigmond (szegedi várnagy), János (tokaji várnagy) és László (lugosi kapitány) a törökök elleni felszabadító küzdelmekben vették ki részüket; Semsey Tamás tüzér százados, Semsey András kapitány, Semsey Adolf főhadnagy, Semsey Viktor, Alajos és Kálmán hadnagyk az 1848/49-es szabadságharcban küzdöttek az ország függetlenségéért. A 48-asok közül az emigrációba kényszerült Semsey Kálmán az amerikai polgárháborúban, a New York-i 45-ösöknel alezredesi rangot ért el. Semsey Andor – a mineralógus Andor unokaöccse –, aki az első világháborúban tizenhátszer sebesült, a trianoni békét előkészítő titkos tárgyalások résztvevője volt, az úgynevezett Semsey-Halmos-Csáky terv egyik kidolgozója.

Semsey Andor (1833–1923) arcképe – Andor Semsey's portrait

Az évszázadok során „a Semsey családnak több olyan tagja is volt, aki nemcsak fegyverrel, hanem szellemi tehetségével, a tudományok ápolásával és a tudományok napszámosságainak támogatásával szereztek érdemeiket.”¹ Semsey Pál 1671-ben 1000 aranyforinttal járult hozzá a kassai ferencrendi növendékek teológiai és filozófiai könyvszükségletének beszerzéséhez és 2000 aranyforinttal a ferencrendiek kassai kolostora templomának építéséhez; Gábor pedig 1682-ben tetemes összeggel segítette a rendet a kassai és a bártfai kolostoruk építkezésében. Semsey András Abaúj és Ugocsa vármegyék főispánja, Semsey Andor mineralógus nagyapja, aki kétszáz éve, 1798. július 30-án kelt adománylevellel kapta I. Ferenc királytól az újvárosi birtokot, a 18. század végén a vármegyei monográfiák (Notitia topographica, politica incliti comitatus ...) elkészítését és megjelentetését támogatta; Semsey Gusztáv, a későbbi ellentengernagy, részt vett a bécsi tudományos akadémia javaslatára 1857-ben földkörüli tudományos kutató- és gyűjtőútra indított Novara-expedícióban; dr. Semsey László (országgyűlési képviselő, aki a millenniumi rendezvények ceremóniamestere volt és aki II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalát szorgalmazta) századunk húszas éveiben a rákgógyítás elősegítésére áldozott; dr. Semsey (Burghoffer) Géza a budapesti közvágóhidak igazgatója „tekinthető a honi bakteriológiai húsvizsgálat megteremtőjének”. A Semsey családból a legkiemelkedőbb személyiség Semsey Andor volt.

Az Élet és Tudomány 1957. évi 20. számában Tasnádi Kubacska András geológus, 1945–49 között a

Természettudományi Múzeum főigazgatója cikket írt Semsey Andorról, a mineralógus tudósról, a magyar tudomány és kultúra egyik legnagyobb mecénásáról. E cikkében méltatta Semsey érdemeit, aki gazdag földbirtokos családba született, de iskolázott, művelt elmével és természettudományos képzettségével „meglátta azokat a nehézségeket, amelyekkel a kutatók és a tudományos intézetek küzdöttek” a múlt század végi Magyarországon. Tudós kortársai, például Krenner József jegezték fel róla, hogy nemesi származása, kastélyai, roppant kiterjedésű birtokai, hatalmas vagyona dacára Budapesten albérletben lakott, olcsó kifőzdékben étkezett és szinte minden jövedelmét tudományos és kulturális célokra áldozta. Támogatta a fővárosi állatkertet, a madárház építésére tízezer aranyforintot adományozott; csaknem egymillió forinttal járult hozzá a Budapesti Földtani Intézet felépítéséhez és működési feltételeinek megteremtéséhez; számtalan kutató- és gyűjtőt, tudományos kísérleteket (pl. Eötvös-féle földmágnesesség-mérési, torziós-inga kísérlet), egyetemisták és főiskolások számára ösztöndíjakat finanszírozott. Adományai közül is kiemelkedtek a Magyar Nemzeti Múzeum Kőzet- és Ásványtára számára ajándékozott, 1956-os elpusztulásáig a világ egyik legjelentősebb gyűjteményévé vált meteorit, drágakő- és ásványgyűjtemények. Semsey Andor maga is tudós ember volt, róla nevezték el a *semseyt* és az *andorit* kőzeteket, ő pedig barátjáról, Eötvösről – a *lorantit*-ot.

A múzeum utcai homlokzata
The street facade of the museum

A múzeum bővített állandó kiállításában külön terem mutatja be a Semsey család hét és fél évszázados történetét, Semsey Andor életét és munkásságát. Az Országos Földtani Múzeum jóvoltából számtalan, a névadó által gyűjtött vagy adományozott kőzetet és ásványt is láthatnak itt az érdeklődők.

the experiments with Eötvös' torsion balance. In Balmazújváros he financed the churches and Catholic education. The building housing the museum since 1974 was built by the Semsey family. Andor Semsey's most favourite pastime was the study of minerals: *semseyit* and *andorit* were in fact named after him.

A small section of the museum's permanent exhibition is devoted to the Semsey family, and to the life and work of Andor Semsey.

Jegyzet

1. Ilosvay Lajos: Dr. Semsey Andor rendes tag emlékezete (1925)

Emlékezés Széchenyi Zsigmondra (1898–1967)

S. Szabó Ferenc

Elfogultság nélkül állíthatom, hogy olyan gazdag, széles ívű, sokrétű kulturális, természettudományos és mindig rendkívül érdekes összefüggésekben előadott élményben, mint a Széchenyi Zsigmonddal való beszélgetések, nem sokszor volt részem. A vele való személyes találkozás vadászati hírénevé – és minden ismerőse szerint írói érdekességét is – egyaránt megsokszorozta. Közlebbi kapcsolatunk kezdetén, bár én a forma szerint főnöke voltam, valójában mindig, amikor már baráti formálódott ismeretségünk, akkor is szinte tanítványi tisztelettel figyeltem szavaira.

Nem óhajtom szakértői köntöst öltve vadászati, irodalmi vagy tudományos munkásságát ismertetni és méltatni. Nálam illetékebbek már életében a legjelesebb és sikeresebb magyar vadászként fogadták el őt, akit a nemzetközi vadászközvélemény is elismeréssel tart számon. Nem alaptalanul, hiszen a hazai vadászatokon túl négy földrésről gyűjtötte, írta le élményeit, és több mint 1300 kiemelkedő értékű vadásztrófeáját.

A mintegy ötven hazai és külföldi kiadást megért, másfél milliós példányszámot meghaladó írásait több

milliónyian olvashatták. És akik olvasták, tudják, hogy e könyvek a vadászaton túl mennyi minden másról is szólnak, szép nyelvezettel, szép magyarsággal. Kár, hogy e könyvek egyike-másika a magyar klasszikusok mellől hiányzik az ifjúság kötelező olvasmányainak listájáról. A puska és a toll magyar nagymesterének írásai briliáns, csiszolt nyelvezetükkel, természetszeretettel sugárzó izgalmas élményekkel hasznosabb olvasmánya lehetne az ifjúságnak, mint az indiánöldöklő vadnyugati írások.

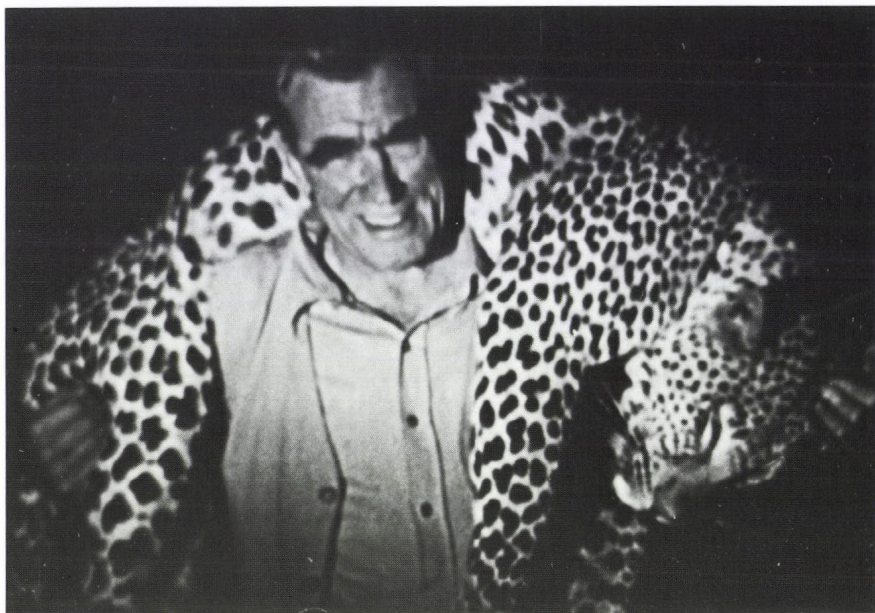
Az eddig elmondottakból nyilvánvaló, hogy Széchenyi Zsigmondot méltán tisztelhetjük nemcsak híres vadászként, de jeles magyar szépíróként is. Írásait a természetszeretetre, környezetvédelmi gondolkodásra serkentő természettudományos hitelessége különösen kiemeli.

Akik ismerték, igazolhatják, hogy megjelenése, fellépése az első pillanatban jelezte különleges egyéniségét. Dús, előreálló, bozontos szemöldöke, melyet beszéd közben néha még meg is pödörített, jellegzetes öserőt kölcsönzött férfiasan markáns arcának. Az átlagosnál magasabb testalkata lassú járás közben, kezét leengedve, atavisztikus erőt sugárzott.

In Memoriam Zsigmond Széchenyi (1898–1967)

This paper is based on the memorial speech given by the author at the opening ceremony of the temporary exhibition of the Hungarian Natural History Museum, setting up memory to Count Zsigmond Széchenyi, famous Hungarian hunter, traveller and novelist, who, on his numerous hunting trips to Africa, India and Alaska, has also collected zoological material for the museum.

During the 2nd World War Széchenyi lost everything including his home and 1300 game trophies. After the war,

he was displaced, and later worked, among others, in the Museum of Agriculture, from where he participated at the building of the Europe-famous Africa exhibition housed in the Hungarian National Museum, which burnt to ash in 1956. Széchenyi was an excellent writer, but after the war could not publish his travel books until the beginning of the '60s. His diaries and autobiographies are among the most popular natural history books in Hungary even today. They were published in 51 editions and more than 1.5 million copies. Széchenyi participated at two more Africa expeditions in 1960 and 1964 to recollect some of the lost game trophies, but they could never be served as a basis for a new exhibition.

The author, former general director of the Hungarian Museum of Agriculture, had close relationship to Zsigmond Széchenyi in the last two decades of his life, and this memorial report gives a vivid sketch about Széchenyi's appearance, behaviour and human character. Some of the misunderstood details of Széchenyi's life are also recalled with the words of an authentic colleague.

Új társaságban nehezen lehetett szóra bírni, különösen, ha biztatták, hogy meséljen valamit vadászkalandjairól. De ha jó hangulatba került és magától kezdett el beszélni, az több volt, mint egyszerűen elmondása valaminek. Az az elbeszélő művészet kiteljesedése lett. Egy személyes színielőadás, szinte láttatta az eseményeket, írásainak személyével bővített kiadásaként.

Életem kedves és nagy élményeihez tartoznak azok a ritka különleges napok, amikor múzeumi irodámban összefutott Kittenberger Kálmán, Széchenyi Zsigmond, Fekete István, Vertse Albert, néha még Zsindely Endre vagy Csathó Kálmán, és elkezdődött egy vidám, néha egymást ugrató beszélgetés az egykori utazásokról, vadászatokról. Kevés olyan hely volt abban az időben Budapesten, ahol egy ilyen társaság összejöhett. Távol a hatalmi központoktól, a Városliget Széchenyi-szigetén, a romos vár vadászati kiállításának felújítási ürügyén, azért ez meg-megtörtént.

Amilyen szimpatikus és megnyerő volt jó hangulatában, olyan morcos és éles tudott lenni, ha felbosszantották. Ilyenkor aztán rózsasándori módon összevonta tüskés szemöldökét és vadul hallgatott, vagy valamiféle oroszán nyelven mordult egyet-egyét. Különösen nem bírta, ha valaki nagyzsolással, előkelőséggel akarta magát bemutatni. Egy magyar író egyszer franciául írt neki levelet. Válasza az volt: „magyarul is megértettem volna”. A kapcsolat intimitásának kiemelése céljából sokan emlegetik mostanában a vele való tényleges vagy vélt találkozásukat, hogy Zsiga bácsi így, vagy úgy, pedig ezt nemigen tűrte el legbelső körein kívül. Nem is volt ő afféle „Matula bácsi”...

A háború utáni fekete években – súlyos sorscsapásain túl – eléggé egyedül, bizonytalan magányosságban élt. Megritkult baráti köre; ahogy az már lenni szokott, ha lefelé megy a páternosztér, sokan kiszállnak. Ezekről az évekről szóló írások, riportok és visszaemlékezések többsége elég könnyedén, egy-két mondatban összefoglalva ad hírt akkori életéről, tevékenységéről, kálváriáiról. Éppen csak megemlítve, hogy nehéz éveiben dolgozott a Földművelésügyi Minisztériumban, a Mezőgazdasági Múzeumban és a keszthelyi könyvtárban. A nagy elhallgatások mögött néha-néha furcsa, alaptalan híresz-

telések is felbukkannak. Olyanok, mint hogy „Rákosi fővadásza volt, Kádár kormányvadászatainak állandó meghívottja, ezért nem ment külföldre, mint sokan mások ilyen helyzetükben, ezért kap új lakást, küldik Afrikába és kapja vissza könyvtárát, egwebét.”

Az akkoriban fennálló, szinte mindennapos kapcsolat alapján úgy érzem, kötelességem e sok-sok badarság határozott megcáfolása. Nem magas összeköttetései révén, hanem egyszerű vadász olvasói és tisztelői révén került az FM vadászati osztálya állományába, ahol megbízást kapott *A szarvas selejtezése* c. szakkönyve megírására. De 1948-ban ez a minisztérium is a káderesek irányítása alá került, a szakértelem már nem sokat számított, annál inkább a politika és a származás.

1949 tavaszán találkoztunk ismét, de ekkor már a Mezőgazdasági Múzeumban. Könyvek iránt érdeklődve keresett fel, és elképesztett sajátos precíz kimutatásaival, melyekben még az általam akkortájt antikváriumban vásárolt öreg angol nyelvű vadászati könyv is ott szerepelt, szép színes „hiányzik” bejegyzéssel. Valahol e találkozástól kezdve tartottuk igazán számon ismeretségünket. A vadgazdasági kiállítás előkészítése adott aztán alkalmat számomra havidíjas szakértőkénti alkalmazására a múzeumban.

A nagyszerű és kedves emlékü együttműködés 1951. június 20-ig tartott. Ekkor hívott fel hajnalban, hogy „Öreg, megkaptam, gyere”. (Ez a megszólítás volt az én főnöki és baráti titulusom.) Egy órán belül feleségemmel együtt ott voltunk az Úri utcában. Ott, ahol most kitelepítési emléktábla jelöli a házat, ahonnan Széchenyi Zsigmondot elhurcolták.

Értesítve a múzeum dolgozóit is, egy emberként jött valamennyi, hogy a „gróf kartárs” holmijából mentsük át, ami menthető. Késő este volt, mire ez a különös költözés véget ért, és az Úri utcai lakás utolsó „morzsái” is a Múzeum zugraktáiraiban landoltak.

A különös nehézségek és izgalmak között végrehajtott leletmentésnek volt még egy kis epizódja, amit a szolidáris trógerség fáradtságát és veszélyét vállaló múzeumi dolgozók emlékének tiszteletére (egy sem él már) szeretnék még elmondani. Késő este, amikor az alarinfuza elszállított könyvek már a jáki kápolna előtti téren halomba öntve heverték, Zsiga megszólalt, hogy a 3000 ezer forintnyi tartalék pénze az egyik piros könyvben maradt. Telefon ide-oda, és egy óra múlva hozták a forintokat a könyvhalmoz alól. Mert szerették, tisztelték és sajnálták a „gróf kartársat”.

Széchenyi Zsigmond még helyet, nevet is emlegetve az „Ünnepnapok” „Kárpáti kaliba” című fejezetében szépen emlékezik erre a leletmentésre. A kitelepítési emléktábla leleplezésekor már mindennek emlékezete leköpött e sajnálatos eseményről.

Az Afrikába való küldésnek is inkább a saját mehetnékük, mint a nagylelkű megbocsátás volt a valódi indoka. A vadászat, a korábbi „átkos úri passzió” egyre kívánatosabb fogása lett a gulyáskommunizmusnak, meg kellett tanulni, melyik végén kell fogni a puskát, hogy az oroszánt is utolérje.

A magyar vadászati kultúra és a magyar vadászati irodalom nagymesterét, hála Istennek, többé már nem lehet kitagadni és kitiltani a magyar erdőből és a magyar Parnasszusról. ■

Emlék & Kiállítás

Lovag Zsuzsa

Szvetnik Joachim (1927–1988) halálának tizedik évfordulóján egykori – és egyetlen – munkahelye, az Iparművészeti Múzeum kiállítással emlékezett meg Kossuth-díjas főrestaurátoráról. A megemlékezés legméltóbb módja volt ez, hiszen a múzeumban eltöltött harminc év alatt olyan mennyiségű és színvonalú munka került ki Szvetnik Joachim kezéből, aminek csak töredéke került most kiállításra, s így is bámulatot és elismerést váltott ki a látogatókból.

Az egykori tanítványok és munkatársak által rendezett kiállítás négy részből állt, amelyek a nagyszerű ötvös-restaurátor művész munkásságának legfontosabb területeit mutatta be. Ezek közül a leginkább ismert és – a Kossuth-díjjal is – elismert restauratori tevékenysége volt. Még mint az Iparművészeti Főiskola ötvös növendéke ismerkedett meg egy múzeumi anyagismereti órán a múzeum raktárában őrzött Esterházy-kincstár darabjaival. A legnagyobb ránk maradt, a 17. században alapított és hitbizományként őrzött magyar főúri kincstár a második világháború idején a család várbeli házában pincéjében volt elrejtve. A házat bombatalálat érte, és a kincs csak évek múlva, ásatási leletként került napvilágra, egykorú szakértői vélemény szerint „99%-ban roncs” állapotban. Az előkerüléskor készült fotókat látva érthető, hogy a kincstár maradványaival az Iparművészeti Múzeum nem tudott egyebet kezdeni, mint illő kegyelettel raktárba zárva tíz éven keresztül őrizni. Szvetnik Joachim, a mélykúti parasztyerek a kihívások embere volt, a főiskolára is a rendőrségen keresztül verekedte be magát, kézimunkával készített kétforintos a pénzhamisítás vádját és a főiskolai felvételt hozta meg neki. A felismerhetetlenségig tönkrement ötvösművek élete nagy kihívását jelentették, tanulmányai befejeztével az Iparművészeti Múzeumba jelentkezett restaurátornak. Itt néhány hónapos előkészület után nekifogott a kincstár első darabjának, Abraham Drentwett augsburgi ötvösmester 1660 körül készült „Bacchus diadala” című asztaldíszének restaurálásához. Az egy évig tartó munkát sorra követték a kincstár többi darabjai. Összesen húsz nagyszerű alkotást – köztük a több mint egy méter átmérőjű, aranyozott ezüsből domborított és öntött un. Vezekényi tálat – keltette újra életre.

Az Iparművészeti Múzeum még a mester életében rendezett már egy kiállítást az Esterházy-kincstár helyreállított darabjaiból. Akkor is és a mostani emlékkiállításra is a látogatók hitetlen csodálkozását váltották ki a restaurált tárgyak és a mellettük bemutatott régi fényképek. Joggal, hiszen ehhez a munkához a régi nagy mesterek szaktudásának kongeniális ismeretére; az ötvösség mesterfogásainak birtoklására, a művek alázatos szeretetére és nem utolsósorban hihetetlen türelemre van szükség. S nem egyetlen korszak stílusába és mester kezejárásába, hanem művenként más-más vi-

Szvetnik Joachim a 2. fémtanfolyamon 1979 októberében Joachim Szvetnik on the 2nd metallic workshop, October 1979

lágba, technikába kell beleélnie magát a restaurátornak, ha igényes és magas színvonalú munkát akar végezni. Szvetnik Joachim maga készítette ehhez a munkához a szerszámokat, maga kísérletezte ki a módszereket és talált ki számos trükköt annak érdekében, hogy a végleg megsemmisült részeket pótolja, ne töredékeket, hanem az eredeti tárgy élményét adja a mai szemlélőnek. Tanítványai, a múzeum mai restaurátorai mesélik, hogy sokszor őket is hagyta hosszan kínlódni egy-egy problémával, mert ismerte és nekik is meg-hagyta a megoldás felfedezésének örömét.

Szvetnik Joachim szabad idejében is restaurált, az emlékkiállításra az egyházi tulajdonban lévő sok, általa helyreállított műtárgy közül az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár szarverlegét, egyik utolsó nagy munkáját mutattuk be.

A restauratori munkához nagyon közel áll a másolat-készítés. Az Esterházy-kincstár 1650-ben Selmezbányán készült, öntött bányaabrázolóval, díszként befoglalt ritka ércekkel és ásványokkal ékesített díszserlegéről a soproni Bányászati Múzeum kért másolatot, amelyet az általa restaurált eredeti után Szvetnik készített el. Most egymás mellett mutattuk be a két darabot, a munka különböző fázisaiban készült öntőformákkal, negatívokkal együtt.

A mélykúti – most emlékházzá nyilvánított – szülői házban berendezett műhelyből kértük kölcsön a kiállításra azokat a műveket, amelyek Szvetnik önálló művészi alkotásai. Szüleiről készült, bronzlemezről domborított portrészobrai, plakettjei, kőből és barackmagból készült faragványai, rajzai eredeti tehetségről árulkodnak, ezeket az otthon készült műveket azonban magán-

Memory & Exhibition

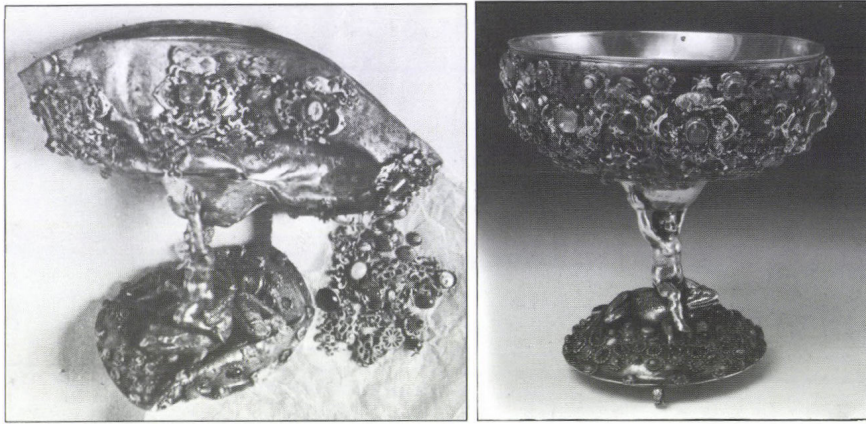
The Museum of Applied Arts has staged a memorial exhibition as a tribute to Joachim Szvetnik, (1927–1988) the goldsmith and conservator, on the tenth anniversary of his death.

This sad occasion coincides with the 20th anniversary of the Hungarian crown jewels' return. Special stress was given at the exhibition to the last ten years in Szvetnik's life, much of which was devoted to the Hungarian Royal Crown.

The official minutes of the inspections in which he participated, the photos showing his first encounter with the Crown, made in the US, the tools used for the investigation, and the experimental perforated cloisonné enamel plaques are displayed.

A few pieces of the ingeniously restored Esterházy treasure, badly damaged during 2nd World War, are also exhibited together with photos showing their original condition.

The bronze statuettes, the plaques and the various pieces of jewellery made for his friends show how Szvetnik, the highly qualified artist, used his talent and expertise for restoring old jewellery and artworks.

Fotók-photos: Kolozs A.

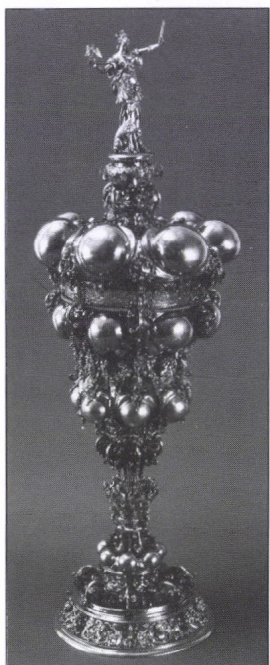
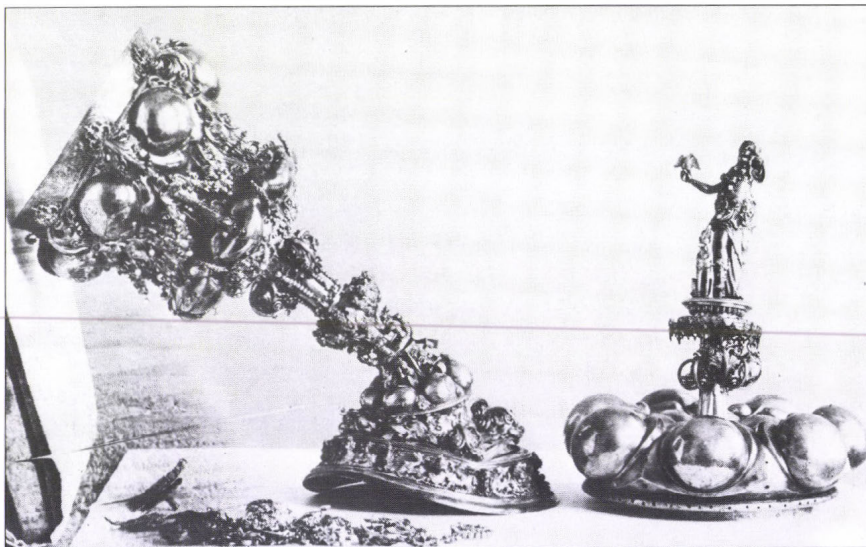
Násfás serleg a restaurálás előtt és után – Chalice set with gemstones before and after restoration

A jó kormányzás allegóriája (Petzold-serleg). Restaurálás előtti és utáni állapot

The allegory of the good government (Petzold chalice) before and after restoration

ügynek tekintette, s csak barátainak mutatta meg. Barátságából készített néhány ékszert is, amelyeket tulajdonosaik kölcsönöztek a kiállításra.

A mester-restaurátor életének egyik legnagyobb érdeme volt a Szent Koronával való találkozása. Az emlékkiállítás különös aktualitása volt, hogy ebben az évben emlékeztünk meg a koronázási jelvények hazahozá-

talának huszadik évfordulójáról is. A kis alföldi faluból indult, kicsit önmaga által is népmesei alaknak tekintett Szvetnik Joachim sokszor mesélte és édesanyja sírkövére is felvételte azt, hogy kisgyermek korában szülője álma megjövendölte ezt a találkozást. 1977 telén Kovács Éva művészettörténész kíséretében, teljesen titokban őt küldte ki a magyar kormány az Egyesült Államokba, hogy a Fort Knox-i kincstárban őrzött klenódiumok hitelességét ellenőrizték.

A korona hazakerülése óriási esemény volt, őrzési és bemutatási körülményeinek, tudományos kutatásának és publikálásának koordinálására a művelődési miniszter egy szakértőt, tanácsadói testületet, az un. Koronabizottságot kérte föl. A bizottságot a Tudományos Akadémia főtákarára vezette, történészek és művészettörténészek mellett tagja volt Szvetnik Joachim főrestaurátor is. Az alaposan soha meg nem vizsgálta, rövid szakértői szemlék utólagos feljegyzései által és kevés fekete-fehér fotón megörökített koronát végre alaposan megnézheték a kutatók, megmérhették, színes fényképekkel publikálták. Egy három napos, mikroszkópos vizsgálat során,

amelyet Kovács Éva, Szvetnik Joachim és e sorok írója végzett, felmértük és leírtuk az összes sérülést, elváltást és a – különböző módszerekkel és feltehetően különböző időpontokban készült – javításokat. Az eredeti jegyzőkönyvet, amelyet a javaslattal nyújtottunk be a Koronabizottságnak, hogy az aranyat lassú elektrolízissel károsító és végső soron megsemmisítő, a korábbi javításoknál lágy forraszként használt cint el kell távolítani a keresztpántokról, most bemutatuk a kiállításon. Emlékszem, milyen hallatlanul bezugalmas volt ez a három nap, tele apró felfedezésekkel, vitákkal, értelmezési és rekonstrukciós kísérletekkel. Természetes volt, hogy a beavatkozások egyedül Szvetnik tudja elvégezni, korábbi munkái tökéletes biztosítékot jelentettek arra, hogy biztos kezek kerüljenek első számú nemzeti ereklyénk. Most bemutatuk azokat a szerszámokat, fogókat, amelyeknek a koronával érintkező felületét a restaurátor színarannyal vontta be. Akkor készült a Tudományos Akadémia Fizikai Kutatóintézetében annak a műszernek a tervei is, amelyek a korona biztonságos mozgatását, tartását biztosította volna a munka során.

A gondos és komoly előkészületeket a dilettantizmus szele fújta el. Egymás után jelentek meg a sajtóban a cikkek, amelyek a vizsgálatoktól, a kutatók „önkényes kíváncsiságától” féltették a koronában „kódolt” titkos csillagászati, számmisztikus „üzeneteket”. A sok zavaros írásban vissza-visszatért az a nézet, hogy a korona tetején lévő keresztet nem teheték fel utólag, mert a Krisztust ábrázoló zománcclemez „nem lehetett utólag átfúrni”. Ennek bizonyítására az ötvösöknek már korábban feltettek egy körkérdést, a válaszok megoszlottak a „nem tudom”, a „még nem próbáltam, de lehet” ill. a „még nem próbáltam, de nem lehet” változatok között. Szvetnik Joachim készített egy rekesz-zománcclemez és a sok száz évvel korábban is rendelkezésre álló eszközökkel szépen átfúrta, s a körkérdésre a tárgy fotójával válaszolt. Nem ez volt az egyetlen kézzelfogható bizonyíték a botcsinálta koronakutatók felfedezései ellen, de éppúgy nem vették ezt sem figyelembe, mint maguknak a koronázási jelvényeknek a tanúságait. Most ez – a hagyatékban szerencsésen előkerült – zománcclemez is szerepelt az emlékkiállításon, s csak kevesen tudtuk, hogy készítőjének mennyi keserűségére emlékeztet.

A sajtót ugyanis kevésbé lelkesítették a kutatás kérdőjelekkel, bizonytalanságokkal teli szolid eredményei, viszont sokszor és szívesen közölték a szenzációs felfedezéseket, mindenre választ adó kerek elméleteket, sőt még bátornak is érezték magukat a „hivatalos” álláspont bírálata miatt. Ilyen körülmények között a vizsgálat és a restaurátori beavatkozás egyre halasztódott, Szvetnik pedig hol dühösen, hol keserűen nevetve olvasta azokat a nagy biztonsággal előadott „ötvös-szakértői” véleményeket, amelyek írónak talán egy karikagyűrű elkészítése is problémát jelentett volna. Megvan az a magnószalag, amelyen két hónappal a halála előtt, súlyos betegen, elfúló-rekedt hangon vitatkozik a „szakértővel”, perel azokkal, akik miatt nem tehetette fel a koronát egész élete munkájára. Hírét kapta, de keserűségében el sem hitte március 31-én bekövetkezett haláláig, hogy valóban megkapta az akkor még április 4-én kiosztott Kossuth-díjat. ■

A magyar koronázási jelvények azonosítása és vizsgálata restaurátor szemmel az Egyesült Államokban *

Szvetnik Joachim

A vizsgálat és azonosítás

„...a magyar kormány nagyon jól döntött, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy az USA-ban lévő magyar koronázási ereklyéket, mielőtt hazaszállítanák, magyar szakemberek az azok őrzési helyére utazva vizsgálják meg. Így jelöltek ki bennünket erre a nagyon meg-tisztelő és egyben felelősségteljes feladatra.

13-án amerikai időszámítás szerint du. 4 óra körül érkeztünk meg Washingtonba. Még aznap este nagykövetségünk fogadott bennünket. Ismertette a december 14-i programot. Reggel együtt utazunk repülővel és találkozunk az USA múzeumi szakembereivel, valamint a delegáció tagjaival, akikkel együtt utazunk Louisville-be, majd onnan egy katonai bázisra visznek bennünket. Mindez a legnagyobb titoktartás mellett történik. Megtudtuk, hogy előzetesen voltak az emigráció részéről tüntetések-re való felhívások, amelyek kudarcba fulladtak.

Másnap reggel az utazást 10 óra körül kezdtük meg egy személyszállító légi-busszal, a már előbb említett és kijelölt szakemberekkel együtt. Magyar részről ebben a küldetésben négyen vettünk részt: Esztergályos Ferenc nagykövet, Kovács Károly tanácsos, Dr. Kovács Éva az MTA munkatársa és az Iparművészeti Múzeum részéről Szvetnik Joachim ötvösművész. Repülőutunk végén katonai egység várt bennünket. Egy zárt gépkocsiba szálltunk csomagjainkkal együtt. Elmondták, hogy az USA legnagyobb szárazföldi harcokosi támaszpontjára visznek bennünket és hogy ettől az időtől kezdve a legnagyobb biztonságban érezhetjük magunkat.

Félórai út után feltűntek a katonai bázis jellegzetes építményei az alacsonyabb épületek a bázis szélén közkatonák részére készültek, majd beljebb haladva a tiszti épületek következtek. A tiszti épületektől nem messze, egy nagyobb területű építmény a tiszti kaszinó. Itt ebédet adtak számunkra. Ebéd közben megtudtuk, hogy itt leszünk elszállásolva a tiszti épületek egyikében. Ezekután elmondták, hogy ebéd után különlegesen védett területre, Fort-Knox-ba kell mennünk, ahol az USA aranykészletét és a magyar vonatkozású ereklyéket őrzik.

Amikor az épületet körülvevő biztonsági berendezésekhez értünk, közölték, hogy nagy megtiszteltetésnek vehetjük, hogy ide jöhettünk, mivel erre a területre még az USA állampolgárain kívül más nemzetiségű ember a lábát be nem tehetette...

Bevittek bennünket az épület közelébe és gépkocsival körüljártuk a mintegy 200x200 méteres, 20 m magas építményt. Amikor ismét a bejárat elé kerültünk, kiszálltunk és itt a kincseskamra igazgatója fogadott bennünket. A bejárat fényesre csiszolt, fekete labradorit kövekkel van díszítve. Az ajtó chromacélből készült, az épület külső fala pedig nagyméretű fényesre csiszolt gránit tömbökből. Az ajtóhoz pár lépcső vezetett felfelé, és ezen belül egy erős rácson kellett áthaladni. Ekkor az épület előterébe jutottunk, itt felirat jelzi az építés idejét: 1935–1938-ig Rooseveltné elnöksége alatt. ...tájékoztatót kaptunk a különböző mechanikai, technikai elektromos berendezésekről, amiket szemünk láttára használtak az arra kijelölt fegyveres őrök és elkezdtek kinyitni a pánccsüveg ajtaját. A kinyitás azzal kezdődött, hogy az ajtó előtt lévő sok tonna súlyú kocka alakú ajtó elzárótömböt a padozatba süllyesztették. Ez a művelet mintegy 15 percig tartott. Ezután nyitották ki a pánccsüvegbe csukódó 60 tonnás lépcsőzetes ajtót. Az ajtó nyitása után még egy erős rácson zárta el a bejáratot, csak ezután tárult elénk a pánccsüveg belseje, amelyben külön cellák helyezkednek el egymás mellett.

A bejáratnál szemben a 33. számú ajtó van. Ezt követi a 32, 31. és így tovább. Ekkor megkértek bennünket, hogy egyenként lépünk be. Elöl ment az igazgató, majd a nagykövetség és a többiek. Az első ajtón egy kémlelő nyíláson mindannyian betekintettünk. A kamra belseje ki volt világítva és tele volt színarany

Identification and Examination of the Hungarian Royal Insignia in the United States, Seen with the Eyes of a Restorer

In 1977 a delegation went to the United States to identify the authenticity of coronation insignia before their carrying home. The author of this article was member of the delegation.

The examinations took place in Fort-Knox where the Hungarian relics were kept. On the basis of a photo from 1938, and the older descriptions those natural defects, damages, and repairs which proved unquestionably the origination of the relics were found.

tömbökkel. A többi kamrában szintén nemes fémekeket tároltak.

A 31-es kamra ajtajánál nagy izgalommal álltunk meg, mivel itt voltak elzárva 1952 márciusa óta a magyar koronázási jelvények és a koronázási palást. Először meggyőződünk az ajtón lévő felirat- és a pecsét sértetlenségéről. Ezután vágják le a pecsételt okmányt a rögzítő karikákról. Ilyen okmányokon volt feltüntetve, hogy hányszor ellenőrizték.

Ekkor az USA Külügyminisztérium magyar felelőse kinyitotta a magával hozott kulccsal a kamra vasajtóját. A kamrában a mi tulajdonunkon kívül mást nem tároltak, annak ellenére, hogy a kamra mérete mintegy 6 méter hosszú és 4 méter széles volt.

A kamra hátsó falához volt támasztva a palást, a számára készült alumínium tartóval. Az ajtótól balra egy katonai ponyvával a Jungfer-féle vasláda le volt takarva. A takaró leemelése után a ládán lévő 3 lakat zártságáról győződünk meg. Ezek után mindannyian kimentünk abba a helyiségbe, ahol a mérlegek voltak és a koronázási ékszereket tartalmazó ládát is kihozták. Körbeálltuk és a már említett kulcskezelő úr kinyitotta a három lakatot külön-külön beleillő kulccsal, így leemelhető lett a ládán hosszanti irányban futó vaspánt.

Majd előkerült az utolsó kulcs a szarvasbőr zacskóból, miközben az USA referense elmondta, hogy ezek a kulcsok az utóbbi 4 évben nála voltak. Előtte mindig annál a referensnél voltak, aki az európai és a magyar ügyek képviselőjével volt megbízva. Ha ezek az emberek Magyarországon tartózkodtak, mint pl. ő is,

* (Megjelent a MÚZEUMI MŰTÁRGYVÉDELME 13/1984. számában, 191–201. o.)

akkor minden esetben a kulcsokat is a magyarországi követségükön tartották.

A láda közepe táján helyezkedett el az erősen megnyomódott doboz, melyet a koronával együtt 1945-ben a kettévágott benzines hordóban elástak. A dobozt szinte darabokban szedte ki a Washingtoni National Gallery főrestaurátora. Láthatóvá vált a korona tetején lévő sárga-arany kereszt és a keresztet tartó pántok. Ekkor az idő 13 óra 5 perc volt. Kiemelték a koronát és az előre elkészített bársonnyal borított asztalra helyezték. Mi is odakísértük, körbeálltuk és nagy meghatódottsággal néztük, némán, csendben.

Ekkor én a Dukász képpel díszített hátoldalt láttam. Nagykövetségünk és Kovács Éva, mivel azok velem szemben álltak, a Krisztust és az alatta lévő háromszög alakú zafírt látták. Kovey restaurátor ekkor észrevette, hogy kívánatos lenne megfordítani, egyben mutatta, hogy tetszés szerint fordítsuk meg.

Kovács Éva ekkor ujjával a tetején lévő keresztet nyúlt, miközben én az alsó kereszt-pántokat és az abroncsot fogtam meg és lassan félkörbe fordítottuk. Azonnal láttam a háromszög alakú zafírban jobb oldalon a karmos foglalat mellett a kis természetes gödröcskét és a jobb alsó saroktól húzódó felhős belső zárványt. Ezenkívül a baloldalon a karmos foglaltól felfelé a felső karmos foglathoz közelebbi természetes mélyedést. Szemembe tűnt az a forrasztó maradványa a foglalat mellett a baloldalon, melyről dr. Mihalik Sándortól több ízben hallottam.

A Krisztust ábrázoló képen a fejét övező nimbuszban lévő fehér kereszt zománc felső végének zománchiányát vettem észre, amiről szintén előzetes tudomásom volt.

Kb. 10 perc telhetett el, amikor nagykövetségünk kérdő szemekkel tekintett ránk. Ekkor szinte egyszerre hangzott el részünkről, hogy nem fér kétség ahhoz, hogy az eredeti tárggyal állunk szemben.

Közben több felvételt készített rólunk a National Gallery fotósa. Ugyancsak számtalan felvétel készült a koronáról és a többi tárgyról is, mivel az összes tárgyat a jogart, az országalmát, a kardot, a palástot is közben kicsomagolták. Valamennyi tárgyat egyenként megnéztük és megállapítottuk, hogy valamennyi az eredeti korona tartozéka.

Mi tovább folytattuk a jegyzőkönyv szerinti azonosítást, helyenként kiegészítettük. Munkánkat ezen a helyen XII. hó 15 és 16-án tovább folytattuk és reggel 9 órától este 6 óráig az épületben tartózkodtunk. Az azonosításhoz és leltározáshoz több forrásanyagot használtunk, ezek azonban nem minden esetben egyeztek meg. A korona súlyáról sem tudtunk pontosan meggyőződni, mivel kisebb súlyegységek nem álltak rendelkezésünkre. Így ezek a mérések csak hozzávetőlegesek.

Az apróbb gyöngyök darabszáma sem egyezett, ha Müller Lajos adataival az 1880-as évekből hasonlítjuk össze. Ő 205 db igazgyöngyöt számol az alsó abroncsra összesen, mi az alsó abroncs felső szélén 146-ot, az alsó szélén 155-öt.

A jellegzetes nagyobb méretű kövek, gyöngyök, képek, darabszámai megegyeznek.

Észrevételek

Az eddig elmondottak után felmérhetjük és kiegészíthetjük az előzetes pontatlan felméréseket.

Mind a koronát, mind a koronázási jelvényeket alaposan meg kell vizsgálni. Itt jelentkeznek olyan restaurátori feladatok, amelyek révén a művészettörténet álláspontja a jelenlegitől eltérhet vagy egyes eddigi feltevéseket megerősíthet.

Elsődlegesen nem restaurálásról van szó, hanem a tudományos igazság kiderítéséről, de ehhez restaurátori munka és technikai felkészültség szükséges.

A jelenleg látható részek több helyen értékes részleteket takarnak. Gondolok itt arra a két apostolképre, amelyek teljes egészükben meg kell, hogy legyenek, bár valószínű, hogy zománcuk részben kipergett. Ez különösen a Dukász kép mögöttire vonatkozik, mivel azon szögecsék is áthatolnak. Ahhoz, hogy az említett képek és hátoldalak láthatók legyenek, kétségtelen, hogy a szögecséket el kell távolítani.

Itt a feladat minden esetben a rongálódásmentes széttemelés. Mivel a korona valamennyi kereszt-pántja az abroncsra van szögecselve, a feladat hőkezelésmentesen megoldható. Azonban a szögecsék belső oldalán elhelyezkedő szögecsfejeket át kell formálni úgy, hogy azok a pánt furatán visszamenjenek. A feladat nem könnyű, mivel két darab szögecs a Dukász kép zománcozott részét érinti, ezért ütésmentes és lehetőleg rezgésmentes művelettel kell dolgozni.

Meg kell említeni, hogy a zománc a rezgésre, ütögetésre nagyon érzékeny, annál is inkább, mivel már előzetes hajszálrepedések is vannak benne. Az említett ok miatt megfelelő szerszámokat kell készíteni, hogy biztonságosan lehessen a feladatot megoldani. Ezek a technikai vizsgálatok feltétlenül elősegítik a tudományos meghatározásokat.

Előzőleg már említettem, hogy az eltakart képek valószínű zománchiányosak, így módunkban állna a zománcrekeszek technikáját meghatározni. Ezenkívül a zománcképek hátlapja is vizsgálható.

A koronánál meg kell említenem, hogy nézetem szerint a kereszt-pánt, amelyre a 10 db latin feliratú kép van foglalva, a múlt századi helyreállításoknál szét lett szedve. Ferenc Jó-

zsef koronázásához helyre kellett hozni a koronát, mert annak valamennyi kereszt-pántja, a képeket tartó zárt szekrényes foglalatok között, szakaszosan eltörött. A töréseket már régebben drótkarikákkal erősítették össze. Az aranylemezt, amelyből a pántok vannak, arra a következtetésre mutat, hogy sokszor behajlott a képek között, mivel itt volt a leggyengébb. Ez az ide-oda hajlás színanynál mintegy 40-50-szer is előfordulhat, mire az eltörik.

Így az évszázadok alatt a pántok valamelyik szélétől kezdve fokozatosan kezdtek áttörni. Az áttört részeket arany drótkarikákkal igyekeztek megerősíteni. Amikor az idők folyamán egy pánt teljesen áttört, a karikák szerepe még betöltötte funkcióját, azonban amikor valamennyi pánt áttört, ez a technikai módszer nem volt elég biztonságos ahhoz, hogy egy koronázási szertartást el lehessen vele végezni.

1867. III. 26-án Müller Lajos részéről történtek javítások, de a javítások mértékét nem ismerjük. Ezeknek a javításoknak feltétlen köztük van a 4 hónappal későbbi koronázáshoz. Ezzel kapcsolatban kellett olyan javításokat végezni, hogy a koronázás ceremóniáját kibírja. Többek között azt is, hogy a már megkoronázott király a Mátyás templomtól a Lánchídon át a Belvárosi templom elé és onnan vissza a királyi palotába lovagoljon. A korona kereszt-pántjait, amelyek el voltak törve és drótok tartották, arannyal összeforrasztották. De hogy ezt a műveletet el tudják végezni, valamennyi apostolt és a pántokon lévő összes gyöngyöt, köveket ki kellett foglalni és a pántokat az alsó abroncsról is le kellett szerelni.

El kell mondjam, hogy az említett javítások minősíthetetlenül rosszak. A forrasztó nem futott szét, összezsugorodott, ezenkívül szerkezetiileg a pántok összeillesztésén milliméterekben mérhető elcsúszások vannak.

Ezek nagyon jól látszódnak az 1886-os vagy a későbbi fotókon is. A szakmai hozzá nem értés a foglalás technikáján is megmutatkozik. A kereszt-pántok zománcképeinek befoglalása rendkívül barbár munka. A képeken helyenként a foglalat a zománcozott képek feliratát is takarja.

Nem tudok magyarázatot adni sem másnak, sem magamnak, hogy mi okozta ezt a rendkívül hanyagnak és kapkodónak látszó munkát.

Véleményem az, hogy ilyen munkát egyetlenegy restaurátor sem adhat ki a kezéből még névtelenül sem.

Az elmondottakon kívül a koronázási ékszerek többi darabján is sok utólagos beavatkozás történt, valamennyiről itt részletesen beszámolni nincs lehetőség, hiszen még a koronát sem tudtam teljes egészében ismertetni. ■

Számvetés

A Miskolci Galéria

Dobrik István

A 20. század képzőművészeti életében Miskolc elsősorban a század második felében vívott ki jelentős szerepet magának. Bár a múlt század szörvány öröksége, a felvidéki vándorkiállítások (1906–1910), a nagybányai hagyományokra építő művésztelep (1919–1948), a Lévy József Kulturális Egyesület kiállításai (1924–1937) igen értékes előzmények, mégis az utóbbi fél évszázad eseményeinek fontossága emelte e várost igazán a művészettörténeti érdeklődés homlokterébe. Az első vidéki országos kiállítások (1955) megrendezése ugyanolyan jelentős tett volt, mint 1961-ben a grafikai biennálék elindítása.

A városban ekkor letelepedő művészek, munkásságukra épített rangos fórumokkal és kiállítások megteremtésével kapcsolódtak be az országos képzőművészeti életbe. Az évek hosszú során e vállalkásban komoly szerep jutott a már meglévő, szerveződő majd átalakuló közgyűjteményi, művészeti-közművelődési intézményeknek is. A Borsod-Miskolczi Múzeum, majd a Herman Ottó Múzeum, a Miskolci Képtár és a Miskolci Galéria igen jó hátteret biztosított – vidéken ekkor szinte egyedülálló módon – mindezek megvalósításához.

A Miskolci Galériát önálló városi kiállítási intézményként 1967-ben alapította Miskolc Megyei Jogú Város Tanácsa a budapesti Múcsarnok mintájára – vidéki viszonylatban elsőként – Miskolci Kiállítási Csarnok névvel. 1968. január 1-jén kapta a Miskolci Galéria nevet. 1968-ban fejeződik be a Diósgyőri Vár rekonstrukciója és műemlék a város kezelésébe kerül. A vár működtetését a Miskolci Galéria feladataként határozzák meg, így 1968. augusztus 20-tól az intézmény neve Diósgyőri Vármúzeum – Miskolci Galéria. 1970-ben újabb intézménnyel, a Miskolci Képtárral gazdagodik a város, amelynek anyagát a Herman Ottó Múzeum képzőművészeti gyűjteménye, valamint a miskolci képzőművészek gyűjteményes kiállítása adja. Ekkor az intézmény a Diósgyőri Vármúzeum-Miskolci Galéria-Miskolci Képtár néven funkcionál. Az 1973-ban megjelenő múzeumi törvény alapján, helyi döntés szerint a Diósgyőri Vármúzeum és a Miskolci Képtár a létrehozott Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatósághoz (Herman Ottó Múzeum) kerül gyűjteményeivel együtt és a Miskolci Galéria kiállítási intézményként a város kezelésében marad.

A Herman Ottó Múzeum egyre gazdagodó képzőművészeti gyűjteményei és muzeológiai munkája mellett a Miskolci Galéria sokirányú kiállításai (Grafikai Bien-

nále, Rajzok, Téli Tárlat, Ötvös és Féműves quadriennále, Jelmez- és Díszlettervező triennále) és lassan gyarapodó kortárs gyűjteményével meghatározó komponensévé vált az e korszakról kialakítható képnek. Intézményrendszere és gyűjteményei az utóbbi évtizedben jelentősen bővültek. 1980-ban átadásra került a felújított művésztelepi Alkotóház, 1988-ban Feledy Gyula gyűjteményével gazdagodott a város, melynek egy része a Deák téren felújított volt görögkereskedő házban került állandó kiállítás formájában bemutatásra. 1992-ben a Miskolcra hazatért Szalay Lajosnak és a városhoz szoros szálakkal kötődő Kondor Bélának nyílt állandó kiállítása a Petró Sándor orvos műgyűjtő polgári házából kialakított múzeumi térben (Petró-ház). A város képzőművészeti gyűjteménye így tovább bővült a Szalay Lajos által adományozott rajzokkal, grafikkákkal. Vásárlás útján, majd halála után (1995) hagyatékként újabb értékes művek és dokumentációk kerültek a gyűjteménybe. A méltán híres Petró gyűjtemény szintén a város tulajdonát képezi, azonban e történeti anyag kezelését szakmai indokok alapján a város a Herman Ottó Múzeumra bízta, mivel ez a kollektív gerincét képezi a múzeum magyar nemzeti festészetet reprezentáló gyűjteményének. A közel két évtized alatt a Galéria Alkotóházában készült grafikák egy-egy példánya szintén a városi gyűjtemény kortárs anyagát gyarapította.

A Miskolci Nemzeti Színház rekonstrukcióján belül (tervező: Bodonyi Csaba) a Miskolci Galéria Déryné utcai épületében Kamaraszínház került kialakításra és ugyancsak a színházi együttesen belül kapott helyet a Színháztörténeti és Színészmúzeum, amely Gyarmati Ferenc színművész (1929–1997) sok évig tartó gyűjtőmunkája és kezdeményezése nyomán valósult meg. Ez a gyűjtemény is a város tulajdonába került, melyből a Herman Ottó Múzeum, valamint a Megyei Levéltár anyagával kiegészítve készült el az állandó kiállítás. Működtetésével 1996-ban a városi önkormányzat a Miskolci Galériát bízta meg.

Rákóczi-ház, a Miskolci Galéria központja
The Miskolc Gallery in the Rákóczi House

The Miskolc Gallery

The Miskolc Exhibition Hall, founded in 1967, was renamed Miskolc Gallery on January 1, 1968. Since 1995, the institution is a specialized museum with a national collection interest for the reproductive arts (graphics and photography), and a regional collection interest for painting and sculpture.

The main tasks of the Miskolc Gallery are the maintenance, expansion and protection of the city's public arts collections, their scientific cataloging, the organization of

A Rákóczi-ház udvara az új épületszárnyal
The court of the Rákóczi House, with the newly-added wing

permanent and temporary exhibitions, conferences, the publication of catalogues and books, the organization of events popularizing arts, and the documentation of the city's art life. Other priorities include the monitoring of the visual arts in this region, as well as the invitation of artists from Hungary and abroad to the Artists' House, the maintenance of an art school and cooperation with related Hungarian and international institutions.

The institutions and collections of the Miskolc gallery have been significantly expanded in the past ten years. These include the recently renovated Artists' House, Gyula Feledy's collection (1988), the permanent exhibition from the works of Lajos Szalay and Béla Kondor in the Petró House (1992), the Museum of the History of Theatre and Acting in the Miskolc National Theatre (1996), the new building of the Miskolc Gallery in the Rákóczi House opened to the public (1996), an Internet Gallery (established in 1996). The creation of a county cultural infosystem was also begun.

The backbone of the Miskolc Gallery is formed by the permanent exhibitions (the Szalay, Kondor and Feledy collections) and the periodic arts events such as the National Graphics Biennale and the Winter Exhibit, as well as the temporary exhibitions. The public education activity of the institution has also been significantly expanded over the past few years. Major events

A millecentenárium évében, 1996 júniusában került átadásra a Miskolci Galéria új épülete is, amely a Déryné utcai, a színházi rekonstrukció részeként Kamaraszínházzá alakított régi Galériát váltotta ki (tervező: Viszlai József). A műemléki Rákóczi-ház a hozzácsatolt új udvari szárny felépítésével a Galéria központi épülete lett, melyben a kiállítótermek, mútárgyraktár, kiszolgálóhelyiségek mellett az intézmény igazgatósága is helyet kapott. A Rákóczi-ház végső rekonstrukciója 1998–99-ben nyer befejezést. Ekkor kerülhetnek végleges helyükre a jelenleg a Petró-házban őrzött gyűjtemények és az ezekből készülő, kibővített anyaggal gazdagodó Szalay Lajos és Kondor Béla életműve előtt tisztelgő kiállítások. A Petró-házban a világhírű Szalay Lajos életművét és munkásságát méltó módon bemutató gyűjtemény (műzeum) kerül kialakításra, még a Kondor Béla állandó kiállítása a Rákóczi-ház tetőterében e célra kialakított kiállítóterbe kerül.

Az intézményekben a szakmai munkát a művészettörténész igazgató mellett egy félállású művészettörténész, egy igazgatóhelyettes, egy műszaki gondnok, egy múzeumpedagógus, egy múzeumi népművelő, egy gyűjteménykezelő könyvtáros, egy grafikus kiállításrendező és egy fotós kiállításrendező végzi. A pénzügyi területtel gazdasági vezető és egy ügyintéző foglalkozik. A kiállítások rendezésére, tudományos feladatokra alkalmanként külön felkéréssel foglalkoztat szakembereket. A Galéria dolgozóinak összlétszáma az 1993 évi 21 főről – az új intézmények belépésével 1996-ban – 28 főre emelkedett.

A Galéria költségvetése 1993-tól a duplájára nőtt. Ma az éves eredeti előirányzata 27 millió forint.

Az intézmény gazdálkodását ugyanaz a közgazdasági környezet határozza meg, mint más hasonló költségvetési intézményét. A nehéz gazdasági körülmények elsősorban a szakmai feladatokra fordítható pénzeszközök mértékét érintették, amit csak a saját bevételi lehetőségeinek bővítésével és kihasználásával (pályázatok, támogatók) tud ellensúlyozni.

Az intézményépítő munka fontos állomása és meghatározó eredménye: a Miskolci Galériát 1995 decemberében a Magyar Nemzeti Múzeum szakhatóságának felterjesztése nyomán a Művelődési és Közoktatási Minisztérium szakmúzeummá nyilvánította: a sokszorosított művészetek területén (grafika, fotó) országos, a festészet és szobrászat vonatkozásában Borsod-Abaúj-Zemplén megyei gyűjtőkörrel. Fontos eleme e változásnak a Herman Ottó Múzeummal, mint megyei fenntartású intézménnyel való egyre gazdagodó, példaértékű szakmai együttműködés.

A galériának az eltelt évtizedekben elsősorban az értékközvetítésre épülő, a művészeti szerveződések

A Petró-ház – The Petró House

közvetve stimuláló hatása és szerepvállalása további lényeges elemekkel egészült ki az elmúlt öt év során: az értékmegőrzés és az értékkerentés körén belül a gyarapodó gyűjtemények muzeológiai feldolgozásával, a kortárs helyi művészek munkásságának feltárásával és dokumentálásával, kiadványozással, tudományos kutatómunkával, a regionális szerepvállalás erősítésével, a tehetséggondozással.

A Miskolci Galéria alapvető feladatai közé tartozik a város képzőművészeti közgyűjteményének gondozása, gyarapítása, őrzése és védelme, tudományos nyilvántartása és feldolgozása. Szerves részeként a Miskolcon szerveződő művészeti életnek időszakos és állandó kiállítások rendezése, tudományos konferenciák szervezése, kiadványok megjelenítése, művészeteket népszerűsítő rendezvények lebonyolítása. Miskolc város képzőművészeti életének dokumentálása mellett a régió vizuális művészetét is figyelemmel kísérese, Alkotóházában hazai és határon túli művészek fogadása, művészeti szabadiskola működtetése, együttműködés hazai és nemzetközi társintézményekkel.

Az elmúlt öt évben jelentős műtárgygyarapodás történt, amely egyrészt a város költségvetésében évente biztosított egymillió forint vásárlási keretből a Kulturális és Sport Bizottság által miskolci művészekről vásárolt alkotásokból, másrészt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatása nyomán megvásárolt művekből, valamint adományokból és nem utolsósorban az Alkotóházban dolgozó művészek által itt készített műtárgyakból tevődik össze. Ez közel négyszáz műalkotást és ezer fotográfát jelent több mint 10 millió forint értékben. Kiemelést érdemelnek ezen gyarapodások közül Szalay Lajos rajzai, Kondor Béla eredeti fotogramjai, a „Fiatal magyar fotó '90” c. országos pályázat anyaga és a Grafikai Biennálék díjazottjaitól történt vásárlások.

A Miskolci Galéria 1993-ban létrehozott Művészeti Tanácsa a folyamatos szakmai kontroll mellett, egyben elfogadta az intézmény hosszú távú működési elveit, melyek szerint:

- A Miskolci Galéria szerves része a Miskolcon szerveződő művészeti életnek.
- Adatolja az itt élő képzőművészek munkásságát, rendszerező figyelemmel követi a Miskolcon bemutatott vendégkiállítások hatását, figyelemmel kíséri az időszakosan Miskolcon alkotó képzőművészek munkáját és a miskolci képzőművészettel foglalkozó művészetkritikai, művészettörténeti tanulmányokat.
- A Miskolci Galéria feladatának tekinti, hogy a hagyományosan „miskolci képzőművészet” fogalma alatt számontartott képzőművészeti, képzőművészetkritikai, illetve művészettörténeti tevékenységet kritikai érték-

Színháztörténeti és Színészmúzeum – Facade of the Museum of the History of Theatre and Acting

rendhez mérje. Erre feljogosítva érzi magát Miskolc képzőművészeti hagyománya alapján, amely igényes és felkészült gondozást kíván (Művésztelep, Grafikai Biennálék, Téli Tárlatok). A Miskolci Galéria érdeklődési köre ugyanakkor kiterjed a Miskolc korábbi organikus kapcsolatainak megfelelő közép kelet-európai képzőművészeti élet figyelemmel kísérésére is, valamennyi hagyományos és újonnan kialakuló képzőművészeti, művészetkritikai, művészetoktatási központjával együtt.

– A Miskolci Galéria rendezvényeiben tekintettel van egyfelől az így értelmezett régió alkotóira és befogadóira, másfelől pedig a Miskolcon egyre növekvő számú egyetemi hallgatóságra és egyetemi oktató gárdára.

Mind a tágabb értelemben felfogott regionális igények, mind a lassan változó kiállításlátogatói, illetve művészet-befogadóréteg igényeinek hatékony kiszolgálása szükségessé tette a Miskolci Galéria komplex, multimédiális publikációs tevékenységének erősítését. Támogatók segítségével 1996-ban INTERNET Galéria nyílt, ahol 12 gépen teljes körű internet szolgáltatást nyújtunk.

Az Internet Galéria mellett a Megyei Területfejlesztési Tanács támogatásával a megyei integrált információs rendszeren belül elkezdődött egy megyei kulturális információs rendszer kialakítása.

A Miskolci Galéria érték közvetítő munkájának gerincét változatlanul a kiállítások képezik: a gyűjteményekből rendezett állandó kiállítások (Szalay, Kondor, Feledy), a visszatérő periodikus nagyrendezvények (Országos Grafikai Biennálék, Téli Tárlat) és az időszakos kiállítások rendszere. A hagyományos értékrend mellett igyekeznek teret adni a kísérletező törekvéseknek is. Kiállításokat rendez külföldön, más közművelődési, oktatási intézményekben. A külföldi kiállításokon elsősorban a magyar grafika értékeinek bemutatására, a kortárs magyar művészet megismertetésére törekszik. Ez év tavaszán például a „Magyarok Polóniában” rendezvény-sorozat keretén belül Bytomban, a Felsősziléziai Múzeumban mutatott be a grafikai biennálék anyagából egy válogatást „Mai magyar grafika” címmel.

A Megyeháza Galériának létrejöttétől kezdve a Miskolci Galéria a szakmai gondozója.

Kiállításainak látogatottsága eltérő. Az állandó kiállításokon igen szerény a forgalom –, elsősorban szervezett iskolás csoportokra szűkül – míg a rendezvényekkel színesített időszakos tárlatokon és intézményeiben, valamint a Színháztörténeti és Színészmúzeumban magas a látogatottság.

A Magyar Nemzeti Galériával közösen kutatásokra épülő kiállítássorozatot indított el „A Magyar sokszorosított grafika száz éve” címmel, melynek első nagysikerű kiállítását a hozzá kapcsolódó konferenciával 1997-ben rendezte meg „A szecessziós könyvillusztráció Magyarországon” címmel. A sorozat második kiállítására „A modern magyar litográfia (1890–1930)” és a hozzá kapcsolódó tudományos konferencia megrendezésére ez év novemberében kerül sor. Tervei szerint tíz év alatt szeretne áttekintést adni a magyar sokszorosított grafika utóbbi száz évről – a megjelent egybefűzhető kötetek jó alapot nyújthatnak a további kutatásokhoz.

A miskolci képzőművészet 20. századi történetéről a városban dolgozó művészettörténész kollégák bevonásával kötetet jelentet meg az ezredfordulóra, egy áttekintő kiállítás megrendezésével együtt.

Az elmúlt néhány évben jelentősen kiszélesedett és színesedett az intézmény közművelődési tevékenysége is. E változást egyrészt a lehetőségek kedvező alakulása (új intézmények: új művelődési szinterek), másrészt a személyi feltételek javulása, az intézmény stabilizálódása tette lehetővé. E programok a hagyományos műzeumi tárlatvezetések mellett elsősorban társművészeti – zenei, irodalmi, színházi, mozgásművészeti események, rendezvények. 1996. nyarától ezek helyszíne a Rákóczi-ház kiállítótermei és nyaranta annak kiváló akusztikai adottságokkal rendelkező udvara. Ilyen programok többek között a Zeneművészeti Főiskola hallgatóinak koncertjei, a „Péntek esték a Rákóczi udvarban” tehetséggondozásra is figyelő nyári eseményei, a Petróházban működő Miskolci Képes Műhely irodalmi-képzőművészeti rendezvényei. Új színfoltot jelent és egyben az intézménynek a „művészetek háza” iránti elkötelezettségét is jelzi, hogy 1997. végétől otthont ad a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézetének hallgatóiból alakult Kamarazenekarnak, amely felvette a Miskolci Galéria nevét, és a tehetséges fiatal zenészekből álló Click jazz-rock együttesnek. A mindkettővel kötött együttműködési megállapodás nyomán rendszeres és eredményes lehetőség nyílik a komolyzene és az igényes könnyűzene népszerűsítésére.

A Galéria 1995-től szervezi a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében működő kislalériák és kiállítóhelyek vezetőinek, szak-

include the organizations of literary and arts events; students in the Musical Institute of Miskolc University have founded the Miskolc Gallery Chamber Orchestra; and the Click jazz-rock group also gives concerts regularly.

Since 1995, the Miskolc Gallery has regularly organized conferences and training courses for the various galleries in Borsod-Abaúj-Zemplén county, and it has also done much to support talented amateur artists.

A Miskolci Galéria intézményei

Rákóczi-ház

3525 Rákóczi u. 2. Tel: 327-628, 329-603, fax: 325-430.

Miskolci Galéria Igazgatósága – Időszakos kiállítások – Internet Galéria

Feledy-ház

3525 Deák tér 3. Tel: 355-472. Feledy Gyula állandó kiállítása

Petró-ház

3525 Hunyadi u. 12.

Tel: 355-004. Szalay Lajos

állandó kiállítása – Kondor

Béla állandó kiállítása – Miskolci

Képes Műhely – Szépmesterségek Alapítvány

Miskolci Galéria Alkotóháza

3529 Csabai kapu 22.

Tel: 367-592.

Színháztörténeti és Színészmúzeum

3525 Déryné u. 3.

Tel: 327-900. Fejezetek a

miskolci színháztörténetéből, állandó kiállítás

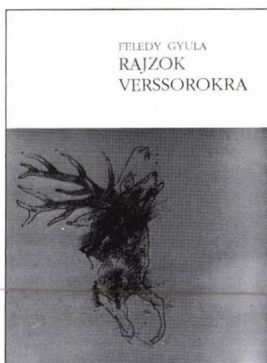

1. RÁKÓCZI-HÁZ
2. PETRÓ-HÁZ
3. SZÍNHÁZTÖRTÉNETI ÉS SZÍNÉSZMÚZEUM
4. ALKOTÓHÁZ
5. FELEDY-HÁZ

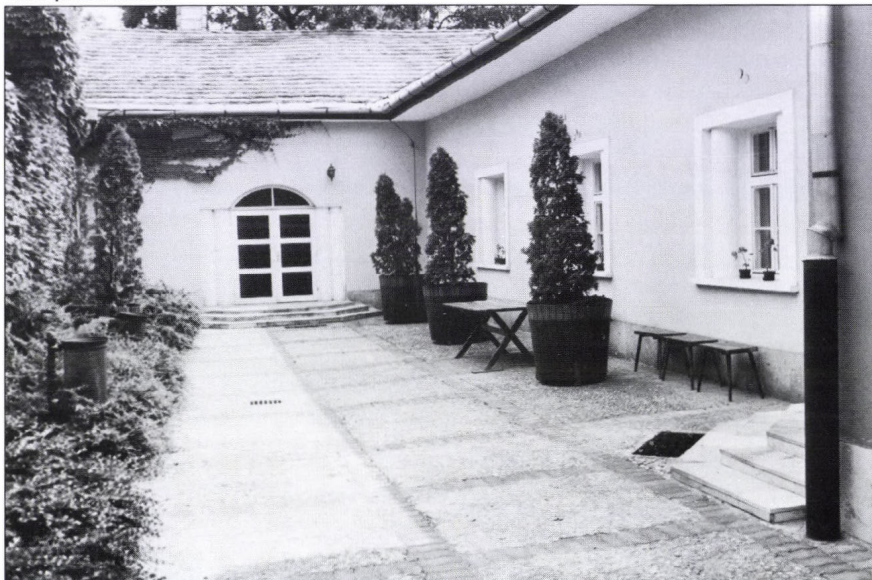
Az Alkotóház
The Artists' House

The regional activity of the Miskolc Gallery is aided by the institution's well-established international contacts.

A Feledy-ház belső udvara
Inner court of the Feledy House

Fotók-photos: Ádám J.

embereinek tanácsozásait, továbbképzéseit Miskolcon és megye már városában. Ez Sárospaktól Mezőkövesdig több mint húsz kiállítóhelyet jelent. A Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet a Miskolci Galériát az alkotó művészeteket támogató és segítő munkájában mint a vizuális művészetek bázishelyét jelölte meg és kérte fel erre a feladatra.

A Miskolci Galéria életében és munkájában meghatározó szerepe van alkotóházának.

Az Alkotóház története az 1920-as évekre vezethető vissza, amikor Meilinger Dezső miskolci festőművész egy létrehozandó szabadiskola helyszínül fölfedezi a volt szanatóriumi épületet. A művésztelep anyagi-szervezeti feltételeit Lyka Károly és Réti István közbenjárásával, továbbá a minisztérium segítségével teremti elő a város. Így válik egyre inkább „közügyvé” sorsa és hamarosan a Képzőművészeti Főiskola nyári művésztelepe lesz. A 30-as években a folyamatos működése pénzügyi okok miatt ellehetetlenül. A Képzőművészeti Főiskola nyári telepeként 1950-ig marad fenn, ezt követően a Művelődési Minisztérium, majd a Művészeti Alap kezébe kerül az épület sorsa, miközben többször funkciót is vált: először művészlakóssá, majd 1980-tól képzőművészek befogadására újra nyitott művészteleppé alakítják át. Fenntartási, működési feltételéhez szükséges kiadásait ma Miskolc városi önkormányzata a Miskolci Galéria költségvetésében biztosítja.

Az Alkotóház századforduló után épült eklektikus stílusú épülete többszöri felújítás, korszerűsítés után jelenlegi állapotában egyszerre 10 képzőművész alkotói tevékenységéhez tud megfelelő feltételeket biztosítani. A művésztelep fő profilját elsősorban a város sokszorosított grafikai múltja határozza meg: az ötvenes években létrejött a Miskolci Grafikai Műhely és az 1961-

ben létrehozott Országos Grafikai Biennálék máig tartó sorozata. Számos Biennále nagydíjas fordult meg az Alkotóház műhelyeiben Kondor Bélától a mai fiatal grafikusnemzedékig bezárólag.

A műhelyek kézi sokszorosító gépekkel felszereltek, ezért az itt dolgozó alkotóknak egyaránt módjukban áll magas-, mély- és síknyomásos technikával foglalkozni. A műtermek méretei és világítási adottsága lehetővé teszi, hogy az Alkotóház grafikusok mellett festőművészeket is fogadni tudjon.

Egy évben átlag 30-40 képzőművész látogatja meg a művésztelepet, akik a számukra biztosított anyag- és eszközfeltételekért cserébe munkáikból egy-egy darabot adományoznak a galéria kortárs gyűjteménye számára. Évek óta itt rendezik a budapesti és a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola nyári ill. őszi gyakorlatát. Nyaranta szabadiskola formájában 20-25, művészetekre nyitott és érzékeny fiatalot is fogad, akik művésztanárok irányításával két héten keresztül alkothatnak. Hagyományosnak tekinthető kapcsolata a régióbeli nemzetek művészeivel: így fogadunk évenkénti cserelhetőséggel vajdasági, szlovák, kárpátaljai, erdélyi művészeket. Ugyanakkor művésztelepünkön dolgozott olasz, holland, német, osztrák, cseh, francia, finn, de még tanzániai grafikusművész is. Az Alkotóház az intézménynek a kortárs alkotók segítése, a művészetszervezés, a tehetséggondozás szempontjából fontos színtere.

A Miskolci Galéria regionális szerepvállalását, az egymás mellett élő nemzetek művészetének jobb megismerését segítik és erősítik nemzetközi kapcsolatai. Az intézmény életében és munkájában évtizedek óta mindig fontos szerepet játszottak és játszanak ma is ezek az együttműködések, amelyek kiállítás-, művész-, szakember- és kiadványcserében nyilvánulnak meg elsősorban.

Az utóbbi öt évben ezek a kapcsolatok a külföldi galériákkal, múzeumokkal, képzőművészeti főiskolákkal, hivatalosan megkötött együttműködési megállapodások, szerződések keretében történnek (Kassa, Besztercebánya, Katowice, Ungvár, Kolozsvár, Nagyvárada, Szabadka, Újvidék). Kezdeményezésünkre 1997-ben került megrendezése Miskolcon a Közép-európai Régió Társgalériáinak és Múzeumainak első találkozója, melyet második alkalommal május 17-20-án a kassai Vojtech Löffler Múzeum rendezett meg.

A Miskolci Galéria az utóbbi években a város meghatározó közgyűjteményi-, közművelődési-, művészeti intézményévé vált. Ezt az átalakulást ugyanúgy készítette a város gazdag képzőművészeti hagyománya, mint a város mindenkori vezetésének és az itt élő szakembereknek az értékek iránti fogékonysága és kitartó építő munkája. Az intézmény adottságaival alkalmas lesz arra, hogy a saját identitását kereső város polgárainak egyik biztos pontja legyen a valós értékekben való eligazodásban és azok megőrzésében. Lehetőséget ad a szellemi építkezéshez, a művészeteknek az emberi lelkiismeretre építő erejével megnyugvást kínál az idelátogatóknak, és kiállításai, rendezvényei az egymásra figyelés készítésén és a kellemes kikapcsolódáson túl figyelmet a következő évezred kihívásaira. ■

A győri Városi Művészeti Múzeum

N. Mészáros Júlia

A Városi Művészeti Múzeumot 1994. szeptember 15-én alapította Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata azzal a céllal, hogy a város képző-és iparművészeti gyűjteményeinek szakszerű gondozója legyen, dolgozza fel, gyarapítsa és tegye közkinccsé e gyűjteményeket. Ide tartozott az akkor már 26 éve működő nemzetközi művésztelep évente bővülő és egyre színvonalasabb képzőművészeti anyaga, a városi múzeum számára korábban gyűjtött nemzetközi kortárs grafikai gyűjtemény, Borsos Miklós és Kovács Margit művészeti hagyatéka, amelyet eddig a Xántus János Múzeum kezelte és két újonnan szerzett magánkollekció: dr. Váczy Péter és dr. Radnai Béla gyűjteményei.

Az önálló városi múzeum létrehozása része volt annak a folyamatnak, amelynek eredményeként a korábban megyei fennhatóság alá került városi intézmények, (színház, filharmonikus zenekar, levéltár, stb.) visszakerültek Győr megyei jogú város fenntartásába továbbá új intézményekkel bővült a meglévő kulturális intézményhálózat. Ez a folyamat – amely teljes egészében Kolozsváry Ernő polgármester nevéhez és tevékenységéhez fűződik – a múzeum alapításával fejeződött be. A városi kulturális intézményhálózat kiépítése a városlakók egyetértésével zajlott, anyagi nehézség és különösebb fennakadások nélkül.

A győri múzeumlapítás több szempontból is egyedülálló az országban. A városatyák egyhangúan és fenntartások nélkül egyetértettek vele, miként az említett két – pénz és életjáradék fejében felajánlott – magángyűjtemény Győrbe kerülésével és a múzeumi célra kiszemelt két belvárosi műemléképület teljes felújításával is, valamint a működéshez, fenntartáshoz szükséges pénzügyi feltételek városi előteremtésével. Utólag is érdekes, hogy a múzeumlapítás szakmai nehézségei soha szóba

A Magyar Ispita Rákóczi utcai homlokzata
Rákóczi street facade of the „Magyar Ispita”

sem kerültek. Talán mert a képviselők és a széles nyilvánosság számára a múzeum pusztán kiállító intézményt jelentett, és kiállítást ma már mindenki tud rendezni (!).

A megyei önkormányzat is egyetértett a megyei múzeumhálózat gondjait enyhítő, önálló városi intézmény létrehozásával, csupán a Xántus

János Múzeumnak voltak kezdetben fenntartásai. Attól félt, hogy a megyei múzeumhálózat kiépítésével automatikusan a gyűjteményeikbe került, azok szerves részét alkotó, győri vonatkozású történeti és művészettörténeti anyagokat és a kezelésbe kapott Borsos Miklós és Kovács Margit-hagyatékokat, valamint állandó kiállításokat át kell adnia a városi múzeumnak; szétbomlanának jól feldolgozott gyűjteményei, csorbulna a megyei múzeumhálózat egysége, esetleg csökkenne a Xántus János Múzeum működési támogatása. Ezért felajánlotta a városvezetésnek a két új gyűjtemény megfelelő anyagi dotálás melletti kezelését, állandó kiállításon való bemutatását, az új múzeumépületek, valamint állandó kiállításai működtetését.

A Városi Művészeti Múzeum 1994. október 1-től működik és november 11-én nyitotta meg kapuját a nagyközönség számára a Magyar Ispita néven ismert gyönyörű műemléképületben. Első kiállítását Váczy Péter történészprofesszor magángyűjteményéből és a Radnai-gyűjteményből rendezte. Az eltelt időszakban az intézmény Győr művészeti életének egyik jelentős szellemi és legfontosabb kiállítási központjává vált. Hozzájárult ehhez a múzeum folyamatos és céltudatos fejlesztése, amit az új önkormányzati vezetés is vállalt. A feladatok növekedésével a támogatás és a szakalkalmazotti, közművelési és fenntartási státuszok számának növelése, valamint a múzeumi tevékenység helyi és regionális feladatvállalása és kapcsolatokon túlmutató kiterjesztése, koncepciójának általános elfogadása.

A Városi Művészeti Múzeum 1997-ben 2200 m²-es, korszerűen felszerelt képtárral bővült (1000 m² kiállítási területtel és 1200 m² raktár, iroda- és kiszolgáló helyiséggel), 1998. január 1-től pedig megkapta a korábban a Xántus János Múzeum kezelésébe adott Borsos Miklós-és Kovács Margit-hagyatékok gondozásának, és állandó kiállításai mű-

A „Magyar Ispita” – Váczy Péter Gyűjtemény – déli homlokzata – South facade of the „Magyar Ispita” – Váczy Péter Collection

The Győr Municipal Art Museum

The Municipal Art Museum was founded on September 15, 1994 by the local government with the aim of acting as custodian to the art collections of the city, and also to promote the cataloging, exhibition and publication of these collections. The creation of the museum fulfilled a long-standing wish of the city's population. The date of the museum's foundation coincided with a period when museums in Hungary found themselves in increasingly difficult conditions.

The local government maintaining the museum has, over the past few years, raised the necessary funds for covering the ever-expanding museum activities. One of the main priorities is the presentation of Győr's artistic heritage, as well as displays of contemporary Hungarian art and the promotion of the arts in Győr.

Beside the permanent exhibitions, the museum regularly organizes individual and group exhibitions, and introduces talented young artists. The

museum is also involved in the search for, the cataloging and the exhibition of the works of major artists who were born in Győr; it organizes an international graphics biennale every two years, often coupled with individual and group exhibitions. The museum also has good contacts with other Hungarian and international museums and institutions.

The museum's programme includes the research of the city's artistic heritage, as well as of the contemporary art scene. Its public education activity is coordinated with the curriculum of the city's various educational institutions.

ködtetésének feladatát. Jelenleg tehát négy épületben tevékenykedik.

A személyi állomány az induláshoz képest (egy főállású művészettörténész, egy gazdasági vezető, egy adattáros, egy nyilvántartó-közönség-szervező, egy gondnok és a működést biztosító egyéb alkalmazottak) három félállású művészettörténésszel, egy grafikai restaurátorral, egy kiállítás-rendezővel, egy múzeumpedagógussal és további fenntartási alkalmazottakkal gyarapodott (adattáros, gyűjteménykezelő, gondnok, takarító, pénztáros, teremőr, vagonőr). A teljes létszám ma 50 fő, ebből 4 fő szakmuzeológus, 3 fő gyűjteményi alkalmazott, 2 fő közművelődési alkalmazott, 10 fő teljes munkaidőben, 40 fő részmunkaidőben dolgozik.

A múzeum szakmai és közművelődési munkája részének tekinti a város kulturális öröksége és kortárs művészet értékei széleskörű szellemi birtokbavételének, Győr művészeti életének szolgálatát.

Az állandó kiállítások mellett rendszeresen bemutatja saját gyűjteményeit, a gyűjteményeiben szereplő művészeknek önálló tárlatokat szervez (szobrászati, festészeti-és grafikai kiállítások a Radnai-gyűjteményből, a múzeum kortárs képzőművészeti gyűjteményéből, Borsos Miklós hagyatékából, stb.).

Folyamatos kapcsolatot tart a helyi művészekkel és rendszeresen szervez számukra önálló tárlatokat. Felkutatja, feldolgozza és kiállítja a városból elszármazott, jelentős művészek életművét (Elekfy Jenő, Mayer Marton György, Konok Tamás kiállításai).

Kétévente megrendezi *A grafikai művészetek mesterei – Nemzetközi Rajz- és Grafikai Biennálét*, amelynek keretében több csoportos és önálló tárlatot szervez (egyiptomi, koreai, jugoszláv, amerikai, kolumbiai, cseh, holland nemzeti tárlatok, fődíjas és díjazott művészek önálló kiállításai).

Ápolja és bővíti a testvérvárosi és általában nemzetközi képzőművészeti kapcsolatokat

(kiállítás az ingolstadti Konkret Művészeti Múzeum anyagából, nemzetközi nőművészeti kiállítás, Denis Laget kiállítása a Francia Intézettel közösen, nemzetközi kortárs ékszművészeti kiállítás a bécsi Iparművészeti Egyesülettel, Kolumbiai Művészeti Hét rendezvénytársaság, stb.).

Részt vesz a helyi művészeti fesztiválok képzőművészeti programjainak tervezésében, megrendezésében (Győri Nyár, Tavasz Fesztivál, Mediawave, Barokk nosztalgia, stb.), a nemzetközi művésztelepre meghívandó művészek kiválasztásában, részvételük szervezésében. Rendszeresen bemutatja alkotásait (éves zárókiállítások, önálló tárlatok, 30 éves a győri Nemzetközi Művésztelep – jubileumi kiállítás). Kutatási feladatai között kiemelt helyen szerepel Győr művészeti múltjának és jelenének feldolgozása (a győri ötvösség tárgyi-és emlékeanyaga, a művésztelep 30 éve, Borsos Miklós életműve,

kortárs győri képzőművészet stb.). Közművelődési tevékenységét összehangolja az oktatási intézmények művészetpedagógiai céljaival és tananyagával (képző- és iparművészet-történeti, építészeti előadás-sorozatok, képzőművész-közönségtalálkozók, művészettörténeti szimpóziumok, megnyitókhoz kapcsolódó művészeti rendezvények, képzőművészeti videomozi, stb.).

Szoros együttműködést alakított ki a helyi társművészeti intézményekkel, szervezetekkel és a társművészeti ágak művészeivel is (kortárs győri építészeti és fotóművészeti kiállítások, hangversenyek, megnyitók zenei és irodalmi programjai).

Szakmai tevékenységével, intézményen kívüli rendezvényeivel, kiállításaisaival részt vállal a kortárs magyar művészet értékeinek és eredményeinek szélesebb körű megismertetésében, népszerűsítésében (pl.: kiállítás-sorozat az Audi-Hungária Motor Kft-ben, retrospektív országos képző- és iparművészeti tárlatok, külföldön rendezett magyar képzőművészeti kiállítások, kuratori tevékenység nemzetközi rendezvényeken, stb.).

A Városi Művészeti Múzeum kiállítóhelyei és állandó kiállításai

1. Váczy-gyűjtemény

A belváros Magyar Ispita néven ismert műemléképülete ad otthont a Váczy Péter történész professzor műgyűjteményéből rendezett állandó kiállításnak.

Az épület eredetileg az egyedül élő, idős és beteg győri polgárok otthona volt. Széchenyi György püspök 1666-ban létrehozott alapítványa szolgálta a működését az I. világháborúig. Az 1960-as években apró, többségében egyszobás lakásokat alakítottak ki benne.

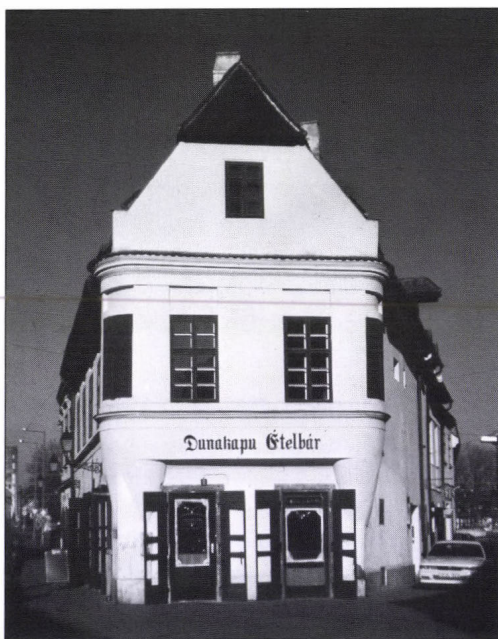
1994-ben Foltányi Miklós és Winkler Gábor tervei szerint felújították és múzeumi épületté alakították. Ez volt 1997. november 3-ig a Városi Művészeti Múzeum első székhelye. Kiállítótereiben az állandó kiállítás mellett kortárs képzőművészeket bemutató és aktuális városi évfordulókhoz, eseményekhez kapcsolódó időszaki képző-, fotó- és iparművészeti kiállítások láthatók (pl. *Tihanyi László-émlékiállítás* a győri fotográfus halálának 10. évfordulója alkalmából, a török Győrből való kiűzésének 400. évfordulója alkalmából rendezett *Iparművészet Magyarországon a török hódoltság korában c.* kiállítás, stb.).

Váczy Péter az 1930-as évektől foglalkozott képző- és iparművészeti tárgyak gyűjtésével. Gyűjteményének magját reneszánsz és barokk bútorok, képző- és iparművészeti tárgyak alkotják. Korábbi korokból szórványos görög, római, és középkori magyar régészeti emlékeket, egy kínai hárommázás terrakotta sírőröző katonát (VIII-X. sz.), a XVIII-XIX. századból származó keleti szőnyeget, üveg, ezüst és bronz tárgyakat, kínai porcelánokat, csillárokat, falikarokat találunk.

2. Borsos Miklós Múzeum

A belváros legrégebbi műemléki negyedében, a Káptalandombon, Szent Mihály szobra és a püspöki székesegyház Szent László kápolnája közelében találjuk az egykori püspöki udvarbíróházat, amely 1979-től Borsos Miklós életmű-kiállításának otthona.

Borsos Miklós (1906-1990) munkásságának jelentős darabjait még életében Győr városára hagyta, érmeiből

A Kovács Margit-gyűjtemény épülete – The building of the Kovács Margit Collection

közel 150-et a Xántus János Múzeum öntetett bronzba, a mester felügyelete mellett. Az állandó kiállítás a Xántus János Múzeum letéti anyagából és a városra hagyott művekből készült. A Városi Művészeti Múzeum grafikai gyűjteménye az özvegy, Kéri Ilona ajándékával, további 77 eredeti rajzzal gyarapodott.

3. Kovács Margit-gyűjtemény és állandó kiállítás

A Gutenberg-téri barokk Frigyláda-szoborcsoporttal szemben találjuk a klasszicista stílusban helyreállított Kreszta-házat, mely nevét a századfordulón itt működött fűszer- és vegyeskereskedés tulajdonosáról kapta.

Emeletén és tetőtérben került elhelyezésre 1974-ben (majd 1982-ben tovább bővítve) a Kovács Margit műveiből rendezett állandó kiállítás. Az alkotások egy része a művész ajándékaként került a város tulajdonába, más része a szentendrei Kovács Margit-gyűjtemény letéti anyaga.

Kovács Margit (1902–1977) Győrött született kerámiaművész. Művészeti tanulmányait Jaschik Álmos magániskolájában kezdte, majd Hertha Bucher bécsi magániskolájában (1926–1928) és Münchenben, Karl Killernél és Adalbert Niemeyernél folytatta (1928–1929). Hazatérése után bekapcsolódott a magyar művészeti életbe. Családjával Budapestre költözött és élete végéig ott dolgozott.

4. Városi Képtár

A Városi Művészeti Múzeum Képtára 1997. november 3-án nyílt meg a kiváló színvonalú, modern magyar műalkotásokat tartalmazó Radnai-gyűjtemény bemutatásával és a Mayer-Marton György (1897–1960) győri születésű festőművész halála 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítással.

Az épület középkori eredetű, apró házak összeépítésével a XVIII. század harmadik negyedében nyerte el mai formáját. Az Esterházy-család birtokában volt ekkor, ezért hívjuk a három utca közé zárt, belső udvart magába foglaló épülettömböt Esterházy-palotának. A győriek által röviden Városi Képtárnak nevezett, kívül kettő, belül négyszintes múzeumépület ma a Városi Művészeti Múzeum székhelye.

Az épület három szintjén különböző hangulatú és nagyságú kiállítóterek állnak rendelkezésre a majdani állandó és a jelenlegi időszak kiállítások megrendezéséhez. A földszinten kortárs magyar és külföldi művészek kamaratárlatai kapnak helyet. Az emeleti, összefüggő teremsorban lesz látható a Radnai-gyűjteményből tervezett állandó kiállítás. A teremsor végén három, nagyjából azonos méretű helyiség – köztük az Angel Radukov által restaurált, XVIII. század végi dekorációs festéssel díszített szoba – a Radnai-gyűjtemény rajzművészeti és a Városi Művészeti Múzeum kortárs nemzetközi rajz és grafikai anyagának időszakos kiállításokon történő bemutatását szolgálja (idén Szalay Lajos, Gulácsy Lajos, Nagy István, Szónyi István és Mednyánszky László rajzkiállítása, stb.). Az állandó kiállítási térrel párhuzamos termekben egy-egy művészeti ágat bemutató országos tárlatot rendezünk (Kortárs magyar ötvösművészet, Kortárs magyar üvegművészet).

A pince kiszáritását követően újabb 260 m² kiállítási területet hasznosíthatunk. A tetőtérben irodák, raktá-

rak, restaurátorműhely, művészettörténeti archívum és a működést szolgáló berendezések kaptak helyet.

A Radnai-gyűjtemény

Dr. Radnai Béla (1891–1962) az egységes magyar gyorsírás feltalálója, a budapesti, első gyors- és gépíró magániskola alapítója és igazgató-tanára az 1930-as években kezdte el kortárs művészek alkotásait gyűjteni.

Gyűjteményében a XX. század első évtizedétől, a Nyolcak tevékenységétől az Európai Iskola új művészetszemléletű tagjainak jelentkezéséig találunk festményeket, rajzokat, szobrászati alkotásokat, szórványosan előfordul néhány mű az 50-es évekből is. A gyűjtemény törzsét a 20-as évektől a Gresham-kávéházban összegyűlt asztaltársaságból szerveződő művészek, az ún. Gresham-kör tagjainak és művészbarátainak munkái alkotják.

A Városi Művészeti Múzeum megnyitása óta rangos kortárs magyar és külföldi alkotások kerültek be a múzeum törzsgyűjteményébe. Ez a gyűjtemény letéti anyaggal és vásárlással folyamatosan bővítve, rendszeresen bemutatásra kerül.

A gyűjteménygyarapítás fontos forrása a nemzetközi rajz- és grafikai biennálé és a nyaranta működő Nemzetközi Művésztelep, amelyre Győr testvérvárosainak művészein kívül a biennálé legkiválóbb résztvevői, továbbá más – különböző művészeti ágakban és műfajokban dolgozó – hazai és külföldi művészek kapnak meghívást.

A múzeum szobrászati anyaga nagyrészt a korábban szobrásztelepként működő alkotótábor egykori résztvevőinek munkáiból áll, amelyek a 70-es évek második felétől a 90-es évek első harmadáig készültek. ■

A Városi Képtár – ma Városi Művészeti Múzeum – épülete
The building of the Municipal Art Museum

Fotók–photos: Burián Gy., Rosta J.

A Borsos Miklós Múzeum épülete – The building of the Borsos Miklós Museum

„Az év múzeuma 1997” pályázatról *

Selmecezi Kovács Attila

Immár harmadik esztendeje annak, hogy a Múzeumi Világnap alkalmából a Nemzeti Múzeum kertjében kétnapos szakmai bemutatót és vásárt, Múzeumi Majálist rendeznek. Az egyre nagyobb tömegeket vonzó esemény az idén újabb fontos programmal bővült: május 16-án, a megnyitó ünnepségen került sor „Az év múzeuma” pályázat eredményhirdetésére és díjkiosztására. Dr. Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter második alkalommal adta át a két vidéki múzeum igazgatójának az egymillió forintos díjat és a vele járó kitüntető táblát, melyet a nyertes múzeum falára helyezhetnek el.

A pályázatot kiíró intézmények és szervezetek mostantól minden évben a hagyományra való Múzeumi Majális megnyitó programjának részévé kívánják tenni az évenkénti nemes szakmai vetélkedő eredményhirdetését. Az egymással összekapcsolódó két fontos rendezvény célja a társadalom figyelmét ráirányítani a kulturális örökség túlnyomó hányadát gondozó múzeumok szakmai tevékenységére, sokrétű feladataik és gondjaik megismertetésére. Ugyanakkor lehetőséget és ösztönzést adnak az egyes múzeumok, intézmények számára, hogy még nyitottabbak legyenek a társadalmi elvárásokkal szemben. Mindennek hatékonyságát jelentős mértékben növeli az érdeklődő nagyközönség előtti díjkiosztás, mely ezáltal jóval nagyobb nyilvánosságot, szélesebb társadalmi elismerést nyer.

A pályázatot az előző évihez hasonlóan a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, a Magyar Múzeumok Szövetsége, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztálya, valamint a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Szakmai Kollégiuma (mely ismét biztosította a két fődíj egy-egy millió forintos fedezetét), együttesen írta ki. A pályázati kiírás két kategóriát hirdetett meg: az országos és megyei múzeumokét, illetve az előbbibe nem sorolható ún. kismúzeumokét. Az 1997. decemberi Múzeumi Hírlevélben közzétett felhívás minden három évnél régebben alapított és múzeumi működési engedéllyel rendelkező közintézmény számára szólt. Az 1998. február 15-i határidőig 15 pályázat érkezett, melyből a kiírásnak azonban csak tíz felelt meg.

A kiírók által felkért bíráló bizottság (Deme Péter, Kecskeméti Tibor, Kovács Tibor,

Matskási István, Pintér János, Selmecezi Kovács Attila, Vásárhelyi Tamás; továbbá Páll István és Tálás László, az előző évi pályázat nyertes múzeumainak igazgatói) az előző évi gyakorlatnak megfelelően a pályázati anyag áttanulmányozásán túl minden egyes múzeumba elküldte két-két tagját, akik személyes tapasztalatokat szereztek a pályázó intézmények helyzetéről, adottságairól, az 1997. évben elért kiemelkedő teljesítményükről. Az ezévi pályázatot a vidéki kismúzeumok részvétele jellemezte, a kiírás szerinti első kategóriába csak egy intézményt lehetett besorolni. Ennek alapján a bíráló bizottság úgy döntött, hogy nem kategóriánként hirdet eredményt, hanem két (megosztott) fődíjat ad ki, mindkét nyertes megkapja az egymillió forintot és a kitüntető táblát. Ezen túl további három különdíj kiosztására adott lehetőséget a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztálya, valamint a Pulszky Társaság 200-200 ezer forintos, továbbá az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága 100 ezer forintos felajánlása.

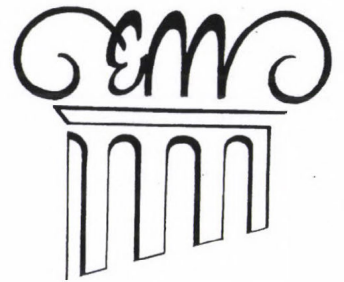
A bíráló bizottság „Az év múzeuma 1997” pályázaton résztvevő tíz múzeumról az alábbi értékelést adta:

Blaskovich Múzeum, Tápíószele

Az ország egyetlen kúriamúzeuma a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága szervezeti keretei között működik, az „egyszemélyes” intézmények közé tartozik. A meglehetősen mostoha körülmények ellenére a jelentős múltra visszatekintő intézmény – az alapító testvérpár, Blaskovich György és János, valamint az őket követő igazgatók által megkezdett munkát és hagyományokat folytatva – ma is igen figyelemre méltó eredményeket mutat fel. Vezetője évek óta magas színvonalon végzi munkáját. Különösen a festészeti anyag restaurálása terén ért el jelentős eredményeket a pályázati úton szerzett pénzügyi források felhasználásával.

Az állandó kiállítás hét szobájában a Blaskovich-család életét, gyűjtőmunkáját, a köznemességi kultúra tárgyi anyagát ismerhetik meg a látogatók. Évek óta 6 000 fő körül vagy fölött van a látogatók száma. A múzeumpedagógia terén népszerű és sikeres rendezvények (történeti játszóházak, múzeumi foglalkozások) valósultak meg.

A múzeum fontos kezdeményező és szervező szerepet játszik a község és a Tápíómente civil

On the „Museum of the Year 1997” Competition

The Pulszky Society–Hungarian Museum Association, the National Cultural Fund, the Museum Department of the Ministry of Culture and Education, and ICOM Hungary and Hungarian Museum Federation announced the „Museum of the Year” competition for Hungarian museums which can be credited with outstanding performance in 1997 for the second time. The nine members of the selection committee, reviewed all the documentation handed in by ten applying museums, visited the institutions and, based on all this, ranked them.

During the opening ceremony of the Museum Weekend, held on the occasion of International Museum Day in the garden of the Hungarian National Museum on May 16, 1998, Dr. Bálint Magyar, Minister of Culture, presented the honorific plaque and the prize of Ft 1-1 million to two museums: the Matrica Museum, Százhalombatta and the Tatabánya Museum. The Szórákaténusz Toy Museum and Workshop, Kecskemét, the Blaskovich Museum, Tápíószele and the Sugar museum of the Szerencs Sugar Factory received a special prize. The Borsod County-house Museum, Edelény received a special prize. The competition will also be announced for 1998.

szervezeteinek erősödésében, elsősorban turisztikai összefogásának megteremtésében. Az 1997-es esztendő legkiemelkedőbb eredményének a térségi együttműködés erősítése tekinthető. Ezt jelzi a Tápíó-vidék történeti és építészeti emlékeit felvonultató fényképkiallítás 12 helyen történő bemutatása, valamint – hosszabb előkészítő munka után – a Tápíómenti Turisztikai Egyesület megalakítása.

Borsodi Tájház, Edelény

A város szellemi életében aktívan részt vesz a két népi lakóházból és a hozzá tartozó portán lévő épületekből álló tájház, melynek szakmai irányítását a városi önkormányzat fennhatósága alá tartozó Rendezvények Háza munkatársa végzi. A város lakóival, főleg iskolás korú gyerekeivel való intenzív kapcsolatot kismesterség-bemutatókkal, hagyományos népi ételek készítésével, különböző foglalkozásokkal teszik teljessé.

A további fejlesztés során kialakuló kézműves műhelyekben eredeti környezetbe kerülhetnek az ilyen jellegű gyűjteményi tárgyak is. A két egybenülő udvar, az azokon található épületek a

közművelődési programokhoz kitűnő helyszíneként szolgálnak.

Matrica Múzeum, Százhalombatta

Az 1987-ben alapított városi múzeum (1989 óta tájmúzeum) az elmúlt tíz év alatt fontos és elismert helyet vívott ki magának nem csupán Százhalombatta és a környező településeket magába foglaló kistérség életében, de a magyar múzeumok sorában is. A gyűjtemények (amelyek közül kiemelkedik a több tízezer darabos régészeti) nyilvántartása naprakész, az anyagok döntő többsége konzerválva van, a restaurálás folyamatos. Most készül a számítógépes nyilvántartás. Az összesen 12 fővel (5 felsőfokú végzettségű szakember, 3 középfokú végzettségű munkatárs, 4 teremőr) működő múzeum az állandó kiállítás mellett 1997-ben hat időszakos tárlatot rendezett.

Az év során nyitották meg a Régészeti Parkot, amely Magyarország első őskori szabadtéri múzeuma. Ez az egyedülálló kezdeményezés kiváló példája annak, hogyan lehet egy pénzügyileg kedvező helyzetben lévő város valódi mecénása a kulturális örökség megőrzésének és bemutatásának. Az önkormányzat ugyanis több tízmillió forintot áldozott és áldoz arra, hogy eredeti helyén konzerválva és helyreállítva legyen látható a 115. számú vaskori halomsír. Emellett külön terület szolgál a bronzkori és vaskori építkezés és életmód bemutatására. A park már működése első évében megduplázta a múzeum ösztöndíjra számát (a korábbi 5 000 helyett 1977-ben 10 622 volt).

A múzeum munkatársai eredményesen működő és az intézmény munkáját jól segítő baráti kört alakítottak ki; a régészeti park számára tárlatvezetőket és foglalkozásvezetőket képeztek ki; iskolai foglalkozásokat, családi vasárnapokat szerveznek és vezetnek. Mindezek mellett kezdeményezői és összefogói a regionális kulturális és turisztikai együttműködésnek, segítve ezzel a környező települések fejlődését.

Magyar Alumíniumipari Múzeum, Székesfehérvár

A magyar bauxitbányászat és alumíniumipar dekonjunktúrája, majd privatizációja miatt szinte „gazdátlan” vált kismúzeum. Költségvetése alacsony, fejlődési lehetősége nagyon korlátozott. Ennek ellenére szívós és küzdelmes munkával tartja fenn magát. A múzeum hagyományosan felépített és bemutatott kiállítása a hazai bauxitbányászat, timföldgyártás és alumínium-feldolgozás történetét, tárgyi- és dokumentumanyagát szemlélteti. Képzőművészeti anyag (Drégely László alumíniumra festett képei) és éremgyűjtemény egészíti ki a kiállítást. Gánton egy felhagyott tőróban a bauxitbányászat gépi berendezéseit mutatják be.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest

A nagy múltú intézmény a múzeumi munka minden területén az elmúlt év során is jelentős ered-

ményeket ért el. Két új állandó és nyolc időszakos kiállítása nyílt meg, rendszereztek a múzeum-pedagógiai és közművelődési programok. Konferenciák, oktatóbázis segítik a közönséggel való intenzív kapcsolatot. Könyvtárát a kutatók nagy számban veszik igénybe. A számítógépes nyilvántartás intenzíven halad, a gyűjtemény jelentős részét már az új követelményeknek megfelelő módon tartják nyilván.

1997-ben kezdődött meg a múzeum épületének rekonstrukciója, amely új technikai megoldások révén a műtárgyvédelem terén jelentős előrelépés az intézmény életében. Az intézmény intenzíven bekapcsolódott az idegenforgalomba is. Ezt szolgálják a több nyelven megjelenő színvonalas kiállítás-vezetők, kiadványok, szóróanyagok.

Óvodamúzeum, Martonvásár

Magyarország egyetlen országos gyűjtőkörű óvodatörténeti szakmúzeuma. Magángyűjteményként indult, 1992 júniusában kapott hivatalos működési engedélyt. 1995-ben került Martonvásárra, ahol az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézete fogadta be és helyezte el, ideiglenesen a kastély kertjében, egy faházban. Távlati tervek szerint a múzeum az úgynevezett Brunsvik óvoda 1883-ban emelt műemlék épületében kerül elhelyezésre.

A múzeum anyaga a Brunsvik család, elsősorban Brunsvik Teréz óvodaalapító- és fenntartó munkásságától kiindulva a magyar kisdedovás történetének tárgyait, eszközeit és széles értelemben vett dokumentumait tartalmazza. Az egyedülálló anyag az óvóképzés és továbbképzés alapjául szolgál. Tudományos kutatás és szakdolgozat készítés céljából is számosan keresik fel az intézményt. 1997-ben több mint 10 000 látogatója volt. Számos külföldi látogató tekint meg Martonvásár egyéb nevezetességeivel együtt. Önálló prospektus, képeslapok is terjesztik a múzeum hírét. Jelenleg a társadalmi munkában dolgozó múzeumvezető mellett egy muzeológus munkatárs áll alkalmazásban.

A méltatlan elhelyezési körülmények ellenére a múzeum társadalmi kisugárzása jelentős, ami az alapító intézményvezető, *Ilarcsa Tiborné* lelkes tevékenységének köszönhető.

Szerencsi Cukorgyár Rt. Üzemtörténeti Kiállítása és Nemzetközi Cukorgyűjteménye, Szerencs

Az intézmény a cukorgyár hajdani „finánclaktnya” épületében 1989-ben jött létre a gyári részlegek önkéntes munkája eredményeképpen. Megálmodója és mai vezetője *Salánki János* főmérnök, aki nyugdíjasként irányítja az egyszemélyes múzeumot. Az intézmény a privatizáció után is fennmaradt, az új tulajdonos, a francia Béghin Say SA. anyagi támogatása teszi lehetővé, hogy Európa harmadik legnagyobb ilyen jellegű intézményeként továbbra is működjön. Magánadakozások és a gyár külföldi termékeinek átadása révén állandóan bővül a gyűjtemény.

A kiállítási egységek sorrendje szerint a fő hangsúlyt a cukorkészítés munkamenete és a gyár története kap, amit szakképzett vezeték mellett ismerhetnek meg a látogatók. A múzeum különlegessége a világ minden részéről származó cukorgyűjtemény, ami a gyár és az intézmény jelentős nemzetközi kapcsolatainak eredményességét bizonyítja.

Szórakoténusz Játékmúzeum és Műhely, Kecskemét

A Magyarországon egyedülálló szakintézmény, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat országos gyűjtőkörű múzeuma 1997-ben magas színvonalú, eredményes munkát végzett a játékkultúra társadalmi méretű terjesztésében és a szemléletformálásban. Sokrétű szakmai feladatainak ellátásában az „élő múzeum” működtetésére, a nemzetközi mércével mérhető műhelyprofil fenntartására törekedett. 1997-ben rendezett mindhárom időszakos kiállítása – a hozzá kapcsolódó hatékony rendezvényekkel – módszertanilag is újdonságszámba ment.

Magas színvonalú tevékenységet fejtett ki a Játékkészítő és Kézműves Műhely, mint alkotó komplexum – az év folyamán 357 csoporttal, 8 408 fő résztvevővel – sorozatos nagysikerű programokkal (pl. Rodolfo gyermekbúvárszínház, Pünkösdi gyermekvarázs országos seregszemle, Aprók tánca, Játékkészítő babaklub stb. révén).

Az intézmény jelentős nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, számos találkozót, vetélkedőt, nemzetközi együttműködést bonyolított le. A tudományos- és közéletben egyaránt hatékony a jelenléte, a jelenlegi társadalmi igényeknek a gyermek- és személyiségközpontú tevékenységével eredményesen megfelel, korszerű szemléletmódjával, módszertani újításával az iskolai és családi nevelés eredményességéhez számottevően hozzájárul, műhelyfoglalkozásaival a gyermekcsoportok tömegeit kapcsolja be az aktív ismeretszerzésbe és önmegvalósításba.

1997-ben a múzeum pedagógiai munkájáért elnyerte a „Magyar Soros Alapítvány Modell Intézménye” kitüntető elismerést, valamint a „Bács-Kiskun Megye Közművelődéséért” önkormányzati kitüntetést. A játékmúzeum egyedülálló lehetőségekkel rendelkezik a jövő társadalmának formálásában, amihez országos viszonylatban is hatékonyabb támogatást érdemelne.

Tatabányai Múzeum, Tatabánya

A mindössze néhány évtizedes múlttal rendelkező múzeum dinamikus fejlődést tud maga mögött. A gyűjteményeiben őrzött több mint 100 000 tárgy- és dokumentum közül kiemelkedik a Komárom-Esztergom megyei Múzeumi Igazgatóságon belül is legnagyobb fotógyűjtemény. Az 1992-ben kialakított és nagy lendülettel fejlesztett régészeti gyűjtemény tette lehetővé, hogy 1997-ben, Tatabánya városi rangra emelésének 50. évfordulóján megnyílhatott az új állandó régészeti és hely-

történeti kiállítás. A városi önkormányzat támogatásával (34 millió forintos) támogatásával megvalósított épületrekonstrukció és bővítés révén kétszeresére nőtt a kiállítási tér. A színvonalas, korszerű kiállítás a régészeti korok gazdag leletanyaga és a XVI–XX. század tárgyi emlékei segítségével mutatja be a település múltját.

Kiemelkedő értékű oktatástörténeti kiállítás látható az iskolamúzeumban. A Szabadtéri Bányászati Múzeum a helyi bányászok élet- és munkakörülményeit tárja a látogatók elé, és helyet ad az ipari környezet hulladékait felhasználó Lois Viktor által készített szobroknak is. A „Hangfürdő” című állandó kiállítás látható művek hangszerként is funkcionálnak. Szintén itt rendeznek évek óta fafaragó- és fémszobrász táborot.

Jelentős esemény volt az 1997 őszen „A múlt őrzése a jelenben” című országos helytörténeti konferencia, melynek a Tatabányai Múzeum adott otthont. A múzeum példamutató kiadványpolitikáját dicséri a „Népiskolák Magyarországon” című vaskos kötet, valamint a „Barangoló” című honismereti sorozat.

Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény, Gyomaendrőd

A helyi önkormányzat közalapítványával működtetett intézmény szerény anyagi feltételekkel rendelkezik. Gyakorlatilag kiállítóhelyként működik, egyetlen részfoglalkozású alkalmazottal. Az egykori polgárház 4 teremében helyi érdekeltsgű képzőművészeti tárlatot nyújt (Vidovszky Béla és Corini Margit festményei) állandó kiállítás-

ként, továbbá két helyiségben időszaki képzőművészeti anyagot, 1997-ben Illéssy Péter grafikáit mutatta be.

A meglehetősen nehéz körülmények ellenére 1997-ben az intézmény aktív pályázati tevékenységgel viszonylagos eredményt tudott elérni a műtárgyvédelem, a kiállításrendezés és az épületkarbantartás, a vagyonvédelem terén. Látogatottsága helyi viszonylatban kimagasló. Egyszerűes kismúzeumi adottságainak korlátait önerőből folyamatosan igyekszik tágítani, amivel a helyi társadalmi életre mind pozitívabb hatást gyakorol.

* A díjazottakról lásd: KÉPMELLÉKLET I-IV
See also: TABLES I-IV

„Az év múzeuma 1997” pályázat díjazottjai

„Az év múzeuma 1997” cím és
1 000 000 – 1 000 000- Ft:

Matrica Múzeum, Százhalombatta
Tatabányai Múzeum, Tatabánya

Az MKM Múzeumi Osztálya különdíja (200 000 Ft):
Szórakoténusz Játékmúzeum és Műhely,
Kecskemét

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíja (200 000 Ft):

Blaskovich Múzeum, Tápíószele

Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíja (100 000 Ft):

Szerencsi Cukorgyár Rt. Üzemtörténeti Kiállítása és Nemzetközi Cukorgyűjteménye,
Szerencs

Írásbeli elismerés:

Borsodi Tájház, Edelény

Múzeumok Majálisa '98

Ivics Andrea

Ebben az évben május 18-a, a Múzeumi Világnap hétfőre esett, így az immár hagyományossá vált Múzeumok Majálisát az előtte levő hétvégén, május 16-17-én rendezték meg a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében és épületében.

Az időjárás sajnos nem volt kegyes a szervezőkhöz és a látogatókhoz, de az egyre romló idő ellenére már pénteken sokan bábáskodtak a Múzeumkertben és kérdezték, hogy miért építik azt a rengeteg sátrat és a nagy színpadot.

Szombaton reggel kilenckor nyílt meg a Múzeumkert kapuja a nagyközönség számára. Ekkor már közel negyven kézműves, ötven múzeum és némi szemerkélő eső fogadta az első vendégeket.

A harmadik majális újdonsága az embléma bevezetése volt (plakáton, programfüzetben és zászlókon egyaránt) és a turizmus képviselőinek aktív jelenléte. Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága szervezésében a szakma képviselői személyesen is megismerkedhettek az ORFK-n nemrég felállított, a kulturális örökség védelmét szolgáló részlegének vezetőivel, feladataival és első sikereivel.

A délelőtti fontos eseménye volt – a majális megnyitása mellett – „Az Év Múzeuma 1997” pályázat eredményhirdetése. A fődíjat a százhalombattai Matrica Múzeum és a Tatabányai

Museum Weekend '98

The third Hungarian Museum Weekend (in connection with International Museum Day) was held on May 16–17 in the Museum Garden and the National Museum. new elements in this year were: representative of the tourist industry were present a new logo and image of the event was introduced „The Museum of the Year 1997” Awards were handed over here.

Museum handicrafts, several children programs, concerts and other activity possibilities waited the visitors.

However the weather was quite rainy, during the two days of the weekend about 30.000 people enjoyed themselves and collected new interesting expressions from and about museums.

Múzeum vezetőjének adta át Dr. Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter.

A nap hátralevő része a reneszánsz jegyében telt. A zene, a tánc, a lovagi torna, de még a játszóházak programja is a tovatűnt századokat idézte. Nagy sikert arattak a múzeumok is. Sok helyen rájöttek már, hogy nem elég egy múzeumnak létezni, fel is kell hívnia magára a közönség figyelmét. Ebben élen járt a Posta-

múzeum, amely kézikapcsolású telefonközpontot mutatott be, és az Országos Műszaki Múzeum, amelynek sátránál többek között 1910-ből származó mosógép működésével lehetett ismerkedni. Kirobbanó sikert aratott a gyerekek körében a Természettudományi Múzeum hatalmas kitömött mackója, a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátorainak „ásatási” foglalkozása, a martonvásári Óvoda Múzeum kipróbálható régi játékszereinek sora.

Délutántól egyre inkább az eső vette át a főszerepet, így az összes programot a Múzeum épületébe kellett menekíteni. A tágas termekben a látogatók mellett jól megfértek a játszóházak és a színpadi műsorok is. És nem zavarták különösebben sem a Multimédia Majális a kandallóteremben, sem pedig a klasszikusnak mondható francia és angol filmek népes nézőtáborát.

A vasárnapi időjárás (és ezáltal a hangulat) a „Süss fel nap” szorgalmas, Kalácsa-vezényelt éneklésének hatására már sokkal jobb volt. Megtelt a múzeum lépcsője, akárcsak délután, a Budapest Klezmer Band koncertjére, a gyerekek körében pedig a *Márkuszinház* (így!) előadásai arattak zajos sikert.

Késő délután azután ismét az eső vette át a főszerepet, így a sokak által várt záróprogram, az Old Boys együttes Múzeumkerti Bálja sajnos elmaradt – több száz várakozó szomorúságára. Talán majd jövőre... Mert az 1999-es naptárba máris beírható: május 15–16, *Múzeumok Majálisa, Múzeumkert*.

Kiállítások

A Magyar Millennium Emlékbizottság Titkárságának szerepe az 1848/49 150. évfordulójával kapcsolatos megemlékezésekben

Csorba László

A kormány döntése szerint 1998–1999 folyamán méltóképpen meg kell emlékezni a modern magyar államot és társadalmat megteremtő 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulójáról. Mivel a megemlékezéseket az *Ezeréves Államiságunk Évfordulója* eseménysorozatba illeszkedő, de önálló résznek tekinti, a megvalósítással elsősorban a művelődési és közoktatási minisztert – ő pedig az említett feladatra felállított *Magyar Millennium Emlékbizottság Titkárságát* (MMET), és annak vezetőjét, dr. Erdődy Gábor miniszteri biztost – bízta meg.

A teendők szakmai felügyeletére 1997 őszén operatív bizottság alakult, Urbán Aladár egyetemi tanár elnökségével; tagjai a korszakkal foglalkozó történészek, irodalom- és művészettörténészek. A bizottság megállapította azoknak a „jeles napoknak” a sorát, amelyek történelmi jelentősége indokolja, hogy a róluk való megemlékezés országos szintre emelkedjék. Így 1848. március 15. a forradalom napja. Április 11-én szentesítették azokat a törvényeket, amelyek felszámolták a feudális kiváltságokat, és létrehozták a modern polgári államot. Április 12-én kezdte meg érdemi munkáját az első felelős kormány, élén Batthyány Lajossal. Július 5-én ült össze az első népképviselői alapon választott országgyűlés. Július 11-én az országgyűlés az önálló magyar pénz kibocsátásáról és a honvédség felállításáról döntött. Szeptember 29. a honvédő harc első győzelmének (Pákozdi) emléknapja, 1849. április 14. a Függetlenségi Nyilatkozat kimondásáé. Május 21. – Buda visszafoglalása – a magyar honvédség napja, július 28. a korszak legdemokratikusabb törvényeinek (nemzetiségi törvény, a zsidóság egyenjogúsítása) elfogadása miatt nevezetes történelmi pillanat. Végül a halálban is győztes mártírok emléknapja október 6.

A MMET a rendelkezésére álló keretből többféle formában támogatta és támogatja a fentiekre való méltó megemlékezést. Része volt a március 15-i budapesti ünnepségnek, amely a „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség” fogalmak jegyében szerveződött. A Hadtörténelmi Múzeumban felállított központi kiállítás

létrejöttét többek között a végveszélybe jutott honvédszászlók restaurálásával segítette. Lehetővé tette vándorkiállítások törzsanyagának kialakítását: a Hadtörténelmi Múzeumban korábban álló Huszársági kiállítás most szállításra is alkalmassá vált, továbbá olyan többpéldányos tablókiállítást is építettek a hadimúzeum szakértői, amelyek főképp külföldi kulturális intézetekben, és más erre alkalmas fogadó intézményekben mutatják be 1848/49 történetét.

A „jeles napok” rendezvényei, az intézmények, szervezetek, vállalkozások és magán-személyek arra érdemes kezdeményezései pályázati formában kaptak és kapnak támogatást. A zsűri eddig két pályázati fordulót értelt (1997 ősz, 1998 eleje); a jelenleg ismert feltételek között valószínűleg még két újabb kiírásra (1998 ősz, 1999 eleje) nyílik majd lehetőség. A támogatásban részesülők listáján azok szerepelnek, akik emlékhelyek létesítésére és karbantartására, kiállítások szellemi és technikai feltételeinek biztosítására, tudományos konferenciák és művészeti rendezvények, vetélkedők szervezésére, tudományos és művészeti alkotások létrehozására, illetve adathordozókra való megjelenítésére a legjobb pályázatokat nyújtották be.

Több fontos kezdeményezés még függőben van. Pozitív visszajelzések alapján megvan a remény, hogy 1999 tavaszán egy Türr István-szobrot lehet felavatni Rómában, a Gianicolo szoborparkjában, ahol a Risorgimento kiemelkedő hőseinek portréi állanak. Reális az esély, hogy az első felelős magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos gróf egészalakos szobrot kapjon a nevét viselő téren, Budapesten. Felmerült egy Szabad Sajtó Múzeum terve is, ezzel kapcsolatban még éppencsak megindultak az előzetes egyeztetések.

A fentiekben összefoglalt tevékenység mellett még számos esetben került sor valamilyen fontosabb részlet közvetlen intézésére. Egyetlen példa elég ennek érzékeltetésére. Szakmai körökben ismert volt, hogy az 1848/49-es magyarországi Olasz Légión zászlaja – a harc dicsőséges befejezése óta – csupán egyetlen alkalommal, az 1920-as években járt Magyar-

The Secretariat of the Hungarian Millennium Committee and the 150th Anniversary of the 1848/49 Revolution and War of Independence

The Secretariat was commissioned by the Minister of Culture to coordinate the commemorations of the 150th anniversary.

An executive committee was set up in the autumn of 1997. Its main task was to decide which 'memorable days', evoking the most outstanding events of the revolution and war of independence, would be commemorated nationwide. Although the series of festivities reached their acme in the spring of 1998, several other momentous events are planned for the next one and a half years. The Committee offers grants for the creation and maintenance of memorials, the organization of exhibitions, competitions, academic conferences, artistic programmes as well as scholarly publications and various works of art. Applications for grants have already been evaluated in two rounds, and there will most likely be two additional rounds.

országon. A MMET vállalta a kutatás megszerzését. Az 1997 őszén elindított nyomozás sikerrel járt: Nigolinében (Brescia, Olaszország) Cs. Lengyel Beatrix muzeológus, a titkárság megbízottja megtalálta Alessandro Monti ezredesnek, az egykor Magyarországon harcoló Olasz Légión parancsnokának leszármazottait, házukban – viszonylag jó állapotban – a Légión zászlóját. A d'Ansembourg család (leányági rokonok) – a megfelelő műtárgy-kölcsönzési feltételek mellett kölcsönadta a lobogót, és az ma a Hadtörténelmi Múzeumban felállított kiállítás egyik ékessége. Pényét külön emeli Monti ezredes eddig idehaza ismeretlen olajportréja, amely szintén szerepel a kiállításon. Az MMET vendégeként a család leszármazottai is részt vettek a megnyitó ünnepségeken.

A megemlékezés-sorozat tetőpontja kétségkívül 1998 tavasza volt, de a MMET irányelvnek tekinti, hogy a másfél esztendő során lehetőleg hasonló színvonalú programok láncolata idézze a „nagy idők” – egyszerre lelkesítő és elgondolkodtató – emlékeit. ■

1848–1849-es kiállítások

Exhibitions on 1848/49

1998 marks a series of exhibitions about the 1848 revolution throughout Hungary. The article reviews some of them. The 'central' exhibition of the anniversary, entitled „Brighter than the chain, the sword”, was staged in the Museum of War History, and it focuses on the raising of the revolutionary army and the military history of the period. Besides exhibits from the museum's own collection and items loaned from various Hungarian museums, important relics from the Arad museum in Romania and from Italian museums were also displayed. The Hungarian National Museum's exhibition is dedicated to memory of the March Youth, while the exhibition of the Ethnographic Museum, "Long live Hungary!", focuses on the ethnography and the cultural history of 1848/49. The Museum of Hungarian Literature devoted five separate exhibitions to the 150th anniversary. A permanent exhibition on Sándor Petőfi, the poet of the revolution, was opened recently; the other exhibitions include two temporary ones, "Petőfi and Pest-Buda" and "Petőfi and European Romanticism", as well as an exhibition displaying a selection of cartoons from the 1848/49 period and one introducing documents and paintings from between 1832–1894, based on material from two private collections. The Budapest Historical Museum has mounted an exhibition from the 1848/49 lithographs of Vicenz Katzler and Anton Ziegler, while the National Széchényi Library displayed rarities from its Manuscripts Collections ("Eighteen-forty-eight, thou star"). The Transport Museum's exhibition explores the role of the Hungarian Central Railway in the revolution, while the Hungarian Natural History Museum and the Hungarian Museum for Science and Technology presented documents on the activity of the 1848 heroes in the field of the natural sciences and technology.

The Christian Museum in Esztergom has also organized an exhibition of cartoons (mainly Austrian ones). The exhibitions in the Thúry György Museum of Nagykanizsa, the Tragor Ignác Museum of Vác and the Szent István Király Museum of Székesfehérvár focus on local events during 1848. The Rákóczi Museum in Sárospatak has mounted an exhibition from the Kossuth collection of an American collector, Lajos Szathmáry. The Szombathely Gallery offers a selection of portraits and paintings from the period, based mainly on the collection of the Historical Portrait Gallery of the Hungarian National Museum, while the Savaria Museum, also in Szombathely, has mounted an exhibition from the prison drawings and paintings made by Lénárd Berzsenyi, a general in the Honvéd army. The exhibition in the Gödöllő Gallery evokes the

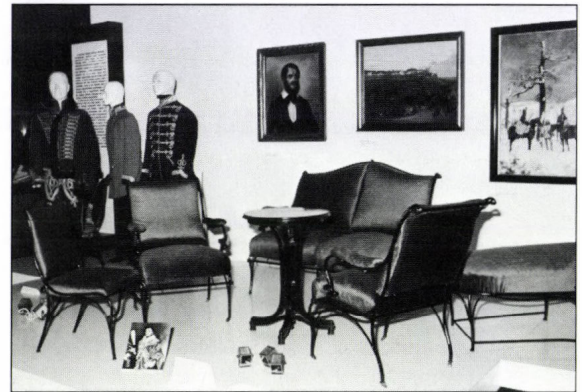
Hermann Róbert

1998 az 1848-as kiállítások éve a múzeumok életében. Alábbi szemlénkben arra teszünk – korántsem teljesre törekvő – kísérletet, hogy néhány jelentősebb országos és helyi kiállítást ismertessünk. Az idő szorításában és a sajátos magyarországi közlekedési viszonyok miatt természetesen nem nézhettünk meg minden kiállítást, ezért a fel nem sorolt múzeumok munkatársaitól eleve elnézését kérjük.

A nagy kiállítás...

Az évforduló legnagyobb szabású s leglátványosabb kiállítását kétségkívül a Hadtörténeli Múzeum rendezte. „Fényesebb a láncnál a kard” – szól a cím, egyértelműen utalva arra, hogy a kiállítás elsősorban 1848/49 legjobban megjeleníthető részét, a forradalom és szabadságharc katonai történetét mutatja be. Hét teremből álló kiállítást láthat a látogató, s ha a kiállított tárgyak és képek mennyiségét nézzük, nem kis feladat e hét termet töviről-hegyire végignézni. A kiállítás forgatókönyvét Kedves Gyula írta, végső kialakításában és rendezésében Cs. Kottra György, Bacsoni Tamás és Ságvári György működött közre. Az installáció hagyományos, különösebb trükkökkel nem találkozhat a látogató. E tekintetben a legkevésbé felelősség a rendezőket és a kivitelezőket terheli: a kiállításra, renoválásra és restaurálásra fordítható pénzeszegek olyan későn kezdtek el csordogálni (kivéve a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által a zászlók restaurálására adományozott több tízmillió forintot), hogy isteni csodaszámba megy az is, hogy a kiállítás egyáltalán időben és ilyen formában megnyílt!

Az első terem funkciója lényegében a fellevezetés. Itt láthatjuk Magyarországot 1848 eleji helyzetét, az európai forradalmi hullám eseményeit, a márciusi forradalmat és az áprilisi törvények születését, illetve a Batthyány-kormány megalakulását. A terem végében látható enteriőr ablaka a Landerer és Heckenast nyomdára néz, az ablakon át az első nyomtatványok kiosztását ábrázoló litográfia felnagyított másolatát látjuk. Az már itt feltűnik, hogy kicsit sok az irat- és képmásolat. Hiába a modern fotótechnika, a nemesmásolat, bizony az akkor is csak kópia marad. A terem jobb oldalán látható vitrinben egy bihari nemzetőr-zászló és a polgárőr egyenruhák darabjai már a kiállítás következő három terméhez vezetnek át, amely a „Hadseregszervezés” címet viseli.

Fotó-photo: Néminger G.

Országos Széchényi Könyvtár – National Széchényi Library

Jómagam, mint 1848/49-cel foglalkozó hadtörténész, nagyon kedvelem a hadseregszervezést, de nyilvános és szűkkörű előadásaim során is gyakran tapasztaltam, hogy ezt a témát nagyon nehéz úgy előadni, hogy a nagy (vagy kisebb) közönség figyelmét mindvégig ébren tartsuk. Tévedés ne essék, a három terem tartalma szakmailag korrekt, a bemutatás módja ellen semmi kifogásom. De elképzelem azt a látogatót, aki 1848/49-ről néhány hívószót tud, s nem érzékeli a nemzetőrség, a honvédség, az önkéntes mozgó nemzetőrség és a szabadcsapatok közötti különbséget. Az illetőre a három terem színpompás kavalkádjára kétségkívül maradandó benyomást tesz, de elméjében alighanem nagyobb konfúzió fog uralkodni, mint korábban valaha, ha megpróbálja ezeket végignézni.

A második teremben a nemzetőrség szervezésével, a magyarországi cs. kir. katonasággal, illetve az első 10 honvédszászlóalj toborzásával kapcsolatos tárgyakat, képeket, dokumentumokat láthatja a látogató, a terem közepén a 6. (Württemberg) huszárezred egy huszárját ábrázoló bábuval. A terem végén tárlóban áll az 1. (pesti) honvédszászlóalj csonka zászlója, amelyet az 1849. július 2-i komáromi csatában vettek el az osztrákok a zászlótartótól, s amelynek sarkát a zászlótartó olyan vitézül húzta, hogy le is szakította. Ez a terem tartalmazza az 1848 nyári külpolitikai események krónikáját, valamint a nemzetiségi mozgalmak kezdeteire vonatkozó képeket. Igen szépek és egzotikusak a szerb felszerelést jelző balkáni fegyver- és egyenruhadarabok. Kifogásunk legfeljebb a rekonstruált kamarilla-ábrázolás ellen lehet (Kollowrat és Lajos főherceg nem ugyanakkor volt a kamarilla tagja, mint Latour és Zsófia), a külpolitikánál pedig hiányolhatjuk a porosz-dán háborúra való utalást (ami nélkül például a frankfurti felkelés ábrázolása sem érthető). A nemzetiségi mozgalmak bemutatásánál nem ártott volna egy külön térkép a Katonai Határőrvédelekről sem. A terem ele-

jén egy, a honvédtoborzást ábrázoló enteriört szemléltethetünk.

A harmadik teremben az önkéntes csapatok (önkéntes mozgó nemzetőrség és szabadcsapatok), az új huszárezredek, az 1848 ősze utáni honvédalakulatok, valamint a külföldi légiók anyaga kapott helyet. Külön tárló ismerteti a Hunyadi-szabadcsapat gyalogságának és lovasságának egyenruháit, valamint a gyalogság (a későbbi 50. honvédzászlóalj) zászlaját. A köztörténetből itt kapott helyet Jellašić hadjáratának anyaga, valamint az Országos Honvédelmi Bizottmány ténykedésének áttekintése. Móga János szabályját, Kiss Ernő atilláját és pisztolykészletét, az olasz és a bécsi légió zászlaját láthatjuk itt, hogy csak néhány érdekesebb tárgyat említsünk. A feliratozás ellen lehet némi kifogásunk: az Országos Honvédelmi Bizottmány eleve OHB-ként szerepel, a Wallenstein tábora című ceruzarajz pedig nem általában a kamarillát, hanem Jellašić táborát ábrázolja.

A negyedik teremben a tüzérség, a műszaki csapatok, a vadászcsapatok, hadseregellátás és hadi egészségügy emlékeit láthatjuk, közösen egy hatfontos löveggel, valamint egy röppentyű másolatával. Makett mutatja be a Mészáros hadigőzöst, a világ első folyami hadi gőzhajóját, valamint a kézdívsárhelyi ágyúöntő műhelyt. A terem elején az enteriőr a nagyváradi hadiüzemekről, egy lőszergyártó, egy szabó- és egy kovácsműhelyről ad metszetet. Legfeljebb azt érezzük merésznek, hogy mindegyik műhelybe néhány Marcius Tizenötödikét helyeztek el az asztalokon vagy a földön a rendezők, holott a hadiüzemek munkásai aligha ezt olvasták...

Az 5–6. terem tárgyalja a szabadságharcot. A kezdés a bécsi forradalom és Schwechat (Pákozdot az előző teremben láttuk). Előbb az erdélyi harcokról kapunk áttekintést. A tárgyi anyagból kiemelendő Bem lovaglopálcája és nagytőze, Torda megye nemzetőrszázlaja. Ezt követi a cs. kir. főszereg támadásának bemutatása, Ferenc József, Windisch-Grätz arcképe, a cs. kir. hadsereg néhány felszerelési tárgya és fegyvere. A terem végében a feldunai hadtest stureci átkeletését ábrázoló festmény látható. Az ezt követő tárlóban a branyiszközi hágót elfoglaló 33. honvédzászlóalj zászlószalagját nézhetjük meg, egy honvéd és egy cs. kir. gyalogost ábrázoló bábu között. Ezután a Felső-Magyarország védelmére, a honvédsereg összpontosítására vonatkozó képek és tárgyak, majd Erdély felszabadításának dokumentumai következnek. Külön kiemelendő a kolozsvári hölgyek által Bemnek ajándékozott lótakaró és II. Rákóczi György-szablya, valamint a mostanság gyakran publikált óráskép, amely Nagyszében bevételét ábrázolja. Ezt követi a két sikertelen ellentámadási kísérlet dokumentációja. Némi zavart legfeljebb az kelt, hogy Dembinski és Vetter egymás alatt szerepelnek, s mindkettőjüknél „a honvéd főszereg vezére” megjelölés olvasható, időhatár nélkül; illetve hogy a kápolnai

csata és a szolnoki ütközet időrendje felcserélte. A tavaszi hadjáratot ábrázoló képek, többnyire Than Mór alkotásai, illetve a Délvidék felszabadításának tárgyi és képi emlékei zárják a termet. A tavaszi hadjáratnál a kronológia kicsit felborult: Nagysalló (ápr. 19.) után Szolnok (márc. 5.), Isaszeg (ápr. 6.), majd Komárom (ápr. 26.), Hatvan (ápr. 2.), Vác (ápr. 10.) és Komárom (márc. 19.) következik. Egy makett a tápióbszkei ütközet két jelenetét, Sebő Lajos és Hermann Riedesel párbaját, valamint a híd bevételét mutatja be (de ezt a felirat nem jelzi).

A hatodik teremnél a „körbejárás-logika” változott meg. A többi teremben balra indulva követtük a kronológiát, s a terem elején láttuk a kronológia végéhez tartozó tárgyakat és ábrázolásokat. Itt elől láthatjuk a Függetlenségi Nyilatkozatra, a Szemere-kormányra, valamint Buda bevételére vonatkozó képeket és iratokat, s itt kapunk igen gazdag válogatást a szabadságharc kiüteme-

Fotó-photo: Nagy F.

Közlekedési Múzeum – Transport Museum

téseiből is, így Perczel, Leiningen, Dessewffy, Görgei, Láhner II. és III. osztályú katona érdemrendjeit csodálhatjuk meg. Visszatérve az eredeti logikához, a terem kezdetén az 1849 tavaszi és nyári európai eseményekről, majd a Vág-menti és felső-dunai harcokról kapunk áttekintést, itt látható Brocky Károly Kmety Györgyről készített arcképe, Pikéty Gusztáv szablyája, Barabás Miklós Görgei-rajza, a 15. honvédzászlóalj III. osztályú katonai érdemrenddel kitüntetett zászlaja. Külön vázlat segít eligazodni az orosz hadsereg-szervezet rejtelseiben, s láthatjuk Görgei azon két, 1849. június 30-án írott levelét is, amelyek fordított sorrendben történő érkezése Görgei leváltásához vezetett. A Duna-jobbparti monostori sáncok visszavételét Than Mór festményén és egy maketten egyaránt láthatjuk. Ezután az 1849 nyári erdélyi hadjárat, majd a júliusi felvidéki és délvidéki hadjárat képeit és tárgyait csodálhatjuk meg. Erdélynél kiemelendő Bem állítólagos önarcképe, a 85. honvédzászlóalj zászlaja, a Délvidéknél Guyon Richárd, a kishegyesi győző atillája. A hadtörténetet itt némileg megtöri a politikátörténet: a nemzetiségi törvény anyaga következik. „A fegyveres harctól a megbékélésig” felirat azonban elől átcsúszott az 1849 augusztusi hadműveletek fölé, pedig ami akkor bekövetke-

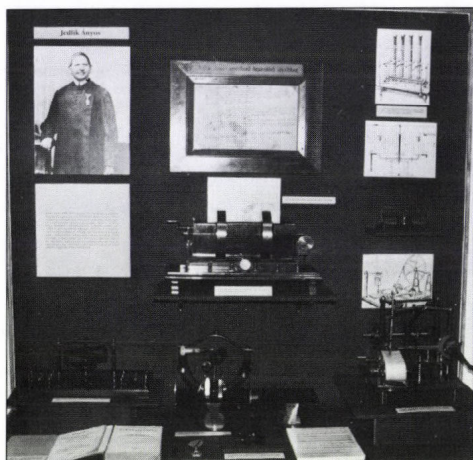
later cult of 1848, while the one in the Jász Museum of Jászberény is devoted to the child heroes of the revolution.

Most of these exhibitions combine items from local collections and from the major national collections. This is to be highly commended since visitors to these exhibitions, who might otherwise not have an opportunity to travel to the national museums in Budapest, can thus also see important documents. Another major advance is that exhibits from private collections have also been displayed.

zett, az minden volt, csak megbékélés nem. Ez utóbbinál említésre méltó Lázár Vilmos Bem által aláírt ezredesi kinevezése, amelyet az aradi múzeum kölcsönzött a kiállításra. Naiv szemléletű festmény mutatja be az 1849. augusztus 10-i minisztertanácsot, szélről egy valószínűtlenül vágató karosszékkal. Az utolsó egység Komárom védelmét mutatja be, s szintén az aradi muzeológusok szívességéből láthatjuk itt Klapka parancskönyvét (amit a felirat naplónak titulál). Az átvezető folyosócskán az önkényuralom néhány kiemelkedő alakjának (Ferenc József, Schmerling, Albrecht főherceg, Haynau) portréját látjuk, szemben velük Vincenty Smotkowski litográfiáját a világosi fegyverletételről. Kár, hogy a paszpartu takarja a dedikációt: a képet Rüdiger orosz lovassági tábornok ajándékozta Zichy Ferenc grófnak, az orosz főszereg mellé kirendelt cs. kir. biztosnak (muszkavezetőnek).

A hetedik terem lett talán a legeklektikusabb. A kiállítás rendezőinek itt volt a legnehezebb dolguk. Itt kellett elmondaniuk a megtorlást, az emigrációt, a kiegyezés negyvennyolcas vonatkozásait, a Kossuth-kultuszt és a Görgei-kérdést, a honvédegyleteket és a negyvennyolcas kultusz kezdeteit. Kissé hatásvadász, de látványos ötlet a rácsok mögött lévő Magyarország. A megtorlást mindjárt a kiegyezés és a magyar királyi honvédség követi, majd ezután láthatjuk az emigráció képeit és tárgyait (Szemere Bertalan pipatóriuma, Kossuth órája és karosszéke). Innen viszonylag sima az átvezetés a Kossuth-kultuszhoz, s némi kontrasztos szerkesztéssel a Görgei-kérdéshez. Szintén összefüggő egységet alkot a honvédegyletek és a negyvennyolcas kultusz anyaga. Külön kiemelendő a 49. honvédzászlóalj feldarabolt zászlajának bekeretezett darabja.

A látogató azonban ezzel még nem szabadul: a folyosón folytatódik a kultusz és az utóélet krónikája, egészen 1990-ig. Emléklapok, plakátok, fényképek, kották, szobrok és szoboravatást ábrázoló képek közepette jutunk el a századelőtől a századvégig. Az irredenta plakátok szerepeltetése ugyan nem feltétlenül indokolt, ahogy a cserkészeké sem, de például az 1848 és 1956 szimbolikáját idéző képösszeállítás kimondottan ötletes (még ha néhol talán túlzottan direkt is). Jó hír a szenvedelmes könyvgyűjtőknek: a háromnyelvű (magyar, német, angol) katalógus készülőfélben van (a rövid vezető már megjelent).

Fotó-photo: Antonovits D.

Magyar Természettudományi Múzeum és Országos Műszaki Múzeum – Hungarian Natural History Museum and Hungarian Museum for Science and Technology

... és a többi

A *Budapesti Történelmi Múzeum* „1848... te népek hajnalszavára” című kiállítása a korszak egyik legtöbbet publikált, de egységében nemigen látható sorozatát, a Vinzenz Katzler és Anton Ziegler, illetve egy harmadik, egyelőre nem azonosított művész által illusztrált „Vaterländische Bilder-Chronik aus der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates” 1848/49-es tárgyú alkotásait mutatja be. A litográfiákat területi egységek szerinti csoportosításban, lapozókon látható, a terem közepén grafikák mutatják be az egyes, a képeken szereplő hadseregek 1848/49-es egyenruháit. A számítógépes szövegszerkesztésnek köszönhetően néhány baki azért becsúszott: Theodor Baillet de Latourból Theodor-Baillet-Latour lett, Flensburgból Fleusburg, Wrangel porosz tábornok pedig a 112. képnél „farmergyáros” (Wrangler) avanszált.

A kiállítás a területi egységeken belül időrendben tartalmazza a képeket, ez csupán az olaszoknál borul fel. Az 57. képnél hiányzik az ábrázolt ütközet megnevezése (Santa Lucia), a Görgei komáromi megsebesülését ábrázoló litográfia helyes dátuma pedig nem július 11., hanem július 2. Megjegyzendő, hogy a „Bilder-Chronik”-nak van egy olyan 1848/49-es kötet is, amely nem csak áll, hanem fekvő képeken is felidéz a történeteket, s ebben találhatunk ábrázolást Ferdinánd lemondásáról és Ferenc József trónralépéséről is. Ez az új sorozat 4. köteteként látott napvilágot 1852-ben, s az olasz alkotmánnyal, illetve annak 1851. december 31-i hatályon kívül helyezésével ér véget. Ezt a kötetet végig Ziegler illusztrálta. Külön kiemelve, hogy a kiállítás „hazavilható”, mert Szvoboda Gabriella, Deák Ágnes és Holló Szilvia Andrea munkájának köszönhetően szép és igényes katalógusban jelentette meg a teljes anyagot a BTM.

A Budavári Palota másik nagy közgyűjteménye, az *Országos Széchényi Könyvtár* a Hadtörténelmi Múzeummal közösen rendezett kiállítást,

„Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag” címmel. (Gonoszkodva megjegyzem: furcsa, hogy mind a BTM, mind az OSZK ugyanazt a Petőfi-verset nézte ki címadás végett). A kiállítás koncepcióját Várady Géza készítette, a rendezésben Illy Márta, Makai Ágnes, Nagy Zoltán és Zseli Lászlóné működött közre. A kiállításban egyfajta relatív időrend érvényesül, bár az idősíkok néha úgy keverednek, mint egy Krúdy-novellában.

Az első teremben 1848 szeptemberéig követhetjük nyomon az eseményeket. A kiállított anyagban természetesen a kéziratok és nyomtatványok vannak többségben, így itt láthatjuk Petőfi kéziratait és első kiadásait, a március 15. emlékére állítandó emlékmű aláírási ívét (nem volt valami nagy a tolongás). Szóragoztatóak Petőfi „A királyokhoz” című versére írt ellenversek.

A második teremben Irinyi Bertalan huszárnagy garnitúrája mellett kaptak helyet Kemény Zsigmond, Eötvös, Czuczor, Garay kéziratai, s itt találkozunk 1848/49 színházi és zenei életének emlékeivel. A változatosság kedvéért itt a 40. honvédszászlóalj zászlaját csodálhatjuk meg.

A harmadik terem a szabadságharc eseménytörténetét mutatja be. Kossuth rövid levélkéje Fényes Elekhez 1848. szeptember 24-én, Lamberg halálának ábrázolása, Trefort Ágoston levelei a politikai válság időszakát idézik. Izgalmas és eddig kevésbé ismert Franz Gaul vízfestmény-sorozata a magyar honvédsereg egyenruháiról (érdemes lenne publikálni). Szinyei József komáromi naplója a szabadságharc hétköznapjait idézi, Sárosi Gyula „Aranytrombitája” a forradalmi propagandát. Itt láthatjuk Petőfi jól ismert Bem-portróját, a szegedi nemzetiségi törvény egy nyomtatott példányát, az aradi vár foglyok autográf névjegyzékét. A diplomáciai akciókra utalnak Teleki László és Szalay László munkái. Itt láthatjuk Kossuth Ceglédről kölcsönzött torinói bútorait is. A könyvészeti anyagból kimondottan érdekes Szilágyi Sándor „Görgei és fegyverletétele” című munkája, amelynek fametszetes illusztrációját a tulajdonos vízfestékkel kifestette. A kiállításról készült.

A *Magyar Nemzeti Múzeum* a hely szelleméhez illő módon a márciusi ifjakról rendezett kiállítást (némielg a Barabás Miklós – emlékkiállítás is a korszakhoz kötődik). Körmöczy Katalin, Tompos Lilla és Kalla Zsuzsa egy sokat emlegetett, de nehezen körülhatárolható csoportról, a márciusi ifjakról rendezett kiállítást. „A márciusi ifjak nemzedéke” e csoport tagjainak egyéni életpályáját, politikusi, művészi és írói ténykedését mutatja be. A kiállítás anyaga a múzeumok és közgyűjtemények együttműködésének eredménye: a Magyar Irodalmi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára komoly dokumentum- és relikvia-anyagot szolgáltatott ki a Magyar Nemzeti Múzeum anyagát. A folyosó egyik oldalán az ifjak és vének (pld. Egressy Gábor, vagy az ifjak által kiszabadított Táncsics)

1848-ig vezető életpályája jelenik meg, a belső teremben 1848/49, végül a folyosó másik oldalán a szabadságharc leverését követő időszak.

Néhány kivétellel valamennyi ifjúról találunk arcképet, s a kéziratok és nyomtatott munkák jól illusztrálják a forradalomhoz vezető szellemi utat. A leggazdagabb természetesen a Petőfi- és a Jókai-relikviaanyag. Meghatóak a személyes tárgyak. Petőfi pipájától Szendrey Júlia legyezőjén és Jókai megszámlálhatatlan házispakáján át (otthonülő fiú volt a Móric) a Pilvax-belsőben elhelyezett biliárdasztalig. A belső terem mennyezetére a rendezők esernyőket függesztettek, jelezvén azt, hogy március 15. esernyős forradalom volt. A Pilvax-belsőn kívül egy nyomdagép és a Nemzeti Múzeum stílizált lépcsője idézi a nagy nap eseményeit. A kiállítás ismertnek veszi március 15. és az azt követő napok eseményeit, s inkább a tavaszi hetek hangulatát idézi, mintsem felmondja a történeteket. A nagyszámú nyomtatvány bizonyára leköti a látogatókat. Enteriőr mutatja be Egressy Gábor öltözőjét, az asztalon ott látjuk Egressy szavalókönyvét, amely megőrizte a „Dicsőséges nagyurak” szövegét.

Konceptcionálisan csak azt érzem vitathatónak, hogy a nagy napok lezárultával a kiállítás köztörténelmi fordulatot vesz, s az ifjak kissé elvesznek az országos eseményekben. Batthyány Lajos nemzetiszínű mellényének például nem ebben a kiállításban volna a helye. Külön tálrol mutatja be a nemzetőrség szervezését, a márciusi ifjak katonai szolgálatát. (Vasvári hős halálának dátuma egvébiránt téves). Petőfi és Vasvári elhullta után jön a leveretés és a megtorlás, s az ezekhez kapcsolódó kultusz (pld. segesvári földereklje), majd az egymástól elkanyarodó életpályákról kapunk képet. A kiállítás, pontosabban a márciusi ifjak teljességre törekvő emléktananyag-katalógusa (a Jókai- és Petőfi-emléktananyag kivételével) kézfűlőben van.

A Petőfiből Magyarrá lett *Irodalmi Múzeum* öt kiállítást is rendezett, ezek többnyire az előző névadóhoz kapcsolódnak. Egy teremben láthatjuk Pest-Budát, ahogy Petőfi láthatta, s ez a kissé túlméretezett kamara-kiállítás remek képet ad a korabeli fővárosi életmódról, hétköznapokról.

A „Petőfi és kora” című állandó kiállítás a jól ismert leckét mondja fel Kiskőröstől (nem Kiskunfélegyházától vagy Szabadszállástól) Segesvárig (nem Barguzinig). A szépen installált kiállításban legfeljebb az kelt zavart, hogy némely tárgyfelirat mellett ott találjuk az utalást: kikölcsonözve a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A látogató eligazodását a mennyezetre függesztett kronológia segíti. A kronológia nemcsak Petőfi gyakori iskola- és helyváltoztatásait mutatja, de utal a közben írott alkotásokra is. A legérdekesebbek természetesen itt is a személyes tárgyak: az utazóláda, az utazópamplag, a pipa, a szivar-szipka (nagy dohányos volt Petőfi, ld. még: Befordultam a konyhára...), Szendrey Júlia aranyórája, legyezője, erszénye, kendője, pelerinje és

jegyvőrúje. Megható a „Cipruslombok“-at ihlető Csapó Etelka hajtincse, a sírjáról származó el-sárgult levél és a halotti koszorú. A legdöbbenetesebb azonban Petőfi atillája, amely egyszerre elképzelhetővé teszi a költő vézna termetét. A forradalom és szabadságharc eseményeit külön teremben látjuk, a falon mindazok arcképeivel, akikkel a költő kapcsolatba került (s gyakran összeveszett). Vetter Antal hadügyminiszteri pozíciója elől hiányzik a „helyettes” jelző, a szászsebesi ütközetet ábrázoló reprodukciót pedig fordítva hívták elő a fotólaboratóriumban. A „Beszélő tárgyak. A Petőfi-család relikviái” című katalógus ezt a kiállítást is hazavihetővé teszi.

A „Lángoszlop és virágkötél” című kiállítás a MIM 1848-as konferenciájához (Petőfi és az európai romantika) kapcsolódik, s mindazon alkotók munkásságát és portréját villantja fel, akik hatással voltak Petőfire, vagy akik életműve bizonyos párhuzamokat mutat Petőfiével. Szubjektív érzésem szerint kicsit névsorolás-jellegűre sikerült, s csak igen kiterjedt olvasottsággal élvezhető igazán. Egy külön terem 1848/49-es tárgyú francia és német karikatúrákat mutat be, amelyek nem mindig hízelgők reánk nézve, de roppant szórakoztatóak. Végül, a Dobák Géza és jómagam magánygyűjteményéből készült kiállításnak is a MIM adott helyet. A kiállítás „Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe” címmel a magyar polgári átalakulás nagy korszakának, az 1832-1894 közötti hat évtizednek a történetéből mutatott be kéziratos, nyomtatványokat, metszeteket és litográfiákat. A katalógus az V kerületi önkormányzat jóvoltából szintén hozzáférhető, s 25 irat (köztük Deák Ferenc jelenleg ismert utolsó levele) közlését is tartalmazza.

A *Néprajzi Múzeum* kiállítása „1848 emlékezete” címmel, Szabó Zoltán rendezésében, a nagy év tükröződését mutatja be a néphagyományban. A kiállításhoz vezető lépcsősoron Plohn József hódmezővásárhelyi honvédpórtrei néznek szembe velünk, s e sajátos „díszorfal” megfelelő lelki hangulatot teremt magához a kiállításához. Az egyes egységek a Kossuth-kultusz, a világi fegyverletétel és az aradi vértanúk emlékeit, a népi címerábrázolásokat, illetve a húszermotívumot mutatják be. Igen érdekes az aradi vértanúk felismerhetően faragott arcképeit tartalmazó pásztorbot, amelynek rajzát a kiállítás rendezői grafikusán is elhelyezték. A látogató legfeljebb némileg több szöveget várt volna el, én például máig találgatom, hogy az úgynevezett „Kossuth-gyász” mitől Kossuth (a gyászt értem).

A *Magyar Természettudományi Múzeum* az *Országos Műszaki Múzeummal* közösen „Tudománnyal és fegyverrel a hazáért” címmel 1848 hőseinek természetrajzi és technikai munkásságát megjelenítő kiállítással örvendeztette meg az érdeklődőket. A forgatókönyvet Bajzáth Judit, Főzy István, Gajdos Gusztáv és Vámos Éva írták, a kiállítást Szőke Imre tervezte. Igen alapos köz-történeti háttérbe ágyazva mutatja be a forrada-

lom és szabadságharc korához kapcsolódó természetdudások és műszaki elmék ténykedését, s azt a régi igazságot bizonyítja, hogy a fegyverek közt hallgatnak a műsák. A kiállított tárgyak, kéziratos, könyvek többsége 1848/49 előtről vagy utánról származik, s ez így természetes. A bemutatott személyiségek névsora így is tiszteletet parancsol: Balassa János, Than Károly, Irinyi János, Nagy Károly, Zsigmondy Vilmos, Martin Lajos, Péch József, Kubinyi Ágoston és Ferenc, Zipser Keresztély András, Szabó József, Xántus János, Bugát Pál, Brassai Sámuel ténykedése mellett a rendezők külön tárlót szenteltek Görgei kémikusi munkásságának, enteriört Kossuth időkori növénygyűjteményének, de technikai munkássága révén bekerült a térképész Tóth Ágoston, a hadmérnök Asbóth Sándor és az ágyúöntő Gábor Áron is. A háborús idők pusztításait jelzi Kubinyi Ferencnek az oroszok által felégetett Losoncon elpusztult ásványgyűjteményéből kimenekített nemes opál. A kiállításban csupán egyetlen pontatlan feliratot találtam: „Görgey, Aulich és Damjanich a Honvéd [sic!] hadtest rohamra induló katonái között”, amely helyesen így hangzana: „Görgei és Klapka az Aulich-hadtest rohamra induló katonái között.”

A *Közlekedési Múzeum* szintén profiljába való kiállítási témát választott. „A Magyar Középponti Vasút, a szabadságharc vasútja” című kiállítás azt az egyáltalán nem elhanyagolható szerepet mutatja be, amit ez a vasútvonal, különösen a Szolnok-Vác közötti szakasz 1848/49-ben a hadianyag-, fegyver- és csapatszállításokban betöltött. (A vasút első, nagy háborús alkalmazásának éve 1848). Noha kevés az eredeti tárgy, a kiállítás igazán látványosra sikerült. Nemzeti-színű keretben, nagy betűkkel szedett, jól olvasható (és rövid!) feliratok tájékoztatják a látogatót a Duna-jobb- és bal parti vasútvonal terveiről, az 1848-ig megépült szakaszokról, ezek sorsáról. A kiállítás szakszerű, élvezhető és nézhető, kár, hogy nincs katalógusa.

Az esztergomi *Keresztény Múzeum* „Változó lapjárás” címmel Simor János gyűjteményének 1848/49-es, főleg bécsi osztrák karikatúráiból rendezett kiállítást. A kiállítás kronologikus sorrendben tartalmazza a gúnyrajzokat, amelyek ilyen módon sajátos nézőpontú képét adják a forradalmi eseményeknek. Külön kiemelendő a forradalmi kalapviseleteket bemutató sorozat, az 1848 októberi forradalom leverése utáni köpönyegfordításokat bemutató képek, a Bécsset megszálló horvát határőri katonaság német-tudásán, illetve a beavatkozó orosz hadsereg spiritalizmus-fogyasztásán élcelődő karikatúra. A kiállítást Szabó János rendezte (bár ezt a kiállítás főcíme nem is jelzi).

„A nagy átverés” kategóriájába sorolható az esztergomi *Vármúzeumban* az IPOSZ és az Országos Kisipari Kézműves Tanács által rendezett „1848/49 kézműves hagyományai” valamint „1998 kézműves remekei” című kiállítás. Látoga-

tó legyen a talpán, aki ezen a kiállításon bármilyen 1848-as vonatkozást felfedez. A kiállított tárgyak között van a honfoglalás korát idéző sapka, Szent István faragvány, nyílvevő, miegymb, de 1848/49-et hiába keressük. Ha csak a fából készült italtartóban elhelyezett Black Velvet whisky nem idézi a csaták előtt tömény szesz fogyasztó angol Richard Guyon emlékét.

A *Gödöllői Városi Múzeum* 1998. március 7-én nyílt kiállítása a „'48 kultusza” címet viselte. A rendezők dolga ezúttal sem volt könnyű: az 1848/49-hez kapcsolódó kultusz- vagy kultuszjellegű tárgyak mennyisége szinte meghaladja a korszakból fennmaradt eredeti tárgyakét. A Gödöllői Galériában bemutatott kiállítás, amelyet G. Merva Mária rendezett, azonban jól áttekinthető képet adott a kultusz történetéről, nagyjából a századelőig. Érthető módon viszonylag nagy teret kaptak a Kossuth-kultusz emlékei, szobrok, kiadványok, érmek. Láthatjuk Zala György budai honvédemlékművének bronz kispasztikáját, Stróbl Alajos és Kisfaludy Strobl Zsigmond, Zsákodi Csiszér János Görgei szobrait. A szabadságharc kultusztárgyai között a bútorok különleges helyet foglalnak el. Legalább három olyan asztalról tudunk, amelyen aláírták a világi fegyverletételről szóló megállapodást (amely egyébiránt nem létezik). Ilyen az az asztal is, amelyen Kossuth az isaszegi csata után a hagyomány szerint aláírta a Függetlenségi Nyilatkozat fogalmazványát (amelyet majd hét nap múlva, Debrecenben kezd el megfogalmazni). A kultusz és a valóság ellentmondásos viszonyát jelzik a különböző olajnyomatok: Bellony Lászlóé az aradi vértanúk, illetve a magyar forradalom kiemelkedő alakjainak csoportképével, egy ismeretlen művészé Kossuth meg nem történt imájáról a kápolnai csatatéren, vagy Madarász Viktor-nak a józslés határait súroló képéé az újat envérebe mártó, szemét az égre emelő Petőfiről. A kiállítás szépen kiállított katalógusa (Magyarországon nem természetes módon) a kiállítás napján már hozzáférhető volt.

A jászberényi *Jász Múzeum* a szabadságharc gyermekhőseiről rendezett kiállítást. A témából következően eredeti tárggyal nemigen találkozunk. Az egyes gyermek- vagy kamaszhősök csekély számú emléke (szülőház, sír fotója) mellett azokról az eseményekről kapunk képet, amelyekben szerepeltek.

Az egyik legszebb vidéki kiállítás a nagykanizsai *Thúry György Múzeumban* látható, „1848–1849 emléke Zalában” címmel. A rendezés és a forgatókönyv Béres Katalin, Megyeri Anna és Kunics Zsuzsa munkáját dicséri. A bemutatott anyagban ott találjuk a keszthelyi Balaton Múzeum, a Helikon Kastélymúzeum, a zalaegerszegi Göcsej Múzeum, a Zala Megyei Levéltár, a ceglédi Kossuth Múzeum, valamint két magánygyűjtő tárgyait és dokumentumait. A három teremről, valamint egy folyosóból álló kiállítás teljes képet ad 1848/49 zalai történetéről, illetve

a zalai negyvennyolcas és Kossuth-kultuszról. A forradalom kiemelkedő zalai szereplőjének, Csányi Lászlónak az íróasztalán láthatjuk az Országgyűlési Tudósítások és a Pesti Hirlap példányait.

Az első nagyobb egység az átalakulást mutatja be, ezt követi a Batthyány-kormány Zala megyét érintő ténykedésének ismertetése. Külön érdekes Albert Decker Batthyány-akvarellje, amelyik a miniszterelnök egyik legkorábbi portréja. Újabb tabló tárja elénk Kossuth és Zala megye kapcsolatát. A zalai nemzetőrök, illetve honvédek egyenruháiba öltöztetett bábuk a kiállítás külön érdekességét jelentik.

A középső terem az 1848 őszi eseményeket mutatja be, Jellašič betörésétől Perczel muraközi hadjáratán át egészen a magyar csapatok távozásáig. Nemzetiszín rúdra tűzött népfelkelő dárdák, kiegyenesített kaszák, szerb és balkáni fegyverek idézik fel a hadieseményeket. Nagy Béla térképe Perczel Mura-menti állásairól, a friedauai ütközetet ábrázoló terepasztal egyaránt segítik a kiállított anyag jobb megértését.

A belső terem anyaga az 1849 januári cs. kir. megszállástól a megtorlásig tekinti át a történeteket. A kiállítás rendezői kitekintenek a zalai alakulatok és honvédtisztek szereplésére is. Egy tárlóban az utóbbiak, Gyulai Gaál Miklós, Asbóth Lajos, Török János személyeinek tárgyait láthatjuk. A nyári hadjárat eseményeit főleg nyomtatványok idézik fel. Krichueber Haynau-portréja, Kossuth személyleírása, körözések, Bócha Gergely képviselő igazolási irata, Galsai Kóvác Ernő több változatban fennmaradt aradi festményei már a megtorlás korszakát illusztrálják. Igen érdekes az a kendő, amelynek közepén Kossuth, sarkaiiban Perczel, Klapka, Batthyány és Andrássy portréja látható. A rendezők színvonalas, érdekes és szakmailag korrekt kiállítást hoztak létre. Külön kiemelendők az egyenruhás bábuk, a terepasztalok és Nagy Béla egyedi tervezésű térképei, amelyek komolyan hozzájárulnak a kiállítás látványosságá tételéhez.

Az emlékév egyik legérdekesebb kiállítását a sárospataki *Rákóczi Múzeum* rendezte meg. A neves amerikai magyar szakácsművész és magángyűjtő, Szatmáry Lajos 2000 darabos Kossuth-gyűjteményének egy kis része került most első ízben a hazai közönség elé. Szatmáry Lajos még 1994-ben állította össze a 20 könyvből, 20 okmányból, 20 levélből, 20 képből és 20 tárgyból álló 100 tételes anyagot, amelyet Kossuth halálának 100. évfordulóján mutatott be Chicagóban, New Yorkban és Washingtonban. 1995-ben úgy döntött, hogy a Kossuth-gyűjtemény nagy részét hazaadja egykori iskolavárosának, Sárospataknak. A 100 tételből most összesen 97 tekinthető meg Sárospatakon. A kiállított anyagban vannak olyan érdekességek, mint a Kossuthot Törökországból Angliába szállító Mississippi gőzös hajónaplója, Kossuth több, az emigrációban írt sajtókezű levele, de a nyomtatványok között néhány 1848/49-es erdélyi ritkasággal is találkozunk. A kiállításban való

SZATHMÁRY LAJOS KOSSUTH GYŪJTEMÉNYE

elgazodást szépen kiállított, a tárgyleírásokat angolul is tartalmazó katalógus, Tamás Edit és Szabó Csaba munkája teszi lehetővé.

A székesfehérvári *Szent István Király Múzeum* kiállítása „E honért nem beszélni – tenni kell” címmel a város 1848/49-es történetét idézi fel. A kiállítás kronologikus sorrendben halad végig az eseményeken, a forradalom hírének március 16-i megérkezésétől kezdve a nemzetőrség szervezésén át a horvát megszállásig, a székesfehérvári népfelkeléstől az újabb császári megszálláson, az 1849 áprilisi felszabaduláson át a cs. kir. csapatok bevonulásáig, az 1849 augusztusi felkelésig, s az ezt követő megtorlásig. Boross Mihály emlékirata alapján készített videofilm mutatja be az eseményeket és helyszíneiket. Érdekes Wesselényi Miklós levele Lamberg meggyilkolásáról, az abai Fiáth Pompejus, a Lenkey-huszárszázad első hősi halottjának könyvszekrénye, s a hat székesfehérvári vértanú közül kettő, Kuczka Mihály (Kuczka Péter író őse) és Hübner András magyar, illetve német nyelvű búcsúlevele. A kiállított anyag jelentős részét teszik ki a nyomtatványok és iratok. Néhány apró hibán (Péchy Antaltól Péchy lett, Schütte altábornagyból Schütze) kívül a kiállítás tartalmilag is korrektnek mondható. A kiadott vezetővel már van némi gond, például a székesfehérvári tanács zsidókat kitiltó határozatát (amely kétségtelenül elítélendő cselekedet volt, de nem követte tettelesség) összemossa a pozsonyi pogrommal vagy a szombathelyi és pesti zavargásokkal. Windisch-Grätz nevezetes válaszából (Unbedingte Unterwerfung, feltétlen alávetés) Unbedingte Unterwerfung lett; szegény Batthyány Lajos nevével pedig mindvégig Batthyányinak írják, ami nemcsak a vértanúval, hanem a helyesírással szemben is méltánytalanság.

A szombathelyi *Savaria Múzeum* a Vas megyei születésű Berzsenyi Lénárd honvédezzredes olmtúzi börtönrajzaiból készített kiállítást. A 132

személyt megörökítő arcképcsarnok némelyik portréját több változatban is elkészítette a rajzolgató államfogyó. Ezeket a celldömölki Berzsenyi Lénárd Általános Iskola, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnoka, a Hadtörténelmi Múzeum, illetve a Savaria Múzeum őrzi. Magát az arcképcsarnokot Barsi József börtönemlékiratával együtt 10 éve publikálta Simon V. Péter. A mostani kiállítás tematikus csoportosításban (katonák, papok, polgáriak) mutatta be az arcképcsarnokot, lehetőleg a legjobban sikerült változatokat. A kiállítás külön érdekessége volt, hogy a rendezés során több, magánkézben lévő Berzsenyi-festmény is előkerült. A kiállítás koncepcióját Csák Zsófia és Horváth Sándor készítették, a rendezés Csák Zsófia és Dévai Zsolt munkája.

A *Szombathelyi Képtár* „Fegyverek közt hallgatnak a múzsák” című kiállítását a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka, a Hadtörténelmi Múzeum, a Magyar Irodalmi Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár anyagából rendezte Basics Beatrix. A kiállítás kb. 100 műtárgya hihetőleg teljes keresztmetszetét adta 1848/49 történetének. A kiállítás megtekinteni nem volt módomban, mert még április 27-e előtt lebontották. Így a tisztelt érdeklődőket Basics Beatrixnak a kiállítást ismertető, a székesfehérvári *Árgus* című lapban megjelent írásához, illetve az ott közölt illusztrációkhoz kell utalnom.

Vác a szabadságharc egyik legnevezetesebb városa. Itt volt az önkéntes mozgó nemzetőrség egyik első tábora, itt adta ki Görgői 1849. január 5-én híres nyilatkozatát, április 10-én Damjanich itt vívott győztes ütközetet, július 15-17-én pedig Görgői itt került szembe az orosz főerőkkel. A váci *Tragor Ignác Múzeum* a Görög Templom Kiállítóteremben Forró Katalin által rendezett kiállításon idézi fel a nagy év eseményeit. A két kiállítás egyik fele 1848/49 helyi eseményeit idézi fel, a másik rész a Vácott történt, országos jelentőségű eseményekről ad tájékoztatást.

Epilógus

Van-e a kiállításoknak általános tanulságuk? Talán az, hogy – tisztelet a kivételnek – nagyobb részt ugyanannak a négy országos közgyűjteménynek az anyaga kering az országban. Ez jó, mert azok is megismerhetik e gyűjtemények egy részét, akiknek egyébként nem lenne rá módjuk, s szomorú, mert arra mutat, hogy a vidéki múzeumok anyaga e tekintetben meglehetősen szegényes. Szintén örömdetes tény az, hogy a levéltárak és múzeumok együttműködése a kiállítások tanúsága szerint jónak mondható. Ahogy az égbe kúsó műtárgyarakat elnézzük, s a közgyűjtemények filléres gondjait ismerjük, az az érzésünk, hogy a gyűjtemények érdemi növelésére kevés a lehetőség. A további út a magángyűjtemények bevonása. S reménykedjünk abban, hogy a gyűjteményét a sárospataki múzeumra hagyó Szatmáry Lajos példájának lesznek követői. ■

„Éljen a haza!“ 1848/49 emlékezete a folklórban

A Néprajzi Múzeum emlékkiállítása

Szabó Zoltán

A tárgyalkotó népművészetben és a népköltészetben a történelem folyamán mindig megjelentek az aktuális történelmi sorsfordulókkal kapcsolatos alkotások is. A történelmi ismeretek a folklór csatornáin keresztül hagyományozódhattak a nagy tömegek számára, még akkor is, ha sohasem voltak függetlenek az iskolában tanított „hivatalos” történelemtől. A klasszikus értelemben vett (paraszti) folklórban – érthető okokból – az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharcra kapcsolatos anyag a leggazdagabb.

A kiállítás fő íve a történelmi tényektől a folklór szimbólumain keresztül a 1848-as jelképek új történelmi környezetben való továbbéléséig vezet a látogatót. A rendelkezésre álló tárgyakat részint anyag (textil, fa, kerámia, stb.) szerinti, részint funkcionális (viselet, bútor, ajándék- és dísz tárgyak), valamint a jellegzetes díszítmény-motívumok (koronás címer, 48-as hősök: Kossuth, Széchenyi, Perczel, Klapka, Garibaldi, a 13 aradi vértanú, Petőfi, stb.) szerinti csoportosításban tárjuk a látogatók elé. Másrészt megjelenik egyfajta időrendi csoportosítás is.

A kiállítás főleg paraszti környezetből származó tárgyakat mutat be, amelyeken díszítő-elemként megjelennek az 1848-as forradalom és szabadságharc jelképei, valamint 1848 hőseinek képmásai és a különböző hazafias szimbólumok: a címer, a magyar huszár vagy a Kossuth-bankó. 1848/49 emlékezete megjelenik a lakásberendezési tárgyakon, a tisztaszobában dísz tárgyakon és képeken, a viseletben, textíliákon. Ugyanezt képviselik a féltve őrzött 48-as családi relikviák is.

A szabadságharc eseményeihez és résztvevő-éhez közvetlenül kapcsolódó tárgyakat számos családban szinte napjainkig megőriztek. Ezek a tárgyak elsősorban nem a díszítményeik, hanem a hozzájuk fűződő családi hagyomány miatt érdekesekek. A toborzási kulacs és kisbogrács Bácskossuthfalváról, (Ómoravica, Jugoszlávia) való. Néhai Harci László kőműves akkor kapta a tárgyakat, amikor beállt Kossuth seregébe. Az utódok szerint az „ÉLJEN 1848 -MAGYAR SZABATSÁG” feliratú kulacsot pálinkával, a bográcsot birkapaprikással minden katonának bevonuló önkéntes megkapta.

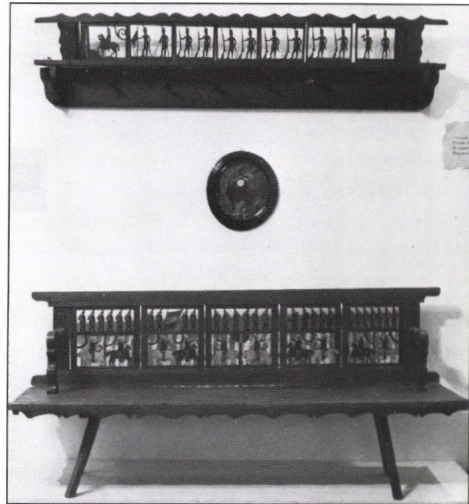
A szabadságharc hőseinek, mindenképp előtt Kossuthnak a portréi nemcsak olajnyomatok, metszetek formájában, hanem a pásztor munkákon, paraszti rétegek számára készült kisipari használati- és dísz tárgyakon és egyéb tárgyakon

is megtalálhatóak. A paraszti származású alkotók gyakran a sokszorosított formában terjesztett portrékat előképként használva alkották meg a maguk Kossuth-ábrázolásait. Ezeket a tárgyakat gyakran a családi képek között a tisztaszobában helyezték el.

A szabadságharc emléke igen gyakran a katonáskodás élményeként maradt meg a népi emlékezetben. Ennek egyik legjellegzetesebb alakja huszár. A huszárábrázolások is inkább általános lovaskatona-figurákat jelenítettek meg, amelyek a címerábrázolásokkal egyidőben szintén rendkívül kedveltek lettek a népművészetben. A kisebb méretű használati és dísz tárgyak mellett a szabadságharcra emlékeztető motívumok a bútorokon és lakástextíliákon is felbukkannak. A Nógrád megyei Palócföldről származó áttört támlájú pad és tálalógó huszárokat ábrázoló kazettás díszítményeinek előképe a szolgálati idő emlékére szóló katonai emléklapokon ismerhető fel.

Külön vitrinben láthatóak a Kossuth-bankó szelmintájára hasonlító Borsod megyei szőttek (Tard), valamint a lepedőket, kenyérkendőket, surcokat díszítő keresztiszemes hímzések. A kutatás máig adós a motívumok átadásának átvételének kiderítésével.

A Bach-korszakban és azt követően mind a férfi, mind a női viseletben jelen voltak a nemzeti ellenállás és függetlenség szimbólumai. Így például a férfi kalap-, bajusz- és szakállviselet Kossuth Lajos utánozta. E jelenségeket fotókon láthatják az érdeklődők. Bizonyos tekintetben e hagyományok folytatásának tekinthetjük a magyar címer vagy a 48-as nemzetőr karszalag, illetve kokárda nagyobb történelmi sorsfordulók alkalmával történt későbbi többszöri felbukkanását és jelentésváltozását is. Ez figyelhető meg például Plohn József hódmezővásárhelyi fényképész portréorozatán, aki a Kolozsvári Országos Történelmi Ereklye-Múzeum felhívására 1902-ben mintegy 160 honvédportrét készített. Kossuth Lajos születésének 100. évfordulóján a még élő 1848/49-es katonák képeiből egy nagy kiállítást kívántak rendezni. E célból fényképészeknek szóló felhívást tettek közzé, hogy az idős 48-as honvédekről díjazás nélkül készítsenek portrékat. A gazdag 48-as hagyományokkal rendelkező Hódmezővásárhelyen a felhívás kedvező visszhangra talált, s így Plohn József helybéli fotográfus több mint 150 veteránról készített fényképet. A kiállításon bemutatott fotók a hód-

Fotó-photo: Winter E.

„Long live Hungary” – Memorial Exhibition of the Museum of Ethnography on 1848/49

The Hungarian Revolution and War of Independence of 1848/49 was part of the series of European civil revolutions of the last century. Memories of this event survived in the traditional Hungarian peasant culture that had its golden age at that time.

The objects presented in the exhibition are from peasant milieu and were made mostly in the second half of the last century, they are ornaments, decorative objects, pictures, gifts, furniture, clothes and textiles. Objects and folklore texts of 1848/49 played a great part in the preservation and survival of historical knowledge beyond the history taught at schools.

The symbols of national independence of 1848, as the Hungarian coat-of-arms, Hungarian Tricolour, cockade and arm-band of the national guard, appear with some semantic changes at the most important historical turning points, as the 1956 Revolution or the political changes in 1989.

mezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban őrzött Plohn-hagyatékból valók.

A kiállítás rendezői úgy vélik, hogy a történelmi ismeretek megőrzésében és átörökítésében a hivatalos történelemtanítás mellett nagy jelentősége van a kollektív népi emlékezetnek, valamint az ezt reprezentáló tárgyalkotó népművészet és a népköltészet alkotásainak. E gondolatok jegyében készítettük el kamarakiállításunkat, amely 1998. március 20-tól augusztus 25-ig látható a Néprajzi Múzeumban. ■

„Rabok legyünk vagy szabadok?“

Kiállítás Békéscsabán, 1998. március 15. – május 31.

Kocsor János

„Slaves or Free Men?“

Commemorative Exhibition of the 1848/49 Revolution and War of Independence in Békéscsaba

The exhibition in the large hall of the Munkácsy Mihály Museum at Békéscsaba was organized jointly by the Arad County Museum Complex and the Directorate of Békés County Museums.

About 140 relics and documents were kindly loaned by the Arad County Museum, including the remains of a banknote press, some weapons and various pieces of military equipment from the period, as well as uniforms. The most invaluable exhibits were the personal belongings of the Arad martyrs – Ernő Kiss, Károly Vécsey, János Damjanich, Károly Leiningen-Westerburg and Károly Knézhich. Also displayed were various personal belongings and objects made by the imprisoned freedom-fighters. Another outstanding exhibit was Lajos Kossuth's revolver, disguised as a walking cane. György Zala's plaque depicting the thirteen martyrs of Arad – originally decorating the pedestal of the memorial erected in the main square of Arad – was exhibited in the museum's entrance hall.

A smaller part of the exhibits came from the storerooms of the Békés county museums, and the Békés County Archives also loaned a number of valuable documents.

A 150. évforduló Békés megyei ünneppsorozatának keretében rendezett kiállítás a Munkácsy Mihály Múzeum nagytermében nyílt. A tárlat az Arad Megyei Múzeumi Komplexum és a Megyei Múzeumok Igazgatósága együttműködési szerződésének részeként valósult meg.

A békéscsabai múzeum 1997 első felében vette tervbe a kiállítás létrehozását a jubileumi évben. Erre az igény Békéscsaba városa és a megyei önkormányzat részéről is megfogalmazódott. Az első nehézség a Békés megyei tagmúzeumokban fellelhető 1848–49-es emléktárgyak viszonylag gyér száma volt. Így vetődött fel az a gondolat, hogy az Arad Megyei Múzeumban őrzött relikviákból kölcsönözzünk.

Intézményünknek az aradi múzeummal való együttműködése nem új keletű, hanem több évvel korábbra nyúlik vissza. 1990-ben a két határmenti megye kapcsolatfelvételének részeként került sor először múzeumi vezetők, muzeológusok kölcsönös szakmai látogatására, majd a megállapodások értelmében kiállítások cseréjére. Az 1998. évre szóló együttműködési szerződés tárgyalása során felvetett kölcsönzési szándékunk megértésre talált, így azt az elmúlt év vége felé aláírt egyezménybe bele lehetett foglalni.

Az Arad Megyei Múzeumból mintegy 140 db tárgy és dokumentum került a tárlatba. Ezek adták a kiállítási anyag döntő, érdeklődésre leginkább számot tartó hányadát. A kisebbik hányad a Békés megyei tagmúzeumok raktáraiból származott és több dokumentumot bocsátott rendelkezésünkre a Békés Megyei Levéltár.

Egy megyei múzeumban a szakrendezők általában jóval nagyobb hangsúlyt helyeznek a helyi események bemutatására az országos történéseknél. A kölcsönözött relikviák meggynken túlmutató jelentősége azonban ezt számunkra nem tette lehetővé. Törekednünk kellett legalább a legfontosabb politikai-katonai események – ha másképp nem – legalább vázlatos felidézésére. A helyi és az országos megfelelő arányának megteremtése volt a tervezés során az egyik legnehezebb feladat.

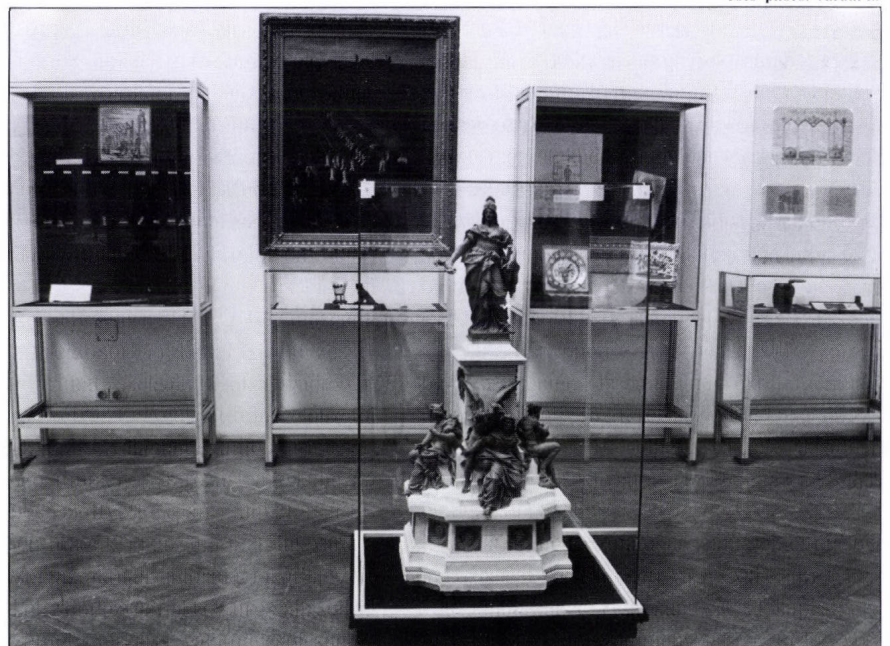
A kiállítás tagolásánál az általánosan elfogadott eseménytörténeti korszak-

kolást tartottuk szem előtt. A tárlókban, vitrinekben megtekinthető volt egy Aradon hátrahagyott pénzsajtó néhány része, mellettük a Kossuth-bankók egy-egy példányával, valamint számos korabeli fegyver, hadfelszerelési tárgy, öltözet-tartozék. A terem hátsó falánál összeállított dobogón két nemzetőr-rekonstrukciót helyeztünk el lándzsák és puskák társaságában. Hátterüket a szabadságarc egyenruháit bemutató színezett rajzok életnagyságúra kinagyított fotói szolgáltatták. A cári intervenció idejéből érdekességként látható volt egy orosz tábori üllő. A tárlat talán legbecesebb darabjai az Aradon kivégzett vértanúk személyes emlékei – Damjanich János fotelje, Leiningen-Westerburg Károly tányérjai, Knézhich Károly letört markolatú szabalyája stb. – voltak. A bebörtönzött szabadságharcosok személyes tárgyai, fogolymunkái közül is több látható volt a kiállításban. A szabadságharc utóéletéhez tartozó tárgyak közül kivételes figyelmet érdemelt Kossuth Lajos sétatobtnak álcázott pisztolya. A múzeum előcsarnokában került bemutatásra Zala György tizenhárom, az aradi vértanúkat ábrázoló domborműve, melyek egykor az aradi emlékmű talapzatát díszítették.

A kiállítást Kocsor János rendezte Mazán Mátyás közreműködésével. A létrejöttéhez nyújtott támogatásért köszönet illeti az Arad Megyei Múzeum igazgatóját Huresan Pascut és helyettesét Mircea Barbut, a kiválóításban nyújtott segítségükért Dan Demsea és Natalia Dascal muzeológus kollégákat illeti köszönet.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Fotó-photo: Váradi Z.

Az „Egy nagyváros születése“ c. kiállítás koncepciója és létrejöttének története

F Dózsa Katalin

A Buda, Pest és Óbuda egyesítéséről szóló törvényjavaslatot 1872 december 9-én fogadta el az országgyűlés képviselőháza. Az egyesítés folyamata közel egy évig tartott. Budapest közigazgatása 1873 november 17-én reggel 8 órától kezdett működni, s a fővárosi közgyűlés ezt a napot Budapest hivatalos születésnapjává nyilvánította.

1998-ban tehát a főváros 125. születésnapját ünnepeljük. Ha egy intézményt Budapesti Történeti Múzeumnak hívnak, azaz a főváros múltja a profi, ebből a tényből okszerűen következik, hogy az évfordulót kiállítással kell ünnepelnie. A kérdés csak az, hogyan? Az nyilvánvaló volt, hogy nem az elmúlt 125 évet kell ábrázolni, hiszen a látogatók a múzeum állandó kiállításán már megismerkedhetnek Budapest történetével. Kézenfekvő az volt, hogy az egyesítés idejéről kell kiállítást csinálni.

A kérdés, hogy hogyan és mit kell bemutatni, azonban még továbbra is nyitott és főleg amorf volt, hiszen többféle lehetőség kínálkozott, amelyek mindegyike szóba is került azon az első, 1996 őszi tartott értekezleten, amelyen a múzeum illetékes munkatársai (Bodó Sándor, B. Nagy Anikó, Erdei Gyöngyi, F Dózsa Katalin, Holló Szilvia, Létay Miklós, Szvoboda Dománuszky Gabriella, Vigh Annamária) és olyan, Budapest történetével foglalkozó neves történészek, mint Gyáni Gábor és Bácskai Vera vettek részt.

Az egyesítés eseménytörténetét mint a kiállítás kizárólagos témáját kevésnek találták, hasonlóképpen a városépítés, a Fővárosi Közmunkatanács tevékenységének története is részadatnak tűnt. Domináns igényként vetődött fel a város egyes, egymástól különböző részeinek bemutatása, és nagy nyomatékkal az, hogy érzékelteni kell: 1873-ban még egészen más (három) város terült el a Duna partján, mint amit ma ismerünk. Felhívták a figyelmet arra is, hogy a kor szak tudományos és művészeti életét, valamint a régészeti ásatások kezdeteit is ismertetni kell. Bácskai Vera jó ötlete volt az, hogy a kiállítást egy nagy panorámaképpel kezdjük, ami a régi és a mai Budapestet ábrázolja. Az értekezlet eredményét aztán egy kibővített körben: a kiállításban közvetlenül érdekelt, a BTM Újkori Történeti Osztályán, a Fővárosi Képtárban, illetve az Aquincumi Múzeumban dolgozó kollégák – a már felsoroltakon kívül Baróti Judit, Buzinkay Géza, Sarkady Jánosné, Somfalvi István, Földes Emilia, Kiss Éva, Krómer Ágnes, Mattyasovszki

Péter, Csontos Katalin – körében is megvitattuk. Az első két megbeszélés eredményét az alábbi témavázlatban foglaltuk össze:

1. *A terjeszkedő három kisváros: térképek magyarázatokkal, kiegészítve a mai térképekkel, hogy az eltérések világosan kitűnjenek. Egy-egy városrész lakosainak száma, összetétele (nemzetiségek is), jellemző tevékenysége, épületei. A Közmunkatanács városrendezési tervéi.*

2. *A fővárossá válás feltételei – szállítás, vasút, gőzhajó, közvilágítás, vízvezetés és csatornázás, városi közlekedés*

3. *Az ország piaci központja – Pesti Áru és Értéktőzsde megalakulása (1864) kereskedelem, bankok, gyáripar fejlődése*

4. *A város tulajdonosai – arisztokrácia és paloták – Budai Várnegyed, a Nemzeti Múzeum körüli, és egyéb, Károlyi-, Karácsonyi-palota, stb.*

5. *A város hivatali épületei – Városháza, a budai Vár; az Országgyűlés a Sándor utcában és a Nemzeti Múzeumban stb.*

6. *A város arcai*

a. *A nagyvárosi – Belváros Lipótváros, Terézváros emeletes házai, stb.*

b. *A kisvárosi – földszintes házak a Vizivárosban, külvárosokban, Óbudán.*

c. *A falusi külvárosok – Józsefváros, Óbuda. Szőlőművelés, mezőgazdaság.*

d. *A vadregényes beépítetlen részek – Margitsziget, Városliget, budai hegyek,*

f. *A múlt nyomai – Régészeti emlékek*

7. *A város élete*

a. *fényes bálók, kaszinó, lóverseny, korzó*

b. *a polgárság meghitt körei – vendéglők, kávéházak, egyletek, fürdők.*

c. *prostituáció és bűnözés*

8. *A város művészeti és tudományos élete*

a. *színház – Nemzeti Színház és Operaház*

b. *sajtó, irodalom*

c. *zenei élet, Liszt ünnepése*

d. *tudomány, Tudományos Akadémia*

e. *Műgyűjtés, Esterházy Képtár*

9. *A város személyiségei: Andrássy Gyula, Arany*

János, Deák Ferenc, Podmaniczky Frigyes stb.

10. *1873. év budapesti eseménytörténete.*

11. *Az egyesülés története, Széchenyi, 1849-es törvénytervezet, 1872., 1873. évi törvény stb. Az egyesült város szervezeti felépítése, kerületei. A jövő embeerei (és utcái!), Ráth Károly, Kamermayer Károly, Gerlőczy Károly.*

Az összeállítás még erősen magán viselte Vörös Károly „Egy világváros születése“ című, az egyesítés 100. évfordulója alkalmával kiadott népszerű tudományos ismeretterjesztő művének hatását, elsősorban a címadásban. Vörös Károly a későbbiek folyamán is „tevélegesen vett részt“ a kiállítás készítésében: a Budapest Története IV kötetének vonatkozó része meghatározó forrása volt a forgatókönyvnek.

"Birth of a Modern City"

Concept and Creation of an Exhibition

Budapest celebrates its 125th birthday in 1998. The Budapest Historical Museum created a special exhibition to mark this event, in cooperation with researchers from other museums and institutions.

The article describes the different phases in the creation of this exhibition. How the first thematic outline, prepared in 1996, was refined and finalized by late 1997.

The exhibition attempts to offer a cross-section of the unification period of the city (1867–1885), with special sections devoted to the history of urban policy in Budapest and the influence of this policy in other parts of the country. It also shows how the three small provincial towns – Buda, Old Buda and Pest – became the capital of the country and a dynamic European city. The date of 1867 is justified by the fact that this was the year of the Compromise Agreement, while the year 1885 marked the National Industrial Exhibition.

The exhibition is organized around three major themes:

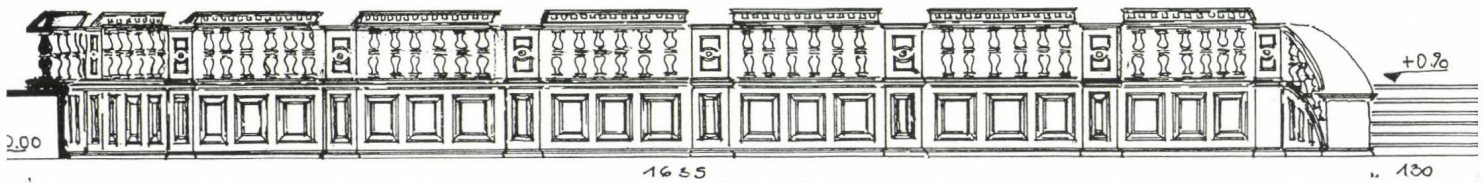
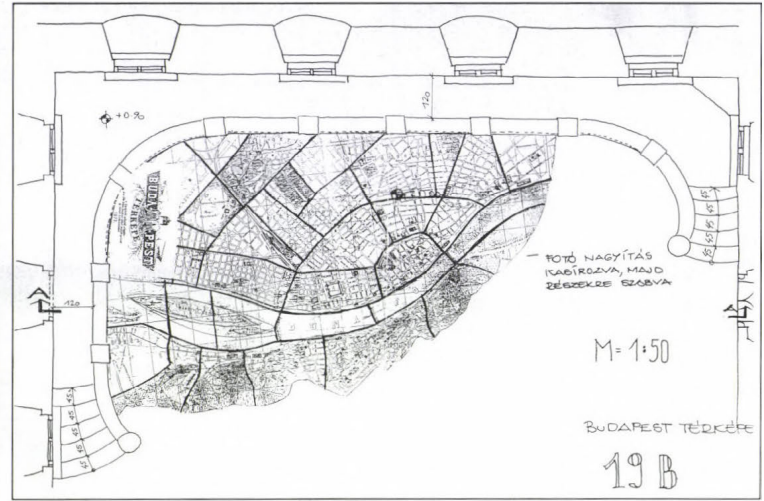
- I. The history of unification, the expanding city;
- II. Everyday life and festivals of the city;
- III. Academic and artistic life in the city.

In choosing the exhibits, we tried to select both documents and objects that offer specialized information, and representative artworks. We have displayed a number of hitherto unknown or rarely exhibited cityscapes, graphic illustrations, architectural and technical plans and designs, as well as archival material, together with interiors evoking the atmosphere of the period and outstanding artworks.

The final form of the exhibition was planned and designed by László Rajk and Zsuzsa Borvendég. They did not simply design suitable backgrounds and showcases, but – in a sense – became genuine co-authors. In many cases, we re-wrote the original scenario in order to incorporate his visual ideas. As a result of this fruitful cooperation, the exhibition will no doubt be highly successful.

Egy nagyváros születése

Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma földszinti termeiben 1998. márc. 29.–1999. január 3. Rendezte a BTM tudományos munkacsoportja, F Dózsa Katalin vezetésével
Látványterv: Rajk László és Borvendég Zsuzsa
Kivitel: Erdélyi Károly Művészeti Vállalkozása
Grafika: Heading KFT

A barokk csarnok freskóvázlatokkal és Budapest térképével, lent: a rálátást biztosító emelvény terve
The Baroque Hall with fresco designs and the map of Budapest, down: the plan of the podium

A témavázlatot elküldtem a kollégáknak, és szétosztottuk a feladatokat, azon túl, hogy természetesen mindenki a saját gyűjteményében felhasználható tárgyi anyagot összeszedte. Így a korszak képzőművészetének ismertetését (beleértve a Nemzeti Galéria és Szépművészeti Múzeum gyűjteményének felmérését illetve a kollégákkal való kapcsolattartást) Szvoboda Domániszky Gabriella, sajtóját Buzinkay Géza, iskolaügyét Erdei Gyöngyi, a fotográfiát Baróti Judit, a kisvárosi Budapest anyagának összegyűjtését Létay Miklós, a műszaki tárgyakat (az Országos Műszaki Múzeum és Elektrotechnikai Múzeum anyagának is a felmérését, illetve a velük való kapcsolattartást) Somfalvi István, a régészeti anyag összeszedését Csontos Katalin, végül a látképpályázat képeinek megrendezését Pöldes Emilia vállalta. Nagyon fontos munkát végzett Simonovics Ildikó, aki a textilanyag: a ruhák, babák és enterieörök összeválogatása mellett, amelyet mint a textilgyűjtemény vezetője végzett, asszisztensként az én munkámban nyújtott értékes segítséget.

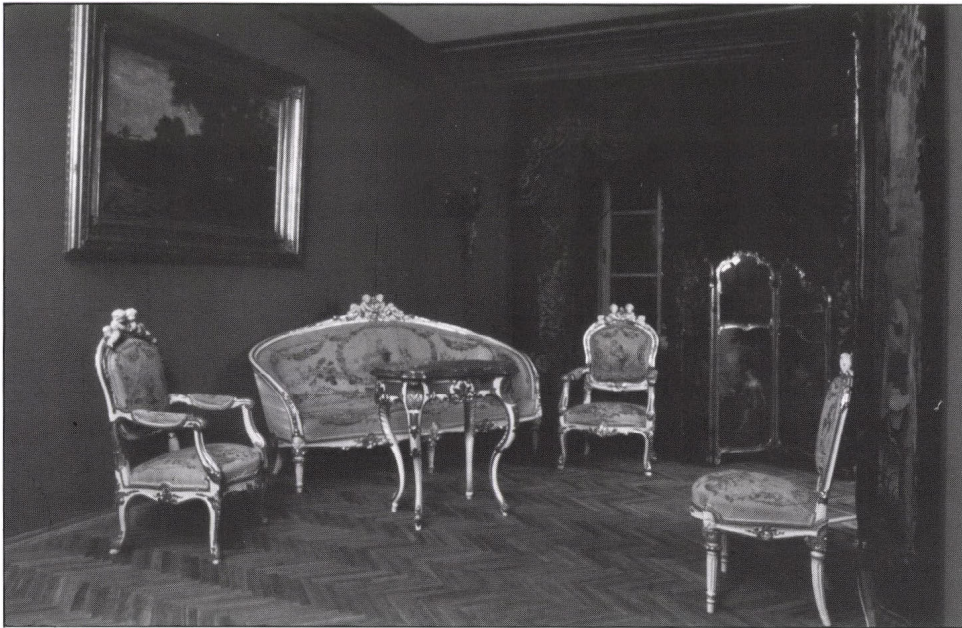
A témavázlatot elküldtem Gyáni Gábornak, Bácskai Verának és Holló Szilvia közvetítésével Horváth J. Andrásnak, aki nagyon pontosan megbírált, fontos problémákat, hiányokat vetve fel. Horváth J. András a továbbiakban Czaga Viktoriával együtt aktívan résztvett a kiállítás létrejöttében: ők választották ki a Fővárosi Levéltár anyagát, és megírták az egyesítés és előzményeinek szakanyagát.

Az első témavázlatot megtekintve megállapítható, hogy a későbbi kiállítás minden fontos eleme benne volt, de nem jó sorrendben. Sokszor az egyes témák átfedésbe kerültek, az egész ötletgazdagságként jelentkezett és jelentős

hiányok voltak (közegészségügy, iskolaügy, stb.). Egyszóval nagyon nyers volt. Az sem volt eldöntve, hogy pontosan milyen időszakot ölel fel. Bár tulajdonképpen az egyesítés idejét akartuk bemutatni, az nyilvánvaló volt, hogy ha az 1873-as évhez ragaszkodunk, még a korszakra jellemző épületek, alkotások is kimaradhatnak. Vagy azért, mert már megépültek, mint pl. a Tudományos Akadémia vagy a Közvágóhíd, vagy még nem épültek meg, mint pl. a Margithíd. De kérdéses volt az is, hogy meddig menjünk el az időben, félő volt, hogy a korszakból nem lesz elég bemutatandó tárgy, ezért esetleg ki kell terjeszteni az időhatárt a századfordulóra. A másik kérdés az volt, hogy csak a szorosan vett város-történet kerüljön-e bele, vagy Budapest fővárosi funkciójából következő feladatok is. Az előbbi megoldás esetében pl. nem lett volna helye az Országos Képtár megalakulásának, mint nem fővárosi kezdeményezésnek.

1997 első fele az anyag- és ismeretgyűjtés (no meg a pályázás, pénzkeresés, igaz, az utóbbitől nem sokat találtunk!) ideje volt. A kollégák írásban véleményezték a témavázlatot, ami aztán megbeszélések folyamán, divatos angol szóval élve brain-storming módszerrel csiszolódott, érlelődött, alakult és bővült, illetve rendszereződött. Egyértelművé vált, hogy az egyesítés korszakából minden területre kiterjedő, keresztmetszetszerű bemutatásra kell vállalkoznunk. A kiállításnak tartalmaznia kell Budapest egyesítése és a tudatos városfejlesztés történetét, hatását az egész országra. Azt a folyamatot kell bemutatni, ahogy a három kisebb, provinciális városból az ország, majd Európa egyik centruma lett. Bizonyos témák kiestek, pl. az eseménytörténet, annál is inkább, mert végül szinte valamennyi je-

lentős történés (a Liszt jubileumtól a koleráig) besorolható volt valamelyik végleges tematikához. Kialakultak az időhatárok, amelyek így utólag világosnak és magától értetődőnek tűnnek. Az 1867-es kezdést a politikai történelem – ki-egyezés, koronázás –, az 1885-ös lezárást pedig az abban az évben rendezett országos ipari kiállítás indokolja, amelyen a főváros először jelent meg a térség központjaként. Az 1885-ös időhatárt erősítette az is, hogy 1884-85-ben a főváros egy városképi pályázatot írt ki, amelynek műveit a Fővárosi Képtár őrzi, s a megkapó, a régi várost felidéző festményeket is be kívántuk mutatni, mégpedig az újonnan épülő barokk csarnokban. Munka közben rájöttünk, hogy hangsúlyoznunk kell, mennyire fontos volt a nagyvárosok számára a világkiállításokon való részvétel, másrészt mennyire megváltoztatta a rendező városok arculatát az, hogy egy bizonyos meghatározott időre a világ központjává váltak és hatalmas tömegeket kellett befogadniuk. Kiderült (nem utolsósorban Szvoboda Domániszky Gabriella friss kutatásai alapján) hogy az alakuló Budapest életében is kifejezetten jelentős volt az 1873-as bécsi világkiállítás való részvétel. Az 1885-ös kiállítás iparművészeti jelentőségére Csenkey Éva hívta fel a figyelmünket. Az 1873-as és az 1885-ös kiállítás bemutatott vagy vásárolt tervek, dokumentumok, tárgyakat az anyagválogatásnál igyekeztünk felhasználni, majd a képalírásokban felhívni rá a figyelmet. Ezek úgy kísérik végig a kiállítást, mint egy opera vezérmotívumai. Hasonlóan „vezérmotívumokká” váltak azok a Klósz felvételek Budapestről, amelyeket díszdobozba gyűjtve Gerlóczy Károly a Középtemeyi Bizottmány ajándékként kapott 1879-ben.

Az Andrassy-szalon – The Andrassy parlour

Időközben megkezdtek a katalógus tanulmányainak összegyűjtését is. Ezekben a szerzők egy-egy olyan témát bontanak ki, amelyet a kiállításon – műfaji kötöttségek és helyhiány miatt csak felvillantunk. Így csatlakozott a kutatógárdához Sipos András (közegészségügy), Forrai Judit (prostitúció), Bódis Mária (színház), Draveczy Balázs (vendéglátás) és Gábor Eszter, aki a látképpályázat tudományos feldolgozásával már előzőleg is foglalkozott. Egyidejűleg felvettük a kapcsolatot a más múzeumokban dolgozó kollegákkal is, akik egyrészt anyagot gyűjtöttek, másrészt szintén ötleteket adtak. A kiindulópontunk az volt, hogy a kiállításnak elsősorban a Budapesti Történelmi Múzeum (ebben a témában hihetetlenül gazdag) anyagára kell épülnie, kiegészülve az éppen olyan jelentős levéltári anyaggal. Itt külön meg kell említeni azt a nagyvonalú segítséget, amit a Budapesti Fővárosi Levéltár vezetősége, illetve restaurátorai nyújtottak, mivel a kiállításra kiválasztott (nem kis mennyiségű) dokumentumot soron kívül restaurálták. A többi múzeumból elsősorban olyan kiemelkedő jelentőségű műtárgyakat kértünk, amelyek minőségben és jellegben eltérnek saját anyagunktól. Így a Nemzeti Múzeumból Körmöczy Katalin főosztályvezető segítségével három nagyon jelentős tárgycsoportot kaptunk, köztük azt a zongorát, amelyen Liszt Ferenc 1873-ban, tevékenységének 50. évfordulót ünnepeve az első nagyvárosias, új Duna-parti szállodában, Grand Hotel Hungáriában játszott. (Ez is kitűnő példa a várostörténet és a művészet összefonódására). A Szépművészeti Múzeumban Ember Ildikó az Országos Képtár ismertetését és a festmények kiválasztását vállalta, az Iparművészeti Múzeumban Csenkey Éva a kerámiák kiválasztása mellett a tematika kidolgozásában is résztvett, illetve a többi osztály vezetői, Batári Ferenc, Békési Éva, Pásztor Emese és munkatársaik köl-

csönzéseikkel nyújtottak értékes segítséget. A Nemzeti Galériában a Grafikai Osztály vezetője, Bajkay Éva segítségével vetődött fel, hogy a korszakban megrendelt és kivitelezett Lotz Károly és Than Mór freskók nagy méretű szénvázatait is bemutassuk, amelyeket a barokk csarnok felső falaira szántunk. A Nemzeti Galéria festészeti osztálya pedig egészen kiemelkedő értékű műveket adott kölcsön, köztük Munkácsy Mihály Köpülő asszony c. képét, amely az 1873-as bécsi kiállításon volt bemutatva. Az Óbudai Múzeum hozzájárulása nélkül hiányos lett volna a kisvárosi Budapest bemutatása. A színházi és zenei blokkot túlnyomórészt az Országos Széchényi Könyvtár és a Színházi Intézet anyagából állítottuk össze. De jelentős volt a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, az Országos Műszaki Múzeum, az Elektrotechnikai Múzeum segítsége is.

1997 második felére összeállt az anyag, kialakult a kiállítási koncepció és a tematika akkor véglegesnek tűnő sorrendje (ami persze végül mégiscsak alaposan megváltozott.)

Az alapelv az volt, hogy igyekezzünk az információkat, dokumentumokat igénylő látogató számára éppúgy élményt nyújtani, mint azoknak, akik elsősorban a látványra és a műtárgyakra kíváncsiak. Maga a kiállítás végül is igazolta az elképzelésünket – sok az olyan látogató, aki félóra alatt végigsétál a tárlaton, de nagyon sokan (köztük számos külföldi) gondosan végigolvassák az információkat és böngészik a dokumentumokat.

A tematikát három nagy csoportra osztottuk: a bejárat baloldalán az egyesítés történetének, a város terjeszkedésének főleg kétdimenziós anyagát-dokumentumokat, terveket, metszeteiket, fotókat helyeztük volna el, a másik oldalra a város életét reprezentáló látványosabb enteriőröket. A kiállítás utolsó harmadában tudomány és a művészet témakörét szántuk, amelyben el-

sősorban a kiemelkedő értékű ipar-, és képzőművészeti tárgyak dominálnak.

Elsőnek a látványos enteriőrök illetve a legjelentősebb műtárgyak kiválasztása és véglegesítése történt meg. Mivel Andrassy Gyula bútorait őrzi a BTM, magától értetődő volt a Duna-parti palota szalonjának rekonstruálása. A középosztályt az Iparművészeti Múzeum hálósobabútorával kívántuk bemutatni, Vigh Annamária ötletével, a gyermeksarokkal kibővítve. Ehhez jó segítséget nyújtott Moskovszky Éva gazdag játékgyűjteménye és az Óbudai Múzeum félparaszti polgári női ruhája, amelyet így dajkának öltöztethetünk. A középosztályhoz soroltuk a fotóműteremben „fényképeszkedő” esküvői ruhás párt is. A műterem berendezése, bár nem budapesti eredetű, felhívta a figyelmet a korszakban oly jelentős új műfaj, a fotográfia jelentőségére. Az alsóbb rétegek életmódját szinte kompletten őrizte meg az Óbudai Múzeum Békásmegyerről behozott szoba- konyhás berendezése. Eredetileg szerettünk volna valamilyen iparos műhelyt is bemutatni, ez azonban helyhiány miatt végül elmaradt. Ugyanígy kiválasztódtak a kisebb enteriőr együttesek – így pl. dr. Janny Gyula orvos mosdóasztala a mosdókészlettel (MNM) a közegészségügy témájánál, vagy a prostitúció kissé elvont bemutatása: a Magyar utcai bordélyházból bekerült zeneszekerény mellett a piros fűzős, alsósoknyás bábu és Székely Bertalan fáradt táncosnőt ábrázoló festménye. Hasonlóképpen tudtuk, hogy a színházat a Népszínház királyi páholyának foteljei és zenekari mellvédje (az Országos Színház-történelmi Intézet és Múzeum anyaga) fogja látványossá tenni. Buzinkay Géza javasolta, hogy az irodalmi, sajtó relikviákat egy könyvesbolt kirakatába helyezzük el. Megfogadtuk Csenkey Éva tanácsát is, aki azt ajánlotta, hogy csináljuk meg az 1885-ös kiállítás egyik fényképen látható kerámiavitrint.

Szoba-konyhás lakás, Békásmegyér Room and kitchen flat, Békásmegyér

A fentiek alapján elkészült a forgatókönyvvázlat, amelynek fő témái a következők voltak:

1. *Az egyesülés története, a terjeszkedő város Nagy panorámakép Budapestről az egyesülés idején, Gévay Béla képe, 1873*

1.1. *Az egyesítés előkészítői: Mária Terézia, II. József, József nádor, Széchenyi István*

1.2. *A kiegyezés és koronázás, mint az egyesülés egyik feltétele.*

1.3. *A városkegyesítés előzményei, az egyesítés közigazgatási története.*

1.4. *„Milyen volt, milyen nem lett és milyen lett a város?”*

1.5. *Az egyesülés gazdasági előzményei és következményei.*

1.6. *Világkiállítások – London, Párizs, Bécs*

1.7. *Az 1885-ös Budapesti Ipari Kiállítás*

II. *A VÁROS ÉLETE*

2.1. *Budapest és a korabeli városok fejlődése London, Párizs, Bécs, München, Prága és más monarchiabeli városok*

2.2. *Egy -egy városrész lakosainak száma, összetétele, jellemző tevékenysége, rétegződése – statisztikák*

2.3. *A város tulajdonosai – arisztokrácia és paloták, társasági élet*

2.4. *A középosztály rétegei és meghitt körei – kaszinók, kioszkok, vendéglők, kávéházak, egyletek, fürdők*

2.5. *A nagyvárosi Budapest-Belváros: Lipótváros, Terézváros emeletes házai, kívül, belül*

2.6. *Az ún. alsóbb rétegek, cselédség, a kisvárosi és falusi külvárosok*

2.7. *A város vadregényes, beépítetlen részei*

2.8. *Prostitúció, rendőrség*

2.9. *Közegészségügy, segélyegyletek*

III. *A város tudományos és művészeti élete*

3.1. *Oktatásügy, népiskolák telepítése, iskolaépítés*

3.2. *Tudomány: Tudományos Akadémia*

3.3. *A múlt nyomai: Régészeti emlékek és feltárások*

3.4. *Irodalom, sajtó*

3.5. *Színház-Opera, Nemzeti, Népszínház, német színházak*

3.6. *Zenei élet*

3.7. *Képzőművészet*

Emlékműszobrászat, falképfestészet

Országos Képtár

Az 1885-ös városképi pályázat festményei

A forgatókönyvvázlat tehát megvolt, és az anyag is összegyűlt. Az a félelmünk, hogy az 1867–1885 közötti időszakban nem találunk elég tárgyat, nem igazolódott be, sőt a továbbiakban éppen ellenkezőleg: megkezdődött a harc a felületekért és annak eldöntése, hogy a szívünknek nagyon kedves és izgalmas anyagok közül végül is miről kelljen lemondanunk. Az egész azonban képileg nem állt össze, tele volt kérdésekkel és problémákkal. Például: hogyan indítsuk a kiállítást, ha egy nagy panorámakép van az elején, ami lezárja a teret és nincs távlat. Hogyan sorakozzanak egymás mellett az enteriőrök, hogy ne diorámák sorozatát lássuk, és hogyan fusson mindez az utolsó traktusba? De legalább ennyire kérdéses volt, hogy a barokk csarnok óriási magassága hogyan fog viszonyulni a csarnokban felállított paravánokhoz és az azokon elhelyezett festményekhez, nem fogja-e agyonnyomni a kisebb képeket? És egyáltalán, mivel lehetne a nagy belteret csökkenteni? Az anyag most már a zsúfoltság és áttekinthetlenség réme miatt volt nyers. De kicsit zavaros volt az is, hogy ha a látogatók a harmadik, a művészeti részbe jutnak,

és körbejárják a teret, hogy lehet továbbvezetni őket a barokk csarnok felé.

Rajk Lászlóra várt az a feladat, hogy ebből a most már hatalmas konglomerátumból látványt varázsoljon. Rajk igazi társszerzője lett a kiállításnak. Nagy színházi és film díszlettervezői tapasztalatokkal rendelkezve, több nagy sikerű kiállítás (1994, Holocaust, 1996 Bécs: Budapest a századfordulón) tervezőjeként azt is érezte, hogy a múzeum a műtárgyról szól, és az ő feladata nem megteremteni, vagy helyettesíteni a látványt, hanem elsősorban „végszavazni”, megfelelő keretet adni a tárgyknak. Nagyon jó partner volt a műtárgyvédelmi követelmények érvényesítésében is, a legteljesebb mértékben átérve a muzeológus örök dilemmáját: kiállítást csinálni és ugyanakkor megőrizni a tárgyat az utókor számára.

Alaposan belenyúlt a forgatókönyvbe, majd nem előlről kellett kezdeni az egészet. Először is megfordította a sortrendet, a barokk csarnokon keresztül indította a közönséget, így az útvonal – az eddigiekhez képest visszafelé – magától adódott. Elképzelése szerint a bejáratnál a három város (Pest, Buda, Óbuda) címerétől induló és Budapest színeiben – piros-sárga-kék – játszó vashidak futottak volna össze a magasban a csarnok túlsó kijáratánál az egyesített Budapest címerben. Erről az ötletéről később a pénzühiány miatt lemondunk. A csarnokba egy nagyméretű, az egyesítés idejének Budapestjét ábrázoló térképet helyeztet el. A közönség számára emelvényt építtetett, amelynek mellvédjén korabeli Budapest ábrázolások másolatai kaptak helyet. Így a látogatók rögtön megismerkedhettek az egyesítés korának városával. Az eredeti elképzelés szerint – amiről szintén pénzühiány miatt mondtunk le – a fotómásolatoknál elhelyezett gombokat nyomogatva a térkép megfelelő pontjain lámpácskák villantak volna fel. Az emelvény fal felőli oldalán egykorú hirdetések másolatait ragasztottuk ki, amelyek a kor hangulatát közvetítik. A nagyméretű Budapest látkép a csarnok mögötti kis folyosóra került, amely így egyrészt mint egy valódi panorama az ablakokon keresztül látható, másrészt az emelvényről belépve egy kis erkélyről tekinthető meg. Az ablakoknak több helyen is jelentős szerepe van. A kiegyezés témaköréhez kapcsolódó férfi díszmagyar ruha a vitriné alakított ablaknyílásba került, és az emelvényen tovább sétálva bekukkanthatunk a kiállítás végére, a kétoldalra berendezett (bizonyos mértékig a csarnok felé is forduló) könyvesboltba és a színházi páholyba.

A freskóvázlatok barokk csarnokban történő elhelyezésével Rajk azonnal egyetértett, s a tetőbe függesztve képzelte el őket, abban reménykedve, hogy a szénvázlatok nem csak azt fogják reprezentálni, hogy a korszakban milyen „monumentális” monumentális festészet létezett, de a táblák a terem kissé visszhangos akusztikáján is javítani fognak.

Az egyesítés témakörének elhelyezése szinte adódott a csarnok melletti kisebb folyosón, de az igazi feladat a derékszögű, mintegy 600 m²-es alaprajzú kiállítási terület beosztása volt. Az eredeti elképzelés megmaradt, az egyik oldalon a város terjeszkedésével, épülésével, gazdaságának fejlődésével foglalkozó kétdimenziós anyag került, a másik oldalra pedig a város élete a kisebb-nagyobb enteriőrökkel. Kétoldalt ferdén elhelyezett tárlók kötik össze, ami a látogató haladását is megkönnyíti, mert a vitrinek között oda-vissza tud mozogni. Rajk László tervezte az egymásnak fordított, grafikai tárlószerű, fenyőfából készült, UV-fóliás vitrineket is, amelyek egy betéttel a dokumentumok, metszetek, akvarellek, eredeti mélységükben kisebb tárgyak bemutatására alkalmazhatók. A látvány érdekében azonban a tematikán és főleg a sorrenden valamit változtatni kellett, ami helyenként a forgatókönyv előnyére szolgált, néhol kompromisszumra kényszerítet. Néhány résztema elmaradt (pl. a többi város fejlődése, amiből csak egy statisztikai tábla lett), vagy átalakult, illetve áthelyeződött. A terem hosszanti oldalán került végébe, a kétablakos sarokban magától adódott az Andrásy szalon elhelyezése, a másik végébe a hálószoba bútor (sajnos csak a két ágy és egy éjjeliszekevény fért el, különben be kellett volna falazni az egyik ablakot. A középosztály életének dokumentálása és a hálószoba közé ékelődött a prostitúció és az egészségügy. A hálószobával szembe került a fotóműterem, így bár az esküvői pár még a polgársághoz kötődik, de a művészet témaköre a fotográfiával kezdődik. A világkiállításokat – kiemelve az 1873-as bécsit – szintén a művészetnél mutattuk be, s a rész végére került, mintegy lezárásként az 1885-ös ipari kiállítás is. Úgy véltük, mivel a két kiállítás az egész tárlaton végigvonul, megengedhetjük azt, hogy elsősorban művészeti jelentőségüket hangsúlyozzuk.

A színház és a könyvesbolt, illetve a Liszt zongora végül az egyébként rosszul használható folyosórészekhez került kabinetszerű megoldással. A festményeket és iparművészet tárgyakat az egykor a Tudományos Akadémián elhelyezett Országos Képtárat felidézve alakítottuk ki. Az Országos Képtár másik termét rekonstruálta az utolsó egység, amelyben látképpályázat festményei láthatók, mintegy a kiállítás befejezéseként, bemutatva, hogy milyen lett a város 1885-re.

A forgatókönyv, a látványterv elkészült – már csak meg kellett valósítani, és várni a látogatók és a szakma véleményét, hogy a fent vázolt törekvésekből mit is sikerült megvalósítanunk? Ha hiszünk a vendégkönyv udvarias bejegyzéseinek, amelyek kiemelik a látvány szépségét és az információk gazdagságát: a látogatóknak tetszik a kiállítás. ■

Nemzetközi kapcsolatok

„Harc a kulturális javak illegális kereskedelme ellen”

Múzeumi Világnap, 1998. május 18.

Mihály Mária

Az ICOM Közgyűlése 1977-ben döntött arról, hogy május 18-án Múzeumi Világnapot tart. A világnap rendezvényei évente egy-egy központilag kiválasztott témához kapcsolódnak. 1997-ben, a Múzeumi Világnap huszadik évfordulóján különösen fontos és időszerű témát választottak a kulturális javak illegális kereskedelme elleni harcot. Minthogy a kulturális örökség veszélyeztetettsége világszerte aggasztó méreteket öltött, az ICOM ebben az évben újra ezt a témát jelölte meg. Míg a múlt évben az ellopott, elveszett műtárgyakra összpontosítottunk, az idén a kulturális javak védelméről szóló nemzetközi egyezmények jelentőségét hangsúlyoztuk.

Ezekhez az egyezményekhez többnyire azok a gazdag örökséggel rendelkező de „szegényebb” országok csatlakoztak, amelyek a legtöbb veszteséget szenvedik el, míg a gazdag és virágzó műkereskedelemmel bíró országok közül csak nagyon kevesen. Mivel a kulturális javak illegális kereskedelme elleni harc csak nemzetközi összefogással lehet eredményes, az UNESCO és az ICOM felszólítja a tagországokat, hogy ratifikálják a kulturális javak védelméről szóló nemzetközi egyezményeket. Hazánk minden ilyen egyezményt ratifikált.

A kulturális javak tömeges méretű pusztulását, szétszóródását főként a háborúk okozzák. Még ma sem tudjuk teljességgel felmérni – és még kevésbé helyreállítani – azt a világméretű veszteséget, amelyet a II. világháború okozott e téren is. A II. világháború tapasztalata indította arra az UNESCO-t, hogy nemzetközi egyezményt hozzon létre a kulturális javak védelmére fegyveres összeütközés esetén. Az 1954. évi Hágai Egyezmény kimondja, hogy katonai cselekmények nem irányulhatnak kulturális javak ellen, a kulturális javak hadizsákmányul vagy háborús jóvátételül nem szolgálhatnak.

A kulturális javak megőrzéséhez szükséges források hiánya és a háborús pusztítások mellett „előkelő” helyet foglal el a kulturális örökséget veszélyeztető tényezők között az „illegális műkereskedelem”. Az illegális műkereskedelem a hatvanas-hetvenes években kezdett komoly méreteket ölteni. Ekkor alkotta meg az UNESCO a kulturális örökség védelmét szolgáló második nemzetközi egyezményét, az 1970. évi Párizsi Egyezményt, amely a kulturális javak illegális kereskedelmét kívánja visszaszorítani. Ez az Egyezmény előírja a tagállamoknak, hogy szabályozzák a kulturális javak exportját és kötelezzék a műkereskedőket a forgalmazott javak regisztrálására. Az Egyezmény ugyanakkor kimondja,

hogy a lopott vagy jogtalanul forgalmazott műtárgyakat vissza kell adni és visszaadás esetén a jóhiszemű vásárlót méltányos kártérítés illeti meg.

Tekintve, hogy sok ország jogrendje szerint a jóhiszemű vásárló azonnal vagy bizonyos idő elteltével a lopott tárgy jogos tulajdonosává válik, legtöbbször lehetetlen a műtárgyak visszaszerzése. Az 1970. évi Párizsi Egyezmény azzal, hogy a jóhiszemű vásárló kérdését túlságosan is jóindulatúan kezeli, inkább segíti, mintsem megakadályozza az illegális műkereskedelmet. Ezért ez az Egyezmény ezen a ponton módosításra szorult. Az UNESCO felkérésére az UNIDROIT, a magánjog egyesítését szolgáló nemzetközi szervezet alkotta meg az új egyezményt.

Az UNIDROIT Egyezmény szigorúbb előírásokat tartalmaz a jóhiszeműség bizonyításához, valamint különleges védelmet nyújt a kulturális javak legvesélyeztetettebb fajtáinak (régészeti leletek, műemlékek tartozékai, egyházi javak, őslakosok, bennszülött népcsoportok vallási, rituális tárgyai stb.). Az UNIDROIT egyezményt 22 ország írta alá és ezideig 7 ország ratifikálta, közöttük hazánk is.

Az ICOM komoly részt vállal az illegális műkereskedelem elleni harcban. 1968-ban készítette el a „Vásárlási etikát”, majd 1986-ban az ICOM Etikai Kódexét, amely a mai napig irányadó nemzetközi dokumentum. Szigorú szabályokat tartalmaz a múzeumokra vonatkozóan: múzeum nem vásárolhat meg nem tisztázott eredetű műtárgyat. A múzeumi szakembereknek pedig kötelességük azonnal felhívni az illetékes hatóságok figyelmét, amennyiben jogtalanul forgalmazott tárgy kerül a látókörükbe.

Az ICOM 1993-ban „Száz eltűnt műtárgy” (One Hundred Missing Object) címmel kiadványsorozatot indított a különösen veszélyeztetett országok, térségek kulturális örökségének visszaszerzése és a további fosztogatások megállítása céljából. 1993-ban jelent meg a Looting in Angkor, ill. 1994-ben Looting in Africa címmel; s készen van a dél-amerikai kötet, készül a közép-kelet-európai is. A kiadványok megjelenése után egyre gyarapodik a meglelt tárgyak száma, amelyek időről-időre megjelennek a műkereskedelem legális színhelyein. A New-York-i Metropolitan Museum of Art éppen az ICOM Etikai Kódexére hivatkozva adott vissza nemrégiben Kambodzsanak egy, a fent említett kötetben közzétett X. századi Síva-szobor fejet. ■

International Museum World Day 1998 – Fight Against the Illegal Trade of Cultural Goods

ICOM Hungarian National Committee held a press conference on the occasion of the International Museum World Day on May 18, 1998, on ICOM's activity and publications in this field.

On the twentieth anniversary of the International Museum World Day, in 1997, ICOM chose a particularly timely and important theme, the fight against the illegal trade of cultural goods. Since the dangers to cultural heritage are really serious, ICOM again decided to call attention to this issue in 1998, too. The previous year the main emphasis was on stolen and lost artworks, while the main theme in 1998 was the importance of international treaties on the protection of cultural goods.

These treaties have been primarily ratified by 'poorer' countries which can boast a lavish cultural heritage and which have suffered the most losses. Very few of the 'rich' countries with a flourishing antiquities trade have signed these treaties. Since the fight against illegal trade can only be successful through international cooperation, both UNESCO and ICOM have appealed to their members to ratify international treaties on the protection of cultural goods.

Hungary has ratified all of the relevant treaties.

Könyv- és folyóiratszemle

Gömör – Kishonti Téka

Napjainkban az igazán figyelmes szakembernek sem könnyű eligazodnia az örvendetes módon megszorodott helytörténeti kiadványok gazdag tárházában. Különösen akkor, ha azok valamely vidéki intézmény vagy egyesület jóvoltából látnak napvilágot. Méginkább így van ez, ha egy külföldi egyesületről van szó.

Gömör helyismereti irodalma az utóbbi évtizedekben rendkívüli mértékben gazdagodott. Ezt a palettát színesíti a rimaszombati székhelyű *Gömör-Kishonti Múzeumegyesület* által tavaly indított kiadványsorozat, melynek eddig két kötete látott napvilágot.

Az első a *Gömör-Kishont vármegye nemes családjai* címet viseli. Szerzője az a *Forgon Mihály*, aki szülőfaluja, a Vály-völgyi Mihályfalva után *Mihályfalusi* előnevet viselt, s aki méltatlanul elfeledett alakja a gömöri helytörténeti kutatásoknak. Egyműves szerzőről van szó, akinek munkája 1909-ben jelent meg először, s a könyv ma már alig-alig hozzáférhető. Ezen változat a mostani kiadás, hiszen Mihályfalusi Forgon Mihály monográfiája nemcsak Gömör helytörténeti irodalmának, de a magyar családtörténeti irodalomnak is tartós értéke. A szerző alapos kutatást végzett, minden család esetében igyekezett kideríteni a nemesítés idejét vagy ha ez nem sikerült, legalább legrégebb birtokait próbálta kikutatni. Munkája során számos forrást felhasznált, így Gömör-Kishont vármegye levéltári dokumentumait, az Országos Levéltárnak a gömöri és kishonti térségekre vonatkozó iratanyagait, valamint a jászói konvent és az egri káptalan levéltárainak megfelelő dokumentumait. Éveken át kutatott a Nemzeti Múzeum levéltárában és könyvtárában, a Gömör Megyei Múzeum levéltárában, valamint számos magántulajdonban levő családi levéltárban.

A kötetet *Czente Miklós* írása zárja, melyben az olvasó elé tárja Forgon Mihály életét, munkásságát, könyvének fogadtatását és a helytörténeti irodalomban betöltött szerepét.

A Gömör-Kishonti Téka második kötete szintén egy sok évtizeddel – közel százharminc évvel – ezelőtti munka, melynek szerzője az a *Balogh Béla*, akit a gömöri helytörténeti kutatás Putnok monográfusaként ismer és tisztel. Putnokra kerülését (1867) megelőzően, mintegy tíz éven keresztül Harmacra volt református lelkész.

Harmac református kisközség a Rima völgyében, ma Szlovákiában található. Krónikása 1848-ig írja meg a falu történetét. A bevezetőben

szól a település középkori történetéről és a községi birtokviszonyokról.

Ezt követően – két részre tagolva dolgozatát – részletesen feldolgozza a falu 100 éves egyháztörténetét: I. 1748–1822; II. 1822–1848. Forrássai az 1748-tól fellelhető egyházi anyakönyv és a protokollumok voltak. Mégsem pusztán egyháztörténetről van szó, mert mindhárom egységben van egy-egy fejezet, amely a népeletről, a népszokásokkal, a népjellem alakulásával foglalkozik. Emellett az egyháztörténeti fejezetekben is számos néprajzi adatot talál a figyelmes olvasó.

Balogh Béla e munkája mindeztől kezdve csak kéziratban volt olvasható. A kéziratnak három példány is ismeretes a kutatók előtt. Az egyiket – feltételezhetően az eredeti, több helyen javított példányt – Balogh magával vitte Putnokra. Ez a putnoki református egyház tulajdona, fénymásolatát a putnoki Gömöri Múzeum adattárában őrzik (Ltsz.: 89.73.1.). A másikat, amelyet feltételezhetően a Putnokon fellelhető példányról maga a szerző másolta át, a harmaci református egyház levéltárában őrzik. A harmadik, *Felső Nagy János* harmaci bíró által 1877-ben, majd erről 1931-ben *Domonkos Gyula* által lemásolt példány, melyet mindketten kiegészítettek egyéb, a falut és az egyházat érintő feljegyzésekkel is. Szintén a harmaci református egyház levéltárába került a Gömör-Kishonti Téka 2. köteteként megjelent *Harmaci krónika* ez utóbbi példány alapján került kinyomtatásra oly módon, hogy a kéziratok krónikában található feljegyzések közlésétől a szerkesztő eltekintett. Kivételt csupán Felső Nagy János rövid önéletrajzával tett. Illesztett viszont a kötet végére egy válogatást a tárgyalt időszakból származó egyháztanácsi jegyzőkönyvekből és számadáskönyvekből, tehát azokból a dokumentumokból, melyeket Balogh Béla is használt. A kötetet a krónikában előforduló régies kifejezések magyarázata zárja. A most megjelent krónikát *Nagy Janka Teodóra* értő és érző tanulmánya vezeti be.

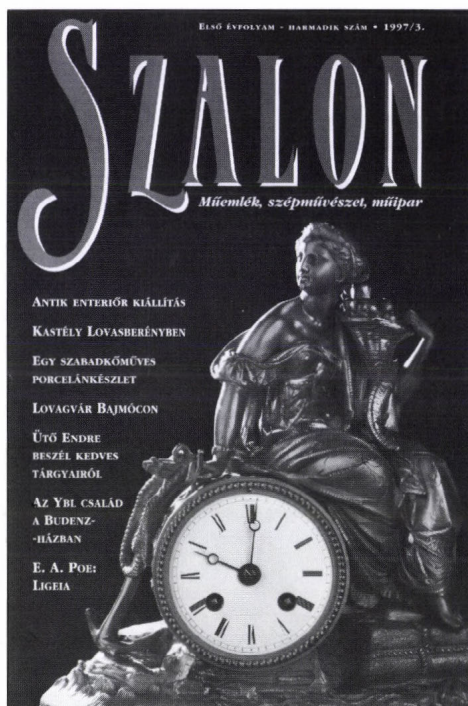
A Gömör-Kishont vármegye nemes családjai megjelenését a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériuma, valamint a Rozsnyó és Vidéke Alapítvány, a Harmaci krónika megjelenését a Márai Alapítvány támogatta. Mindkét könyvet a Méry ratio kiadó (Somorja, Szlovákia) jelentette meg 1997-ben.

Bodnár Mónika

Szalon

1997-ben új folyóirattal gyarapodott kulturális közéletünk. A Szalon címet viselő, a hazai válassztékban kiemelkedően szép kiállítású lap most már kéthavonta jelenik meg. Az impresszum szövege szerint alapítója és kiadója a Folium Nyomda Kft., az első számban olvashatjuk a felelős kiadó, Varga Zsuzsa beköszöntőjét. Szó szerint idézem: „*Ez a lap ... a múltra kíváncsi, a múlt értékeit féltő szeretettel őrző embereknek készült*”. A Szalon cím is magyarázatot kap: a lap, mint a múlt emlékeiről való társalkodás helye, mint szalon gyűjti egybe hallgatóit, pontosabban olvasóit.

A rovatcímek változatos témakört fognak át: Apropos, Barangolás, Külföldön jártunk, Gyűjtők és gyűjtemények, Régiségek dicsérete, Városszépítés, Fényképalbum, Kertem, virágom, Ebédő palota, Gyertyafény mellett, Kedves tárgyairól..., Szemle. Ezek a címek többé-kevésbé állandóak, időnként némi változtatással, egy-egy különleges aktualitással bíró téma beiktatásával (pl. eltűnt műkincsek nyomában). Vagyis az alcímekben megjelölt témakörből – műemlék, szépművészet, műipar – igen változatos és sokrétű képet kapunk. A színvonalra garancia a főszerkesztő – Vadas József – és a szerkesztőbizottság tagjainak (Somorjay Selysette, Tamás Zsuzsanna, Varga István) személye és főként szakmai jártasságuk. A megjelent írások változó terjedelműek és szín-

vonaliak, de a rovatnak és témának megfelelőek. Ez különösen szerencsés, mivel nyilvánvalóan más mélységet, terjedelmet igényel egy műemlékkel, műtárggyal foglalkozó tanulmány, s megint más interjút készíteni valakivel kedvenc tárgyairól, vagy éppen a kulturális környezet terveiről.

Az első szám szakmai „csemegéket” nyújt: a Vörösváry Ákossal folytatott beszélgetés a magyar műgyűjtés és műpártolás egy speciális formájával ismerteti meg az olvasót, Théophile Gautier „Kleopátra egy éjszakája” című írása a remekül kiválasztott reprodukciókkal a 19. századi romantika orientalizmusának irodalmi és képzőművészeti illusztrációja.

A második szám Külföldön jártunk rovata ismét különlegességgel szolgál: olyan építészettörténeti emléket mutat be a New York melletti Irvington városkában álló Ocragon villa leírásával és képeivel, mely még a hazai szakemberek számára is roppant érdekes és tanulságos. A Divald-hagyaték régi fotói hasonlóképpen nem túl ismertek, még a hozzáértők előtt sem.

A további számok mindegyike tartogat meglepetéseket, érdekességeket, különlegességeket (pl. Két Ybl a Budenz házban – 1997/3.; Désert de Retz, Egy szabadkőműves kert a XVIII. századból – 1998. március; Százegyéves örökifjú, Megújult a budapesti Nagycsarnok – 1998. január).

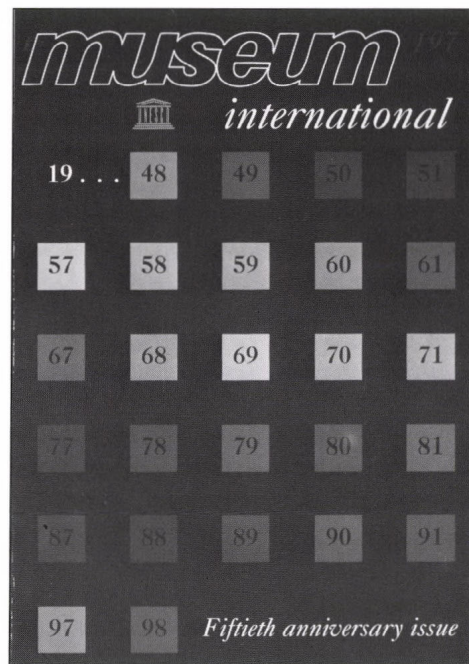
A színvonalas tartalom mellett különösen vonzóvá teszi a kiadványt a hasonlóképpen színvonalas külcsín. A fényképek, reprodukciók, műtárgy- vagy építészeti fotók kiemelkedően szépek, a kötetek kiállítása nemzetközi összehasonlításban is kiállja a próbát.

A szerencsére változatos és egyre bővülő hazai szakfolyóirat-kínálatot a Szalon olvasásra, tanulmányozásra méltó új darabbal gazdagítja.

Basics Beatrix

Museum International 197.

Az UNESCO nagy múltra visszatekintő folyóirata ötvenedik, jubileumi száma hosszabb visszatekintést ad az elmúlt fél évszázad történetéről. Hiroshi Daifuku „Múzeumok és műemlékek, az UNESCO úttörő szerepe” című cikke egészen az első világháború befejeztéig megy vissza időben, amikor megalakult a Népszövetség és azon belül 1922 májusában a Committee on Intellectual Relations (CIR), majd az International Institute for Intellectual Co-operation (IIC). Ennek egyik „leányvállalataként” jött létre az International Museums Office (IMO) és folyóirata, a *Mouseion*. A második világháború kitörésekor

a Népszövetség megszüntette tevékenységét, de az IMO egészen Párizs elfoglalásáig működött.

A második világháború után megalakult UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation) első központja egy Párizsi luxushotel, a megszálló német csapatok volt főhadiszállása, a Hotel Majestic volt, ahol a személyzeti irodák egy részét használaton kívüli fürdőszobákban helyezték el. A fürdőkád ideális irattartónak bizonyult... A fejlődés gyorsan túlépelt a kezdeti nehézségeken. Egyre több határozat született a műemlékek védelme érdekében, többek között az 1954-es hágai konvenció is. Azonban az UNESCO első igazán látványos sikere az 1980-as „nubiai kampány” volt, amikor az asszuáni gát építése miatt elárasztásra szánt területről megmentették és elköltöztették Abu Simbel híres templomát. Bár 1980-ban a szervezet úgy határozott, hogy nem vállal több, a nubiaihoz hasonló kampányt, hamarosan mégis meghirdették a Firenze és Velence műemlékeinek megmentéséért szervezett akciót, majd az indonéz Borobudur buddhista emlékek következtek és a sor azóta sem zárult le.

A cikk írója az UNESCO legnagyobb eredményeként a világörökség védelméről szóló 1972-ben ratifikált konvenciót tartja.

Kenneth Hudson érdekes cikke az ICOM-nak azt az immár ötven éves törekvését követi nyomon, ahogyan a szakértők definiálni próbálták és próbálják ma is a múzeum fogalmát. Ennek kapcsán a szerző a múzeumok társadalmi szerepének áttértelődéséről, a társadalom és a múzeumok kapcsolatáról értekezik. Hudson szerint a jövő a kicsi, jól menedzselt és speciális területeket felölölő múzeumoké, mint például az Ír Whisky vagy az Európai Spárga Múzeum.

Rövid, de annál érdekesebb cikk szól az „Év Európai Múzeuma 1997” díj pályázatáról. Az 1997-es pályázatra 20 országból 66 múzeum je-

lentkezett és a bíráló bizottság tagjai két közös jellemzőt találtak: minden jelentkező múzeum alulfinanszírozott volt és a szükségesnél jóval kevesebb, általában elégedetlen munkatárssal dolgoztak. A bírálók elismerően nyilatkoztak a Romániából pályázó múzeumokról, amelyek bár nagyon szegények, dolgozóik lelkesedése azonban gyakran feledteti az anyagi hiányosságokat.

Az 1997-es díjat végül hosszas mérlegelés után az ankarai Anatóliai Civilizáció Múzeumának ítelték oda.*

A jubileumi szám nemcsak a múltól szól hanem előre, a jövőbe is tekint. Emmanuel Nuakenyi Arinze tollából hosszú cikket olvashatunk az afrikai múzeumokat érintő problémákról, a forráshiányról, az államtól való teljes anyagi függésről, a volt gyarmatosítók által alapított múzeumok afrikai kultúráról való idegenkedéséről. A cikk a problémák mellett rávilágít a pozitív folyamatokra is, például arra, hogy megindult az afrikai muzeológusok kontinensen belüli képzése, fejlesztik a múzeumok biztonsági rendszerét a műtárgyvédelmi szempontok miatt, vándorkiállításokat szerveznek, hogy minél többen megismerkedhessenek a múzeumok céljaival, stb. A szerző szerint az afrikai múzeumok fejlődése, az itt születő új ötletek inspirálhatják a világ más múzeumainak fejlődését is, melyek megújulva léphetik át az új évezred küszöbét.

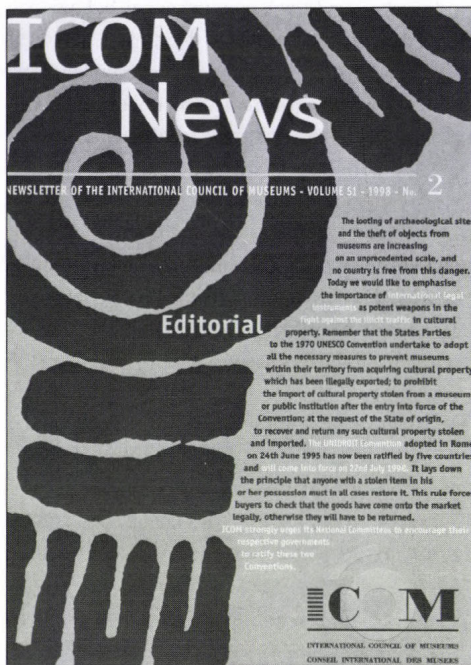
Ivicz Andrea

* Ezzel kapcsolatban lásd a MM 1997/3. számában a MUSEUM AKTUELL cikkének ismertetését a 61–62. oldalon, valamint a 97/4. 2. o. alatt.

ICOM News 1998/2.

Az ICOM Hírlevelének ezévi második száma Manus Brinkmann-nak, az ICOM új főtítkáranak köszöntő levelével kezdődik. Munkaprogramjának legfontosabb pontjai a kulturális értékek illegális kereskedelme elleni harc folytatása és a kulturális értékek megóvása, az ICOM Szakmai Etikai Kódexének minél szélesebb körű elfogadása. Ezen célok elérése érdekében gyarapítani kívánja az ICOM taglétszámát is. A kitűzött feladatok teljesítéséhez az új főtítkárnak az ICOM-tagok bizalmát és segítségét kéri.

A hírlevél fontos témája még az 1997. október 22. és 24. között Amszterdamban az Africom keretei között megrendezett tanácskozás az afrikai kulturális örökség védelméért. Az eredményekről számol be Samuel Sidile, a Mali Nemzeti Múzeum igazgatója, Prof. dr. Rogier M. Bedaux, a leideni Rijksmuseum Afrika részlegének vezetője és Deborah L. Mack, az evanstoni egyetem Afrikai Tanulmányi Programjának mun-

katársa. A konferencia eredményei közé sorolható az is, hogy most először összeállították a „vörös listát”, a leginkább veszélyeztetett afrikai műkincsek jegyzékét.

1998. október 9–16. között Melbourne-ben rendezik meg az ICOM 18. közgyűlést. „Múzeumok és kulturális különbségek: antik kultúrák, új világok” címmel *Beatrice Murphy*-nek az ICOM '98 bizottság tagjának, a Sidney-i Kortárs Művészeti Múzeum igazgatójának gondolatait olvashatók az őszi konferencia céljairól és feladatairól.

Számos rövid cikk is található a Hírlevélben, amelyek többek között a bejruti Nemzeti Múzeum megnyitásáról, az egyiptomi Nubia Múzeum felavatásáról tájékoztatnak. Az ICOM-kezdemenyezések rovatban a műtárgylopásokról, illetve az ezek elleni védekezésről szóló írások olvashatók a karib szigetekről, a dél-amerikai és az elmúlt nyolc év kelet-európai tapasztalatai alapján.

1998-ban végrehajtó bizottsági választások is lesznek a szervezetben. Az ICOM News melléklete tartalmazza a választási szabályokat és bemutatja a pályázókat.

E számmal együtt érkezett meg az ICOM kétnyelvű tanulmányorozatának (Study Series – Calniers d'étude) ötödik száma, amely a múzeumokkal és a múzeumlátogatással kapcsolatos technikai újdonságokkal foglalkozik, az AVICOM (Audiovisual & New Technologies) szerkesztésében.

Jean-Marcel Humbert cikke a múzeumlátogatást megkönnyítő elektronikus tárlatvezetés újdonságairól szól. Ezek közé tartozik, hogy a legújabb szerkezetek „mondanivalója” néhány gombnyomással a látogató igényeihez igazítható.

A hanggal kapcsolatos a londoni Horiman Hangszermúzeum zeneszobájáról szóló írás és *Claude Camirand*, a quebeci Civilizáció Múzeuma igazgatójának cikke, amelyben a zene és a

múzeumi kiállítások sokrétű kapcsolatára világít rá. *Camirand* szerint a zene segíti a kiállítás megértését, a beleélést, hangulatot kölcsönöz a bemutatott tárgyaknak és ráadásul nem kerül sokba.

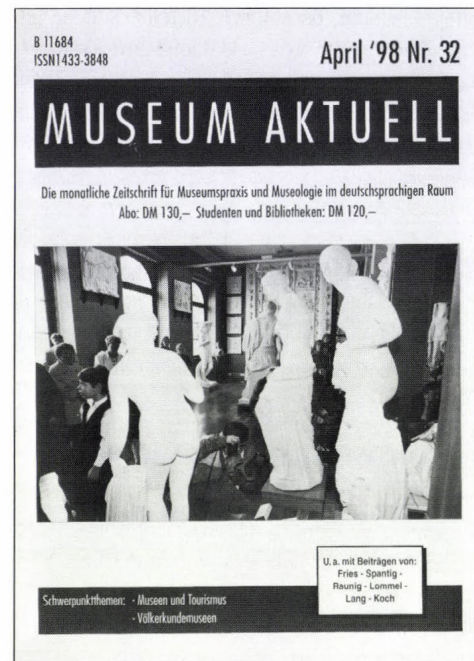
Érdekes cikk olvasható az osztrák Nemzeti Könyvtár multimédia enciklopédiájáról. Elkészítésére három éves programot dolgoztak ki a szakemberek. Az összeállításakor igyekeztek a száraz tények mellett történetekkel és a könyvtár értékes tárgyainak bemutatásával színesíteni az információkat. A virtuális könyvtár látogatóját maga VI. Károly császár üdvözi és mutatja meg az érdeklődőnek a program három részét. Az elsőben a Könyvtár épületét, az itt található szobrok és képek történetét, művészeti értékét ismerhetik meg, majd I. Miksa gyűjteményeivel, az európai könyvnyomtatás történetével, a középkori kéziratos művekkel ismerkedhetnek az érdeklődők. A második részben a Könyvtár egyes részlegeit lehet behatóbban megismerni, a harmadik rész pedig az itt őrzött ritka és értékes könyvekről szól. Az elmúlt fél év tapasztalatait azt bizonyítják, hogy a látogatók nagy érdeklődéssel tanulmányozzák a virtuális enciklopédiát.

Hasonló problémával foglalkozik cikkében a barcelonai *Jordi Pardo*. Az ő témája az, hogy hogyan lehet audiovizuális eszközök alkalmazásával időszerebbé és érdekesebbé tenni a kulturális örökséget bemutató kiállításokat.

Ivicz Andrea

Museum Aktuell, 1998/1-4

A MAGYAR MÚZEUMOK-kal közel egydős, de küllemében, megjelenése rendszerességében és bizonyos fokig tartalmában is a Múzeumi Hírlevélre emlékeztető *Museum Aktuell* a német nyelvterület múzeumi élettel és muzeológiával foglalkozó havi folyóirata. Érdeklődésének homlokterében természetesen Németország és Ausztria áll, de egy-egy hír erejéig más európai, sőt tengerentúli múzeumokról is tudósít. Kiadója nem múzeumi vagy szakmai szervezet, hanem egy magánvállalkozás, mely e folyóirat mellett évente megjelentet egy német és európai „Museumsbranchenbuch“-ot, vagyis a múzeumi gyakorlattal, elsősorban kiállításrendezéssel kapcsolatos árakat, szolgáltatásokat nyújtó cégek címjegyzékét (ezt egyébként a lap előfizetői ingyen megkapják), valamint számos, a múzeumi feldolgozó munkát, leltározást megkönnyítő számítógépes szoftvert. A lap munkatársai tulajdonképpen maguk a múzeumok, tőlük várja a szerkesztőség az aktuális információkat új szerzeményekkel, rendezvényekkel, üres állásokkal és egyéb személyi hírekkel, valamint kölcsönöz-

hető kiállításokkal kapcsolatban. A magyar gyakorlatól eltérően a *Museum Aktuell* nem foglalkozik kiállításokkal, sem ismertetést, sem kritikát nem közöl róluk.

A lap állandó rovatai friss, aktuális információkkal látják el az olvasót. Személyi hírek címmel elsősorban az egyes intézmények élén bekövetkezett személycserékről számol be, de találunk itt botrányos történeteket, zaftosabb pletykákat is (pl. egy a Clinton-ügyhöz hasonló, de ellenkező előjelű múzeumi szexbotrány a Los Angeles-i J. Paul Getty Múzeumban, vagy a bielefeldi Kunsthalle igazgatójának esete, aki egy kiállítás megnyitóját használta fel arra, hogy kirohanjon a város gazdálkodása, a „brutális” takarékosági intézkedések ellen, ám az ügy remélt nyilvános megvitatása helyett felmondtak neki).

A Hírek rovat új múzeumok nyitására, alapítványok tevékenységéről, múzeumi lopásokról, rongálásokról és különböző érdekességekről is beszámol, mint például az Uralban létrehozandó Gulag-múzeum, vagy az egyik londoni képtár terve, hogy a hét bizonyos napjain – a szupermarketekhez hasonlóan – éjjel-nappali nyitva tartásra térjen át.

A lap rendszeresen közreadja a múzeumokkal, muzeológiával kapcsolatos új kiadványok bibliográfiáját, a múzeumok internet-anyagait, és kicsit amerikai módon felcímkézett rovatokban („Let's go shopping”, „Big Deals” stb.) számol be új szerzeményekről, adományokról, technikai újdonságokról. Tág teret biztosít a konzerválás és restaurálás kérdéseinek, s a leggyakrabban forgatott rovat nyilván a részletes, aktuális kül- és belföldi állásbörze.

A hírek mellett minden szám kiemelten foglalkozik egy-egy elméleti vagy gyakorlati témával. Januárban egy sajnálatos eset kapcsán (a drezdai porcelángyűjteményben egy tárló üveg-

teteje lezuhant, összetörve 18 felbecsülhetetlen értékű porcelántárgyat) a kiállítási tárgyak bemutatása, a múzeumi üvegtárlók voltak terítéken, februárban a kiállítások megvilágítása, a természetes és mesterséges fény és a műtárgyvédelem kérdései álltak a középpontban. Jóval elméletibb a két ezt követő szám tematikája. Márciusban a muzeológusképzés és továbbképzés kérdéseit járja körbe a lap, neves elméleti szakemberek bevonásával. Az elméleti alapvetést a grazi dr. Friedrich Waidacher, egy muzeológiai kézikönyv szerzője adja meg „Dilettánsok, amatőrök, kon-tárok vagy profik?” beszédes című írásával. Waidacher meglehetősen sötéten látja a muzeológusképzés elméletét és gyakorlatát. Szerinte a múzeumi feladatokat generációkon keresztül művelt amatőrök, művészek, szaktudósok mintegy mellékfoglalkozásban látták el, és még ma sem mindenütt ismerik el, hogy a muzeológia külön szakma, aminek megvannak a sajátos törvényei, módszerei és képzési követelményei. Míg egy építész soha sem merne statikus bevonása nélkül hidat tervezni, a múzeumokban általános gyakorlat, hogy a tudományos diploma mindenre feljogosít. Áttekintve a muzeológusképzés történetét és jelenét, kiemelten szól azokról az intézményekről, ahol a képzésben elmélet és gyakorlat megfelelő arányban van jelen (Brünn, Zágráb, Newcastle, Leicester, Amszterdam stb.). A másik neves muzeológus-szakember, Zbynek Stránský elsősorban a muzeológia helyét igyekszik meghatározni a tudományok között, elmélet és gyakorlat határmezsgyéjén. A többi cikk az egyes intézményekben (zágrábi egyetem, amszterdami Reinwardt Akadémia, lipcsei főiskola, bázeli egyetem) zajló 2–4 éves illetve posztgraduális muzeológusképzésről számol be.

Az áprilisi szám szintén aktuális kérdést vizsgál, múzeum és turizmus együttműködési lehetőségeit és az abból adódó előnyöket. A múzeumok előbb-utóbb felismerik és megpróbálják kihasználni az egyre növekvő turista-áradatban rejlő lehetőségeket. Ennek gyakorlati példájával ismertet meg egy nürnbergi beszámoló: ott a város 8 múzeuma és emlékhelye összefogott, közös sajtó és PR-irodát alakított ki, és szorosan együttműködik a város idegenforgalmi hivatalával. Az új marketingstratégia sikeresnek tűnik. A főszerkesztő jegyzete a különböző kedvezményes múzeumi belépők, éves bérletek sikerének vagy sikertelenségének titkát, az egyes kártyák kibocsátásának átgondoltságát vizsgálja. Elretentő példaként mutat be néhány turistáknak szánt kedvezményes múzeumi kártyát, köztük például a bonnit, ami 24 óráig érvényes, s ezalatt a város 11 múzeumát lehetne-kellene végigrohanni. Az infarktus garantált.

Wellmann Nóra

Museums Journal

(98. évf., 1998 január, március)

Az ezévi első számban olvasható *Rachel Thomas* beszélgetése a Museums and Galleries Commission (Múzeumok és Galériák Bizottsága) elnökével. James Joll szerint a múzeumi normatíva bevezetését nem szabad a szakembereknek tragédiaként felfogni, mert bár sokkal kedvezőbb lenne, ha a múzeumok ingyenesek lennének minden látogató számára, azt is tudomásul kell vennie mindenkinek, hogy a költségvetés nem feneketlen kalap, amiből mindig lehet pénzt elővarázsolni. Mivel az adóemelés nem járható út a költségvetési bevételek növelésére, a múzeumi szakembereknek is tudomásul kell venniük, hogy egyszerűen nincs több pénz.

Anne Tynan „Tárjuk ki a kapukat!” című cikke a szellemi és testi fogyatékos múzeumlátogatók és a múzeumi dolgozók jelenlegi kapcsolatairól és jövőbeli lehetőségeiről szól. Sok múzeumban úgy vélik, hogy sem idő sem pénz nincs az integrált oktatási programokra. Mások azonban szívesen próbálkoznak új módszerekkel és igyekeznek kihasználni minden lehetőséget. Törekvéseik egyik célja, hogy közös képzési programokat indítsanak múzeumi dolgozók és fogyatékosok számára. Az ilyen képzési, „ismerkedési” folyamatoknak három fontos lépcsője van: az első az adott múzeum dolgozóinak megismerése, a fogyatékosokhoz való viszonyuk feltérképezése, majd közvetlen kapcsolat kialakítása a múzeum sérült látogatóival. A harmadik lépcsőfok egy olyan hosszú távú együttműködési terv készítése, amelyben a fogyatékosokat nemcsak mint látogatókat, hanem mint a múzeum potenciális munkatársait kezelik.

A márciusi szám egymáshoz kapcsolódó írásaiban tovább gyűrűzik a vita az új múzeum-támogatási rendszer és annak következményei körül. A múzeumok új besorolása és így támoga-

tottságuk megváltozása a múzeumi belépődíjak megjelenését illetve emelkedését okozták. Ezt a folyamatot próbálták mérsékelni egy új, kétmillió fontos pénzalappal ami azonban csak négy londoni múzeum, a Tate Gallery, a National Gallery, a National Portrait Gallery és a Wallace Collection között oszlik meg. A többi angol, valamint a skót, a walesi és az észak-írországi múzeumok csak a helyi kormányzattól számíthatnak külön támogatásra. Az új pénzalappal kapcsolatban is igen éles kritikák érik a kormányt. A szakemberek elsősorban arra mutatnak rá, hogy a dolgok állása szerint ez a kétmillió font csak egyszeri segítség volt és az elkövetkezendő években nem számíthatnak rá újra a kedvezményezetttek. *Tim Mason*, az MGC igazgatója, bár örömmel üdvözlöli a négy múzeumnak meghirdetett külön támogatást, megemlíti azt is, hogy ez mindössze négy múzeum a több százból, amelyek nagy része szintén komoly anyagi gondokkal küszködik.

Ugyanezt a témát járja körül *Simon Harvey* „Működik-e az új rendszer?” című cikke miközben a vidéki múzeumok helyzetéről és problémáiról is képet ad.

Vicky Dyer „Olyan bátrak voltak...” és *Maurice Davies* „Szorításban” című cikkei szintén a politika és a kultúra kapcsolatával foglalkoznak. *Vicky Dyer* írása arról számol be, hogy a Lordok Házának tagjai a vidéki múzeumok aktuális problémái kapcsán számon kérték a munkáspárti kormánytól azt az ígéretet, miszerint törvényi szabályozással fogják támogatni a helyi önkormányzatokat, ezáltal növelve a múzeumoknak juttatott regionális támogatásokat.

Az angol kormány kultúrpolitikáját taglaló írásokon kívül figyelemre érdemes még *Jane Weeks* cikke, amely a nyugati és a fejlődő országok múzeumai közötti kapcsolatokról, tudományos és egyéb programjairól ad tájékoztatást. Amikor a nyugati országok segítő szándékáról ír, azt sem titkolja el, hogy Nagy-Britannia múzeumai nem jutottak úttörő szerephez ezeknek a kultúrák közötti hidaknak a felépítésében. Ennek oka elsősorban az, hogy a programban résztvevő fejlődő országok nagy része brit gyarmat volt és ezért erősen idegenkednek a volt gyarmatosítókkal való kapcsolattól.

Érdekes színfolt még a Los Angeles-i Getty Centerről szóló tudósítás, amely az új művészeti központot a káoszból kiemelkedő tündöklő építményként, a kultúra kaliforniai kapujaként aposztrofálja.

Rövid írás szól a detektoros fémkeresők és a régészek örök vitájáról. A szerző, *Peter Spencer* elsősorban az amatőr detektorosok jó szándékára próbál meg rávilágítani, illetve arra, hogy milyen fontos lenne az együttműködés a két fél között. Hiszen a lelkes amatőrök gyakran olyan helyeken bukkannak értékes leletekre, amelyeket a józan régészek már régen érdektelennek nyilvánítottak.

Ivicz Andrea

Magyar múzeumi évkönyvek 1995–1997

Lapunk korábbi számaiban (1995. 1. sz., 1996. 1. sz.) útjára indítottunk egy múzeumi kiadványokat feltáró bibliográfiai sorozatot, amelyben az 1989 és 1994 között megjelent évkönyveket és az 1989 és 1995 között megjelent sorozatokat dolgoztuk fel. Jelen összeállításunkban az 1995-től napjainkig megjelent múzeumi évkönyveket mutatjuk be.

Összesen 43 címet dolgoztunk fel, kevesebbet mint a korábbi számokban. Jó néhány évkönyv – többnyire anyagi okból – nem jelent meg az elmúlt években, így kimaradtak összeállításunkból az alábbi címek: *Acta Musei de János Arany Nominati, Annales de la Galerie Nationale Hongroise, Anthropologia Hungarica, Bihari Múzeum Évkönyve, Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, A Hajdúsági Múzeum Évkönyve, Komárom Megyei Múzeumok Közleményei, Néprajzi Közlemények, Tapolcai Városi Múzeum Közleményei, A Textil- és Ruhaipari Múzeum Évkönyve, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* és végleg megszűnt *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* valamint a *Vertebrata Hungarica*.

A feldolgozott kiadványok címfelvételeiben az első évszám a tárgyév, a második a megjelenési év. A megjelenési évet csak akkor tüntettük fel külön, ha az eltér a tárgyévtől.

1. Agria. Az egrői Dobó István Vármúzeum Évkönyve. Szerk.: Petercsák Tivadar, Szabó J. József. Kiadja a Dobó István Vármúzeum. Eger. XXXI–XXXII. 1995–1996. XXXIII. 1997.

2. Alba Regia. Az István Király Múzeum Évkönyve. Szerk.: Fitz Jenő. Kiadja a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága. Székesfehérvár. XXV. 1995. XXVI. 1997.

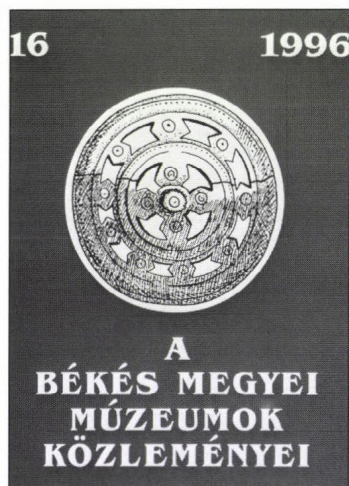
3. Annales Historico Naturales. A Magyar Természettudományi Múzeum Évkönyve. Főszerk.: Matskási István. Kiadja a Magyar Természettudományi Múzeum. Bp. 87. 1995. 88. 1996. 89. 1997.

4. Arrabona. A győri Xántus János Múzeum Évkönyve. Szerk.: Filep Antal, Némethné Jankovits Györgyi. Kiadja a Xántus János Mú-

zeum és a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága. Győr. 34. 1995. 35. 1–2. 1996. 1997.

5. Ars Decorativa. Az Iparművészeti Múzeum és a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum Évkönyve. Szerk.: Szilágyi András. Kiadja az Iparművészeti Múzeum. Bp. 15. 1995. 16. 1997.

6. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei. Szerk.: Szabó Ferenc. Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága. Békéscsaba. 16. 1996.

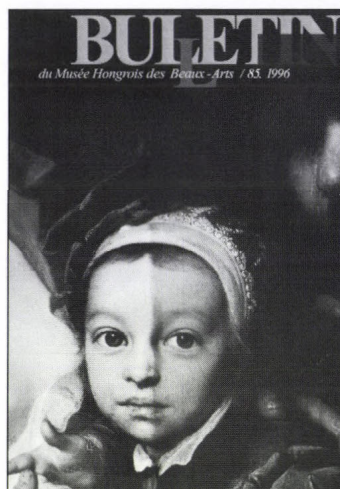
7. Balácai Közlemények. Szerk.: K. Palágyi Sylvia. Kiadja a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága. Veszprém. III. 1994. 1995. IV. 1996.

BALÁCAI KÖZLEMÉNYEK V. 1997

Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve Id. Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve

8. Budapest Régiségei. Szerk.: biz. Bodó Sándor, Benze Sándor stb. Kiadja a Budapesti Történeti Múzeum. Bp. XXXI. 1997.

9. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts. A Szépművészeti Múzeum Közleményei. Szerk.: Gonda Zsuzsa, Illyés Mária, Verő Mária. Kiadja a Szépművészeti Múzeum. Bp. 82. 1995.; 83. 1995.; 84. 1996.; 85. 1996.; 86. 1997.

10. Communicationes Archeologicae Hungariae. Fel. Szerk.: Kovács Tibor. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum. Bp. 1994–1995. 1995. 1996. 1997.

COMMUNICATIONES ARCHAEOLOGICAE HUNGARIAE

11. Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Évkönyve. Szerk.: Bárh János. Sztinkó István. Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kecskemét. 14. 1997.

12. A debreceni Déri Múzeum Évkönyve. Szerk.: Sz. Máthé Márta, Selmeczi László. Kiadja a Déri Múzeum. Debrecen. 1994. 1996. 1995–1996. 1998.

12. Folia Archaeologica. – A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Főszerk.: Fodor István. Szerk.: Hoppál Éva. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum. Bp. XLIV. 1995. XLV. 1998.

13. Folia Entomologica Hungarica. Rovartani Közlemények. Szerk.: Mahunka Sándor. Kiadja a Magyar Természettudományi Múzeum. Bp. LVI. 1996. LVII. 1996. LVII. Supl. 1996. LVIII. 1997.

14. Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Főszerk.: Kovács Tibor. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum. Bp. 19. 1998.

15. Folia Historico Naturalia Musei Matraensis. A Mátra Múzeum Természettudományi Közleményei. Szerk.: Varga András. Kiadja a Mátra Múzeum. Gyöngyös. 20. 1997.

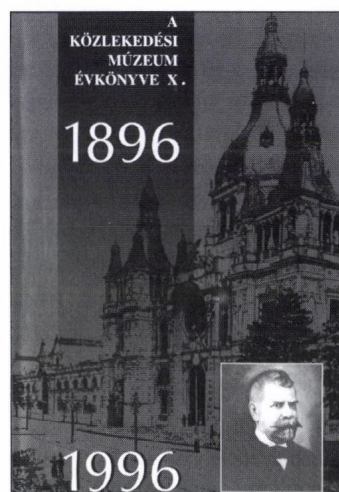
16. Folia Musei Historico-Naturalis Bakonyiensis. A Bakonyi Természettudományi Múzeum Közleményei. Szerk.: Futó János stb. Kiadja a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Bakonyi Természettudományi Múzeum. Veszprém–Zirc. 11. 1992. 1996. 12. 1993. 1997. 13. 1994. 1998.

17. Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica. Szerk.: Vörös Attila. Kiadja a Természettudományi Múzeum. Bp. 18. 1996.

18. Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. Szerk.: Cseri Miklós, Fűzes Andre. Kiadja a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Szentendre. 10. 1995. 11. 1997.

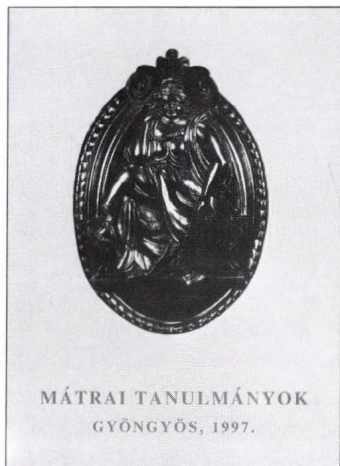
19. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. Szerk.: Veres László, Viga Gyula. Kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc. XXXIII–XXXIV. 1995–1996. 1996. XXXV–XXXVI. 1997–1998. 1997.

20. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. Fel. Szerk.: Uherkovich Ákos. Kiadja a Janus Pannonius Múzeum. Pécs. 39. 1994. 1995. 40. 1995. 1996.

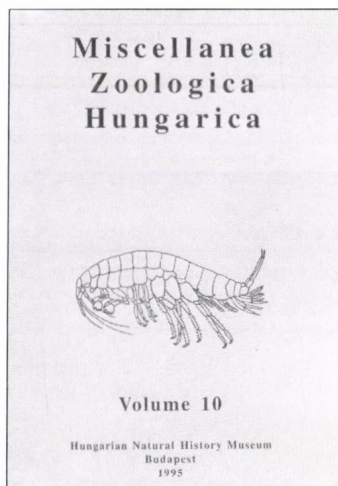

21. A Közlekedési Múzeum Évkönyve. Szerk.: Katona András. Kiadja a Közlekedési Múzeum. Bp. X. 1896–1996. Jubileumi kötet. 1996.

22. Mátrai Tanulmányok. A Mátrai Múzeum tanulmánykötete. Szerk.: Horváth László. Kiadja a Mátrai Múzeum. Gyöngyös. 1995. 1997. 1998.

23. Miscellanea Zoologica Hungarica. Szerk.: Forró László. Kiadja a Magyar Természettudományi Múzeum. 10. 1995. 11. 1997.

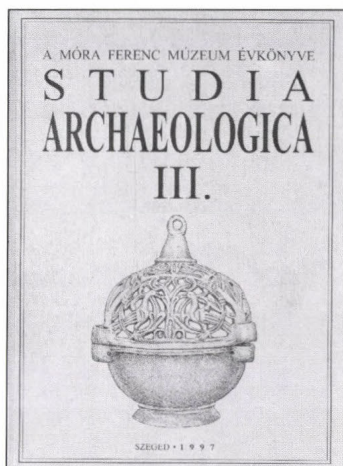

24. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica. Szerk.: Bende Livia, Lőrinczy Gábor, Szalontai Csaba. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged. II. 1996. III. 1997.

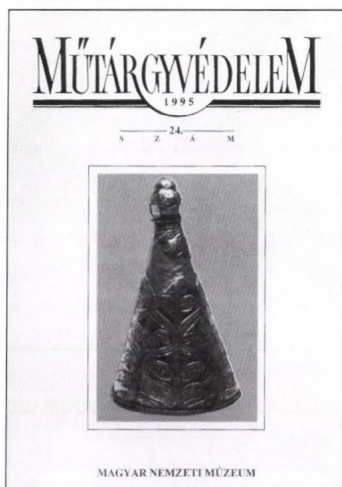
25. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Ethnographica. Szerk.: Szűcs Judit. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged. I. 1995.

26. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Historica. Szerk.: Zombori István. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged. I. 1995.

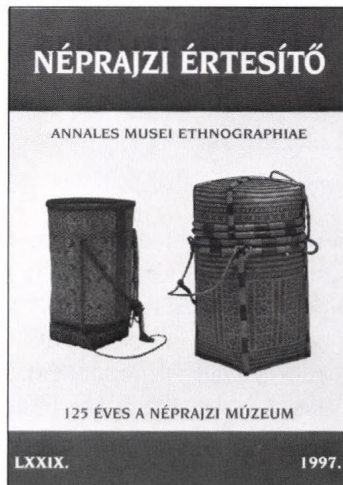
Múzeumi Műtárgyvédelem. Id. Műtárgyvédelem

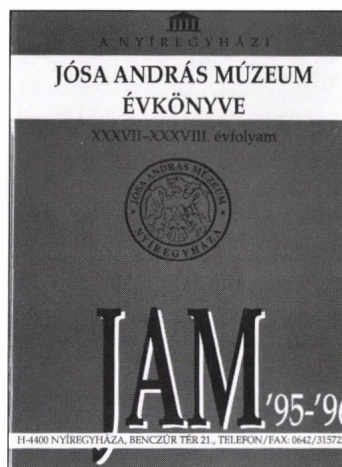
27. Műtárgyvédelem. Főszerk.: Török Klára. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum. Bp. 23. 1994. 1995. 24. 1995. 1997.

28. Néprajzi Értesítő. A Néprajzi Múzeum Évkönyve. Szerk.: Selmeczi Kovács Attila. Kiadja a Néprajzi Múzeum. Bp. LXXVII. 1995. LXXVIII. 1996. LXXIX. 1997.

29. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve. Szerk.: Szivircsek Ferenc, Kapros Márta. Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. Salgótarján. XX. 1995. XXI. 1996–1997. 1998.

30. A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve. Főszerk.: Németh Péter. Szerk.: Istvánovits Eszter. Kiadja a Jósa András Múzeum. Nyíregyháza. XXXVI. 1993–1994. 1995. XXXVII–XXXVIII. 1995–1996. 1997.

31. Orvostörténeli Közlemények. – Communicationes de Historia Artis Medicinae. Szerk.: Kalle Achte, Birtalan Győző stb. Kiadja a Semmelweis Orvostörténeli Könyvtár és Levéltár. Bp. XLI–XLII. 1995–1996. 1996. Suppl. 20. 1996. Suppl. 21. 1997.

32. Pápai Múzeumi Értesítő. Acta Musei Papensis. Szerk.: Ilon Gábor. Kiadja a Rómer Flóris–Esterházy Károly Alapítvány. Pápa. 5. 1995. 6. 1997.

33. Parasitologia Hungarica. Szerk.: Murai Éva, Gubányi András. Kiadja a Magyar Parazitológusok Társasága. Bp. 28. 1995.

34. Postamúzeumi Évkönyv. Szerk.: Bartók Ibolya. Kiadja a Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány. Bp. 1994. 1995. 1995. 1996. 1996. 1997.

35. Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. Szerk.: Végh Károly. Kiadja a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szombathely. 22/1. 1995. 22/2. 1995. 22/3. 1995. 1996. 23/1. Még nem jelent meg. 23/2. 1996.

36. Somogyi Múzeumok Közleményei. Szerk.: Király István Szabolcs. Kiadja a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kaposvár. 11. 1995. 12. 1996. 13. 1998.

37. Studia Botanica Hungarica. Szerk.: Lőkös László. Kiadja a Magyar Természettudományi Múzeum. Bp. 26. 1995.

38. Studia Comitatus. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból. Szerk.: Farkas Rozália. Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szentendre. 25. 1995. 26. 1996.

Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága Id. Tisicum

39. Tisicum. A Jász-Nagykun Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szerk.: Madaras László, Szabó László, Tóth László. Kiadja a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szolnok. IX. 1996. X. 1997.

40. Technikatörténeli Szemle. Főszerk.: Szabadváry Ferenc. Szerk.: Vámos Éva, Orlay Györgyné. Kiadja az Országos Műszaki Múzeum. Bp. XXII. 1996.

41. Váci Könyvek. Szerk.: Zomborka Márta. Kiadja a Tragor Ignác Múzeum. Vác. 8. 1997. 9. 1996. 10. Még nem jelent meg. 11. 1998.

42. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve. Szerk.: Vadas Ferenc. Kiadja a Wosinsky Mór Megyei Múzeum. Szekszárd. XIX. 1996.

43. Zalai Múzeum. Közlemények Zala megye múzeumaiból. Szerk.: Vándor László, Müller Róbert. Kiadja a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága. Zalaegerszeg. 6. 1996. 7. 1997. 8. 1997.

Jakab Mária

Interjú Fejős Zoltánnal *

Az itt következő beszélgetés 1998. májusában készült, közel egy évvel azután, hogy Fejős Zoltán megírta a Néprajzi Múzeum főigazgatói pályázatát, és hét hónappal azt követően, hogy megkapta kinevezését.

Fejős Zoltán (1952) történelem-néprajz szakon végzett Debrecenben. Kezdetől kifejezetten az elméleti kérdések érdekelték, mint a szemiotika, a folklórelmélet, a néprajzkutatás megújításának lehetőségei. Diploma után a Néprajzi Múzeumban töltött néhány évet, a hierarchia legalján: az 'önkéntes' gyűjtőkkel foglalkozott. Amerikai kutatóútjai hatására fordult a kulturális antropológia felé. Amikor megpályázta a Néprajzi Múzeum vezetését, a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézetének igazgató-helyettese volt.

– *Régóta élt Önben az az ambíció, hogy a Néprajzi Múzeum főigazgatója legyen?*

Nem, abszolút nem. Bár igaz, hogy hosszabb ideje érlelődött bennem, hogy eljövök a Közép-Európa Intézetből. Ugyanakkor nekem soha nem szakadt meg a kapcsolat a Néprajzi Múzeummal. Rendszeresen idejártam könyvtárba, hiszen köztudottan ez a legjobb szakmai gyűjtemény. Hofer Tamás igazgatásának második évében érezhető volt, mintha nehezen értene szót a múzeumban dolgozókkal. Akkor próbáltam valakit kitalálni, aki úgymond tolmácsolna. Mindenki tudta, hogy én nagyon jó viszonyban vagyok vele, így engem találtak ki erre a szerepre. Ebből végül nem lett semmi. Utólag örülök neki, mert nem tudtam volna végigcsinálni. Más a szakmai nagyrabecsülés és megint más a munkatársi viszony. De egy idő után kezdtek nekem mondogatni, hogy pályázzak.

– *Kit takar ez a többes szám?*

Volt kollégáim, a múzeum munkatársai és mások is, akik nem itt dolgoznak. De én húztam az időt, részben az Intézetnél fennállt kötelezettségeim miatt. Végül beadtam a pályázatot. Akkor meghívtak ide és kiderült, hogy minden fórum engem támogatott. Vannak olyan verébcsiripelések, hogy engem Magyar Bálint ültetett ide, de ez nem igaz. Én ismertem őt még a demokratikus ellenzéki korszakból, ez nem jelenti azt, amit egyesek mögé látnak. Az érdekképviseleti szervezetek és a muzeológus kollégák támogattak engem, a munkatársakat meg is szavaztatták, ebből tudom, hogy jó 75%-uk mellett volt. A beiktatásomkor azt mondtam, ezt úgy értékelem: mindenki változást akar és ebből indulok ki.

– *Ez november 1-jén volt. Mi változott azóta?*

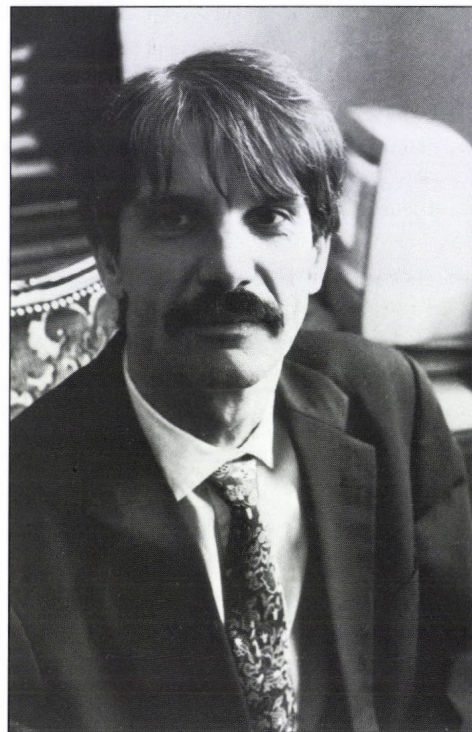
Még nyáron azt ígértem az itt dolgozóknak, hogy megpróbálok főhatóságunknál tiszta lapot nyitni az intézménynek, mert tudtam már, hogy itt '97 áprilisa óta súlyos pénzügyi válság van. Több kimutatás készült a milliós hiányokról. Nem akartam kész pénzügyi csődöt vállalni, amihez erkölcsi válság járul. Próbáltam segítséget kérni a minisztériumtól, hiszen ez kiemelt nemzeti gyűjtemény. Kinevezésem aláírását ahhoz a feltételhez kötöttem, hogy a felgyülemlett adósság egy részének kifizetéséhez biztosítsanak forrást.

– *A pályázatában a csúcvezetésben azonnali változásokat helyezett kilátásba. Miért?*

Úgy éreztem, hogy egy új korszaknak ez a velejárója. Már a kinevezésem előtt is bejártam a vezetői értekezletekre, amikor beléptem, akkor azt kértem, hogy az év végéig mindenki a helyén maradván segítse a munkámat, hogy zökkenőmentes legyen minden. Januártól Selmeczi Kovács Attilával, aki addig igazgatóhelyettes volt, megegyeztünk, hogy a tudományos munkában vesz részt, főtanácsosi címmel. Egyébként ő volt a másik pályázó a főigazgatói posztra és számára meglepetés volt, hogy az itteniek nem támogatták. Január 15-e után jött az új gazdasági igazgató, akit előzőleg nem ismertem, de a pályázók közül az én megkérdezésem után választották ki. Január 1-től kineveztem egy itteni fiatal kollégát tudományos titkárnak. Minden eresztekében átvizsgáltam a múzeumot. Azt tapasztaltam, hogy mindenkibe rengeteg mondanivaló szorult. Folyamatos megbeszéléseket kezdtem a szakmai kérdésekről a kollégákkal, ennek a formáját a muzeológusokkal közösen alakítottam ki, de tisztáztam, hogy a döntés felelőssége az enyém. Nem lehet úgy vezetni egy múzeumot, hogy zötyögünk egyik kiállításról a másikig és közben nem tudjuk, merre is megyünk. A Néprajzi Múzeumnak sajnos van egy rossz hagyománya: itt a vezetők és a dolgozók között 15-20 éve kölcsönös ellenszenv, bizalmatlanság uralkodik. Én megpróbálok ezt a helyzetet feloldani. Nem lehet egymás ellen kijátszani azt, hogy én vagyok a vezető, te meg a dolgozó. Muzeológusok nélkül nem lehet múzeumot csinálni, azt persze viccesen szokták csak mondani, hogy igazgató nélkül lehet. De egymásra vagyunk utalva. A múzeum szakmai jövőjéről csak együtt lehet gondolkodni.

– *Hogyan ítéli meg a szakma a törekvéseit?*

Ez egy nagyon kis kör és mindenki ismer mindenkit. Nekem sikerült a jó kapcsolatokat megőriznem a szakma különböző irányzatainak képviselőivel és intézményeivel, annak ellenére, hogy

The first interview was conducted with Zoltán Fejős (1952) who, following a successful application, was appointed director general of the Museum of Ethnography. Zoltán Fejős majored in history and ethnography, and has always shown a keen interest in the theoretical problems of these two disciplines. Following a scholarship in the US, he began to study cultural anthropology. Before his appointment he had been the vice-director of the Central Europe Institute of the Teleki László Fund. In his current function, he would like to reconcile ethnography with cultural anthropology. Practical tasks include finding a solution for the museum's grave financial situation, the transformation of the managerial structure and the attraction of a wider audience to the museum. As a first step, there will be a general inventory of the museum's collection, on the basis of which the museum's long-term strategy will be worked out. The new millennium will be greeted with a unique exhibition to be opened a few hours before midnight on December 31, 2000.

a néprajz rendkívül megosztott. De ha nem fogok túl nagy tévedéseket elkövetni, akkor talán sikerül a szembeállítás helyett egymás mellé rendelni pl. a néprajzot és a kulturális antropológiát. A Néprajzi Múzeum ideális terep arra, hogy bemutassuk, hogy a két tudományágat lehet egyesítve alkalmazni. Arra törekszem, hogy a múzeumnak integráló szerepe legyen és ne vízváltóként működjön. Erre predesztinálja az önmagában egyedülálló gyűjteménye is. Belépésemkor elmondtam a kollégáimnak, hogy szerintem egy múzeumnak nem várni kell a közönséget, hanem csinálnia. Ezen azt értem, hogy sok mindennek kell történnie. Ebből most kevés látszik, mert az idei évet készen, „lepacsizva” kaptam. De már most megkezdtem a muzeológus kollégákkal

* A MAGYAR MÚZEUMOK új sorozatot indít azzal a céllal, hogy bemutassa a muzeológia területén a közelmúltban vezető pozícióba került, illetve pályafutásuk jelentős állomásához érkezett szakembereket.

HUNGARIAN MUSEUMS has launched a new series entitled Interview, offering a profile of renowned scholars and museum professionals who have recently been appointed to important posts or have come to an important milestone in their career.

közösen egy nagyon tudatosan strukturált, kiegensúlyozott és felépített kiállítási terv előkészítését a következő évre. Fontos, hogy az éves kiállítási terv előre ismert legyen. A sajtónak már szeptemberben meg kell kapnia a következő év minden kiállításának címét, időpontját, felelősét, rövid leírását. Ebbe nem férnek bele a korábbi években megszokott, mindenfelől érkező és átgondolatlanul befogadott kiállítások.

– *Meddig lát előre a tervezésben?*

2000-ig már konkrét terveim vannak. Ha megadatok nekem, hogy én vezetem át a jövő évezredbe a Néprajzi Múzeumot, akkor mi sem természetesebb, mint hogy az időről fogunk kiállítást rendezni. Munkatársaim egy részét nagyon felcsigázta ez a lehetőség. Rögtön kértem az ellenérveket is. Akkor egyesek azt mondták, hogy ez olyan koncepció, amit meg kell írni, de nem lehet kiállításban megvalósítani. Szerintem viszont lehet. A kiállítás maga performansz lesz, amit 2000. december 31-én fogunk megnyitni, éjfél előtt egy órával. Úgy képzelem, hogy a múzeum egésze kiállítássá válik. A múlt–jelen–jövő felfogása kultúra-kötött jelenség.

– *Mit fog mondani azoknak, akik a magyar folklórt, a hagyományokat, az államiság ezeréves évfordulóját fogják számon kérni a múzeumon?*

Az IDŐ kiállítás nem parttalan dolog lesz. Például az egyik csomópont az ünnep. A hagyományos néprajzi anyag az idő folyásának érzékeléséhez segítséget nyújt. Kiválóan lehet ábrázolni tárgyakkal a mindennapi tevékenység és a kitüntetett időpontok szembeállítását. Aki igazán mű-

kincset kíván látni és nem művelődéstörténeti emlékeket, vagy szaktudományos illusztrációt, az is fog találni fogódzót, illetve látványt. Abban én nem hiszek, hogy az a tárgyanyag, ami itt van, az az adott kultúra mint olyan, önmagában. Tehát, a Néprajzi Múzeumban lévő tárgyak összessége, az a magyar népi kultúra egy az egyben. Amit mi a népi kultúráról képzelünk, az egy történetileg létrejött kanonizált tudás. Létrehozásának egyik eszköze a múzeum. Ehhez kellene viszonyulni, és akkor visszajutottunk oda, hogy a múzeum az idővel hadakozik. Ezért ebben a tervezett kiállításban a múzeum szerepéről is szó lesz.

– *Mi lesz a Néprajzi Múzeum viszonya a mai városi kultúrához az Ön igazgatósága alatt?*

Engem mindig is érdekelt, hogy mit lehet kezdeni a szakmánkkal ma, amikor a mai öregek, akiket hagyományos módon a néprajzkutatók megkérdéznek, már a húszas években születtek, nem a múlt században. Már a pályám elején szerettem volna városkutatást indítani, de nem sikerült. Nekem nincsenek pillanatnyilag kész válaszaim, éppen ezért az itt dolgozókkal közösen próbáljuk ezeket kigondolni. Muzcológiailag sem tisztázott a 'hogyan tovább?' a magyar múzeumokban: ki dokumentálja a mai tömeges jelenségeket, ki kutatja a mai falut muzeológiai szempontból. Mindenesetre készitünk egy átfogó gyűjteményfelmérést, hogy lássuk, mink van. Ennek egyik szempontja, hogy a szakemberek milyen jövőképet fogalmazznak meg, a saját anyaguk ismeretében. Várom, hogy elkészüljenek ezek a tanulmányok, akkor jön majd a közös gondolkodás

és persze a nagy veszekedés, mert biztos, hogy a továbblépést mindenki másként képzelem. Lesz, aki azt mondja, hogy a történeti anyagban kell a hiányokat pótolni. Ez szép, de nem hiszem, hogy itt meg lehet állni. Tudom, hogy lesz, aki azt mondja, hogy ezekből a múlt századi tárgyakból már annyi van, közben meg itt zajlik az élet körülöttünk, és tíz év múlva már erre kell ugyanúgy emlékeztetni – miközben ezt senki nem figyeli! Én nagyon szeretnék mindkettővel foglalkozni. Ez a mi kompetenciánk, mert nemcsak egy kultaszegi nagyvírásos a kultúra, hanem az is kultúra, hogy a városi környezetben milyen típusos viselkedési formák alakulnak ki és válnak ideig-óráig meghatározóvá. A mai mindennapi életnek kevés kutatója van, főleg a tárgyak szempontjából. Akkor lehet rendet csinálni ezen a téren, ha nem állítjuk szembe a kettőt. Most persze megkérdézheti, hogy szereztünk-e már tamagocsit? Ahogy telik az idő, önmagában a tárgy is érdekessé válik, de amit igazán kutatni kellene, az a mögöttese: hogyan használják a gyerekek, hogyan szervez ez csoportokat stb. Ennek a szakmának az a jellegzetessége – vagy a rákfenéje –, hogy mindig később okos, retrospektíve gondolkodik. Az a véleményem, hogy a Néprajzi Múzeum ebből a szempontból is az erősen fejlődő kulturális piac szereplője. Azt szeretném elérni, hogy öt év múlva a szakemberek azon versenyezzenek, hogy ki jöhet hozzánk dolgozni.

Az interjút készítette: Ránki Júlia

E számunk szerzői

Bali János (1970) néprajzkutató tudományos segédmunkatárs MTA Néprajzi Kutatóintézet	Feld István dr. (1951) régész egyetemi docens Miskolci Egyetem	Korkes Zsuzsa (1954) történész, régész megyei múzeumigazgató- helyettes Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága	Németh Györgyi dr. (1953) középiskolai tanár Miskolci Egyetem Magyar Történeti Tanszék	S. Szabó Ferenc (1912) mezőgazdasági mérnök ny. múzeumigazgató Mezőgazdasági Múzeum
Csorba László dr. (1952) történész egyetemi docens ELTE BTK	Hajdu Zsigmond (1959) régész osztályvezető Déri Múzeum, Debrecen	Cs. Kottra Györgyi (1951) muzeológus gyűjteményvezető Hadtörténeti Intézet és Múzeum	F Petres Éva (1927) régész ny. megyei múzeumigazgató- helyettes Székesfehérvár	Szabó Zoltán (1960) néprajzos főmuzeológus Néprajzi Múzeum
Dobrik István dr. (1948) művészettörténész igazgató Miskolci Galéria	Hermann Róbert dr. (1963) történész, hadtörténész tudományos főmunkatárs Hadtörténeti Intézet és Múzeum	Lovag Zsuzsa dr. (1940) régész főigazgató Iparművészeti Múzeum	Pozsonyi József (1950) történész igazgató Semsey Andor Múzeum Balmazújváros	Szakály Ferenc dr. (1942) történész akadémiai levelező tag osztályvezető MTA Történettudományi Intézete
Dóka Klára dr. (1944) levéltáros főmunkatárs Magyar Országos Levéltár	Ivics Andrea (1974) történész	N. Mészáros Júlia (1956) művészettörténész igazgató Városi Művészeti Múzeum, Győr	Ránki Júlia (1950) újságíró, vezető szerkesztő Magyar Rádió	R. Várkonyi Ágnes dr. (1928) a történettudomány doktora egyetemi tanár ELTE BTK
Éri István (1929) történész ügyvezető elnök Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület	Jakab Mária (1957) középszkolai tanár könyvtáros Magyar Nemzeti Múzeum	Mihály Mária (1944) művészettörténész főtanácsos Művelődési és Közoktatási Minisztérium	Selmeczi Kovács Attila dr. (1942) a néprajztudomány doktora muzeológus Néprajzi Múzeum	Wollák Katalin (1952) régész főosztályvezető-helyettes Magyar Nemzeti Múzeum
F Dózsa Katalin dr. (1942) művészettörténész főigazgató helyettes Budapesti Történeti Múzeum	Kocsor János (1963) történész-muzeológus Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba	Nagy Emese Gyöngyvér (1970) régész muzeológus Déri Múzeum, Debrecen	Solymosi László dr. (1944) történész egyetemi tanár KLTE, Debrecen	Zsidi Paula dr. (1952) régész múzeumigazgató BTM Aquincumi Múzeuma

„Te már nem hiszed, hanem tudod, hogy feltámadunk“

(Németh Gábor 1956. X. 20 – 1998. III. 31.)

Számomra a pályájuk delelőjén állók távozása a legfájdalmasabb. Azoké, akik már tanúságot tettek képességeikről, a korai halál azonban még az előtt kiverte kezükből a tollat, hogy képességeiket teljesen kibontakoztathatták volna. S kiváltképp akkor, ha a tragédia – legalábbis látszatra – előzmények nélkül következik be.

A Magyar Nemzeti Múzeum irattára az alábbi – meglehet, utolsó – beadványt őrzi Németh Gábortól:

*Magyar Nemzeti Múzeum Főigazgatósága
Kovács Tibor helyettes főigazgató úrnak
Budapest, 1997. december 1.*

Kedves Tibor!

Ezúton kérelmezem, hogy előzetes szóbeli konzultációnk és a Múzeum által felajánlott lehetőség alapján 1997. december 1-től 1998 május 31-ig számomra a Főigazgatóság alkotószabadságot engedélyezni szíveskedjék. Ez alatt az idő alatt részben a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltárban szándékozom városi szokásjogra vonatkozó nagyobb léptű kutatásaimat és forráskiadvány előkészítését folytatni, valamint a Hann Sebestyén monográfia teljes sajtó alá rendezését, a bevezető tanulmány és az illusztrációs anyag rekonstrukcióját befejezni. Valamint lehetőségem nyílik egy önműveléssel foglalkozó önálló kötet megírására is. A szabadság ideje alatt múzeumi folyógyeimet természetesen elvégzem.

A lehetőséget előre is megköszönve:

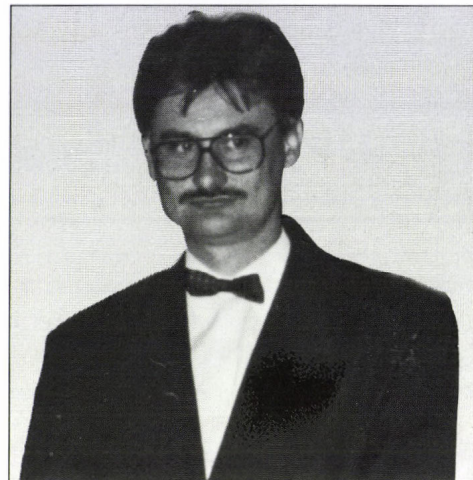
*Németh Gábor
MNM Újkori Osztály*

E levélből annak a Németh Gábornak a higgadtan magabiztos hangja csendül ki, aki addigi működése okán teljes joggal formálhatott igényt a Magyar Nemzeti Múzeumban a tudományos munka támogatására negyedszázada bevezetett „féléves fizetett alkotói szabadságra”. (Ennek az áldásos kedvezménynek – az angolszász sabbatical year szerény magyar megfelelőjének – magam is hasznélvezője voltam az 1970-es években, az így nyugodalmassá vált fél esztendőben írtam kandidátusi disszertációm, s gyűjtöttem össze azt a forrásanyagot, amelyből mindmáig sokat merítetek.) Annak a Németh Gábornak öntudatos hangja ez, aki a múzeumi munka mellett – részben annak révén – képes volt magát számontartott történészé kinőni. Szakmájában tekintélyes tudósnak számító „múzeumi őr” – ez a kettősség a Magyar Nemzeti Múzeum legnemesebb hagyományai közé tartozik immár csaknem másfél százada. (A két feladatör összehangolása, tanúsíthatom, a mai világban egyáltalán nem könnyű feladat.)

Németh Gábor azon szerencsés történész-alkatok közé tartozott, akikben a szűkebb haza – ezúttal a tágabb értelemben vett Hegyalja – meghatározó-megtartó földrajzi élményéből fakad fel a történeti érdeklődés anélkül, hogy az elkötelezett szeretet akadályozná a szemhatár tágítását. Legotthonosabban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltárak és a Sárospataki Református Gyűjtemény állagai között mozgott. Innen merítette a hegyaljai mezővárosok 16–17. századi öngazgatásáról és írásbeliségéről írott – országos értékű – tanulmányai anyagát. A tervezett nyitás irányát jelzi az e korbéli nagyszombati és gyöngyösi testamentumok, valamint az 1660. évi Heves-Külső-Szolnok megyei árszabás közrebecsátása. Ez az alapállás reményt adott arra, hogy Németh Gábor lesz az, aki a 16–17. századi magyar mezőváros-fejlődés régóta fájdalmasan hiányzó áttekintését elkészíti majd.

Amint ónedényekről írott munkái tanúsítják, azon ritka „örzők” közé tartozott, akik értenek a gondjaikra bízott anyag életre keltéséhez. Eljátszogatok az immár bizonyosan idejétmúlt gondolattal: Németh Gábor talán képes lett volna Hann Sebestyén nagyszobeni ötvös pályaképének méltó rekonstruálására, amibe előtte többen belebuktak. Ötletes kezdeményező és szívós megvalósító volt. A Magyar Nemzeti Múzeum neki köszönheti, hogy – Bibliotheca Humanitatis Historica címen – hosszú idő után ismét van történettudományi kiadványsorozata. E minőségben megvalósította azt, ami megannyiunknak nem sikerült: jóval nyolcvanon túl rávette a történeti segédtudományok akkor még élő klasszikusát, Kumorovitz L. Bernátot, hogy az 1944. évi ostrom idején gyakorlatilag megsemmisült alapművét (A magyar pecséthasználat története a középkorban) átdolgozva új kiadásra bocsássa. Törölmetszett közösségi ember volt, akinek erejéből számos civil szervezkedésre – pl. a szikszói gótikus templom megóvása érdekében rendezett jótékony célú hangverseny megrendezésére – is futotta.

Sajnos nemcsak az marad örök rejtély, hogy mire lett volna képes ötven-hatvan évesen, hanem az is, hogy mi maradt tollában az öt harmincéves korában ért tragédia miatt. Megismerkedésünkkor tettvágytól duzzadó tudományos ambícióktól fűtött, ám kiegyensúlyozott ifjú férfi volt, szép feleséggel, emberi-értelmiségi létre alkalmas érdi lakással, mindkét oldalról támogató-óvó vidéki családi háttérrel, autóval. Aztán csak keretek maradtak, a nekik értelmet adó tartalom, a fiatal feleség – kegyetlen szenvedések után bekövetkezett – halálával elszállt belőlük.

Gábor Németh (1956–1998), a curator working in the Modern History Department of the Hungarian National Museum, has sadly passed away. Gábor Németh was best known for his seminal studies on the development of 16th–17th century market towns and was the editor of the National Museum's *Bibliotheca Humanitatis Historica* series.

Gábor rezignált tárgyilagossgal számolt be a történekről – pl. arról, hogyan töltötte be a lepedőt váltó ápolónó szerepét –, valami azonban megtant benne. Látszatra jó túlélő-alkat volt: továbbra is jó cimpora a terített asztalnál, sikeres legyeskedő a szebbik nem körül, harsány barát, nagy tervezető. Hogy azonban ez csupán felszín, arról menetrendszerű alámerülései tettek szomorú tanúságot. Megfigyeltem: ezeket mindig egy hiperaktív „roham” jelezte előre, amiből jólőre tudni lehetett, hogy a beharangozott „fontos megbeszélőnivalóról” csak hónapok múlva (vagy sohasem) tudom meg, mi is lett légyen volna.

Soha sem fogom megtudni, hogy az alámerülések idején mi történt, és nem is ildomos kutatni, mivel, hogyan és hol próbálja ápolni, hogyan vonszolja magát az egyik kudarcról a másikig egy sebzett lélek. A negyvenkét évesen elhunyt Németh Gábor sírba helyezésekor nem is a megíratlanul maradt műveket siratom, hanem a többre hivatott embert, aki nem tudott kicsikarni annyi örömet e cudar-gyönyörű élettől, ami mindenkinek kijár, sokaknak ki is jut. A legszerencsésebbeknek az is megadatik, hogy a legfőbb örömförrás: a szakma csak alap lesz az élet megannyi apróbb-nagyobb öröméhez.

Gábor!

Fáj, hogy nem tartoztál a szerencsések közé!

Szakály Ferenc

„AZ ÉV MÚZEUMA 1997“ PÁLYÁZAT DÍJAZOTTJAI
THE AWARDED INSTITUTIONS OF „THE MUSEUM OF THE YEAR 1997“

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület
 díjának átadása
 Award of Pulszky Society – Hungarian Museum
 Association

Enteriőr az állandó kiállításból – Interior of the permanent exhibition

Blaskovich Múzeum, Tápiószéle – Blaskovich Museum

Borsodi Tájház, Edelény
 Borsod Country-house Museum

Lángossütés – Making of fried dough

A Bíráló Bizottság elismerő oklevelének átadása
 Jury's Certificate of Merit

„AZ ÉV MÚZEUMA 1997“ PÁLYÁZAT GYŐZTESEI
THE WINNERS OF „THE MUSEUM OF THE YEAR 1997“

A felújított Tatabányai Múzeum épülete
The renovated building of the Tatabánya Museum

A tatabányai és százhalmabattai múzeumok igazgatónői
a művelődési miniszterrel
Directresses of the Tatabánya and Százhalombatta museums
with the Minister of culture

Matrica Múzeum, Százhalombatta

Részlet az állandó kiállitásból
Detail of the permanent exhibition

Az első Nemzetközi Fémszobrász Tábor
The First International Metal Sculptor Workshop

Szénbányászati kiállítás – Coal-mine exhibition

Szabadtéri Bányászati Múzeum – Open-air Mining Museum

Halomsír a kiállításban és az eredeti helyszínen
Tumulus in the exhibition and in situ

Az Iskolamúzeum épülete – The School Museum

Régészeti park – makett és valóság
Archaeological Park – mock-up and reality

Kiállításrészlet – Exhibition detail

„AZ ÉV MÚZEUMA 1997“ PÁLYÁZAT DÍJAZOTTJAI

THE AWARDED INSTITUTIONS OF „THE MUSEUM OF THE YEAR 1997“

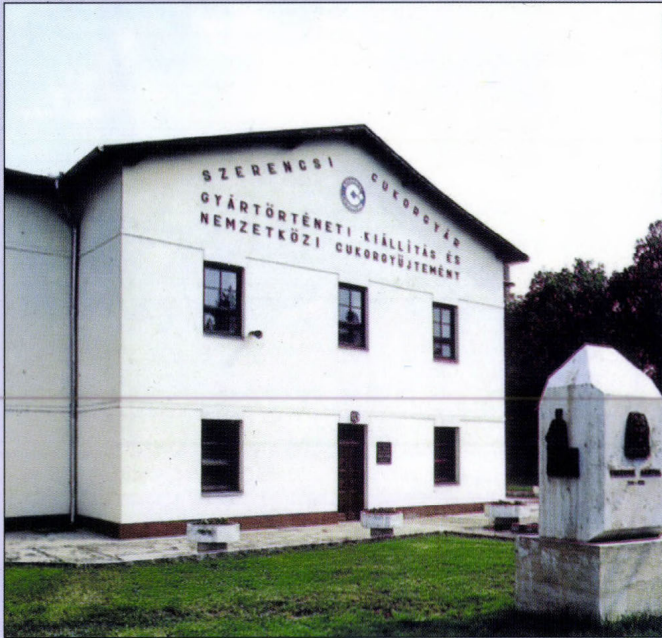
Az MKM Múzeumi Osztálya díjának átadása
Award of the Museum Department, Ministry of
Culture and Education

Kiállításrészlet – Exhibition detail

Szórakáténusz Játékmúzeum és Műhely, Kecskemét
Szórakáténusz Toy Museum and Workshop

Cukormúzeum, Szerencs – Sugar Museum

Részlet a Cukorgyűjteményből – Detail of the Sugar Collection

Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága díjának átadása
Award of ICOM Hungary

